

**DAGBOEK KRIJGSGEVANGENSCHAP
VANAF 15 MEI 1942 TOT 31 MEI
1945.**

Door M.P. Kokje (Kgf. 30105)

**Bewerking
door E. van der Most**

INHOUDSOPGAVE

1.	Voorwoord bij de bewerking.....	3
2.	Algemene informatie over M.P. Kokje	5
3.	Inleiding bij het dagboek (door M.P. Kokje).....	7
4.	Personen die voorkomen in het dagboek.....	8
5.	Oflag XIII B Nürnberg-Langwasser 15 mei 1942 tot en met 1 augustus 1942.....	18
6.	De reis van Oflag XIII B Nürnberg-Langwasser naar Stalag 371 Stanislau.	31
7.	Stalag 371 Stanislau van 6-8-1942 tot en met 12 januari 1944.....	37
8.	De reis van Stalag 371 Stanislau naar Oflag 67 Neubrandenburg.....	124
9.	Oflag 67 Neubrandenburg van 18-1-1944 tot en met 28 april 1945	126
10.	Na de bevrijding van Oflag 67 Neubrandenburg 28 april 1945	188
11.	Naar Harderwijk!	200
12.	Slotwoord (door M.P. Kokje).	201

1. Voorwoord bij de bewerking

Hoewel Kokje in zijn slotwoord expliciet aangeeft dat het dagboek **niet** voor publicatie geschikt was (*"Dit dagboek is niet bestemd voor publicatie, gesteld dat het daarvoor geschikt zou zijn. Er komen veel persoonlijke dingen in voor en mijn kritiek op het Nederlandse officierskorps houd ik liever onder mij"*), heb ik gemeend dat het dagboek, zoals dat beschikbaar is gesteld via de website van "het geheugen van Nederland", dusdanig slecht leesbaar en doorzoekbaar is, dat een digitale versie aan de wens van veel mensen tegemoet komt. Er zijn namelijk niet zo heel veel dagboeken publiek toegankelijk, die een gehele periode van krijgsgevangenschap dekken.

Tijdens het digitaliseren ontstond een uitgelezen kans om tal van verschillende bronnen te vergelijken, te combineren en waar nodig te corrigeren. Als achtergrond voor de persoon van Kokje is enig archiefonderzoek uitgevoerd, waarvan de gegevens zijn verwerkt in het voorwoord. Met alle inspanningen is de kwaliteit van het dagboek naar ik hoop toegenomen.

Het Dagboek Kokje is -net als de meeste andere dagboeken over de periode van krijgsgevangenschap- na afloop van de Tweede Wereldoorlog geconstrueerd aan de hand van losse aantekeningen. Daarbij zijn gaten opgevuld met gegevens uit niet verifieerbare bronnen. Zonder de originele aantekeningen is het dan onmogelijk om het authentieke verhaal te scheiden van het aangevulde verhaal. Het verslag van M.P. Kokje is daarom vergeleken met:

- Bronnen uit het Nationaal Archief en met name de daarin aanwezige gegevens over de krijgsgevangen Nederlandse Officieren in de zogenaamde "Ab- und Zugangslisten",
- Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Defensie: Collectie Krijgsgevangenen, nummer toegang 2.13.98, inventarisnummer 49 (*Oflag XIIIb Nürnberg-Langwasser*)
- Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Defensie: Collectie Krijgsgevangenen, nummer toegang 2.13.98, inventarisnummer 11 (*Stalag 371 Stanislaw*)
- Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Defensie: Collectie Krijgsgevangenen, nummer toegang 2.13.98, inventarisnummer 5 (*Oflag 67 Neubrandenburg*)
- "De Zak met vlooiën", G. van Amstel, 1974.
- "Officieren achter prikkeldraad", Leo de Hartog, 1983.
- "Onder de vlaggen van Zweden en het Rode Kruis", David Jan Smit, 1996.
- Het Dagboek Higly, bewerking E. van der Most 2013.

Aan de hand van de bovenstaande bronnen en literatuur zijn zoveel mogelijk fouten en onduidelijkheden in het verhaal van Kokje gecorrigeerd. Zoveel mogelijk zijn de genoemde namen gecontroleerd zo nodig aangepast en voorzien van voorletters, rangaanuiding en het krijgsgevangennummer (kgf.).

De lijst met personen die in het dagboek worden genoemd is uitgebreid en aan deze lijst zijn de krijgsgevangennummers en kamernummers in Stanislaw toegevoegd.

Het oorspronkelijke dagboek is veelvuldig voorzien van afkorting. Deze zijn in de voorliggende versie zo veel mogelijk uitgeschreven.

Dit dagboek is bewerkt en digitaal gemaakt ten einde het beter leesbaar te maken. Bovendien zijn feiten en namen nu eenvoudig digitaal terugvindbaar en kunnen deze worden vergeleken met andere gegevens. De voorliggende bewerking is vervaardigd als een onderdeel van een studie naar de krijgsgevangenen Nederlandse officieren, onderofficieren en manschappen.

Copyright

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en / of openbaar worden gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Het uploaden van (delen van) deze uitgave naar websites als www.anzdoc.com, www.ecitydoc.com en andere vergelijkbare websites en daarmee het digitaal beschikbaar stellen van (delen van) deze publicatie aan derden, is expliciet NIET toegestaan en wordt beschouwd als een overtreding van de auteurswet.

Zoveel mogelijk is getracht de eventuele rechthebbenden van afbeeldingen te achterhalen. Zij die in dit verband niet konden worden benaderd, kunnen zich met de uitgever in verbinding stellen. Hoewel de grootst mogelijke zorg is besteed aan de samenstelling van dit boek, kan de uitgever geen aansprakelijkheid aanvaarden voor eventueel in deze uitgave voorkomende onjuistheden.

E. van der Most ©
Gouda, 11 mei 2020

2. Algemene informatie over M.P. Kokje

Marten Pieter Kokje werd geboren op 10 december 1894 te Lemsterland. Hij was een zoon van Jacob Kokje (??-1947†) en Trijntje Jan Verbeek(1868-1916†).

M.P. Kokje kwam in 1912 vanuit Lemmer naar Kampen voor zijn opleiding tot officier. In de week van 5 tot 11 januari 1919 vestigde hij zich in Harderwijk en werd ingedeeld als adjudant bij het 20e Regiment Infanterie.

In mei 1920 werd hij bevorderd tot 1e luitenant. Op 28 juli 1925 trouwde hij met de dochter van de regimentscommandant, luitenant-kolonel Brandt, en ging wonen aan de Beukenlaan 3. Het gezin zou 3 kinderen krijgen.

Een volgende bevordering, tot kapitein, vond plaats op 1 november 1935. Een jaar later, in augustus 1936, werd hij gedetacheerd bij de afdeling 3 van de Centrale Inlichtingendienst (C.I.) te Den Haag, waar ging werken op het bureau van majoor Rooseboom. Deze overplaatsing was aanvankelijk voor zes maanden maar werd verlengd voor onbepaalde tijd.

Later is hij verhuisd naar Zwolle om in 1942 weer terug te keren naar Harderwijk (op wachtgeld) waar hij ging wonen aan de (Kleine) Grindweg 1 te Harderwijk (tegenwoordig de Frisialaan te Harderwijk). Lang bleef hij daar niet want op 15 mei kregen alle officieren van het Nederlandse leger opdracht zich te melden bij de bezetters. Niets vermoedend ging hij naar de kazerne vanwaar hij op transport gesteld werd naar het krijgsgevangenenkamp (*Oflag XIII-b*) Langwasser bij Neurenberg. Kokje overleefde zijn driejarig verblijf in krijgsgevangenschap en keerde na de oorlog terug naar Harderwijk.

Kokje was niet bang om voor zijn mening uit te komen. Niet alleen in de krant ging hij graag een discussie aan maar hij heeft ook verschillende publicaties verzorgd. Zo verscheen in 1928 een uit vier hoofdstukken bestaande brochure genaamd "De Weg naar den Vrede" waarin hij inging op onderwerpen als:

"De persoonlijke dienstweigering",
"De massale dienstweigering en de massale staking",
"De eenzijdige ontwapening" en
"De Volkenbond".

Ook schreef hij de brochure "Het gebruik van geweld als middel tot het handhaven van orde en recht" en was redacteur van "De Wachter".

In januari 1929 hield hij een voordracht over de "Unie van Utrecht".

Verder protesteerde hij tegen de salarisverlaging en belastingverhoging van rijksambtenaren.

Sociaal was hij zeer actief. Behalve voorzitter van de schaakclub zat hij in het bestuur van het Christelijk Militair tehuis, de Vrijheidsbond, de A.N.W.B., het "Nationaal Comité tot waarschuwing tegen Eenzijdige Ontwapening" en de vereniging van officieren van de Koninklijke Landmacht.

Ook hield hij zich bezig met de politiek: tijdens de verkiezingen in 1933 verscheen zijn naam in een advertentie waarin de lezers opgeroepen werden om te stemmen op "Lijst 15".

Kokje was een fervent schaker. In zijn woonplaats Harderwijk was hij in 1922 medeoprichter en voorzitter van de plaatselijke schaakclub. Tijdens de periode van krijgsgevangenschap heeft hij meerdere malen schaakcompetities georganiseerd en deelgenomen aan wedstrijden (bron "100 jaar clubschaak in Harderwijk", door W.J. van der Lugt, op: http://www.decombinatie.org/Boek_A.pdf).

Marten Pieter Kokje is in 1985 overleden.

3. Inleiding bij het dagboek (door M.P. Kokje)

Behoort bij Dagboek Krijgsgevangenschap, samengesteld door de (gepensioneerd) kolonel M.P. Kokje, waarvan een afschrift werd afgestaan aan de Sectie Krijgsgeschiedenis van Staf B.L.S. Het dagboek, hoewel eerst in november 1959 in de huidige vorm vastgelegd, is voortgekomen uit een verzameling van dagelijkse aantekeningen, welke tijdens de krijgsgevangenschap werden gemaakt.

Deze werden verborgen gehouden. Zo werden twee cahiers met notities verborgen in een kartonnen doos met dubbele bodem, waarin erwten werden bewaard. Bij een SD-Prüfung te Stanislau (of was het Neubrandenburg) schonk een van de soldaten die mijn eigendommen nauwkeurig nakeek, bijzondere aandacht aan deze doos. Terwijl hij mij scherp bleef aankijken trachtte hij de dikte van de bodem te peilen. Blijkbaar ontging hem dat deze inderdaad ongewoon dik was. Beide cahiers werden bij een "Entrümpelung" in een kist naar Nederland gezonden, naar mijn vrouw, die ze uiteraard goed bewaarde. De verdere aantekeningen droeg ik bij mij toen wij in mei 1945 naar Nederland terugkeerden.

Omtrent bepaalde zaken, zoals de lessen in Engels die ik volgde en die verboden waren, wordt natuurlijk niets in het dagboek aangetroffen. Ook niet omtrent het graafwerk dat door enkele krijgsgevangenen onder onze barak te Neubrandenburg

's nachts werd verricht. Evenmin iets omtrent de radiotoestellen, waarover wij gaandeweg gingen beschikken. Eigenlijk wou men naast mijn dagboek, dat noodzakelijk "open" gegevens bevat, een tweede dagboek kunnen samenstellen waarin de "geheime" gegevens verzameld zijn. Zonder een dergelijke aanvulling is mijn dagboek slechts de buitenkant van het leven van de Nederlandse beroepsmilitairen in krijgsgevangenschapsjaren 1942/1945.

's-Gravenhage, 30 oktober 1974,
De Schrijver (M.P. Kokje).

4. Personen die voorkomen in het dagboek

De vet gedrukte namen betreffen de officieren die tijdens de periode van krijgsgevangenschap zijn overleden. Het dagboek Kokje bevat een kortere lijst dan hieronder is weergegeven. De lijst is door de bewerker van het dagboek uitgebreid.

Aalders	Kgf 30031	niet in Stanislau geweest. Kokje gaf hem bij zijn vertrek uit Langwasser in juni 1942 een boodschap mee naar Holland.
Baay, W.J.K.	Kgf. 30774	Stanislau kamer 197. Was samen met hem in (de stad) Kampen. Later Luitenant Generaal.
Baijens, M.	Kgf. 31029	Majoor KNIL. Op 7-7-1942 werd hij uit Langwasser teruggestuurd naar Nederland. Hij is op 20-6-1943 te Rosslau overleden tijdens hernieuwd transport naar Stanislau. Tegenwoordig begraven op de erebegraafplaats Loenen, vak E, nr. 219.
Balluseck, A.W.F. van	Kgf. 31832	Stanislau kamer 20. 2 ^e luitenant en organisator van concerten in Stanislau.
Barabbas,		Bedoeld wordt Jacob S. Barbas, Kgf. 30648, Stanislau kamer 264. Kolonel der infanterie. Had in Langwasser de euvele moed propaganda te maken voor opnieuw tekenen van een Erewoordverklaring. Maakte samen met Uyterschout, Baurdoux, Cooper (W.Kooper), Paters deel uit van de Uyterschout beweging.
Baurdoux	Kgf. 30779	Stanislau kamer 196. Maakte samen met Uyterschout, Barbas, Cooper (W.Kooper), Paters deel uit van de Uyterschout beweging.
Beaumont, J.J.A. Beekman Beenhakker, H.P. Bennekers, Chr.	Kgf. 30821	Stanislau kamer 9. Later luitenant kolonel. Collega uit Harderwijk (20. R.I.). Jaargenoot 1916. Later kolonel. Inspecteur van politie te Rotterdam. Relatie GS III 1936-1940. Leidde mij vlak na capitulatie rond met zijn auto langs de rokende puinhopen van Rotterdam. Door de Duitsers als gijzelaar gefusilleerd (bekende 5). Beste kerel.
Berghuis, J.G.	Kgf. 31924	Stanislau kamer 79? Mij bekend uit (de stad) Kampen. Later Luitenant Kolonel.
Bijlaard, Ir. G.A.	Kgf. 30043	Stanislau kamer 194. Organisator kampruil. Later Generaal majoor Technische Staf.
Blanken, Dirk	Kgf. 30065	Stanislau kamer 266. Kamer- en hokgenoot. Later kolonel.
De Boer, Wim	Kgf. 30357	Stanislau kamer 195. Kamer- en hokgenoot. Later Generaal Majoor.
Boerma, W.P.	Kgf. 31352	Stanislau kamer 93. Luitenant van mijn compagnie in Harderwijk. Thans (1960) Kolonel.
De Bont, P.J.	Kgf. 31406	Stanislau kamer 270. Componist van verschillende kamps- liedjes. Trad ook samen op met Piet de Boer (de Boer-en- Bont). Later Generaal.

Bosch, van den D.W.	Kgf. 30001	Stanislau kamer 201. De ontsnappingspoging uit Oflag 67 Neubrandenburg op 31-10-1944 werd aan de Duitse kampcommandant Otto Hoffmeister verraden door deze Kapitein der artillerie. Dit bleek tijdens een ondervraging in mei 1945 te Tittmoning van Hoffmeister. Later gaf van den Bosch aan, het onverantwoord te hebben gevonden dat nog ontsnappingen werden uitgevoerd, gelet op de maatregelen (action Kugel) en terwijl de bevrijding zo kort nabij scheen. Zie Militair Rechtelijk Tijdschrift nr. 41 van 1948. Kapitein van den Bosch werd tot 6 maanden detentie veroordeeld, onder aftrekking van het voorarrest (zie tevens NIMH 444 nr. 18).
Bosch, ten J.J.D.	Kgf. 31264	Stanislau kamer 63. Hij werd samen met B.M.C. Braat op 15-11-1942 teruggestuurd naar Nederland. Op 20 juli 1943 werd hij door de Duitsers geëxecuteerd op de Leusderheide (bron Nationaal Archief; Ministerie van Defensie te Londen; Ministerie van Oorlog te Londen en afwikkeling daarvan, 1941-1947, nummer toegang 2.13.71, inventarisnummer 61). Tegenwoordig begraven op Begraafplaats Rusthof te Amersfoort, vak 12 C nr. 158.
Braat, B.M.C.	Kgf. 31148	Stanislau kamer 90. Hij werd samen met J.J.D. ten Bosch op 15-11-1942 teruggestuurd naar Nederland. Op 20 juli 1943 werd hij door de Duitsers geëxecuteerd op de Leusderheide. Tegenwoordig begraven Begraafplaats Rusthof te Amersfoort, vak 12 C nr. 160.
Breunese, J.N.	Kgf. 32038	Stanislau kamer 1-212. Man van 4-daagse. Uitgezuiverd wegens vergaande collaboratie (Arbeidsdienst).
Briel, van den Piet	Kgf. 31421	Stanislau kamer 265. Bevriende relatie uit Harderwijk. Gepensioneerd als (Luitenant) Kolonel.
Broekhof, K. H.		Commissaris van politie te Amsterdam. Relatie Nederlandse Militaire Inlichtingendienst GS III. Na bevrijding nog even Hoofd Commissaris, doch spoedig (10-4-1946) overleden.
Brouwer, B.C.J.	Kgf. 31920	Stanislau kamer 196. Officier Marine Stoom Dienst. Kamergenoot Stanislau. Ruwe klant.
Bruijn, J.H.	Kgf. 30740	Stanislau kamer 194. Tekende mijn portret (1943 Stanislau). Later Kolonel.
Buiskool, H.A.	Kgf. 30805	Stanislau kamer 194. Indisch officier, mij bekend van G.S. van voor de oorlog.
Buys, Hans	Kgf. 32136	Stanislau cadettenkamp. Zoon van oudere collega uit Harderwijk. Cadet.
Callenbach, B.H.J.	Kgf. 31726	Stanislau kamer 251. Probeerde op 29-8-1943 tevergeefs vermomd als Rode Kruis arts te ontluchten.
Calmeijer, M.R.H.	Kgf. 30966 / 32236	Stanislau kamer 7. Later Luitenant Generaal en Staatssecretaris.
Carstens, N.Th.	Kgf. 32039	Stanislau kamer 221. Generaal Majoor. Souchef G.S. vóór 1940. Overleden te Neubrandenburg. Na aanvankelijk op 7-4-1945 te Neubrandenburg te zijn begraven, is zijn graf later

		overgebracht naar Begraafplaats Nieuw Eykenduynen te Den Haag, vak 1 ^e kl. Nr. 2970.
Couzy, J.H.	Kgf. 30813	Stanislau kamer 195. Kamergenoot Stanislau. Later Luitenant Generaal en Kamerlid V.V.D. Mijn opvolger als voorzitter V.O.K.L.
Deelder, Th.	Kgf. 31147	Stanislau kamer 83. Officier Administratie Koninklijke Marine. Mijn relatie te Den Helder voor G.S. III. Later Vice-Admiraal.
Derks, H.J.M.	Kgf.31548	Stanislau kamer 244. 1 ^e Luitenant. Doodgeschoten bij ontvluchtingpoging (tijdens transport naar Neubrandenburg in januari 1944). Hij werd in eerste instantie op 21-1-1944 begraven te Neubrandenburg en is later herbegraven op het Militair ereveld Grebbeberg te Rhenen, rij 12, nr. 6.
Doorman, L.A.C.M.	Kgf. 30449	Stanislau kamer 158. Schout bij Nacht. Broer van de admiraal Doorman. Ontvluchtte in Stanislau (tijdens transport naar Neubrandenburg in januari 1944) en kwam via Balkan in Engeland.
Dormolen, J. v.	Kgf. 30351	Stanislau kamer 186. Luitenant van mijn compagnie te Harderwijk. Later Luitenant Kolonel.
Droste, J.H.	Kgf. 30525	Stanislau kamer 60. Mij bekend van G.S. (1936-1940). Later Luitenant Generaal.
Duyne's, Ch.W.	Kgf. 31903	Stanislau kamer 279. Mijn oud-C.C. te Harderwijk en diens broer de administrateur.
Duran(d), A.P.	Kgf. 32063	Stanislau kamer 190. Collega uit Harderwijk en Zwolle. Later Kolonel.
Dwars, Joh.	Kgf. 30656	Stanislau kamer 215. Kolonel. Gepensioneerd als Generaal Majoor. Zwager van Jan van Rhijn (kgf. 30962).
Eland, A.C.	Kgf. 30952	Stanislau kamer 74. Ritmeester cavalerie bij C-II-3. Hij is op 8-11-1944 overleden te Neubrandenburg aan een hartverlamming. Hij werd in eerste instantie op 11-11-1944 begraven te Neubrandenburg en is later herbegraven op het Nederlands ereveld Loenen, vak E, nr. 153.
Ellens, H.	Kgf. 30016	Niet in Stanislau geweest. Majoor (volgens kamplijst Kapitein) Koninklijke marechaussee. Mij bekend uit Kampen en later uit Zwolle. Ziek naar huis uit Neurenberg. Hij is op 12-11-1942 overleden (bron: register oorlogsgravenstichting). Hij is begraven op het Nederlands Ereveld te Loenen, vak B nr. 291.
Engles, Eduard	Kgf. 2908	Stanislau kamer??. Majoor KNIL. Later Generaal Majoor. Overleden.
Feitsma, W.A.	Kgf. 31532	Stanislau kamer 92. Luchtdoelartillerie (volgens kamplijsten II.6.R.A.). Thans (1960) Kolonel. Na Couzy voorzitter V.O.K.L.
Fiévez, A.H.J.L.	Kgf. 30625	Stanislau kamer 204. Latere Minister van Oorlog (kabinet Beel I). Overleden 30 april 1949.

Gastel, Leo M. van	Kgf. 30306	Stanislau kamer 243. 1 ^{ste} Luitenant die in Reserve Kriegs-lazarett te Lemberg is overleden en die te Lemberg op de begraafplaats Janovska is begraven. Zijn graf is vermoedelijk verloren gegaan.
Giessen, J.H. v.	Kgf. 30339	Stanislau kamer 203. Bekende vlieger. Later Generaal Majoor.
Gouwe, W.F.K.	Kgf. 271757	Stanislau kamer 15b. Arts. Barakgenoot in Neubrandenburg.
Graaff, H.H.A. de	Kgf. 30558	Stanislau kamer 207. Thans (1960) Kolonel, voorzitter Krijgsraad te Arnhem.
Groen(e)wegen, F.	Kgf. 30120	Niet in Stanislau. Barakgenoot Neurenberg Langwasser. Kapitein. Ziek naar huis en later afgekeurd.
Groot, G.	Kgf. 30782	Cadettenkamp. Hij vluchtte begin 1943 uit Stanislau, bereikte de Hongaarse grens maar werd weer gevangen genomen en kwam op 5-7-1943 in Stanislau terug.
Hackstroh, W.F.A.	Kgf. 30453	Stanislau kamer 61. Generaal Majoor. Inspecteur der Infanterie. In 1914 mijn compagniecommandant te Delft.
Hal(l), C.M. van	Kgf. 31756	Stanislau kamer 284. Oudere collega uit Kampen. Verm. gepensioneerd als majoor.
Hasselbach, J.J.	Kgf. 7442	Niet in Stanislau. Collega uit Harderwijk. Gepensioneerd als kapitein.
Hasselmann, B.R.P.F.	Kgf. 32037	Stanislau kamer 60. In hoge mate collaborateur. Op 't kantje af gezuiverd via Hoge Raad. Mij bekend uit 1936-1940 toen hij als Kapitein G.S. bij het ministerie zat. Regelde met hem de wegzending van de z.g. Duitse dienstplichtigen (Ned. ouders in Dld.) die voor 90% onbetrouwbaar waren. Werkte ook met hem samen in de fameuze kwestie van de "Mobilisatie-clubs" van de S.D.A.P.. Hasselman werd later chef G.S., wat voor mij aanleiding was ontslag te vragen.
Heeris, F.J.	Kgf. 30450	Stanislau kamer 289. Schout bij Nacht die in Stanislau lezingen gaf.
Hinte, W. van	Kgf. 30748	Stanislau kamer 194. Ontving van mij eerste militaire opleiding te Delft in 1914. Later Kolonel.
Hofland, H.W.	(geen militair)	Postzegelhandelaar in Zaandam, waarmee ik in Zwolle relatie had. Illegaal (knokploeg). Later naar Curaçao.
Honig,	(niet in Kgf lijsten).	Gepensioneerd Majoor. Woonde tijdens de oorlog in Harderwijk.
Honoré Naber, S.A.	Kgf. 31792 / 32388.	Kamer 30. Marine-officier. Ontvluchtte (volgens "Officieren achter prikkeldraad" op 9-11-1942) te Stanislau. Kwam volgens "Officieren achter prikkeldraad" op 17 februari 1943 terug in Stanislau.
Hoog, J.A.M.J. (Han) de	Kgf. 31874	Stanislau kamer 17. (Destijds kapitein, later) Majoor marechaussee. Mij bekend uit Kampen, bevriend met mijn schoonouders. Later Gew. Cdt. Rijkspolitie.
Hosson, B.F.G. de	Kgf. 30078	Stanislau kamer 195. Mij bekend uit Kampen. Gepensioneerd als Majoor. Reuze vetkees.

Jacobs	Kgf. (niet zeker, meerdere met deze naam).	Vooraanstaand illegaal. Later reserve Majoor. Kwam in Neubrandenburg bij ons, na gevangenis en mishandeling.
Jäger, A.J.W.	Kgf. 30079	Stanislau kamer 195. Barakgenoot (en kamergenoot in Stanislau). (Destijds kapitein) Later Luitenant Kolonel.
Janssens, A.B.H. (Boy)	Kgf. 32031	Luitenant Administrateur. Veroorzaakte rel in Stanislau (door een geweer af te pakken van een Duitse soldaat). Werd later in Lemberg veroordeeld tot 1 ½ jaar gevangenisstraf.
Janssens, H.H.	Kgf. 31354	Stanislau kamer 93. Bevriende, jongere collega uit Harderwijk. Later bij Marechaussee. Kwam om het leven bij helikopterongeval in Apeldoorn.
Jeude, C.Chr. van Lidt de	Kgf. 31615	Stanislau kamer 93. 1 ^e Luitenant en kapelmeester in Stanislau
Jong, Frits de	Kgf. 31006	Stanislau in Cadettenkamp. Cadet. Zoon van mijn jeugdvriend Jac. de Jong.
Jonkers, Jan	Kgf. 30530	Stanislau kamer 195. Mij bekend uit Kampen. Gepensioneerd als Kolonel. Kamer- en hokgenoot.
Keppel Hesselink, H.	Kgf. 31675	Stanislau kamer 284. Overste die 29-9-1942 in Stanislau is overleden en begraven. Hij is begraven op de Memorialne Kladobystsje Begraafplaats te Ivano Frankivsk
Kimmel, B.J.	Kgf. 31838	Stanislau kamer 84. Officier Mar. St. Dienst. Gepensioneerd als Kolonel.
Kooper, W.	Kgf. 30735	Stanislau Cadettenkamp. Kapitein KNIL. Houding tegenover bezetter blijkbaar dubieus.
Koning, Bob (Barend?)	Kgf. 31781 / 32243,	Stanislau kamer 4a-07. Jongere collega uit Harderwijk. Gepensioneerd als Generaal Majoor.
Kouwenhoven, P.A.	geen Kgf. gevonden.	Reserve officier. Mijn C.C. in Brabant (1917). Bevriend. Overleden.
Kruyff van Dorss, H. de	Kgf. 31917	Stanislau kamer 271. Gaf in Stanislau lezing over Amerika.
Kuyk, G.B.O.	Kgf. 32226	Stanislau kamer 4a-8. Oudere collega uit Harderwijk en Zwolle. Luitenant Kolonel Militaire Administratie.
Laan, W.G. van der	Kgf. 98885	Kamer 11a. Officier Staatspolitie. Later Hoofdinspecteur politie Den Haag.
Langenhagen, A.K.	Kgf. 30109	Stanislau kamer 213. Majoor der Infanterie. Vriend (en kamergenoot) van N.J. Tielrooy Kgf. 30106.
De Leeuw, D?	Kgf. wrsch. 31500,	Stanislau kamer 259. Barakgenoot. (Destijds majoor) gepensioneerd als Luitenant Kolonel.
Lieftinck, P.	Kgf. 7516	Reserve Luitenant. Kwam in (maart) 1945 te Neubrandenburg (vanuit Oflag XXI C/Z Grüne bei Lissa), met andere reserve officieren. Latere Minister van Financiën.
Lingen, O. van	Kgf. 2928	2 ^e Luitenant KNIL en ex-Colditz. Hij ontvluchtte op 11-6-1943, kort na aankomst uit het hoofdgebouw van Stanislau. Werd eind juni of begin juli 1943 te Leipzig aangehouden. Op 22-1-1944 ontsnapte hij uit Neubrandenburg om op 13-2-1944 weer gevangen genomen te worden.

Lohmeijer, A.J.J.M.	Kgf. 30626	Stanislau kamer niet bekend. Genist en stafofficier. Overleden in Stanislau op 3-9-1942 en begraven te Stanislau. Hij is begraven op de Memorialne Kladobystsje Begraafplaats te Ivano Frankivsk
Van Loon,	Kgf. 31284 of 30234	(niet zeker, 2 oudere officieren met deze naam). Oudere collega uit Harderwijk. Kolonel 6. Motordienst.
Mallinckrodt, J.	Kgf. 30007	Stanislau kamer 213. Majoor Infanterie (M.W.O.). Barakcommandant (blok 1) in Langwasser. Spoedig na krijgsgevangenschap overleden.
Malsen, C.H. van	Kgf. 30084	Stanislau kamer 195. Hokgenoot in Neubrandenburg (en kamergenoot in Stanislau). Schaker. Gepensioneerd als Luitenant Kolonel.
Mathon, W.	Kgf. 31988	Stanislau kamer 195. Ritmeester. Kameroudste in Stanislau. Spoedig na krijgsgevangenschap overleden.
Mathon, Th.E.E.H.	Kgf. 30936	Stanislau kamer 74. Kapitein G.S. broer van W. Mathon (kgf. 31988). Mij bekend uit 1936-1940 van de G.S. Thans (1960) Luitenant Generaal.
Mekkes, Mr. Dr. J.P.A.	Kgf. 30942	Stanislau kamer 76. Collega uit Harderwijk. Thans professor te Leiden.
Mens, C.	Kgf. 30073	Stanislau kamer 266. Kamer- en hokgenoot Stanislau (niet volgens de Kamerlijsten) en Neubrandenburg. Gepensioneerd als Luitenant Kolonel.
Meijer, J.C.A.	Kgf. 30684	Stanislau kamer 1-212. Majoor, later Kolonel. Vriend (en kamergenoot) van Veldmeijer (kgf. 30263) en Raat (kgf. 30544). Mij bekend van Depot VI te Delft (1914-1918).
Mierlo, W.R. van	Kgf. 32072	Stanislau kamer 266. Ritmeester, later Luitenant Kolonel.
Milders, C.F.A.	Kgf. 30725	Stanislau kamer 205. Onverwoestbare optimist. Gepensioneerd als Majoor. Overleden.
Mulder, Bob (Barend)	Kgf. 30066	Stanislau kamer 266. Kamergenoot in Stanislau. In krijgsgevangenschap overleden (10 februari 1944 te Lamsdorf). Op 27-11-1943, samen met Pückel, Douwe van der Krap en Kruimink (bron Ab- und Zugangslisten), uit Stalag 371 gevlucht. Hij werd op 12-1-1944 in het ziekenhuis van Stanislau gebracht, daarna vermoedelijk overgebracht naar Stalag VIII B-344 en is op 10-2-1944 overleden te Lamsdorf . Hij is begraven te Lambinowice Polen (bron: register Oorlogsgravenstichting). NB. hij is niet vermoord in het kader van "Action Kugel", welke maatregel pas op 4 maart 1944 werd afgekondigd door de Geheime Staatspolizei.
Muntjewerff, H.N.	Kgf. 30742	Stanislau kamer 206. Hokgenoot in Neubrandenburg. Schaker. Gepensioneerd als Luitenant Kolonel Militaire Administratie.
Nauta Lemke, R. van	Kgf. 30788	Stanislau kamer 266. Genist. Gepensioneerd als Kolonel. Overleden. Woonde voor de oorlog in de Roelofsstraat. Was

		degene, die, toen ik hem in de vroege morgen van 10 mei 1940 opbelde aan het M.v.O. en vroeg "Of er iets mis was", doodkalm antwoordde: "Ja, mijnheer Kokje, het is mis".
Nierstrasz, V.E.	Kgf. 31054	Stanislau kamer 279. Oudere collega uit Harderwijk. Later mijn chef bij de gezagstroepen (1945). Generaal-majoor.
Nieuwenhuijzen, J. van	Kgf. 30690	Stanislau kamer 183. Luitenant van mijn compagnie in Harderwijk. Thans (1960) Kolonel.
Opsomer, A.T.C.	Kgf. 30806	Stanislau kamer 195. Kamergenoot in Stanislau. Later Luitenant Generaal C.1. L.K.
Overbeeke, D.	Kgf. 31351	Stanislau kamer 93. Luitenant van mijn compagnie in Harderwijk. In 1949 Majoor.
Pantus, F.J.A.	Kgf. 31718	Stanislau kamer 242. Mijn leraar boekhouden. In 1949 Majoor der Militaire Administratie.
Pape, J.J.	Kgf. 30500	Stanislau kamer 197. Mij bekend uit Kampen. Gepensioneerd als Kolonel.
Paters, J.D.S.	Kgf. 31323	Stanislau kamer 270. Maakte samen met Uyterschout, Barbas, Baudoux, Cooper (Kooper), deel uit van de Uyterschout beweging.
Paul, P.P.	Kgf. 271178	Mij bekend uit 1914-1918. Was reserve Sergeant bij II-20. R.I. Politie Den Haag. Barakgenoot in Neubrandenburg. Later Commandant van politie in Den Haag. Overleden. Bridge-partner.
Peereboom, B.G.	Kgf. 30517	Stanislau kamer 195. Kamergenoot in Stanislau. Tijdens krijgsgevangenschap overleden (<i>NB. Dit is foutief. Hij is volgens kamplijsten teruggestuurd naar Nederland en is 12-10-1944 overleden in Steenwijk</i>).
Pieters, P.W.	Kgf. 30480	Niet in Stanislau. Majoor der Cavalerie Sedert lang mee bevriend via Protestantenvbond en V.O.K.L. Spoedig na bevrijding overleden.
Potgieser. G.J.	Kgf. 30235	Stanislau kamer 280. Is in Stanislau op 12-12-1942 overleden en begraven op het kerkhof in Stanislau. Hij is begraven op de Memorialne Kladobystsje Begraafplaats te Ivano Frankivsk
Raadsveld, F.C.L.	Kgf. 30088	Stanislau kamer 184. Kapitein (volgens lijsten 1 ^e luitenant). Thans archivaris van het gemeente archief Den Haag.
Raat, J.H.J.	Kgf. 30544	Stanislau kamer 212. Majoor, later Kolonel. Mij bekend door de examens van de Vrijwillige Landstorm (District Zwolle) vóór 1935.
Reeser, Th.J.	Kgf. 30927	Stanislau kamer 262. Luitenant Kolonel G.S.
Rhijn, Jan van	Kgf. 30962	Stanislau kamer 77. Jaargenoot uit Kampen. Mede-H.B.-lid V.O.K.L. Gepensioneerd als Kolonel. In 1960 bevorderd tot Brigade Generaal titulair.
Römer, R.	Kgf. 32016	Stanislau kamer 58. Mij bekend van G.S.III en later G2 Kolonel G.S.

Rooseboom, D.T.S.	Kgf. 458 (via Colditz).	Luitenant Kolonel der Artillerie. Mijn chef bij G.S.IIIb (1936-1940).
Rosmüller, A.	Kgf. 30612	Stanislau kamer 195 (kamergenoot van Kokje). Kapitein. Schaker. Later Kolonel.
Rost van Tonningen, N.A.	Kgf. 30206	Stanislau kamer 283. Kapitein ter Zee. Thans (1960) Chef Mil. Huis Koningin.
Rozenberg,	(niet bekend in Kgf.)	Chef de bureau G.S. III. Overleden.
Schaper, Teertsen	Kgf. 30067	Stanislau kamer 266. Officier Administratie Koninklijke Marine. Later Kolonel. Kamer- en hokgenoot. Fries uit Joure.
Schee, L.C. van der	Kgf. 30111	Stanislau kamer 214. Majoor. Schaker.
Schepers, Mr. J.D.	Kgf. 2239	Stanislau kamer nog niet bekend. (via Colditz naar Stanislau gegaan) 1936-1940 kapitein G.S. In 1940 weggevoerd in krijgsgevangenschap wegens zijn aandeel in de afvoer van ca. 1500 Duitse krijgsgevangene parachutisten naar Engeland. Later Luitenant Generaal.
Scherpenhuysen Rom, E. van.	Kgf. 30174,	Stanislau kamer 206. Kapitein der Genie. Barakgenoot in Neubrandenburg.
Schlamilch, F.C.H.	Kgf. 30363	Stanislau kamer 205. Officier Militaire Administratie Koninklijke Marine. Later Kolonel. Wandelvriend.
Schotman, W.P.	Kgf. 30240	Stanislau kamer 203. Kapitein infanterie. Later Luitenant Kolonel.
Schreuders, B.	Kgf. 30441	Niet in Stanislau geweest. Was kampoudste van de beide blokken in Langwasser en is in juli 1942 vanwege ouderdom teruggestuurd naar Holland.
Schreven, H. van	Kgf. 30295	Stanislau kamer 206. Luitenant ter Zee. Gek geworden. In krijgsgevangenschap overleden (overleden 21-10-1944 te Uckermünde). Hij is begraven op het Nederlands ereveld Loenen, vak A, nr. 1070.
Schuilig, W.	Kgf. 31166	Stanislau kamer 248. Kapitein der Mariniers, overleden te Neubrandenburg op 22 december 1944 Hij werd in eerste instantie op 24-12-1944 begraven te Neubrandenburg en is later herbegraven op de Gemeentelijk Begraafplaats Crooswijk te Rotterdam, vak P, rij 2, nr. 101.
Sitsen, J.A.A.	Kgf. 31997	Stanislau kamer 76. Jaargenoot. Later Generaal Majoor.
Slikke, P.M.W.J. van der	Kgf. 30487,	Stanislau kamer 197, overleden 27-8-1943 te Stanislau en begraven te Stanislau. Hij is begraven op de Memorialne Kladobystsje Begraafplaats te Ivano Frankivsk.
Smits, S.H.	Kgf. 31881	Luitenant Kolonel. Overleden te Nürnberg-Langwasser op 21 mei 1942. Hij werd begraven op de R.K. begraafplaats St. Petrus Banden te Den Haag. Het graf is later geruimd.
Snoeck, A.W.	Kgf. 30015	Stanislau kamer 222, overleden te Neubrandenburg op 10 augustus 1944 Hij werd in eerste instantie op 12-8-1944 begraven te Neubrandenburg en is later herbegraven op het Nederlands ereveld Loenen, vak E, nr. 154.
Son, A.F.M. van	Kgf. 30698	Stanislau kamer 195. Kamergenoot (in Stanislau). Vetkees.

Sutherland, J.G.	Kgf. 31752	Stanislau kamer 84. Jongere collega uit Harderwijk. Gepensioneerd als Majoor.
Steenmetser, (J.F.M.)	Kgf. 30533	Stanislau kamer 195 (NB. H.J. Steenmetser, Kgf. 30196 is geen kamergenoot). Kamergenoot in Stanislau. Later Luitenant Generaal.
Steffens, Mr.	(geen Kgf.)	Jurist. Blijkbaar spoedig dienst verlaten.
Ter Meulen, F.H.	Kgf. 2911	Stanislau kamer nog niet bekend (kwam via Colditz naar Stanislau). Indisch stafofficier (KNIL). Mijn contact bij III L.K. in 1939-1940. Stierf op Bali na ongeval bij surf-riding.
Thode van Velzen, H.H.	Kgf. 30463	Stanislau kamer 280. Luitenant Kolonel G.S. Mij bekend uit 1936-1940.
Thomson, A.A.J.J.	Kgf. 31745	Stanislau kamer 206. Weggehaald uit Stanislau (Abgang 18-3-1943), maar er levend afgekomen. Later Luitenant Kolonel. Verliet de dienst.
Tibo, N.	Kgf. 30934	Niet in Stanislau geweest. Oud-Regimentscollega (20. R.I.). Man van de O.D. (Orde Dienst) onder Generaal Roëll. In Langwasser op 2-6-1942 aan Gestapo Nürnberg gestuurd. In het Oranjehotel gezeten van 2 juni tot november 1942. Daarna tot januari 1943 in Amersfoort. Vervolgens tot maart 1943 in Vught, vervolgens tot april 1943 in Haren. Doodvonnis uitgesproken op 27 april 1943 Gratie verleend op 7 augustus 1943 Op 23-10-1943 afgevoerd naar Sonnenberg (bij Küstrin). Op 15-3-1944 naar Wolfenbüttel. Volgens Erelijst van Gevallen is hij op 28-01-1945 te Wolfenbüttel overleden. Waarschijnlijk is hij omgekomen / geëxecuteerd in de Strafgefängnis Wolfenbüttel.
Tielrooy, N.J. (Klaas)	Kgf. 30106	Stanislau kamer 213. Oude vriend van 20.R.I. Later Luitenant Kolonel bij de Koninklijke Marechaussee.
Timmerman, K.	Kgf. 30119	Niet in Stanislau geweest. Jongere collega uit Harderwijk. Thans Luitenant Kolonel.
Uyterschout, I.L.	Kgf. 30812	Stanislau kamer 201. Kapitein G.S. Man van de beruchte "Uyterschout-beweging" in Stanislau (hernieuwen Erewoord verklaring). Na bevrijding weggezuiverd.
Veldmeijer, S.	Kgf. 30263	Stanislau kamer 212. Bevriend sinds Harderwijk en door V.O.K.L. Beiden ere-lid. Kolonel, later bevorderd tot Generaal Majoor titulair.
Verbruggen, C.A.	Kgf. 31822 en 32227,	Stanislau kamer 95. Overleden te Neubrandenburg op 21 november 1944 Hij werd in eerste instantie 23-11-1944 begraven te Neubrandenburg en is later herbegraven op de R.K. Begraafplaats te Sint Hubert, vak links, rij 2, nr. 3.
Vlam, Pieter	Kgf. 30489	Stanislau kamer 195. Officier Marine Stoom Dienst. Mormoon. Kamergenoot. Overleden.
Voorthuysen van J.	Kgf. 32013	Stanislau kamer 280. Mijn Regimentscommandant uit Harderwijk. Gepensioneerd als Generaal Majoor.

Voorwalt, H.	Kgf. 32034	Stanislau kamer 217. Oudere collega uit Harderwijk. Gepensioneerd als Kolonel. Overleden.
Vreede, E.A.	Kgf. 30458	Stanislau kamer 286. Schout bij Nacht.
Vroom, P.C.	Kgf. 30639 / 32324,	Stanislau kamer 183 (Op 2-6-1942 aan Gestapo Nürnberg inzake verhoor over Orde Dienst). Luitenant uit krijgsgevangenschap. Was wat mee. Verdacht van verraad??
Wal, A. van der	Kgf. 30121	Stanislau kamer 195. Kamergenoot (in Stanislau). Later Majoor of Overste.
Walther Boer, C.L.	Kgf. 30485	Stanislau kamer 179. Dirigent Koninklijke Militaire Kapel. Later Kolonel Inspecteur Mil. Muziek.
Weijden, Piet van der	Kgf. 30034	Stanislau kamer 207.
Weijns, A.H.	Kgf. 30675	Stanislau kamer 267. Kamergenoot in Stanislau (klopt niet met Kamerlijsten).
Wierda, Mr.W.	Kgf. 7660	Niet in Stanislau geweest. Reserve officier. Later actief Kolonel. Kamerlid P.v.d.A.
Wilson, J.J.C.P.	Kgf. 31090	Stanislau kamer 258. Majoor G.S. Later Luitenant Generaal. Grote vijand van Hasselman.
Wijk, W. van	Kgf. 30040	Stanislau kamer 213. Mij bekend uit Kampen. Later Kolonel.
Wijnman, F.	Kgf. 30509 / 32339,	Stanislau kamer 2-199. Kapitein Intendance. Later Kolonel.
Woude, A. van der	Kgf. 30107	Stanislau kamer 220. Werd in Stanislau ernstig ziek en is in oktober 1942 naar Holland teruggestuurd.

5. Oflag XIII B Nürnberg-Langwasser 15 mei 1942 tot en met 1 augustus 1942

Vrijdag 15 mei 1942

Na de jongens naar school te hebben gebracht en afscheid te hebben genomen van Zus en de beide kleintjes, vertrokken om 9.30 naar Assen. Ontmoet in de trein Tielrooy, bij wie ik in Assen zal lunchen. Heb de nodige bagage bij mij. Alie zorgt voor een flinke lunch (voorlopig de laatste!) en om 14.00 melden we ons, met enige honderden anderen, in de Frieslandkazerne. De meesten onbewust van hetgeen ons boven het hoofd hangt, maar ik heb een kwaad vermoeden.

Appèl. N.S.B.-ers krijgen groene kaart en verdwijnen, waar onder Lars de Liefde, door ons genegeerd. Daarna voorlezing besluit van de Führer, dat de gunst om op erewoord vrij rond te lopen, is ingetrokken. Transport naar Duitsland staat gereed. We zitten in de val!

Bagage van Klaas (Tielrooy) en mij wordt gebracht (ik had deze bij Tielrooy voorlopig achtergelaten). Inleveren van geld, papieren, enz. die naar huis zullen worden gezonden. Krijgen een flinke portie erwtensoep. Levensmiddelen voor drie dagen worden uitgereikt. Overvloedig. Inmiddels vele uren verstreken.

Te 20.00 onder grote publieke belangstelling met bussen naar het station, natuurlijk onder zware bewaking. Snel over Groningen en Nieuwe Schans naar Duitsland. Geleider is Hauptmann Stirach, die uit Neurenberg zou zijn gekomen, blijktens "Zettel" op zijn koffer. Officieel niets bekend omtrent onze bestemming. Rijden tegen de avond Duitsland binnen en stoppen op station Leer, waar we in de trein de nacht doorbrengen. Verwarming is aan, doch vensters potdicht. Hoewel aan stations water werd verstrekt, lijden we door de warmte zeer onder de dorst. Heb van mijn veldfles veel plezier, ook mijn coupégenoten.

Blijven gehele nacht te Leer staan. Van nachtrust komt niets. Smoorheet en steeds "Fenster zu!" Te 3.00 vertrek, na veel heibel ergens een vermeende ontvluchting. Treinreis langs Lingen. Mooi weer. In Rheine kamillethee. Langs Munster en rond het Ruhrgebied. In de verte vermoedelijk Keulen. Veel ballonversperringen. Gerucht: Mussert aan de regering.

Rijden gehele nacht door. Praktisch geen nachtrust. Allerlei stations. Te 7.00 aankomst te Neurenberg-Westplatz. Uitgeladen bij Langwasser, bij het bekende Marzfeld.

Oflag z.b.V.no. XIII B. (zu besonderen Verfügung). Tijdelijk in tenten met wat houtwol ondergebracht.

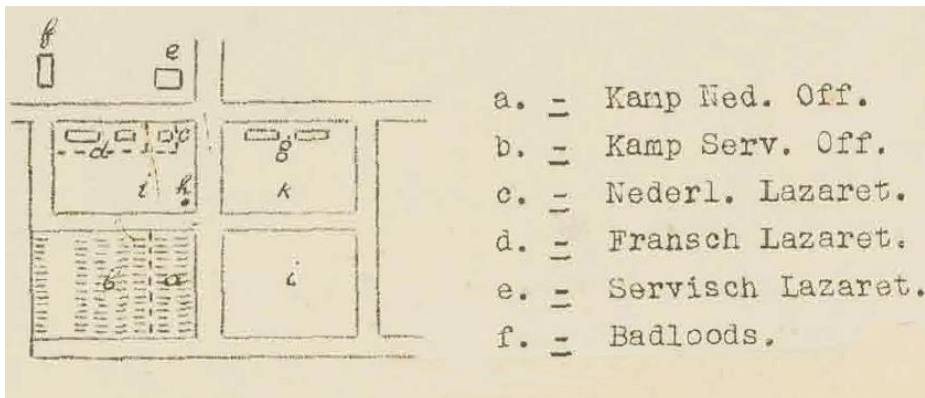
Foto tentenkamp van Oflag XIII-B Langwasser (album Kriegserinnerungen, ebay 2014)

Koud weer. Regenbuien. Ontvangen kom en lepel. Daarna, tegen de avond in houten barakken. Vloer bedekt met een dikke laag vuil. Geen beddenzakken en geen lakens. Voel me bepaald down. Moeten we daarin leven? Men spreekt van wandluizen. Kan best. Slaap echter als een roos, allicht.

(latere toevoeging)

Reisroute: Leer, Papenburg, Asserdorf, Kleise, Lathen, Meppen, Salzburg, Rheine, Greven, Münster, Rinkerode, Hamm, Schwerte a/d Ruhr, Halden, Werdahl, Plattenberg, Altenhunden, Waldendau, Riedersdorf, Hagen, Dillenbug, Aslar, Wetzlar, Butzbach, Bad Nauheim, Friedberg, Aschaffenburg, Wurzburg, Furth, Neurenberg.

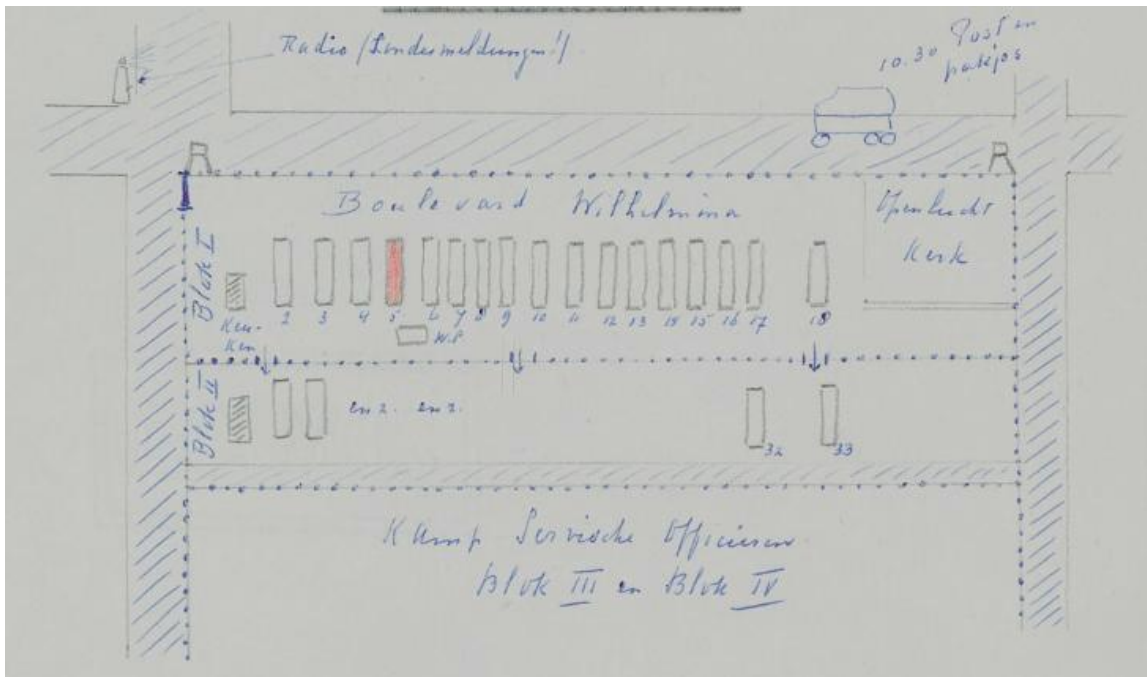
Onderweg werd onze trein (Assen) samengekoppeld met ander detachement (Bussum) en bij aankomst in Langwasser stonden reeds eerder aangekomen kameraden (De Hoog (Roermond), Sivré (Breda), Ab Stout (Breda), enz.) aan de andere zijde van het prikkelraad ter verwelkoming gereed.

Tekening: schets complex Langwasser (bron: dagboek Waag).

Luchtfoto van Oflag XIII B Langwasser met de Nederlandse barakken in de elips.

Tekening: schets complex Langwasser.

Foto van wachttoren met omroepinstallatie Oflag XIII-B Langwasser (album Kriegserinnerungen, ebay 2014)

Foto barakken van Oflag XIII-B Langwasser (album Kriegserinnerungen, ebay 2014)

Foto barakken en wachttoren van Oflag XIII-B Langwasser
(album Kriegserinnerungen, ebay 2014)

Foto barakken en wachttoren van Oflag XIII-B Langwasser
(album Kriegserinnerungen, ebay 2014)

Maandag 18 mei 1942

Geteld. Meer gedrild. "Ekelige Dreckhunde!" voegt een woedende onderofficier ons vanuit het Servische krijgsgevangenkamp toe. Weet hij wie wij zijn? Denkt zeker aan misdadigers. Op gek late tijd slecht warm eten en nog geen brood. Onze eigen mensen hebben de keuken ter hand genomen. Bravo! Aanpakken. Verbetering toegezegd. Ontvangen 2 dekens en 1 handdoek.

Dinsdag 19 mei 1942

Geteld. Standje ontvangen op appèl wegens onmilitair gedrag. Geen wonder bij Hollandse beroepsofficieren. Altijd mijn gerief: ongedisciplineerdheid. Afgemarcheerd voor inlevering van papieren, enz. Krijg gef. Nr. 30105. opnieuw ingedeeld en in andere barak (Blok I, Barak 5) gelegerd. Ontvangen kraakheldere bedzak en kussensloop. Doet me goed en geeft wat vertrouwen. Laat warm eten.

Woensdag 20 mei 1942

Geteld. Nemen zelf organisatie legering op ons. Barak (100 man) als eenheid. Verstrekking van zeer sobere maaltijden gaat geregelder. Barak grondig schoongemaakt en beter ingericht. Niet ongezellig zo.

Majoor Mallinckrodt (kgf. 30007) barakcommandant ¹). Generaal Nauta Pieter (kgf. 30442) blokcommandant. Admiraal Schröder (B. Schreuders, Kgf. 30441) kampcommandant. Voor het eerst boter.

Donderdag 21-5-1941

Sterkte in barak is verminderd tot 67 man. Meer ruimte. Andere indeling. Acht "tafels" gevormd. Kaarten ingevuld met allerlei gegevens. Vingerafdrukken. N.S.B.-ers (die zijn er ook nog enkele) afzonderlijk ondervraagd. Opgave gepensioneerden en officieren boven de 55 jaar. Toestand wordt gaandeweg normaal. Appèls gaan vlotter. ²)

Vrijdag 22 mei 1942

Weer kouder. Regen. Verveling. Geen boeken of spelen. Maaltijden weinig voedzaam. Hoeveelheid veel te gering. Vandaag iets beter. Eerste week krijgsgevangenschap.

Zaterdag 23 mei 1942

Bezoeken over en weer. Spreek talloze kennissen. Koud weer. Regenbuien.

24 mei 1942 (Pinksterzondag)

Koud weer. Regenbuien. Godsdienstoefening in open lucht onder kolonel (de) Barabbas (Barbas Kgf. 30648). Verloot een sigaar ter eren van de feestdag.

Maandag 25 mei 1942

Mooi, doch fris weer. Kamp biedt weinig uitzicht op omgeving. Grasvelden, vol met kampeergelegen-heden voor de Partij. In de verte bossen met monumenten, enz. van het Marzfeld. Met goed weer kan men gezellig tegen de barakken zitten, kijkend naar passage op de "boulevard" en kampweg.

Deze morgen passeerden de eerste auto's met koffers uit Holland. De meeste heren hebben niets bij zich: geen tandenborstel, geen kam, geen scheergereedschap. Niets te roken bovendien.

Toen ik op reis ging had ik een ½ pond tabak, een 15 sigaren en 4 dozen sigaretten meegenomen. Daarvan heeft de halve barak zowat gerookt. Man kan niet alleen zitten roken als niemand iets heeft. Groot was mijn teleurstelling toen ik heden bemerkte, dat 3 van mijn sigaren uit mijn koffer gestolen waren. Ook was men aan mijn restje tabak geweest. De verontwaardiging in de barak was groot.

Dinsdag 26 mei 1942.

Zelfde weer. Buigtang van de Servische werklui zoek. Extra appèl (15.00-17.00) en onderzoek. Niets gevonden. Men snakt naar de koffers.

Woensdag 27 mei 1942

Mooi weer. Nog geen uitreiking der koffers. Behalve allerlei onontbeerlijke dingen zitten daarin vermoedelijk ook voedsel en rookartikelen.

¹ Volgens 2.13.98 inv. 84. Was Nauta Pieter blokoudste van Blok 1. Mallinckrodt was barakchef van Blok 1, barak.5. Vice-Admiraal B. Schreuders was kampoudste van beide kampen.

² Het is opmerkelijk dat het overlijden van Luitenant kolonel Smit (kgf. 31881) door Kokje niet is vermeld.

Donderdag 28 mei 1942

Mooi weer. "Assen" zal beginnen met ontvangen der koffers, maar de papieren zakken (Tuten), waarin onze burgerkleding naar Holland zal worden gezonden, zijn er nog niet. Dreigement samenvoeging Blok II en Blok I wegens contact met de Serven (officieren) van Blok III. Men gooit elkaar over en weer geschenken en briefjes toe.

Vrijdag 29 mei 1942

Regen. De Tuten zijn er. Assen gaat koffers halen! Grote vreugde neemt plaats in van de gedrukte stemming en ergernis, ontstaan door het lange wachten op de noodzakelijke levensbehoeften in de koffers. Nauwkeurig onderzoek (Prüfung) van de inhoud. Barakken 4 en 5 thans in uniform. In koffer stukje kaas en sigaretten van de Fam. De Nooij. Briefje van zus wordt in beslag genomen. Weer tabak in de colonne! Ik profiteer nu van de anderen. Kaart ingevuld en verzonden.

Zaterdag 30 mei 1942

Goed weer. Veel profijt van de koffers. Opening kantine. Niets bijzonders en niets eetbaars te krijgen.

Zondag 31-5-1942

Goed weer. Later regen.

Maandag 1 juni 1942

Regen en koud. Bad genomen, 30 man tegelijk onder de douche. Generaal Huberts (kgf. 31402) staat piemelnaakt naast mij. Servische bediende geeft ieder 'n sigaret. Aardige attentie van de Serven. Kapitein J.P.A. Mekkes (kgf. 30942) (latere professor!) ontvlucht! Tibo (kgf. 30934), Vroom (kgf. 30639) en cadet-sergeant weggehaald ³). Vermoedelijk gearresteerd wegens illegale activiteiten.

Dinsdag 2 juni 1942

Mooi weer. Velen aan de was. Door verkeerde telling bij badploeg 5 man zoek. Extra appèl. Achteraf onnodig.

Woensdag 3 juni 1942

Mooi weer. Kapitein J.P.A. Mekkes (kgf. 30942) opgevangen, 10 Km van het kamp. Doktoren en zieken zullen naar Holland teruggaan. Hieronder ook 1e Luitenant dokter Jan Aalders (kgf. 30031) uit Zwolle.

Donderdag 4 juni 1942

Pracht weer. Brieven uit koffers ontvangen. Tien minuten leestijd. Daarna teruggeven. Inhoud: "L. Piet. 4 juni 1942. Ik hoop gauw iets van je te horen. De kennissen zijn allen even aardig. We maken het allen best. Jaap en Hans zijn thuis bij de Klinkert's en Marten was gisteren en vandaag bij Dingeman de Mooij. Wat vindt je het beste voor mij om te doen? Hier blijven of naar Ma gaan? De hartelijke groeten van ons beiden en een zoen van je zus." Het zal wel lang

³ Uit de registers van Langwasser blijkt dat ten minste Remmert van Tijen (kgf. 30470), 2^e Luitenant Van Elsen (kgf. 30857), Majoor Tibo (kgf. 30934) en 1^e Luitenant Vroom (kgf. 30639) op 2 juni 1942 aan de Gestapo zijn overgeleverd. Volgens N.A. coll. 2.13.98 inv. 49, zijn de mannen overhandigd aan de Gestapo Neurenberg. Remmert van Tijen is overleden tijdens de ondervragingen door de Gestapo op 4-6-1942 in Langwasser.

duren voordat ik deze vragen kan beantwoorden. Gelukkig kan ik 1e Luitenant arts J. Aalders (kgf. 30031) een boodschap meegeven.

Vrijdag 5 juni 1942

Foto met gevangenenummer genomen. Ik fok een knevel. We zouden sigaretten krijgen via de kantine, maar er komt niets. Ontvangen halve kamptoeelage voor 10 dagen (10 kampmarken), doch men kan er toch niets voor kopen, behalve paprika en zure bommen.

Zaterdag 6 juni 1942

Pracht weer. Middagappèl van een uur in brandende zon.

Zondag 7 juni 1942

Pracht weer. Niet naar kerkdienst wegens aardappelschillen (3 uur). Daarna onweer en regen.

Maandag 8 juni 1942

Bewolkte lucht. Aardappelschrapen (met schillen gaat te veel verloren). Zeep en scheerzeep ontvangen. Sommatie: Zij die brieven in de Tüten hebben verborgen moeten zich melden. Dan straffeloos. Anders wordt burgerkleding, enz. verbeurd verklaard. Een 20-tal meldt zich aan.

Dinsdag 9 juni 1942

Al maar aardappelschrapen. Slechte kwaliteit (uit de kuil). Stinken ondraaglijk, maar elk stukje aardappel is er een. Nieuwe sommatie inzake de Tüten.

Woensdag 10 juni 1942

Regenachtig. Aardappeljassen, thans 4 uur aan een stuk. Wel vermoeiend. Afstempeling burgerkledingstukken en marine-uniformen met "KGF" (onbruikbaar voor ontvluchting). Morgen gaan doktoren en zieken weg, totaal 90 man ⁴). Gelukkig, nu hoort Zus tenminste wat van mij.

Donderdag 11 juni 1942

Vertrek detachement. Aardappeljassen. Toenemende regen. Groot debat over erewoord. Doktoren hebben verklaring moeten tekenen gelijk aan de vroegere. Meninge zeer verdeeld. Aanvankelijk wilde niemand opnieuw tekenen, als wij daardoor weer vrij konden komen. Doch 3 weken ontberingen heeft de meerderheid al voldoende murw gemaakt om eventueel wel te tekenen. Mijn besluit stond van het begin af aan vast. Ik teken niets meer. Uit zelfrespect en om de eer van het officierskorps. Ik voel mij achter het prikkeldraad pas weer vrij!

(Latere toevoeging)

Aangezien wij omtrent de internationale toestand uitsluitend en eenzijdig werden ingelicht door Duitse bronnen (OKW-berichten over de luidspreker bij de ingang van het kamp en veelvuldige "Sondermeldungen"), gonsde het in het kamp steeds van de geruchten. Dat werd later in Neubrandenburg veel beter, toen wij beschikten over een groot aantal eigen, clandestiene ontvangtoestellen.

Lectuur hadden we aanvankelijk helemaal niet. Ik had een Bijbel en de Faust (I en II) meegenomen en daar heb ik, en anderen veel genoeg aan beleefd.

⁴ Op 11-6-1942 vertrokken inderdaad 90 man naar Nederland (N.A. coll. 2.13.98 inv 49). Ze kwamen op 13-6-1942 aan in Nederland (N.A. coll. 2.13.98 inv. 2).

Het eten was in Langwasser zeer onvoldoende, vooral voor jongeren. Ik was zelf zeer sober en heb nimmer ergens last van gehad. Toch woog ik bij vertrek uit Langwasser geen 100 pond meer.

Vrijdag 12 juni 1942

Regen, later opklarend. Aardappeljassen. Weer baden ⁵). Gerucht: Engelsen in Zuid-Italië geland. Erewoordkwestie waait stof op. Mening Raad van Opper- en Vlagofficieren, dat erewoord eventueel gegeven kan worden, zonder krenking officierseed en in 's lands belang. Och, och! Kolonel Barabbas (Barbas kgf. 30648) maakt er propaganda voor bij onze badploeg. Heeft ook geen ruggengraat die Ds.Mr.Dr. Nog wel een antirevolutionair!

Zaterdag 13 juni 1942

Mes en vork ontvangen. Enkele particuliere pakketten uit Holland aangekomen. Er liggen honderden brieven, doch OKW moet eerst toestemming geven.

Zondag 14 juni 1942

Koud en regenachtig, Kerkdienst, Bridgedrive in barak. Schaakcompetitie op eigen gemaakte spellen. Haal 11 ½ uit 18.

Maandag 15 juni 1942

Einde eerste maand, of liever: begin tweede. Koud, regenachtig. Sokken gestopt. Geschaakt. Zullen spoedig mogen schrijven.

Dinsdag 16 juni 1942

Koud, regen en wind. Mislukte ontluichtingspoging van (Hollandse) bijkok in gereedschapsbak auto.

Woensdag 17 juni 1942

Weer iets beter. Gerucht: 15 juli naar huis. Hu! Hevig debat over erewoord. De enkelen, die inderdaad niet zullen tekenen, zwijgen. Geen brief van huis.

Donderdag 18 juni 1942

Beter weer. Schone handdoek. Generaal N.Th. Carstens (kgf. 32039), Majoor J.N. Breunisse (kgf. 32038) en Kapitein B.R.P.F. Hasselman (kgf. 32037) zouden erewoord hebben teruggegeven en zich ook in krijgsgevangenschap hebben begeven. Komen ze bij ons ⁶)? Moeilijk geval voor de "tekenaars". Of ook niet: zij tekenen toch.

Vrijdag 19 juni 1942

Brief van zus van 31 mei. Hoera! Goed nieuws. Mag gedurende een kwartier lezen en de brief daarna teruggeven. Mooi weer dus was. Morgen brief naar huis schrijven.

Zaterdag 20 juni 1942

Schaakmatch met barak 4 (3-2). Ik verlies.

⁵ Volgens dagboek Higly was het de eerste keer dat gebruik gemaakt kon worden van de douche-inrichting met warm water.

⁶ Carstens, Breunisse en Hasselman behoorden tot de groep die op 2-7-1942 in Den Haag gevangen werd genomen.

Zondag 21 juni 1942

Schitterend weer. Tabak op. 1^e brief geschreven (in Duits).
Twee detachementen zullen naar Holland gaan.

Maandag 22 juni 1942

Return-match (4-1). Remise. Weer als voren.

Dinsdag 23 juni 1942

Pakketten Rode Kruis, die aangekomen zijn, worden morgen uitgereikt, 1 per 2 man. Nood is hoog. Geen spier tabak meer. Krijg van iemand sigaretten (omdat ik hem indertijd had geholpen). Later bericht: pakketten zullen eerst donderdag of vrijdag uitgereikt worden. Men leert hier geduld hebben, doch we zitten erom te springen.

Woensdag 24 juni 1942

Ruil helft van mijn brood tegen tabak. Schitterend weer. Aankomst nieuwe zending R.K. pakketten. Er zijn er thans 1400. Uitreiking niet voor maandag. En maar uistellen en pesten.

Donderdag 25 juni 1942

's Nachts onweer. Geen zon. Later opklarend. Thans reeds 2000 pakketten aangekomen. Kennelijk voor ieder 1. Morgenmiddag begint uitreiking. Onze barak is als nummer 15 aan de beurt.

Vrijdag 26 juni 1942

Betrokken, later prachtig weer. Morgen aan de beurt voor pakketten, We zijn thans nummer 9. Gaat uiterst langzaam. Alles wordt "Geprüft". Krijg tabak van Kapitein H.D.J. Ellens (kgf. 30016), die zijn pakket al heeft. Leen ook een reep chocolade. Feest. Vandaag stokvis.

Zaterdag 27 juni 1942

We hebben nauwelijks geslapen. Vandaag feest van de pakketten. Helaas: men stopt als we nummer 3 zijn. Wachten tot maandag. Neem voorschot bij Kapitein Leendert C. Onderstal (kgf. 30770): chocolade, klont boter en een paar sanovite's. Heerlijk!
's Avonds als troost om 8.15 etentje uit blik Assen, met Majoor Klaas N.J. Tielrooy (kgf. 30106) en Kapitein A.J.W. Jäger (kgf. 30079). Volgende week weer een brief schrijven, thans in het Nederlands. Het Duits van de Heren was onleesbaar. "Ich weisz nicht wie ich daran ein Punkt soll drehen", had iemand geschreven.

Zondag 28 juni 1942

Slecht weer. Extra appèl. Schaakwedstrijd met barak VI (2-5). Verlies door blunder. Spreek 's morgens Sergeant Frits S. de Jong (kgf. 31006) en leen nog 2 repen chocolade.

Maandag 29 juni 1942

Verjaardag van de Prins (Bernhard)! Feestelijke stemming. Eindelijk het vurig begeerde pakket. Gevolg: vele bedorven magen en ingewanden.

Dinsdag 30 juni 1942

Brief van 15 juni! Alles wel. 1^e Luitenant dokter Jan Aalders (kgf. 30031) nog niet gesproken, Zus wacht tot nader order met zenden pakket. Stuur toch maar kind, evenals je met je brieven deed. Ze worden wel uitgereikt. Er zijn thans al een 1000 particuliere pakketten.

Woensdag 1 juli 1942

Mogen voortaan brieven houden. Er gaan plus minus 200 lieden naar huis (zieken, enz.)⁷). Gisteren Zweedse consul⁸) uit Neurenberg in het kamp (Zweden heeft de behartiging van onze belangen op zich genomen). Wederom 200 pakketten aangekomen. Morgen begint de uitreiking. Nog steeds heerlijk weer.

Donderdag 2 juli 1942

's Nachts onweer. Pakje! Grote bus volle melkpoeder, idem suiker. Rookartikelen, spelen. Zus heeft het er dus gelukkig maar op gewaagd. 's Avonds verloting inhoud overgebleven Rode Kruis pakketten. Zit in commissie. Moeilijke taak. Ieder tevreden!!! Brief 2 geschreven. Detachement zieken en NSB'ers gaat dinsdag naar Holland. Uit onze barak ook Kapitein F. Groenewegen (kgf. 30120) (maagpatiënt).

Vrijdag 3 juli 1942

Kaart van Jaapje! Aankomst 30 officieren uit Holland⁹). Nieuwste berichten. Alle geruchten onwaar. Japan doet niets meer. Krijg klap bij Aleoeten. Pakketten R.K. houden op! Speel 's avonds monopolie, heb fabelachtig geluk en win alles.

Zaterdag 4 juli 1942

Mooi weer. Aardappelen op. Wat moeten we nu eten? Vergaan van de vliegen. Gesprek met Luitenant kolonel H. Voorwalt (kgf. 32034), die uit Holland is gekomen. Duitsers hadden zich vergist en hem een groene kaart gegeven, die hij rustig geaccepteerd had. Het publiek vertrouwde hem daarna niet meer, zodat hij zich aangemeld had.

Zondag 5 juli 1942

Pracht weer. Kerkdienst onder aangekomen vlootpredikant.

Maandag 6 juli 1942

Goed weer. Spreek Generaal Carstens (zie mijn levensbeschrijving). 's Middags thee met koekjes van 1ste Luitenant F.C.L. Raadsveld (kgf. 30088) Spreek met Kapitein H.D.J. Ellens (kgf. 30016) (Zwolle) en Majoor C. Beekman (kgf. 31905) (Harderwijk), die weggaan. Ik weet niet waar Zus zit en geef beide mijn berichten mede.

Dinsdag 7 juli 1942

Spreek Luitenant ter Zee Th. Deelder (kgf. 31147) (marine). 12.45 appèl voor detachement. Vertrekken (200 zieken en ouderen) onder grote belangstelling¹⁰). Sokken gestopt.

⁷ Het betreft hier het plan om deze mannen naar Nederland te sturen. Op 7-7-1942 zouden er 184 vertrekken.

⁸ De heer Von Rosen, bron: David Jan Smit, "Onder de vlaggen van Zweden en het Rode Kruis", p. 158.

⁹ Onder deze officieren bevond zich Generaal Carstens, een aalmoezenier en veldpredikant A.J. van der Made.

¹⁰ Van 184 man is het vertrek op 7-7-1942 bekend (N.A. coll. 2.13.98 inv. 49). Ze kwamen op 9-7-1942 in Nederland aan (N.A. coll. 2.13.98 inv. 2).

Woensdag 8 juli 1942

Goed weer. Koffie met koek Kapitein A. v.d. Wal (kgf. 30121).

Donderdag 9 juli 1942

Verjaardag zus. Luitenant Kolonel P.J. van den Briel (kgf. 31421) komt feliciteren. Mooi weer. Was.

Vrijdag 10 juli 1942

Zeer warm. Lezing Kapitein D. Blanken (kgf. 30065) over Suriname.

Zaterdag 11 juli 1942

Brief zus 17 juni! Maandag pakje nummer 2. Luitenant Kolonel S. Veldmeijer (kgf. 30263) gesproken (erewoord). Koud weer en buig.

Zondag 12 juli 1942

Koud. Na kerk koffie met koek. Returnmatch barak 6 (4-1). Remise.

Maandag 13 juli 1942

Koud. Fijn pakket. Koek, roggebrood, erwten, 2 grote komkommers, sigaren en sigaretten. 's Avonds de maaltijd van Langwasser: flinke portie doperwten. Maak komkommerschotel voor gehele tafel.

Dinsdag 14 juli 1942

Eindelijk zon. Gebrek aan lucifers. Heb gelukkig mijn brandglas meegenomen. Was. Vliegen, vliegen, vliegen!

Woensdag 15 juli 1942

Einde 2^e maand. Regen, later opklarend. Majoor Klaas N.J. Tielrooy (kgf. 30106) niersteenaanval. Zakt spoedig, na spuitje. Baden. 40 Servische sigaretten geruild tegen ½ ons tabak. Zeer weinig eten, zoals meestal.

Donderdag 16 juli 1942

Weer beter. Brief 2-7-1942 van Hofland. Is bij zus geweest. Zij ontving 29-6-1942 mijn eerste brief. Mogen voortaan per maand drie brieven en 4 briefkaarten schrijven.

Vrijdag 17 juli 1942

Echtgenoten krijgen het volle salaris uitbetaald. Al weer een geruststelling. Koud.

Zaterdag 18 juli 1942

Koud, Schrijf 3^e brief. Doperwtenmaaltijd (zelf betaald?). Aardappelen steeds zeldzamer. n nieuwe schaakcompetitie heb ik al 7 ½ uit 8!

(Latere toevoeging) Intermezzo

Eerst later is bekend geworden, dat onze intendanten, die zich met de voeding bemoeiden, vrijwel van begin af aan de Duitse collega's konden omkopen, waardoor we meer kregen dan anders het geval zou zijn geweest. Niettemin was het nog bij lange na niet voldoende. We leefden van onze pakjes van huis en later ook op die van de Engelsen en Amerikanen.

Zondag 19 juli 1942

St. Margriet. Vrij goed weer. Bridgedrive in barak. Eindigen nummer 3. Net geen prijs. Middagmaaltijd: portie voor kind van 4 jaar. Aanvulling stuk komkommer en koolrabi (eigen aanplant).

Maandag 20 juli 1942

Brief 3 verzonden. Zend briefkaart aan Leeuwarden. Vrij goed weer. Slabonen schoonmaken. Goede maaltijd (kool). Geruchten over spoedige terugkeer. De optimisten!

Dinsdag 21 juli 1942

Koud. Regen. Goede maaltijd. Slabonen en puree. Bezoek van Duitse generaal. Kool schoonmaken.

Woensdag 22 juli 1942

Beter weer. Nieuwe aardappelen! Goede maaltijd. Gerucht: vertrek naar huis opgeschort wegens militaire toestand (zenuwenoorlog). Tweede detachement zieken vertrekt wel ¹¹).

Donderdag 23 juli 1942

Rotweer. Rot bonen uit het vet. Allemaal draden. Laat voor het eerst iets staan. Nog geen brief of pakket. Verhoor van enkele lieden door de Abwehr.

Vrijdag 24 juli 1942

Mooi weer. Geen brief enz. Nieuwe aardappelen met stokvis. Griesmeelpap. Klaas pakje.

Zaterdag 25 juli 1942

Goed weer. Betere maaltijden. Kool en nieuwe aardappelen. Vergadering van postzegelverzamelaars. Geen brief of pakje.

Zondag 26 juli 1942

Prachtige morgen. Goede preek. Na de kerk koffie. Goede soep. Roggebrood met kaas van Klaas (Tielrooy). Sigaar! Brief geschreven. Bezoek van Sergeant Frits de Jong (kgf. 31006) (cadet).

Maandag 27 juli 1942

Ons kamp wordt binnen een week geliquideerd. Naar A-kamp. Velen hopen op Holland! Goed weer. Morgen pakje. Was. Na middagmaal boterham met sardientjes van Majoor A.K. Langenhagen (kgf. 30109).

Dinsdag 28 juli 1942

Trouwdag. Pakje valt wat tegen. Geen boter, kaas en rookartikelen. Brief van 4 juli 1942 Allen wel. Hoera! Nog een pakje! Boter, kaas, nog een roggebrood, thee, 20 sigaren, tabak, sigaretten. Nu kunnen we weer voort.

Kaart nummer 3 geschreven. Na 31-7-1942 veldpostnummer 45667. Gaan zaterdag 16.00 op reis. Nog zijn er vele mensen die denken, dat we naar Holland gaan. Een van de nieuwste kampen schijnt onze bestemming. Waar?

¹¹ Deze groep zou pas op 5-8-1942 vertrekken.

Huwelijksfoto van 28-7-1925 van M.P. Kokje
(bron: "100 jaar clubschaak in Harderwijk", door W.J. van der Lugt).

Woensdag 29 juli 1942

Brieven van zus van 12 en 16 juli 1942 Ook van Jan en Folkert. Er komt ineens schot in. Men wil blijkbaar alles wegwerken. Zus wil dat ik verklaring teken. Bezoek Kapitein H.D.J. Ellens (kgf. 30016) heeft kennelijk misverstand gewekt. Erewoordkwestie gelukkig helemaal niet aan de orde.

We gaan naar een kazerne in de buitenwijken van een grote stad, met centrale verwarming en uitzicht. 's Avonds prachtig concert van mannenkoor onder Kapitein C.L. Walther Boer (kgf. 30485).

Donderdag 30 juli 1942

Appèl om 7.00. Prüfung bagage. Ingedeeld bij 2de ploeg van 90 man. Vlotte controle. Veel bewaking, met politiehonden. Om 12.15 terug in kamp. 's Middags brief van Kouwenhoven. Matige maaltijd. Majoor N. Tibo (kgf. 30934) gefusilleerd? ¹²⁾

Vrijdag 31 juli 1942

Zeer mooie ochtend. Rustdag. Uitstekend middagmaal: aardappelen, wortelen en stokvis. Om 15.00 eet- en slaapgerei inleveren.

Tweede detachement zieken, enz. (96 man) vertrekt volgende week naar Holland. Hieronder Kapitein H. Beenhakker (kgf. 30048), 1ste Luitenant K. Timmerman (kgf. 30119) en Pieters (30480) ¹³⁾. Spreek Luitenant Kolonel S. Veldmeyer (kgf. 30263). Morgen 5.00 reveille, 6.00 appèl. Vertrek trein 13.30. Quo vadis?

Zaterdag 1 augustus 1942

Einde verblijf Langwasser.

¹² Majoor N. Tibo is op 28-1-1945 te Wolfenbüttel overleden of geëxecuteerd. Het gerucht op 30-7-1942 was dus niet juist.

¹³ Deze officieren bleven dus achter in Langwasser en vetrokken op 5-8-1942 naar Nederland (N.A. coll. 2.13.98 inv. 49). Ze kwamen op 7-8-1942 in Nederland aan (N.A. coll. 2.13.98 inv. 2).

6. De reis van Oflag XIII B Nürnberg-Langwasser naar Stalag 371 Stanislaw.

Zaterdag 1 augustus 1942

Vlotte Prüfung. Ontvangen 1/3 brood, 1/6 leverpastei. Toespraak. Goede discipline (sic). 11.30 aan station. Verscheidene goederenwagens voor vervoer van officieren! Wij treffen een personenrijtuig 3de klasse (8 man met bagage in een coupe. Schitterend weer en tijdens de tocht mooi uitzicht. Zien nu eindelijk eens iets anders. Slaap slecht op mijn zitplaats. Staan 's nachts veel stil. Eindeloze passerende treinen.

Zondag 2 augustus 1942

Mooi weer. Zeer mooie omgeving. In Dresden (7.50-10.30) pap, heel brood, 1/3 leverpastei. In Görlitz weer pap, in stationswachtkamer. Zitten voor het eerst sinds 15 mei weer eens op een stoel. 's Middags langs Reuzengebergte. Slechte nacht. Rijden langs olieterreinen en krijgsgevangenenkampen. Lugubere rit. Bewaking schiet langs de trein. Intimidatie? Waar gaan we naar toe?

Maandag 3 augustus 1942

Om 5.45 Ratibor. Langdurig oponthoud. Lijn niet vrij. Ons gewassen. Lucht betrokken. Nog steeds onbekend waarheen. Wel vreemd. 11.45 thee. Vertrek 12.45. Dag van urenlang wachten. Passeren treinen met materiaal (Oostfront?) en hospitaaltreinen (Italiaans). Slakkengang. Hebben vandaag samen wellicht geen 40 km afgelegd.

Dinsdag 4 augustus 1942

Te 2.00 's nachts op emplacement Krakau-Platz. Van 11.00 tot 3.00 aan een stuk geslapen op een deken op de vloer van de coupé. Was de eerste die dat deed. Lag in het gangpad. Mijn collega's pasten er op, dat niemand op me trapte bij het passeren naar de W.C. Pas op! Daar ligt Kokje.

Te 6.00 in Tarnow. Op weg naar Krynika beweert men. 10.00 te Reszow alwaar pap. Zon door. Vertrek 12.40. Richting Lemberg? Regen, Onweer. Veel vertraging. 's Avonds 1/3 brood. Van 10.00 tot 02.00 maffen op de grond. Thans ook vele anderen.

Woensdag 5 augustus 1942

Verjaardag Prinses Irene. Staan om 2.00 op groot emplacement. Waar? Vertrek 4.00. Passeren Sambor. Op weg naar Przemysl? Van 13.15-17.15 te Stryj. Nieuw kamp. Soep. Naar Lemberg? Waar gaan we in 's hemelsnaam naar toe??

Donderdag 6 augustus 1942

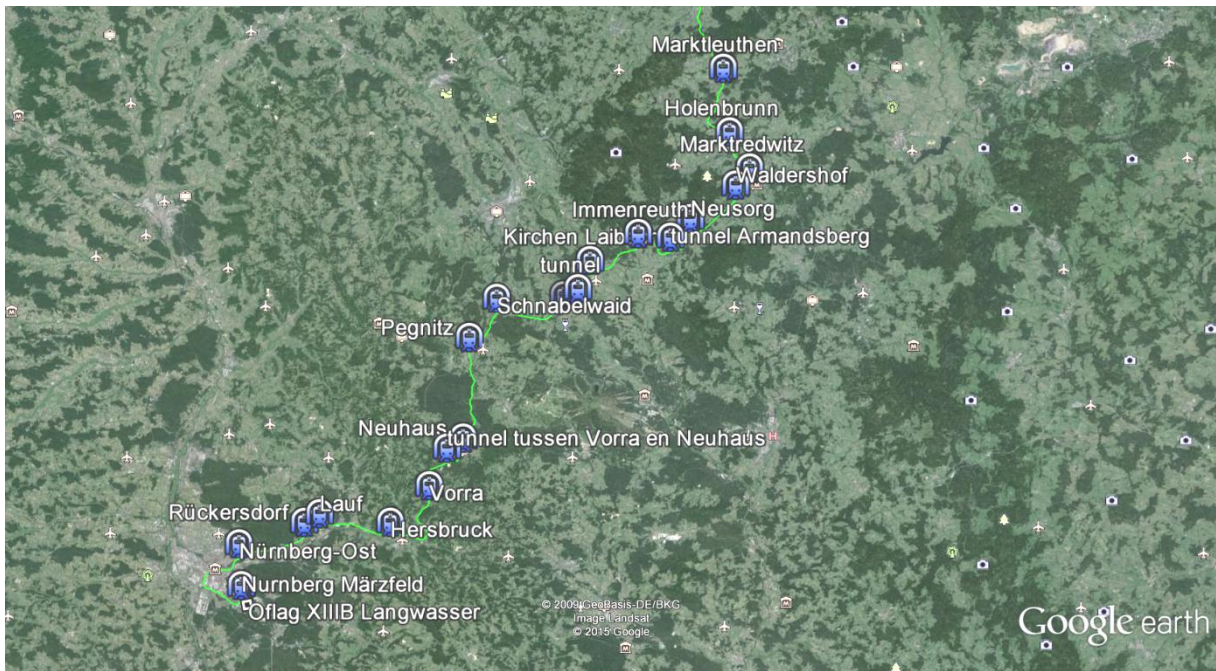
's Nachts 1.00 aankomst te Stanislaw. Onze bestemming!

(Latere toevoeging)

Reisroute (van blok I)¹⁴)

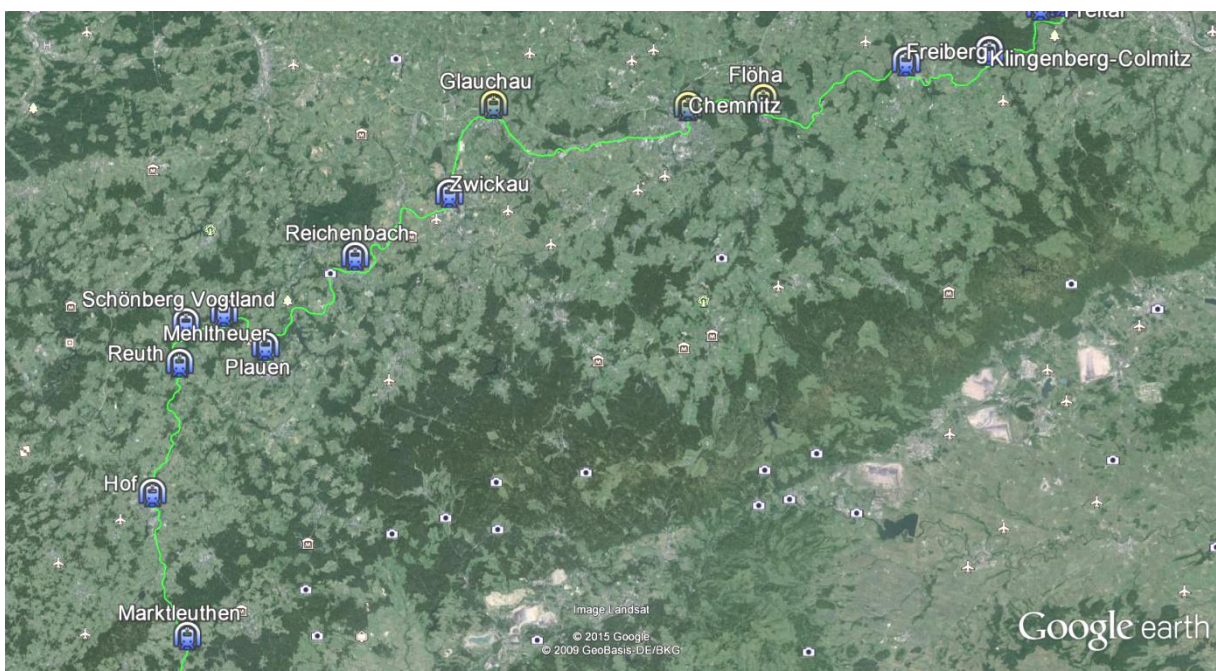
1 augustus 1942: 13.40 Dutzendteich, Nürnberg Ost, Rückersdorf, Hersbruck, Vorra en Neuhaus-Pegnitz, Ranne, Verbach, Kirchen Laibach, Neusorg, Waldershof, Marktrechwitz, Hohenbrunn, Marktleuthen, Hof (in Baiern)

¹⁴ Er zijn in totaal 3 treinen van Langwasser naar Stanislaw gereden. Deze treinen hebben mogelijk niet allemaal dezelfde route gevolgd.

Van Nürnberg Märfeld naar Marktleuthen (foto Google Earth).

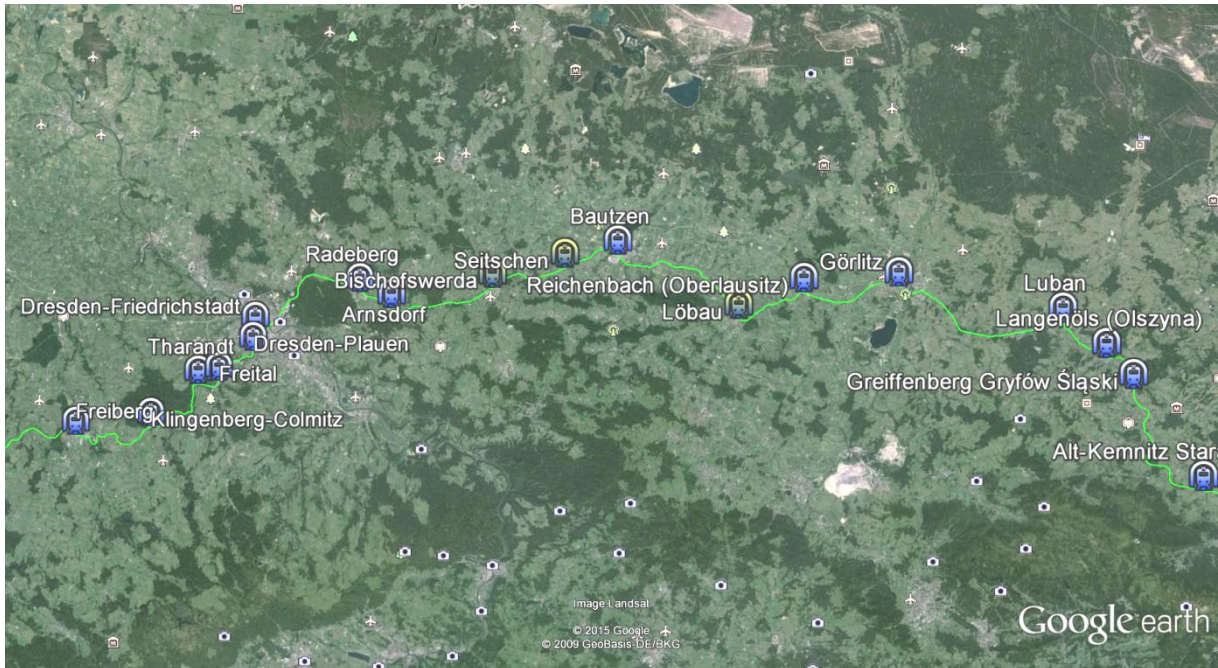
Er ontstaat dan een vreemde situatie omdat op 02-8-1942 het zuidoostelijker gelegen station van Eger (Cheb) aangedaan zou zijn. Dit station ligt niet op de route naar Plauen. Er is vermoedelijk sprake van een vergissing.

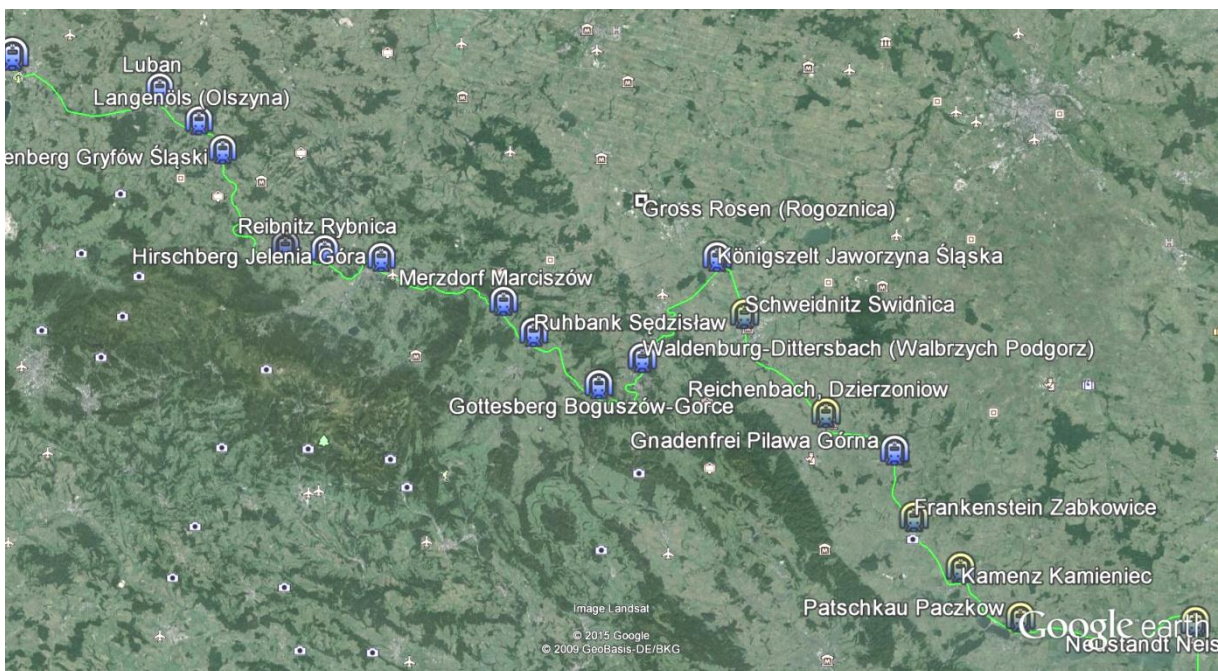
Van Marktleuthen naar Klingenberg (foto Google Earth).

2 augustus 1942: Eger (Cheb), Plauen, Swickau, Reichenbach, Chemnitz (3.45-4.15). 6.00 Freiberg, Klingenberg-Colnitz, Tharandt, Freital. 7.40 Dresden-Plauen, Dresden-Friedrichstadt (7.50-10.30), Radeberg, Arnsdorf, Bautzen, Landsberg, Raichenbach, Görlitz (14.00-16.20), Lichtenau, L(a)uban, Langeröl (*bedoeld is Langenöls Olszyna*), Greiffenberg (Gryfów Śląski), Alt-Kemnitz (Stara Kamienica), 17.45 Reibnitz (Rybnica), Hirschberg (Jelenia Góra 107 km van Breslau), Merzdorf (Marciszów), Ruhbank (Sędziszów), Gottesberg (Boguszów-Gorce),

(Wellhammer) Fellhammer, Waldenburg-Dittersbach (Walbrzych Podgorz 19.05-19.55),
Königszelt (Jaworzyna Śląska) 22.00 Cramman.

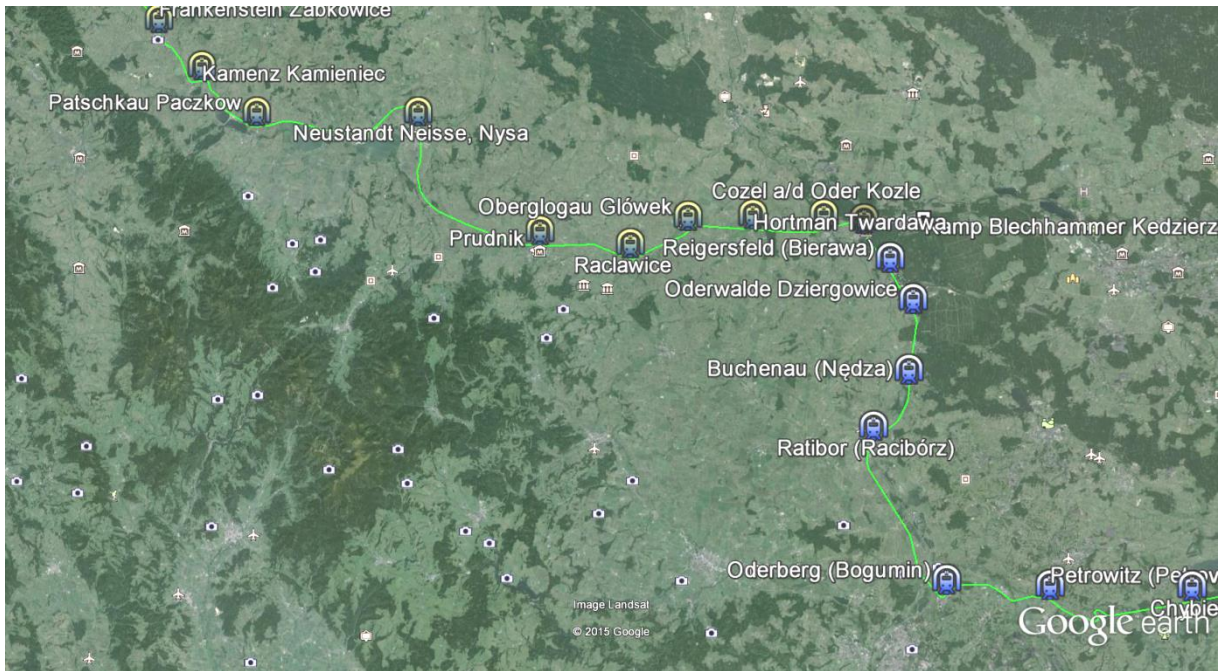

Van Klingenberg via Bauzen, Gürlitz, Luban naar Greiffenberg (foto Google Earth).

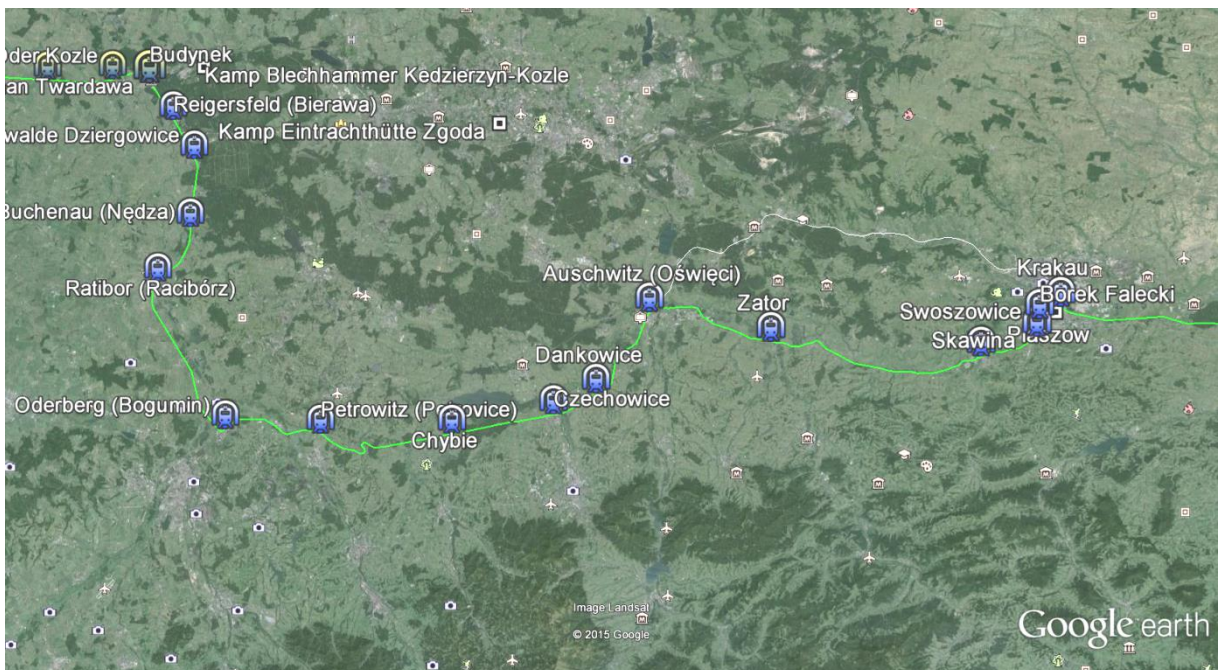

Van Luban via Königszelt naar Frankenstein (foto Google Earth).

Vanuit Königszelt: Schweidnitz (Świdnica), Reichenbach im Eulengebirge (Dzierżoniów), Frankenstein (Zabkowice Śląskie), Kamenz (Kamieniec Żąbkowski), Ottmachau (Otmuchów), Neisse (Nysa), Neustadt in Oberschlesien (Prudnik), Rasselwitz (Raclawice Śląskie)

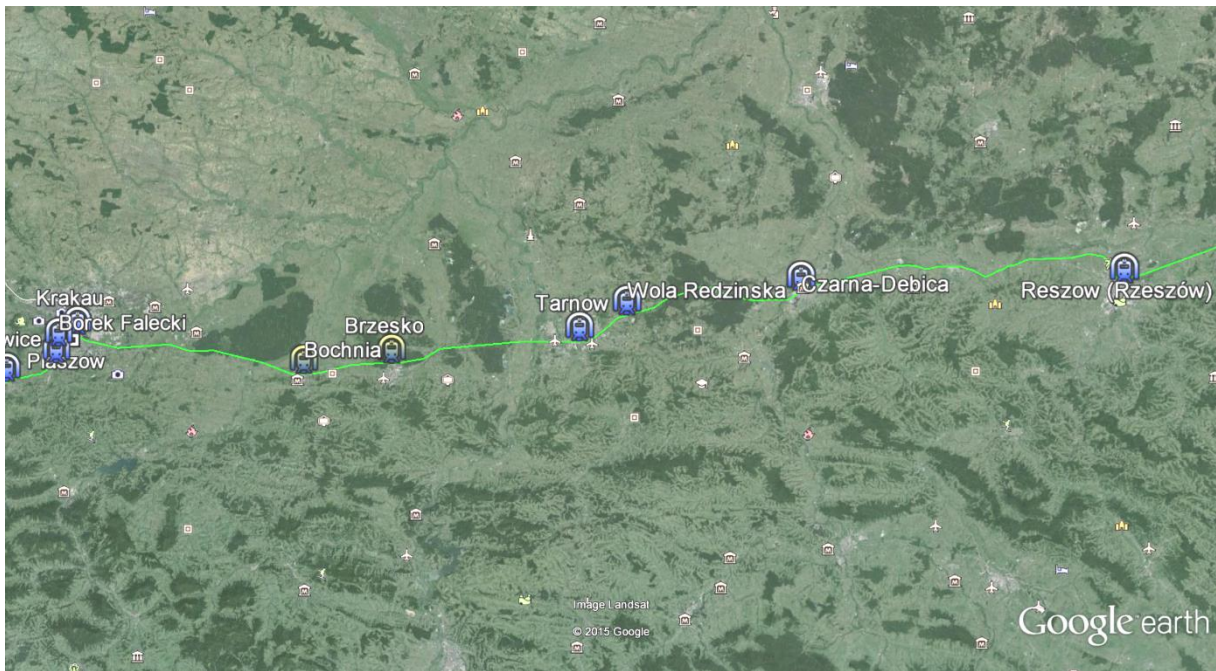
Van Frankenstein, via Reigersfeld, Ratibor naar Oderberg (foto Google Earth).

Van Reigersfeld via Ratibor em Auschwitz naar Krakau (foto Google Earth)

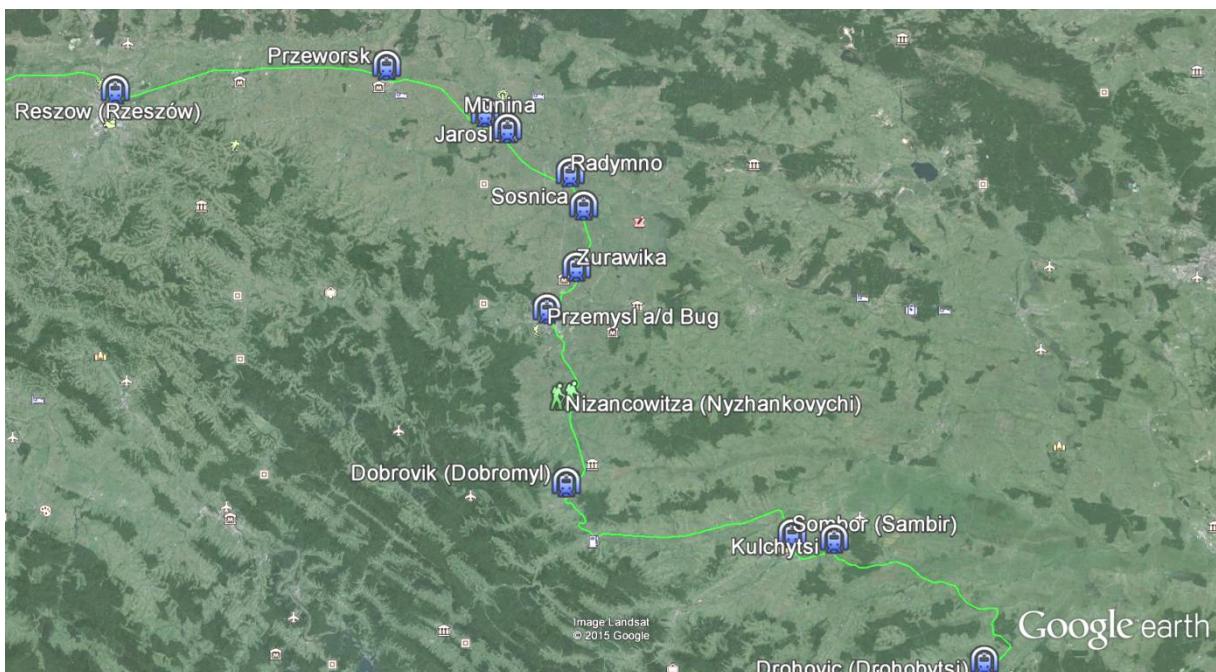
3 augustus 1942: 4.00 Heidebrück (is niet het huidige Mostki), 4.45 Reigersfeld (Bierawa), 5.45 Buchenau (Nędza), 5.55 Ratibor (Racibórz tot 11.45), Oderberg (Bogumin een uur oponthoud), Petrowitz (Petrovice), 16.45 Dankowitz (Dankowice), 20.00 Auschwitz! (Oświęci)¹⁵.

¹⁵ Uit het feit dat achter de plaatsnaam een uitroepetekening is geplaatst mag niet worden geconcludeerd dat de Nederlandse Officieren in de trein in 1942 al wisten van het bestaan van het concentratiekamp en hetgeen daar gebeurde. Zie hieromtrent ook de passage in "Officieren achter prikkeldraad", p. 247. Het uitroepeteken is vrijwel zeker later toegevoegd.

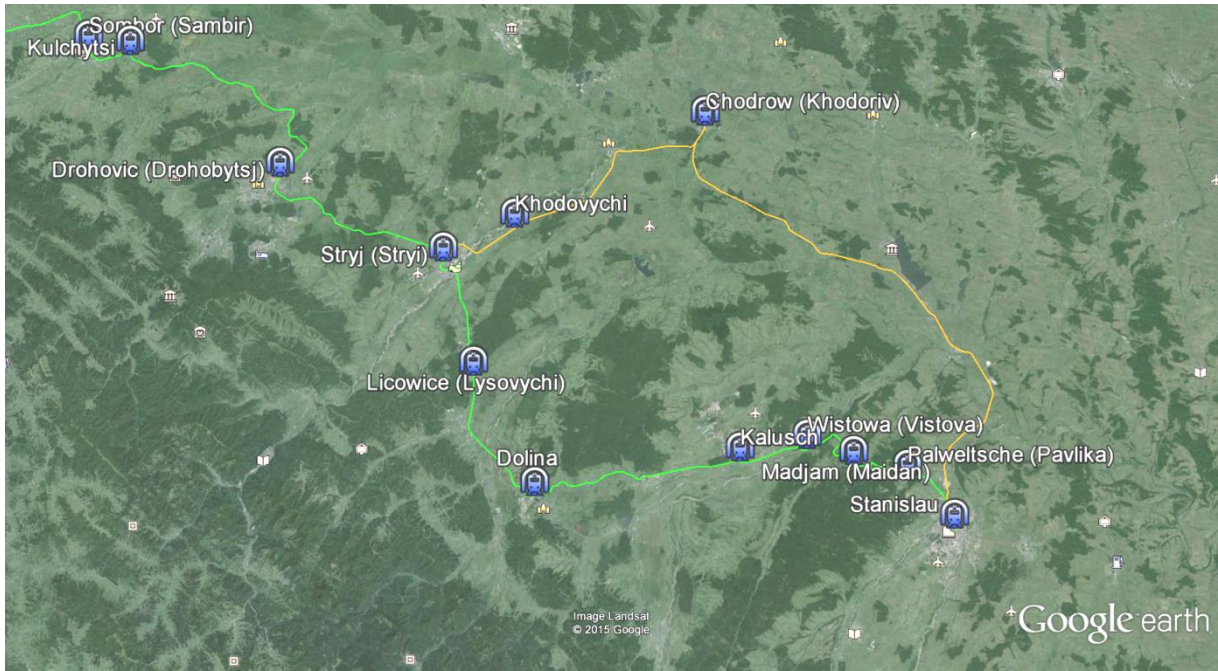
Van Krakau naar Reszow (foto Google Earth).

4 augustus 1942: 2.00 Krakau-Platz, 6.00 Tarnow (vertrek 7.15), Czarna-Debica, Trziana, 10.00 Reszow (Rzeszów) 15.40 Przeworsk, Jaroslow (waar men volgens Higly uit de wagons kon). Daarna naar Przemyśl. Kort na Przemyśl in de vroege ochtend van 05-8-1942: ontsnapping van Van Amstel en Young kort voor Nizancowitza (zie van Amstel "de zak met vlooien", blz. 30). Verder over secundair lijn via Dobromyl naar Sambor.

Van Reszow via Przemyśl en Dobrovik naar Drohovic (foto Google Earth).

5 augustus 1942: 5.00 Dobrovik (Dobromyl) 6.45 Sambor (Sambir vertrek 8.20), 10.30 Drohobicz (Drohobytzi), 13.15 Stryj (vertrek 17.15), Chodowice (Khodovychi), Chodrow (Khodoriv vertrek 19.00).

Van Sombor naar Stanislau (foto Google Earth).

6 augustus 1942: 1.00 Stanislau.

Emplacement van Stanislau in 1941 (foto internet).

7. Stalag 371 Stanislau van 6-8-1942 tot en met 12 januari 1944

Donderdag 6 augustus 1942

We zijn slaperig en doodmoe, als we aankomen in Stanislau. Op en bij het station staan officieren, bewaking en vele voertuigen. Correcte ontvangst. Om 5.00 begint het uitladen. Bagage direct op de wagens. Mars door verlaten straten van Stanislau (geen kip te zien) van 3 kwartier. Met 31 (later 25) kameraden op een kamer (nummer 195) van kazerne. We vormen de 1^e Compagnie, II Bataljon. Allemaal Kapiteins. Bedden 2 hoog. Op de 2^e verdieping. 4 tafeltjes en vele krukjes. Alleen de Hoofdofficieren hebben stoelen. Flinke maaltijd om 12.00 (bonen en linzen). Ontvangen eet- en wasgerei. 's Avonds roggepap. Gelegenheid tot douchen. 's Morgens en 's middags geslapen. Vele kameraden van barak 5 op de kamer. Verder Kapitein Jan Jonkers (kgf. 30530). Ieder tevreden. Spoedig in bezit koffers. Geen Prüfung.

Vrijdag 7 augustus 1942

Betrokken weer. Middagmaal flinke schaal soep. Men had ons een dag eerder verwacht. Hebben dus dubbele portie gehad. 's Avonds alleen stukje bloedworst. Kijken eens in de kazerne rond, Deze zou dateren van 1865. Eerst Hongaars, daarna Pools en Russisch nu Duits. Grote kelders. Schijnt ook gediend te hebben als gevangenis en tuchtschool. In de kelders zou onder de Russen een grote moordpartij hebben plaatsgehad. Deze staken bij hun terugtocht de boel in brand. Vele sporen daarvan. Nog niet geheel hersteld. Dikke muren. Centrale verwarming. Geen ongekookt water drinken wegens tyfusgevaar. Let op de luizen!

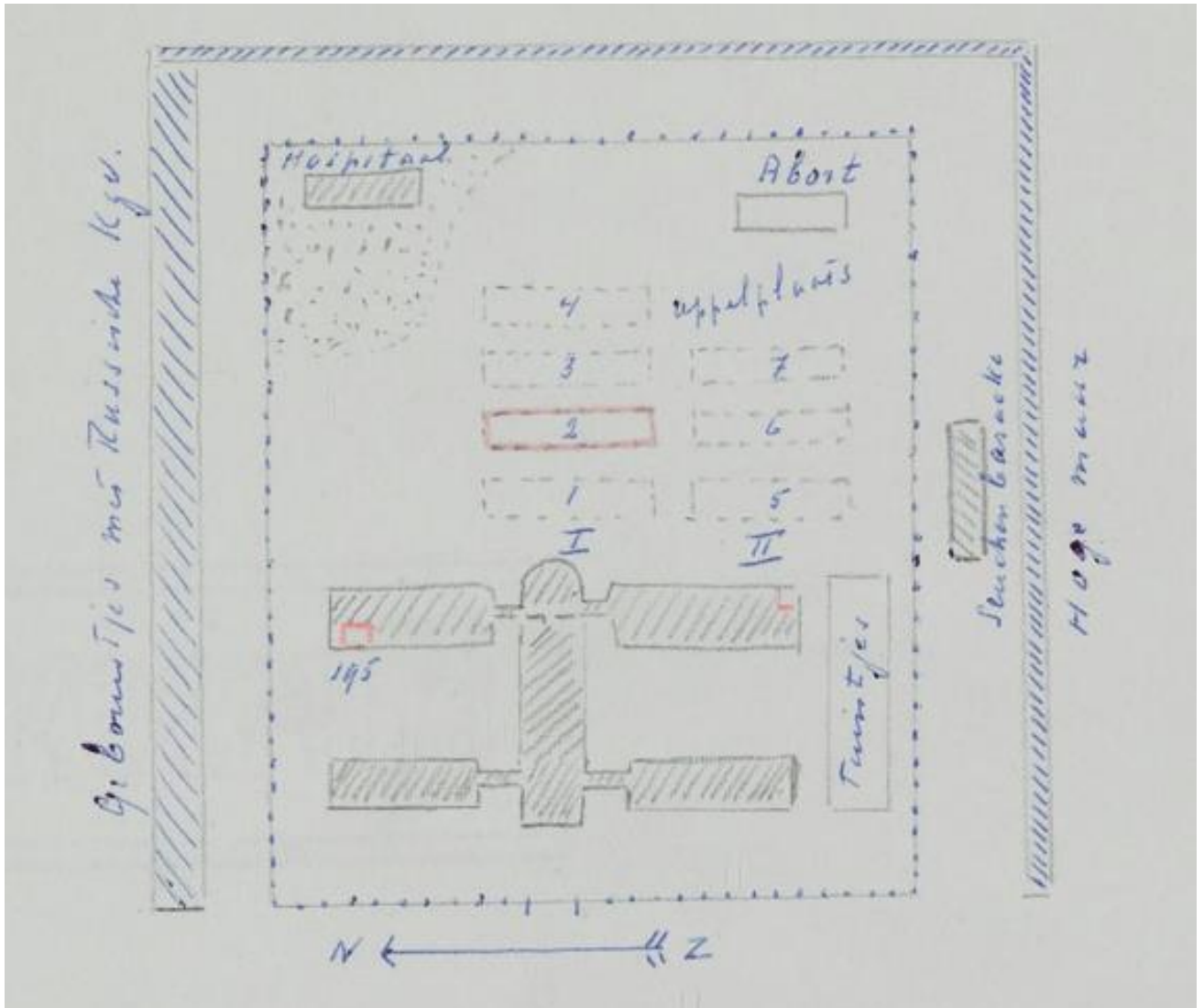
Zaterdag 8 augustus 1942

Blok II arriveert in stromende regen. Heeft er nog een dag langer over gedaan. *Blok II is dus afzonderlijk van Blok I vertrokken en kan een andere route (over Lemberg) gevolgd hebben* ¹⁶. Plaats tekort. Krijgen 's morgens 1/6 brood, als in Langwasser. Middagmaal een bord slappe bouillon. 's Avonds gebridget op Verenigingszaal 141.

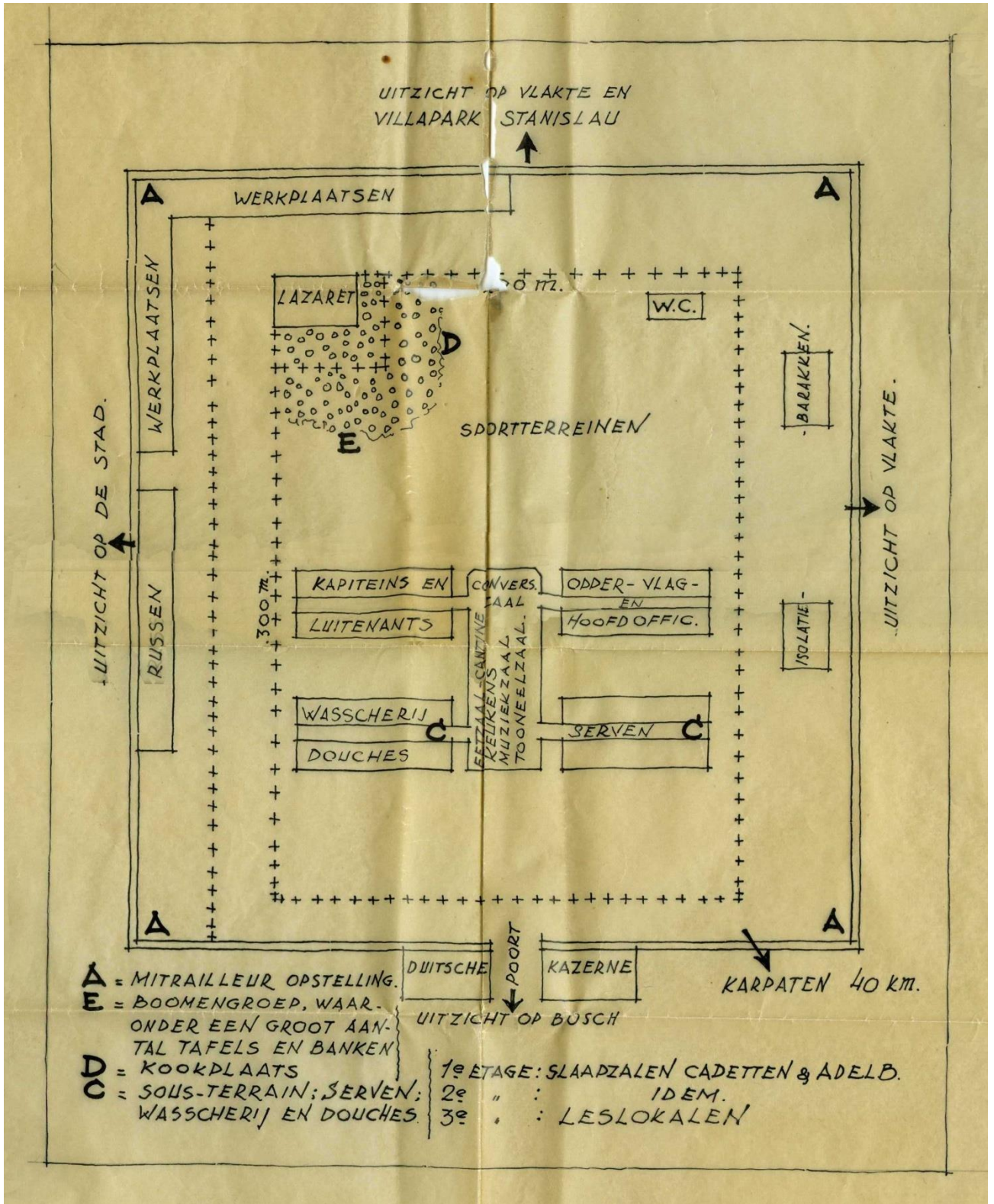
Zondag 9 augustus 1942

Drukke morgen. Kamer schoonmaken. Kerk op het achterplein. Beter weer. Goede soep. Pakjes uitdelen vangt aan. Er zijn er 4800 voor ruim 2000 man). 's Avonds goede pap.

¹⁶ De gedetailleerde en afwijkende reisroute van blok II is beschreven in het dagboek van M.P. Hoof (kgf. 31549), zie www.krijgsgevangenen.nl.

Tekening: schets kazerne complex te Stanislaw met op de eerste verdieping (1ste Compagnie) kamer 195 waar Kokje was gehuisvest en de plaats waar zijn Compagnie op appèl behoorde te staan.

Tekening Stalag 371 Stanislaw (NIMH collectie 444 inv. 112)

Opname van Stalag 371 (foto Google Earth)

Maandag 10 augustus 1942

9.30 appèl voor Lager-Commandant. "Augen rechts!" Toespraak tot "Ehemalige Offiziere"! Moeten ons met geestdrift werpen op voorbereiding burgermaatschappij. Beroep kiezen, Moor weer (Stanislau-weer). Goede soep en pap. Leef in gemeenschap van goederen met Kapitein J. Jonkers (kgf. 30530). Gezellige bridge op zaal 141. Aardige zaal met uitzicht.

Tekening: hoe wij van enige krukjes een stoel maakten, als we genoeg vrije krukjes konden vinden.

Dinsdag 11 augustus 1942

Schoon weer. Prettiger klimaat dan in Langwasser. Brief 5 geschreven. Moeten sportkleding en studiemateriaal laten komen.

Woensdag 12 augustus 1942

Mooi weer. Appèl van 7.45-8.45. Was. Middagmaal stuk worst en ramanas. Geen pakje.

Donderdag 13 augustus 1942

Prachtig weer. Voel me achter de hoge kazernemuren meer opgesloten dan in Langwasser. Alleen prikkeldraad. Worden buiten tafels en banken geplaatst. Gebrek aan tucht, vooral bij de Hoofdofficieren. 's Avonds koolsoep. Bridge. 100 zloti's ontvangen (Wehrsolt).

Vrijdag 14 augustus 1942

Brief van Zus 25-7-1942 en van Tine van 23 juli 1942 Opa v.d. Hoef overleden! Zus keurt mijn besluit om niet opnieuw te tekenen goed! Flink zo! Dacht ik wel. Vandaag alleen soep en quark. Morgen pakje, ook voor Kapitein J. Jonkers (kgf. 30530). Werd tijd. Briefkaart. Goed weer.

Zaterdag 15 augustus 1942

Pakje met 2 koeken, 1/2 pond boter, blik gehakt. Zag er verschrikkelijk uit, doch alles best. Kapitein J. Jonkers (kgf. 30530) krijgt pak brood, doch geheel bedorven. Heeft 's middags weer een pakket. Ook mis. Hebben niets te roken. Schrijf briefkaart aan Jaapje voor zijn verjaardag. Havermoutpap.

Zondag 16 augustus 1942

Beste preek. Maken pap van beschimmeld roggebrood. Delicatesse, met boter en suiker. 's Middags broodpap. Zacht weer met wat regen. Morgen aardappelen?

Maandag 17 augustus 1942

"Generaal schoon schip". Vele sloopstermen vanwege zeeofficieren op de kamer (Reveille-Overal). Zacht weer. Maken weer roggebroodpap op een vuurtje op de achterplaats. Hele stookpartij aldaar, grappig om te zien. Vooral als de duisternis valt. Lijken wel zigeuners. Speltsoep. Augurk. Worst. Krijgen biergist en maagtabletten te slikken. Reeds in Langwasser vele maag- en ingewandstoornissen, ten gevolge van gebrek aan verse groenten en ongeregelde voeding. Heb echter nergens last van, ook niet van "Klapvoeten". Alleen wat oogzwakte. Algemene kwaal. Gevolg van ondervoeding. Leef sober, Voorouders varenslieden en gewend aan schrale en eenzijdige kost.

Dinsdag 18 augustus 1942

Prachtig weer. Brief van Zus van 1-8-1942! Allen wel.

Woensdag 19 augustus 1942

Pruitsen 's morgens 2 1/2 uur om water aan de kook te krijgen. Flinke havermoutpap. Bridge.

Donderdag 20 augustus 1942

Schitterend weer. Mooi pakket, waaronder sigaren. Buiten koken verboden, later weer oogluikend toegestaan, daarna definitief verboden. Eigen schuld. Men gapte timmerhout weg.

Nieuwe voordracht Lager Commandant, voor enkele van onze vertegenwoordigers. Scheer mijn knevel af en wordt weer herkenbaar.

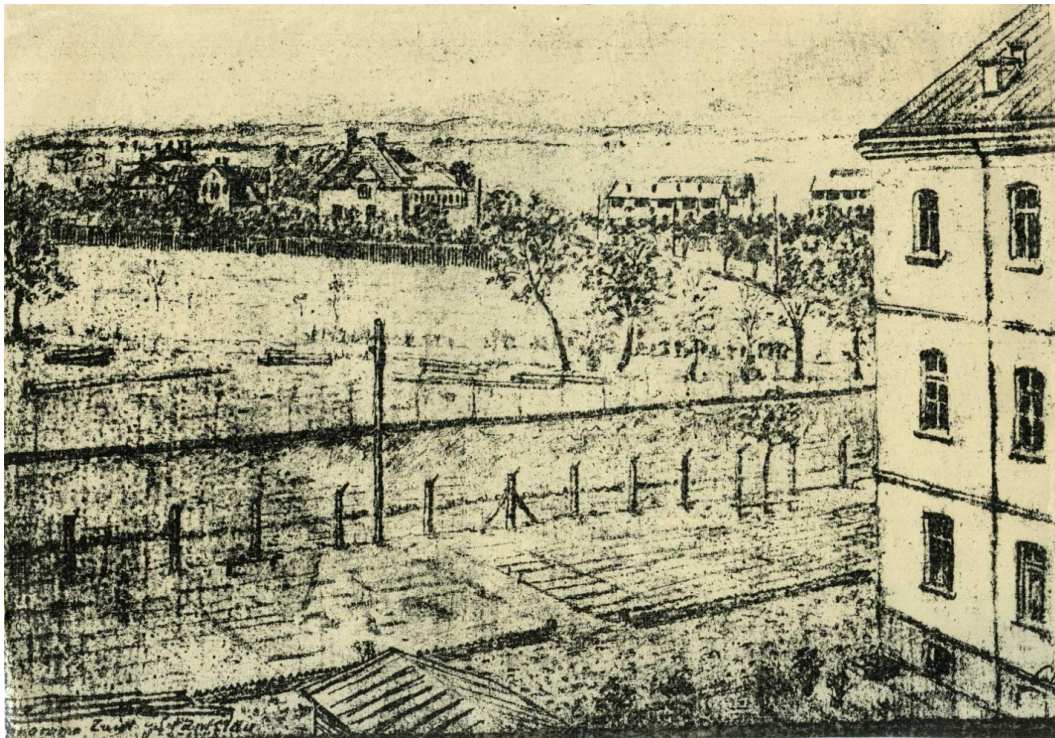
Vrijdag 21 augustus 1942

Weer als voren. Brief 6 geschreven.

Aankomst van de officieren van gezondheid Nubé (kgf. 32064) en van Eek (kgf. 32065), officier van administratie Horning (kgf. 32066), matroos Grootveld (kgf. 32067), marinier Moote (kgf. 32068) en matroos-ziekenverpleger Kik (kgf. 32069).¹⁷

Zaterdag 22 augustus 1942

Pracht weer. Brill in de maak geleverd, tevens voor glazen plus 1 $\frac{3}{4}$. Kapitein A.P. Durand (kgf. 32063) gearriveerd¹⁸). Was in Holland niet op de meldingsplaats verschenen en had onder willen duiken. Kon nergens terecht. Had zich toen maar gemeld, motto: door lekke band te laat gekomen in Ede. Geaccepteerd. Lees mooi boek van Huib Luns "Holland schildert". Landing in Frankrijk bij Dieppe mislukt. 15.30 – 17.50 extranominatief appèl. Griespap en koolsoep. Boter afgekeurd.

Tekening in zuidelijke richting (bron: NIMH collectie 444, inv. 112)

Zondag 23 augustus 1942

Schitterend weer. Kerkdienst. Een maaltijd, doch flink. Aardappelen met bonen. Kook soep. Bridgedrive.

¹⁷ Nationaal Archief 2.13.98 inv. 176 medisch verslag Van Eek, dat de juiste datum van aankomst aangeeft en Nationaal Archief 2.13.98 inv. 49 (welk stuk ten onrechte niet is ingedeeld in inv. 11 en welk stuk een afwijkende administratieve datum aangeeft).

¹⁸ Uit de lijsten in het Nationaal Archief 2.13.98 inv. 11 blijkt dat A.P. Durand op 13-8-1942 gevangen werd genomen, maar op 19-8-1942 al weer zou zijn vertrokken.

Maandag 24 augustus 1942

Weer als voren. Brief 8-8-1942 van Zus. Alles goed. Jaapje wat koorts. Briefje van Hans. Foto's. Karpathen goed zichtbaar. Bioscoopvoorstelling 16.00 – 16.45.

Dinsdag 25 augustus 1942

Nieuwe lijst zieken. Maaltijd: 3 aardappelen en 3 tomaten. Verliezen partij bridge van Generaal A. Numans (kgf. 30446) en Generaal J. Harberts (kgf. 30451) c.s.

Woensdag 26 augustus 1942

Prachtig weer. Kook soep en zet koffie. Was. Maaltijd: tomaten, worst, augurk.

(Latere toevoeging)Stemming.

Na de maaltijd gezeten voor de open vensters van de "Aufenthaltsraum für Hauptleute", op de 3de verdieping van het middengebouw. Uitzicht op het Zuiden. Prachtig Augustus weer. Lichte bewolking, praktisch geen wind. Kijken over hoge kazernemuur op een grasveld met een omheining, vervolgens een vrijwel verlaten stadswijk met flinke villa's, waarachter zich een eindeloze steppe -grasland met boomgroepen- uitstrekt. In de nevelige verte de wazige omtrekken van de Karpaten. In het gebouw weerklinkt het getimmer van de Russische krijgsgevangenen, die het middengebouw dat hevig geleden heeft van de brand, die de Russen er indertijd hebben gesticht, herstellen. Servische krijgsgevangenen, onze oppassers, liggen beneden op het grasveld of begeven zich naar hun "abort".

Onze gedachten gaan naar 't Vaderland, waar men even als wij wacht.....

Donderdag 27 augustus 1942

Verjaardag Jaap. Vier het met Kapitein Jan Jonkers (kgf. 30530) met reep chocolade uit oude Rode Kruis pakket. Brief 13 augustus 1942 Goede maaltijd.

Vrijdag 28 augustus 1942

Lager-Commandant bij ochtendappèl. Drukkend weer. Inspecteur Chr. Bennekers (mij zeer goed bekend) gefusilleerd!!!, met vier anderen. ¹⁹⁾

Zaterdag 29 augustus 1942

Pracht weer. Brief 15-8-1942 Zus. Uitstekende berichten. Kapitein J. Jonkers (kgf. 30530) krijgt al maar pakjes. Twee voor mij in aantocht. Roggebroodpap, koek en sanovite gegeten. Lees H. van Gellecum "Het geheim van Doeke Joustra".

Zondag 30 augustus 1942

Prachtig weer. Kerkdienst, schrijf kaart aan Jan. Middagmaaltijd soep. In 3 dagen geen boter. Vanmorgen eerste vliegtuig gezien.

Maandag 31 augustus 1942

Verjaardag H.M. de Koningin! Verzoek herdenking afgewezen. Prachtig weer. Boter. Timor heroverd. Maaltijd 10 aardappelen en 3 tomaten. Morgen 2 pakjes! Bridge. 's Nachts onweer.

¹⁹ Geheugen van Nederland: Na een aanslag op een Wehrmacht-trein op 7 augustus 1942 kiest de bezetter vijf gijzelaars uit twee groepen die resp. in Haaren en Gestel zijn samengebracht. Het ultimatum loopt om middernacht 14 augustus 1942 af. In de vroege ochtend werden de gijzelaars in Gestel door een vuurpeloton geëxecuteerd. Zie: dr. L. de Jong. Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog, deel 8 I, blz. 183 e.v.

Dinsdag 1 september 1942

Betrokken en koel. 6.45 pakjes ontvangen. Een oud (4 augustus 1942) deplorabel, doch kan veel redden. Een van 14 augustus 1942 prima. 12.00 flinke maaltijd: macaronipap (met broodkruimels en chocola). Idem gruttepap. Brief 7 verzonden. Patience a deux met Jonkers.

Woensdag 2 september 1942

Zeer winderig. Stof. Koud. Lager Commandant bij appèl. Hauptmann een standje? Vandaag weer één maaltijd: gortepap. Servische oppassers vervangen door Russen. Bridge.

Donderdag 3 september 1942

Zon. Koel. Reveille met gezang Russische krijgsgevangenen. Roggebroodpap. Gortpap met stroop. Verkiezing vertrouwensofficier. Kapitein Slagter (kgf. 30582 of 32033), reserve Kapitein P.M.W.J. van der Slikke (kgf. 30487). Kapitein ter Zee N.A. Rost van Tonningen (kgf. 30206) voor geheel. Vliegtuig! Van 16.45 tot 19.15 controle identiteitplaatjes. Majoor A.J.J.M. Lohmeyer (kgf. 30626) overleden aan maagperforatie.

Het huidige graf van Majoor Lohmeyer maart 2012 (foto E. van der Most)

Vrijdag 4 september 1942

Mooi weer. Generaal schoon schip. Brief 23-8-1942 van Zus. Zij blijft in Harderwijk. Groot gelijk. Gortmoutpap. 's Avonds griespap met brood. Behalve de griespap, alles van mezelf. Bridge.

Zaterdag 5 september 1942

Prachtig weer. Betere jam. R.K. pakketten aangekomen? Droom: trek over de Niagara en rijdt met Zus op "reikhalzende" giraffen!

Zondag 6 september 1942

Kerkdienst. Majoor A.J.J.M. Lohmeyer (kgf. 30626) begraven met militaire eer. Kransen. 's Middags laatste bridge-match. Bied en maak klein slam. Hebben echter geen kans (4 punten uit 14). Maaltijd: erwtensoep. Schaak 's avonds met Majoor L.C. van der Schee. (kgf. 30111). Vrij roken!

Maandag 7 september 1942

Requiem voor Majoor A.J.J.M. Lohmeyer (kgf. 30626). Vertegenwoordig V.O.K.L. Kapitein J.L.H.A. Antoni (kgf. 32070) aangekomen. 2 ½ jaar in 5 verschillende gevangenissen en kampen. Briefkaart aan Hansje. Onweersachtig. Engelse pakketten aangekomen! Soep. Hebben kasten op de gang gekregen. Sjouwen zelf een naar boven. Herrie over verdeling. 's Nachts tropische regen.

Dinsdag 8 september 1942

Regenachtig. Vlot appèl. Rook laatste sigaar. Krijgen wat tabak uit Engelse pakketten en 20 sigaretten. Via kantine 48 Russische (papyros). Slechte kwaliteit.

Woensdag 9 september 1942

Donkere ochtend. Appèl in de regen. Kil, unheimisch op kamer en zaal. Geen post. Geen pakje. Oude voorraden bijna op. Hangen om op de leeszaal en beëindigen de Faust voor de 8ste keer. Weer blijft somber. Hoe is het thuis? 's Middags een verrassing! Stoelen op de kamer. Behaaglijk strekken we ons uit. Weer eens een steuntje in de rug na maandenlang op een bank of krukje te hebben geplakt. We maken het ons 's avonds aan ons tafeltje wat gezellig. Een deken er over en op onze stoelen gezeten spelen we een partijtje matador, met de pas gearriveerde dominostenen van de thuisgebaren Kapitein F. Groen(e)wegen (kgf. 30120). Hij denkt aan ons. Om 10.00 allen naar kooi en spoedig in rust. Weer een dag om.

Donderdag 10 september 1942

's Nachts om 02.00 luchalarm! Koel. Betrokken. Geen post. Lees goede Duitse detective. Verder van Hermann Löns: "Heidevolk".

Vrijdag 11 september 1942

Droog maar fris. Geen post. Geen pakje. Quark. Eén maaltijd. Schaak met Kapitein H.N. Muntjewerff (kgf. 30742). Geen briefkaartformulier. Zijn er niet.

Zaterdag 12 september 1942

Engels pakket per 3 man. Mooie inhoud, bijna alles in blik. Boterham met bacon! Prentbriefkaarten van de jongens ontvangen. Maandag pakje. Ontdek zit-abort.

Zondag 13 september 1942

Zelfde mooie herfstweer. Zeer goede preek van Majoor Ds. J.H. Vaandrager (kgf. 32043). 's Avonds cabaret. Heel aardig.

Maandag 14 september 1942

Mooi weer. Goed pakje 21-8-1942: Koek, erwten, worst, tabak, sigaren, blikje chocolademelk. Waar haalt Zus het vandaan? Kapitein J. Jonkers (kgf. 30530) weer beterende. Vieren verjaardag van zijn vrouw. 's Middags alarm oefening. 's Nachts luchtalarm. Slapen rustig door. Worden wakker doordat Kapitein A. van der Wal (kgf. 30121) ineens ziek wordt. Broek vol. Valt flauw. Dokter er bij.

(Latere toevoeging)

Velen -90 procent- hadden last van "Ruhr", een Oekraïense buikloop. Ik was een van de weinigen, die geen last daarvan hadden. Heb in De Lemmer nimmer leidingwater gekend, We dronken water uit de regenbak. Ben dus aan alles gewend. Waterproof!

Dinsdag 15 september 1942

Einde 4de maand. Zonnig weer, doch koude wind. 's Morgens ondergoed nummeren. Naaikrans. Soep van gedroogde snijbonen. Brill nog steeds niet terug, hetgeen grote handicap wegens slechte licht 's avonds. Nachtpitje. Gezellige bridge.

Woensdag 16 september 1942

Somber weer. Nieuwe Hauptmann houdt appèl. Gaat niet zo vlot. Vandaag weer één maaltijd. 's Middags alleen worst. Niemand eet deze. Russen eten alles. Op de kamer 25 procent ziek. Vanmiddag werd Kapitein J.H. Couzy (kgf. 30813) binnengedragen. Wind Noordwest met wolkenstoeten. Goede gortpap. In de kantine aardig Pools houtsnijwerk te koop. Niets eetbaars. Gisteren zijn de aardappelen uit de pakketten in beslag genomen. Coloradokever zegt men. Ook vruchten op sap mogen niet door (alcohol). Genieten van concert mannenkoor en kwartet. Koor wordt enorm goed (Walter Boer!).

(Latere toevoeging) Intermezzo.

Gang van zaken bij het appèl. 5 á 10 minuten te voren aantreden op trompetsignaal. Stipt op tijd treedt Hauptmann met zijn helpers naar buiten. Commando: "geef acht!" van Bataljon Commandant. Melden zich, elk bij betrokken Duitse officier. Hauptmann begeeft zich naar de rechtervleugel:

1. Begroet Opper- en vlagofficieren. Groet nogmaals en zegt "Ich bitte Eure Excellenzen weg zu treten". Gaan heen.

2. Begroet adjudanten.

3. Begroet Kolonel Commandant 1ste Compagnie.

Daarna andere compagnieën op de plaats rust. Helpers tellen de 1ste compagnie, melden zulks, waarna Hauptmann zich naar de C.C. begeeft en zegt: "Bitte, Herr Oberst (Majoor, Hauptmann) rühren zu lassen".

Vervolgens de drie andere compagnieën op dezelfde manier. Klopt de telling en kloppen ook de getallen der zieken, dan inrukken!

Donderdag 17 september 1942

Mooi, maar kil weer. Beginnende herfsttinten. Nieuwe Hollandse Rode Kruis pakketten onderweg.

Las gisteren van Knut Hamsun: "Gottes Erde". Thans van J.M. Hondius "Psychologie en Christendom", net wat ik zoek. Vier Russische krijgsgevangenen staan gehele dag, in de

houding, met gezicht naar de muur, onder bewaking. Twee kameraden uit hun kamer zouden vannacht zijn ontvlucht.

(Latere toevoeging)

Dat in mijn dagboek geen scherpe afkeuring voorkomt is te wijten aan de omstandigheid, dat ik er altijd rekening mee moest houden, dat mijn aantekeningen in handen van de Duitsers konden vallen!

Vrijdag 18 september 1942

Kil. Betrokken, Geen briefformulier. Week achter. Vandaag één maaltijd. Quark in de plaats. Baden. Partijtje schaak. Maandag begint cursus boekhouden, waar ik me voor heb opgegeven. Tijd zo nuttig mogelijk gebruiken. 's Avonds met Bijbel op zaal 141.

Zaterdag 19 september 1942

Brief Zus van 30 augustus 1942. Jaapje ontving mijn kaart van 16 augustus 1942 precies op z'n verjaardag! Er moeten verscheidene pakketten onderweg zijn. Waar blijven ze? Mooi, doch fris weer. Voorraad bijna op en leef vandaag van Blanken (kgf. 30065), Kapitein J. Jonkers (kgf. 30530), Kapitein A.J.W. Jäger (kgf. 30079) en Majoor A. van der Wal (kgf. 30121). Getuigt van goede geest. Toch af en toe onenigheid, wegens algemene prikkelbaarheid en lichtgeraaktheid. Geen pakje. Twee maal pap. 's Avonds bridge met Kapitein J. Jonkers (kgf. 30530), Kapitein C.H. van Malsen (kgf. 30084) en Kapitein H.N. Muntjewerff (kgf. 30742).

Zondag 20 september 1942

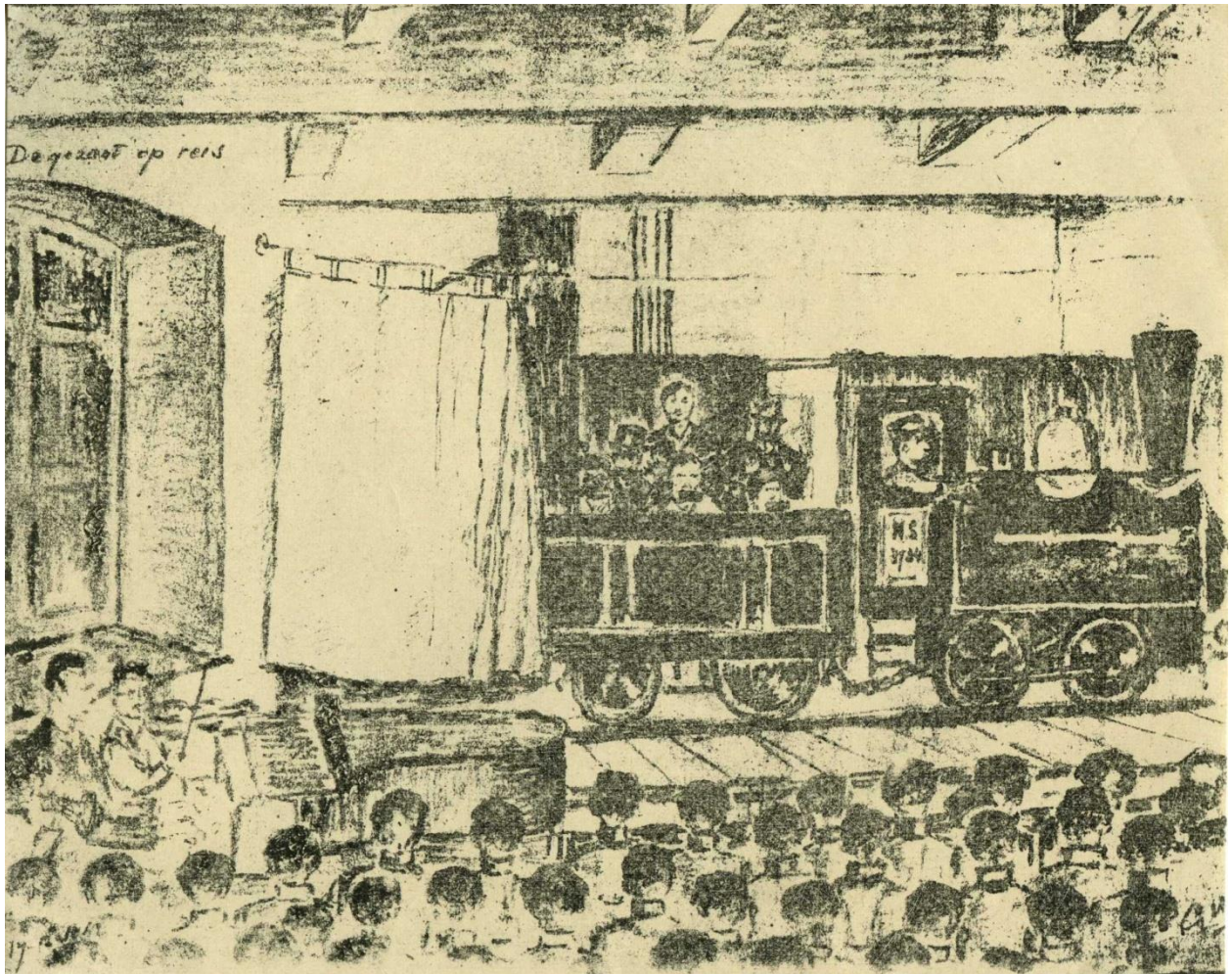
Mooi weer. Zachter. Het moment voor heimwee. Zondagochtend met mooi weer, wandelend met vrouw en kinderen en thuis de rustige zondagssfeer
Ga niet naar de kerk in verband met fuifje om 10.30 van Kapitein J. Jonkers (kgf. 30530), met Luitenant Kolonel H. Voorwalt (kgf. 32034) en De Vries (kgf?), op zaal 141. Zeer gezellig. Eén maaltijd. Heerlijk soepje (linzen, roggemeel, bonen en vlees). Alleen te weinig, een bordje.

Maandag 21 september 1942

Fraai herfstweer. Cursus boekhouden begonnen onder 1ste Luitenant F.J.A. Pantus (kgf. 31718). Goede macaroni-pap en gortsoep. Te weinig. Hele dag niet gerookt. Klamp 's avonds Majoor A.K. Langenhagen (kgf. 30109) aan. Krijg direct tabak aangeboden van hem, van Majoor Klaas N.J. Tielrooy (kgf. 30106) en van Majoor J. Mallinckrodt (kgf. 30007). Dat is zo aardig, dat men aldus beloond wordt voor eigen vrijgevigheid in tijden toen deze lieden krap zaten. Briefformulier en kaart ontvangen. Vanavond van 19.45 - 20.45 cabaret.

Dinsdag 22 september 1942

Na boekhoudles vind ik een brief van Zus (6-9-1942). Verrassing! Alles wel. Vele pakketten onderweg. Ook van Jan en van Eva. Dat zal wat worden.
's Middags pakket van Utrecht, in prima staat. Weer wat te eten en sigaren! Gelijkertijd 1/3 Engels pakket. Feest vandaag. 's Avonds met bijbel op zaal 142. Prachtig herfstweer.

Tekening van cabaret voorstelling "De gezant op reis" (bron: NIMH collectie 444, inv. 112)

Woensdag 23 september 1942

Fraai herfstweer. Lees 's morgens en 's middags in bijbel (Rom. en 1 Cor.). Worst in plaats van maaltijd. Pakje van Eva, o.a. pot jam. Slaan gat in Engels pakket. 's Avonds bridge.

Donderdag 24 september 1942

Betrokken, doch zacht. Wandel geregeld na appèl. Hedenmiddag pakket uitgifte in dubbele ploegen, omdat men er anders nooit doorheen komt. Er zouden 14.000 pakketten liggen. Gisteren werd aan 100 lieden meegedeeld, dat in Krakau een wagon geplunderd was. Lees boek van Honoré de Balzac "Le medicin de campagne". Heden twee maal soep. Briefkaart Jacobus ontvangen. Twee pakjes: ondergoed en cake in blik. Cake volkomen vergaan. Zonde. Andere pakket boeken en cahiers. Nominatief appèl van 17.00-18.30. Goede linzenpap, doch te weinig. Krijg tabak van Majoor J. Mallinckrodt (kgf. 30007).

Vrijdag 25 september 1942

Prachtig herfstweer. Ontvangen 1/5 brood. Klef. Pakket met gave appelen! Frits (de Jong) op de thee.

Zaterdag 26 september 1942

Prachtig herfstweer. Lees L. Huizinga "De zevende dag". Van Kapitein A.P. Durand (kgf. 32063) Hermann Grimm "Michel Angelo". Voorschotje tabak van Kapitein B.F.G. De Hosson (kgf. 30078) Gisteren avond zat ik op zaal 122 aan mijn ledige pijp te lurken, toen er ineens een tabakszak op mijn tafel werd geworpen! Kapitein Piet van der Weijden (kgf. 30034) verraste mij met een pijpje.

Zondag 27 september 1942

Zelfde schitterende weer. Nog steeds kerkdienst in open lucht. Eén maaltijd vandaag: aardappels met snijbonen. 's Middags bloedworst. Met ons vieren een worst. Andere drie eten ze niet. Af en toe mensen ineens beroerd (maag en ingewanden).

(latere toevoeging) Overdenking.

Schreef 21 september 1942 aan Zus: Weken vliegen voorbij. Geen verloren tijd. Men leert hier meer in een maand dan elders in een jaar. Dit is mijn grote ervaring, n.l. de geweldige zelfzucht in ons zelf, zodra de honger (of wat daar op lijkt) in 't spel is. Heb nimmer vermoed, dat de mens zo gevoelig was in zijn maag. Bevrediging van de honger is het grote instinct, sterker nog dan de seksualiteit. Zodra de mens niet meer bedreigd is in zijn onmiddellijke levensonderhoud, treedt de gewone mededeelzaamheid weer op. Men gunt een ander niets als men te weinig heeft.

Maandag 28 september 1942

Zelfde weer. Boekhouden 8.30-9.15 (maandag, dinsdag en donderdag). 's Middags pakje: kunsthoning, kruidkoek, citroenen, fruit. Alles prima, alleen de sigaretten zijn gegapt. Luitenant Leo M. van Gastel (kgf. 30306) in Hospitaal van Lemberg²⁰) overleden! Middenoor ontsteking. Overste Keppel Hesselink (kgf. 31675) ligt hoogst ernstig ziek in het ziekenhuis van Stanislaw. Buikvliesontsteking en embolie in de hersens!

Dinsdag 29 september 1942

Overste Keppel Hesselink overleden! Nummer 4. Ook de Majoor A. van der Woude (kgf. 30107) die in Lemberg ligt (kanker), schijnt het niet zo best te maken. Droevige feiten. Blijft schitterend herfstweer. Klimaat toch wel gezond. Ontving pakket 9 september 1942 Jammer: roggebrood beschimmeld. Sigaren van Van Haerts uit Zwolle. Brief van Oma. Goede berichten. Middagmaal: beetje macaroni en wat witte bonen. 's Avonds schaak met Majoor L. C. van der Schee (kgf. 30111).

Woensdag 30 september 1942

Gisteren vochtig en zwoel weer. Thans prachtig herfstweer. Pakket 7-9-1942 ontvangen. Vet, sigaren, tabak en pannetje. Mooie samenstelling en zo spoedig over. 's Middags worst, 's avonds koude aardappelen met 20 witte bonen. Bridge²¹).

²⁰ Het reserve Kriegslazarett, bron David Jan Smit, "Onder de vlaggen van Zweden en het Rode Kruis", p. 170. Van Gastel werd begraven op de noordzijde van het Duiste deel van de Janovska begraafplaats in Lemberg (ergens aan de westzijde dicht bij de gevangenis Janovska) bron: NL-HaNA, Min.Def., Grav.dnst/KL, DIB, 2.13.5220, inv .nr. 80. Zijn graf is vermoedelijk op onbekende datum geruimd.

²¹ Niet genoemd bezoek van de Zweedse gezant Von Rosen (zie BuZa: areh. LA/BB/AZ 471, doos 358.) zie David Jan Smit: "Onder de vlaggen van Zweden en het Rode Kruis", p. 158.

Overste H. Keppel Hesselink

Donderdag 1 oktober 1942

Zelfde weer. 's Middags beetje witte bonen. 's Avonds soep met snijbonen. Vullen aan met eigen roggebroodpap. Krijgen briefformulier, Gaat meteen weg, want ik moet Zus toch nog eens zeggen hoezeer ik tevreden ben met haar goede zorgen. Kapitein J. Jonkers (kgf. 30530) en ik hebben stilzwijgend onze combinatie verbroken: we kwamen met veel niet toe, ik kom met weinig rond. Twee jaar geleden werd ik ontslagen uit Scheveningen, leve de Vrijheid!

Vrijdag 2 oktober 1942

Zelfde weer. Eén maaltijd. Quark. Lees gedichten van N. Lenau: "Die Albigenser". 's Avonds aardappelen met witte bonen. Verrassing: via Rode Kruis blikjes met vruchtensappen en sardines. Ben zo goed voorzien als nimmer tevoren. Behalve reservevoorraad peulvruchten en 1 blik gehakt, heb ik koek, vet, chocola en diverse broodbeleggingen.

(Latere toevoeging)

Volgens Geneve moeten krijgsgevangenen gelegenheid hebben zelf voor de bereiding van aanvullende maaltijden te kunnen zorgen, indien gewenst. We lieten daarom in de grote keuken af en toe iets klaarmaken. Later kregen we per compagnie de beschikking over een kleine "Selbstkochküche", die door eigen mensen werd verzorgd. Meestal maakte men onderling combinaties. Mijn pannetje, dat vrij groot was, heeft grote diensten verricht.

Begrafenis van Overste Keppel Hesselink

De graven van Majoor Lohmeijer en Overste Keppel Hesselink

Zaterdag 3 oktober 1942

Lucht betrokken. Maaltijd griesmeelpap. 's Avonds bridge.

Zondag 4 oktober 1942

Brief van Pa! Kerkdienst in open lucht. Betrokken weer. Koel. Zwaluwen, spreeuwen en ooievaars zijn reeds weg. De kouwtsjes verzamelen zich op het dak der kazerne. Duizenden. De winter nadert. Om 14.00 Heilig Avondmaal, waar ik voor het eerst van mijn leven aan deelneem. Naarmate men ouder wordt, krijgen symboliek en traditie steeds meer betekenis. Deelneming zeer groot. Griespap. Broodgist. 's Avonds: Michel Angelo, op zaal 141.

Maandag 5 oktober 1942

26 jaar officier! Mooi, koel herfstweer. Twee doosjes lucifers uitgereikt. Middag soepje met snijbonen en tomaten. Avond aardappelen met sjeu. Lezing op kamer Schout bij Nacht F.J. Heeris (kgf. 30450) over "slag bij Jutland".

Dinsdag 6 oktober 1942

Mooi herfstweer. Lees Aart van der Leeuw "Ik en mijn speelman". Mooi pakket van Zus. Eetwaren, sigaren, nieuwe bril. Daarna ook mooi pakket van Jan en Mien, onder andere vet. Beide pakketten van 15 september 1942 Ik zit nu prima in mijn spullen. Middag griesmeelpapje. Avonds aardappelen met kool. Slot lezing "slag bij Jutland".

Woensdag 7 oktober 1942

Betrokken. Krijgen spoedig tweede deken. Nachten koud. Brief van Zus van 13-9-1942! Heel leuke foto's van het stel. Eén maaltijd: aardappelen met kool. Nog een pakket uit Utrecht: onder andere koek, gecondenseerde melk. Schrijf hun kaart 10.

Donderdag 8 oktober 1942

Mooi weer. Nevel. Tweede deken. Brief Zus van 20-9-1942! Ook van Utrecht. Muffe griespap. Aardappelen en paar erwten. Lees van Ditha Holesch "Manso der Puma".

Vrijdag 9 oktober 1942

Mooi weer. Trek der kouwtsjes. Kunnen we niet mee? Verrassing: pakket 10 van Zus. Eetwaren en veel rookartikelen! Spel kaarten ontbreekt. Citroen bedorven. Eén maaltijd: klein bord maisgries. Om 20.00 windhoos. Wind loeit door gebouw. Lijkt wel cycloon. Studeer boekhouden.

Zaterdag 10 oktober 1942

Betrokken. Guur. Later opklarend. Studeer boekhouden. Brood. Griespap. Aardappelen met weinig bonen sjeu. Samen met Kapitein A. van der Wal (kgf.30121) stevige portie appeltjes na. Bridge.

Zondag 11 oktober 1942

Mooi weer. Heeft vannacht gevoren. Kerkdienst in Eetzaal D. Middag: smakeloze worst. Avond: aardappelen. Geruchten dat we naar Bratislava (Pressburg) zullen gaan. 's Avonds weer goed concert (Mozart-Haydn) van kwartet Walther Boer.

Maandag 12 oktober 1942

Betrokken. Kil. Boekhoudles. Lees Maurits Sabbe "Het pastoorken van Schardijke". Schaak met Kapitein H.N. Muntjewerff (kgf. 30742). Middag geweldige portie aardappelen met wat linzen en praktisch geen sjeu. Hangen als een rozenkrans in mijn slokdarm enz. Avond idem met wat erwten. Kan geen pap meer zeggen en geen aardappel meer zien. Fijne sigaar van Majoor A.K. Langenhagen (kgf. 30109).

Dinsdag 13 oktober 1942

Brief Zus van 25 september 1942 Alles wel. Veel pakjes onderweg. Mooi fris herfstweer. Engelse en Amerikaanse Rode Kruis pakketten aangekomen. Middag griespap (behoorlijk). Avond aardappelen met verse kool en tomaten (weinig). De aardappelen van gisteren zijn er met een vaart uitgekomen, alsof een school uitging! Voor het eerst wat last van mijn buik, doch alles in orde. Lees van Wallace Smith "Mensen onder de loupe".

Woensdag 14 oktober 1942

Betrokken, fris, later zon. Pakket van 25-9-1942 met onder andere boter en tabak. Alles in orde, Middag worst. Avond aardappelen van linzen sjeu Lees van J.H. Scholte "Uren met Nietzsche". 's Avonds bridge.

Donderdag 15 oktober 1942

Vijf maanden in krijgsgevangenschap! Hoelang nog? Minder koud. Opklaringen. De kraaien zitten nog altijd op het dak van het gebouw. Hoorde vannacht wilde ganzen trekken. Middag mufte boekwijtpap. Avond aardappelen met linzen en vet (?). Pakje 10: geneesmiddelen, Sanovite, kaas, sigaren. Alles prima. 's Avonds cabaret. Zeer geslaagd.

Vrijdag 16 oktober 1942

Somber weer met wat regen. Bomen nog weinig kaal. Blad wel geel. Quark. Portie suiker, heel wat groter dan anders, Hadden nog wat te goed. Kroon breekt van mijn kies. Kan waarschijnlijk hier niet gerepareerd worden.

Ik verneem iets omtrent een actie uitgaande van een comité (Kapitein I.L. Uyterschout (kgf. 30812), Cooper (wrsch. Kooper Kgf.?), Kapitein J.D.S. Paters (kgf. 31323), Kapitein J. Baurdoux (kgf. 30779), Kolonel J.S. Barbas (kgf. 30648)) om te trachten op grond van nieuwe erewoordverklaring naar Holland terug te keren. Zij zouden 1100 á 1200 medestanders hebben²²). Deze zaak schijnt al lang te lopen, maar men heeft er mij kennelijk met opzet buiten gehouden. Ze weten wel wat ze aan mij hebben. Dit was de beruchte Actie-Uyterschout, die heel wat stof heeft opgejaagd, ook bij de latere zuivering.

Zaterdag 17 oktober 1942

Brief van Zus van 4 oktober 1942 Goed nieuws. Onze brieven naar huis hebben blijkbaar weinig vertraging. Pakje met boek: Nederlanders in de Caraïbische zee (zou het op 10-11-1942 pas lezen). Betrokken, doch niet koud, Veel grieppatiënten. Eerste zending Hollandse Rode Kruis pakketten gedeeltelijk verloren gegaan (Feindwirkung!). Spoedige uitreiking Engelse en Amerikaanse pakketten? 's Avonds bridge.

²² Volgens Leo de Hartog in "Öfficieren achter prikkeldrad", p. 192, circuleerde er een pamflet met daarop de namen van 200 sympathisanten.

Zondag 18 oktober 1942

Koud. Sombor. Harde wind. Vannacht bijna uit mijn bed gewaaid wegens openraam-maniakken. Gekanker daarover als zondagmorgenstemming. Kerkdienst zaal D. Lees Just Havelaar "De Religie der ziel". Avond aardappelen met weinig bonen en nog minder sjeu. Vrijwel alle maaltijden moet men zelf aanvullen.

Maandag 19 oktober 1942

Koud met natte sneeuw. Karpaten vertonen witte vlekken. Tikje verkouden. Tijdens ontbijt rustige sfeer plotseling verstoord door vechtpartij Kapitein A.T.C. Opsomer (kgf. 30806) en Kapitein A.H. Weijns (kgf. 30675). Ineens een herrie! Als gevolg hiervan Weijns als kameroudste vervangen door de oude Luitenant Kolonel A.J.E. Mathon (kgf. 31810). Nergens in het gebouw behoorlijke temperatuur. Hevige tocht. Alleen op onze kamer is het draaglijk (waar het stinkt is het warm). Echter zeer onvoldoende verlichting. Middag Engels pakket per 3 man. Avond aardappelen met bieten.

Dinsdag 20-10-1942

Zelfde weer. Griespap. Slechte jam. 70 gram botervet (elke dinsdag en vrijdag). Ben verkouden. Matige maaltijd: aardappelen en schijntje linzen sjeu. Luitenant Kolonel Gijs B.O. Kuyk (kgf. 32226) gaat met 22 andere zieken naar huis ²³). Geef hem wat mee voor de kinderen (houtsnijwerk).

Woensdag 21 oktober 1942

Beter weer. Verkoudheid gezakt, doch pijn in mijn ribbenkast. Vandaag magere dag. Met Jonkers ossenstaartsoep met worst. Mijn pannetje doet goed dienst. Pakje 13: sigaren, sokken, suiker, erwten, enz.

Donderdag 22 oktober 1942

Minder koud, doch sombor. Voel me niets lekker. Eerste injectie tegen typhus, enz. 's Avonds flink pijn. Pakje 11: havermout, vet, sigaren, melk, broodbelegging. Middag en avond aardappelen met bieten. Geschenk Hollandse Rode Kruis: per man 28 sterappelen. Erg welkom. Lees van Antoon Coolen "De schone Verleiding". 's Avonds wat koortsig en hangerig. Vroeg onder de wol.

Vrijdag 23 oktober 1942

Zelfde weer. Goed geslapen en opgeknapt. Koken gezamenlijk bonen in grote keuken. In plaats van quark (goede) kaas. Rantsoen brood voortaan 5 maal 1/5 en 2 maal 1/4. Ook vleesrantsoen met 50 gram per week verhoogd. Pakje met vruchten van 23-9-1942 bedorven. 's Avonds aardappelen met wat bonen, zeer onsmakelijk. Werd er bijna niet lekker van. Schaak.

Zaterdag 24 oktober 1942

Best geslapen. Schoon weer. Weer een pakje: bonen, kaas, speculaas, koffiesurrogaat, potlood, spel kaarten.

Middag voor het laatst pap. Is slecht, muf en vol schillen. Weer is zo schitterend dat ik met Kapitein A.J.W. Jäger (kgf. 30079) een uurtje buiten ga zitten. Lees van Henri Bordeaux "Le coeur et le sang". Schrijf brief 13, waarin verhaal over dagelijkse gang van zaken. Avond aardappelen

²³ Onder hen bevond zich ook Kapitein I.L. Uyterschout (kgf. 30812). De groep zou volgens Nationaal Archief 2.13.98 inv. 11 op 22-10-1942 zijn betrokken.

met bieten. Ontdoe thans de aardappelen van hun schil en dat smaakt veel beter. Gerucht over onderhandelingen te Ankara tussen Russen en Duitsers. 's Avonds bridge-partijtje.

Zondag 25 oktober 1942

Wederom prachtig weer. Kerkdienst in eetzaal D. Preek naar aanleiding van Jes. : Zij die geloven haasten niet. Zeer toepasselijk. Mijn officierskist is gearriveerd. Eten thans veel aardappelen. Heden aankomst vele kisten met goudrenetten uit Holland. Zit uurtje buiten in verrukkelijk zonnetje. Middag bloedworst. Avond aardappelen met bieten. Samen met Kapitein A.J.W. Jäger (kgf. 30079) pannenkoekje (10 jaar getrouwd). Appel met kopje koffie na. Vanmiddag aan de keuken een wagen met Hollandse rode kool. Lees Romain Holland "L'âme enchantée".

Maandag 26 oktober 1942

Mist. Middag soep met flink snijbonen. Engelsen zouden volgens Duitse radio in Egypte een offensief zijn begonnen. Avond aardappelen met (veel) linzen sjeu. Hollen of stilstaan. Lees, schaak en speel "patience". Geduld moet je hebben.

Dinsdag 27 oktober 1942

Nevel. Spoedig zon. Handelsrekenen. Uitgifte winterkleding van rustkamer. Middag flinke portie aardappelen met wat bonen en vochtigheid. Duitsers willen Hollandse Rode Kruis pakketten niet uitgeven. Reden de heren hebben genoeg. Sommigen hebben 500 sigaren, enz. Daarom krijgen de velen die te weinig hebben dus ook niets. 's Middags een tijdje buiten met mijn boek. Avond aardappelen met weinig erwten en veel vocht. Speel schaak.

Woensdag 28 oktober 1942

Mist, Niet koud, Geen post. Wandel met Jonkers rond het gebouw. Middag worst. Avond aardappelen met bieten. Lees en puzzel.

Donderdag 29 oktober 1942

Mist. Niet koud, Geen post. Geen pakjes. Rookartikelen raken op. Middag aardappelen met sperziebonen (van der Wal). Avond aardappelen, erwten en vlees (!) Tweede injectie. Lees en puzzel.

Vrijdag 30 oktober 1942

Zelfde weer. Weinig last van injectie. Geruchten over landingen van Amerikanen op Ambon en Java (?)

Weer geen post. Laatste bericht van 4 oktober 1942 Magere dag. Gemeenschappelijke bruine bonenpot. Ontvangen stukje kaas. Veel pakketten uitgereikt, doch niets voor mij. Heb nog genoeg. Alleen rookartikelen krap. Heb nog 2 sigaren, 6 sigaretten en klein beetje tabak. Maak rookprogramma tot zondag. Avond aardappelen, bieten, onsmakelijk geheel. Vanmiddag fraai weer met zonnetje. Schaak met Kapitein Ch.H. van Malsen (kgf. 30084).

(latere toevoeging) De Duitse Weermacht.

Wat je in het contact met de Duitse Weermacht direct opvalt, is de militaire correctheid, van hoog tot laag. Tot dusver hebben we alleen te maken met Ersatz-onderdelen, doch ook hierbij treedt de goede discipline naar voren.

Mijn slotsom is, dat ook al verliest Duitsland de oorlog –en wat anders?- zijn weermacht een plaats zal krijgen in het systeem van collectieve veiligheid, dat na deze oorlog stellig zal komen. De

Duitse soldaat, onder goede leiding, is de aangewezen "Gendarme van Europa" en is in dat systeem onontbeerlijk.

Zaterdag 31 oktober 1942

Zelfde rustige weer. Weer geen post. Middag: aardappelen en witte bonen. Goed, bodem beginnen thans herfsttinten te vertonen. Kastanjes laten blad vallen. Vruchtbomen nog vol in blad. Avond: aardappelen en erwten. Vrij goed.

Zondag 1 november 1942

Preek naar aanleiding van Lutherdag. Mooi weer. Geen post. Middag: bloedworst. Avond: aardappelen, rode kool. Schaakwedstrijd tegen 3e Compagnie (3 ½ -8 ½) Verlies zelf. Rook laatste sigaar. Heb nog 1 sigaret en beetje tabak. Reveille morgen ½ uur later. Tijd 1 uur achteruit. Middagappèl 16.00, avondappèl 21.00!

Maandag 2 november 1942

Goed weer. Aanvankelijk beetje regen. Eindelijk brief van 11 oktober 1942 Alles O.K. Ontvang winterkleding uit mijn kist. Middag: aardappelen, bonen en erwten. Smakelijk maar droog. Heb nog een pijpje tabak. Bezoek na middagappèl Kapitein Wim de Boer (kgf. 30759), die in het lazaret ligt. Avond: aardappelen, bieten. Uitstekend.

Dinsdag 3 november 1942

Prachtig herfstweer. Weer een brief van 18 oktober 1942 Middag: zeer goede erwtensoep. Geen pakje. Maak wandeling. Op het achterterrein wordt sport beoefend (handbal, castibal). Bezoek na appèl Sergeant Frits de Jong, die een poosje ziek is geweest (maag en ingewanden). Avond: aardappelen, bonen en vlees. Bridge.

Woensdag 4 november 1942

Weer als voren. Pakje met appelen uit Geldermalsen. Komt goed uit, want mijn andere rode sterren zijn bijna op. Leen wat rooktabak van Kapitein B.F.J. De Hosson (kgf. 30078). Studeer 's morgens op zaal 141. Af en toe is de verwarming even aan. Geruchten over vertrek 200 lieden. Kapitein Bate G. Peereboom (kgf. 30517) heden vertrokken naar Lemberg, ter behandeling. 's Middags buiten in de zon. Ontvangen 2^e partij van 9 stuks sterappelen. Avond: aardappelen, bieten, zonder een spier vet. Lees Collette; "Duo".

Donderdag 5 november 1942

Betrokken. Tikje regen. Bezoek Generaal Ober Kommando Wehrmacht, dus dag van goede maaltijden.

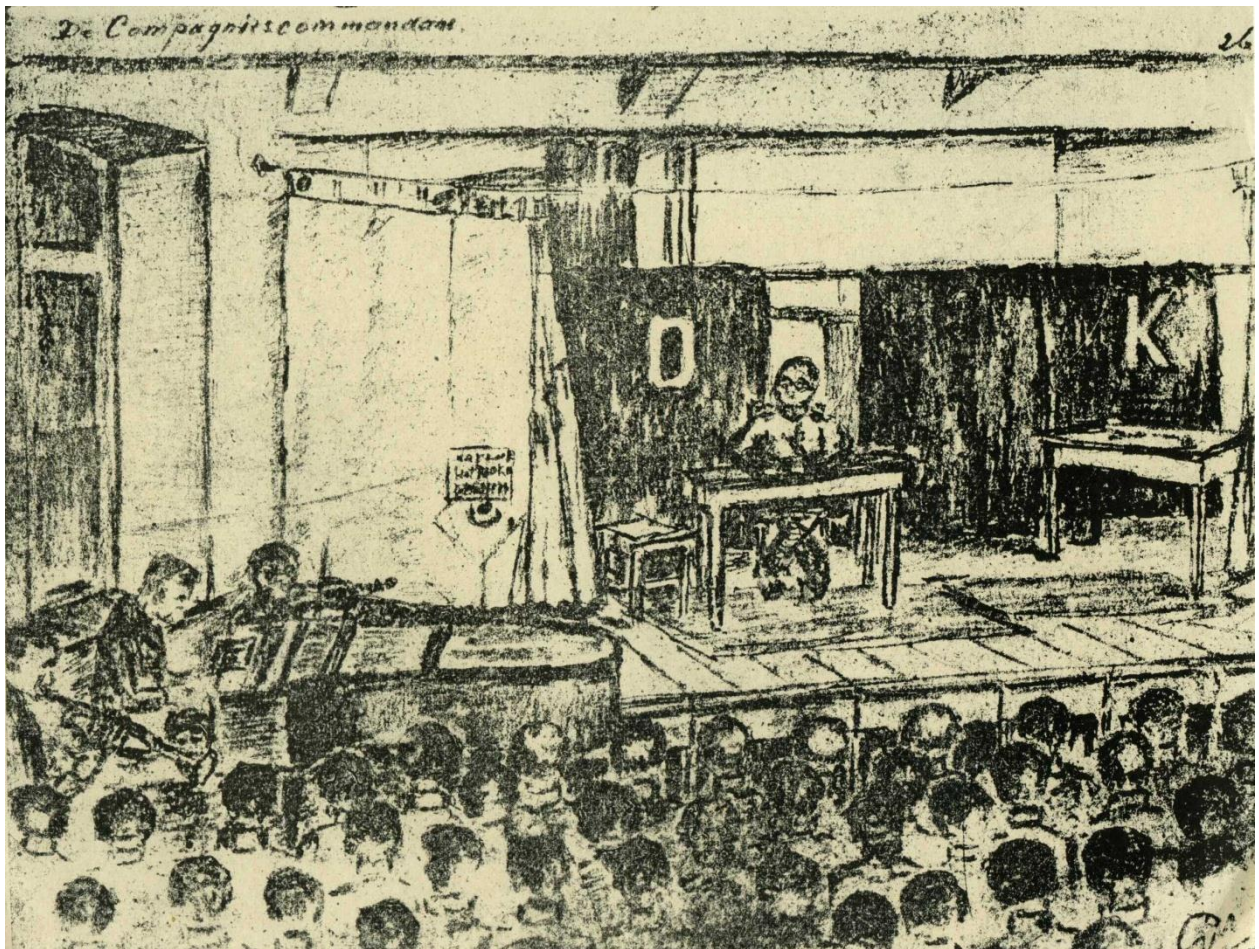
Middag: aardappelen, snijbonen en vet. Avond: aardappelen, rode kool en sjeu. Zeer smakelijk. 3de injectie. Geen last. Morgen pakje. Wordt tijd. Bijzonder aardige cabaretvoorstelling 's avonds.

Vrijdag 6 november 1942

Betrokken. Af en toe zon. Pakket van 7-10-1942, waarin sigaren! Alles best. Kook schildpadsoep met havermout. Valt slecht uit. Te zout. Middag: aardappelen, bieten. Zevental officieren en onderofficieren uit Holland aangekomen.²⁴⁾

²⁴ Het betrof de nummers 32071 tot en met 32078 (N.A. coll. 2.13.98 inv. 049), te weten officier van gezondheid Logman, ritmeester van Mierlo, 1^e luitenant van Westerhoven, sergeant-verpleger Rompes, sergeant Lunenburg, matroos Brandel, marinier Mooiman en soldaat-vliegtuigmaker Nieuwkerk.

Ritmeester W.R. van Mierlo (kgf. 32072) op onze kamer. Er komt enige ruimte, omdat een paar ouderen naar een andere kamer gaan.

Tekening van cabaret voorstelling "De Compagniescommandant" (bron: NIMH collectie 444, inv. 112)

Zaterdag 7 november 1942

Regen. Appèl op de kamers. 3 bedstellen er uit, dus meer ruimte. Pakket 16 van 10-10-1942: koek, beschuit, boter, worteltjes, scheercreme, hangslot, veters, sigaren! Verder pakket prachtige goudrenetten uit Utrecht en boek uit Leeuwarden. Brief Zus 25-10-1942! met mooie foto. Ook brief van Jurjen Buisman. Zus schrijft dat er voortaan (en dan alleen door haar) 2 pakjes per week mogen worden gezonden. Is ook meer dan genoeg. Ieder 2 Kg. Middag: aardappelen. Linzen, erwten. Zeer goed. Avond: aardappelen, bonen. Ook best. Bridge op de kamer.

Zondag 8 november 1942

Koud. Winderig. Guur. Kerkdienst. Om 12.00 zelf gebrouwd potje. Avond: aardappelen met winterwortelen. Schaakwedstrijd tegen 1^e compagnie met wit aan negende bord. Stand bij afbreken 8-7, met 5 hangpartijen. Zwermen kraaien.

Maandag 9 november 1942

Eerste vorst. Betrokken. Vriescou, Sombere dag. Boekhoudles. Baden. Middag: aardappelen met erwtensoep. Avond: aardappelen, rode kool en sjeu. Matig. Gerucht: Amerikanen geland in Algiers. Landingspoging op 2 andere plaatsen Te Oran mislukt. Vichy verbreekt betrekkingen

met Amerika. Zou niet gek zijn, als het waar is, in verband met voorgang Engelse offensief in Egypte. Vandaag 6 sterappelen.

Dinsdag 10 november 1942

Eerste sneeuw gevallen. Koud, doch niet onaangenaam. Sommigen lopen al met bivakmutsen. Bezoek van Lager Commandant aan boekhoudles. Majoor Klaas N.J. Tielrooy (kgf. 30106) jarig! Ga bij hem op de koffie met koekjes en sigaar. Eindelijk uitreiking 2^e Nederlandse Rode Kruis pakket. Tref 2 ons tabak, hetgeen naar wens is. Verder pot konijnenragout en wat blikjes sjeu-pasta, enz. Middag: witte bonen en aardappelen. Lees van Irene A. Wright: "Nederlanders in de Caraïbische Zee". Laat het nu verder op de kamer rondgaan. Krijg ter lezing van Kapitein A.J.W. Jäger (kgf. 30079): W. Somerset Maugham: "De Bonte Sluier". 's Avonds concert van Walther Boer c.s. en mannenkoor. Mozart, Haydn.

Woensdag 11 november 1942

Zelfde weer. Centrale (verwarming) af en toe aan. Op kamer lekker. Middag: eigen bruine bonen met konijnenragout. Avond: aardappelen, wortelen. Waterig. Voor de eerste maal blijkt een gerucht waar. Engelsen en Amerikanen zijn inderdaad in Algiers en Marokko op vele plaatsen geland. Te Algiers op 8-11-1942 de baas. Gerucht Solloem gevallen. Onbezet deel Frankrijk door Duitsers bezet en de Russen bij Woronesj doorgebroken. Negenhonderd Amerikaanse Rode Kruis pakketten aangekomen.

Donderdag 12 november 1942

Alles onder sneeuwkleed van 5 cm. Zacht weer. Gerucht Pétain en Weygand naar Marokko ontkomen. Benghazi door Engelsen bezet, Nederlandse onderzeeërs haven van Den Helder binnengevaren en torpedo-atelier beschoten. Middag: aardappelen, snijbonen, konijnenragout. Avond: aardappelen, bieten. Lees De Dood "Nachtschade". Gerucht Corsica door de Duitsers bezet. Franse vloot uitgevaren. Vandaag geen Lemberger courant. Enige krant die wij krijgen. Ben weer achter met de pakjes. 's Avonds Sergeant Frits de Jong op bezoek.

Vrijdag 13 november 1942

9.30-11.00 extra appèl. Ontaardt in sneeuwballengevecht. 'd Arlan in Amerikaans krijgsgevangenschap. Alleen Weygand gevlucht. Pétain in Parijs. Duitse troepen Franse Middellandse Zeekust bereikt. Weer Lemberger courant. Toestand voor geallieerden in Afrika op beide fronten blijkbaar gunstig. Middag: zelf klaargestoofd etentje. Avond: aardappelen, snijbonen en witte bonen. Bridge. Luitenant ter Zee S.A. Honoré Naber (kgf. 31792) ontvlucht²⁵!

Zaterdag 14 november 1942

Het blijft dunnetjes sneeuwen. Pakket 19 van 21 oktober 1942 Alles eetwaren en prima. Waar blijven 17 en 18 van een week vroeger? Middag: aardappelen en bonen. 120 Russische sigaretten. Beter dan helemaal niets. 's Middags onderzoek op de kamers naar vermiste knaap. Gekeken onder de bedden en in de kasten. Spoorloos. Avond: aardappelen, bieten. Tegenwoordig 's avonds (eigen) kopje koffie. Lees Van Goch Kaulbach; "Moed". Toestand voor geallieerden gunstig. De top van de golf krult om!!!

²⁵ Luitenant ter zee 1e klasse L'Honoré Naber zou volgens "Officieren achter prikkeldraad", p. 194, al op 9 november 1942 zijn ontvlucht.

Zondag 15 november 1942

Een half jaar in krijgsgevangenschap. Kerkdienst, Goede 12.00 bord erwtensoep uit grote keuken. Ontvangen 8 goudrenetten (Rode Kruis). Schaakwedstrijd, Mijn partij afgebroken met winststand. Eten 's avonds op de kamer. Compleet diner georganiseerd. Aardappelpuree, konijnenragout, appeltjes, pudding.

Maandag 16 november 1942

Wintermorgen met zonneschijn. Speel afgebroken partij uit op 141 in ijzige koude en win. Enkele Deense Rode Kruis pakketten verdeeld. Ik loot partijtje Deens brood (dun, knappend). Ontvang pakje nr. 18: levensmiddelen, versnaperingen, tabak. Alles min of meer vochtig, doch nog goed. 's Middags: aardappelen, bonen. Gisteren liep het gerucht dat Spanje bezet was. Vandaag: In Libië 15 (Italiaanse) generaals gevangen genomen. Lijkt meer waarschijnlijk, want het gaat ze daar blijkbaar slecht. Wehrmachtsbericht zegt althans niets daarover. Drie Nederlandse Krijgsgevangen Officieren ²⁶⁾ opgehaald, waarom? Avond: aardappelen, bieten. Lees van Bierens de Haan: "Het Rijk van de Geest". Uitgifte pakketten gaat erg langzaam. Voorts zou er ook oponthoud zijn in Krakau.

(Latere toevoeging)

Hoewel de verstrekking van levensmiddelen van de zijde der Duitsers in Stanislau –wat de hoeveelheid betreft- veel beter was dan in Langwasser, was deze voeding zeer eenzijdig. Aardappelen met kool en bieten. Boter werd verstrekt in de vorm van wat wij noemen "Hitlervet" en was vrijwel oneetbaar. Onze intendance keurde het meermalen af als ongeschikt voor consumptie of men braadde het in de grote keuken nog eens een keer uit. Verse groente was er, ook in het gunstige jaargetijde, bijna nooit, evenmin als vruchten. Wij leefden letterlijk op onze pakketten, hetzij van het Rode Kruis, hetzij van huis.

Dinsdag 17 november 1942

Tikje dooi. Middag: aardappelen, witte bonen. Gerucht: Engelsen in Tripoli. Om 14.45 bij Generaal Sicoo G. Nauta Pieter (kgf. 30442) voor ondertekening huwelijksvolmacht van Sergeant Frits de Jong (kgf. 31006) ²⁷⁾, als getuige. Wie had dat ooit gedacht! Ontvang pakje nr. 17, het langverwachte van 16-10-1942! Sanovite, speculaas, smeerkaas, kapucijners, gecondenseerde melk. Mooi! Avond: aardappelen, wortelen. Tobroek is inderdaad ontruimd!

Woensdag 18 november 1942

Heeft 9 graden gevoren. Weer geen post. Gerucht: Rommel gecapituleerd. Eén maaltijd. Om 12.00 eigen bruine bonen. Avond: aardappelen met snijbonen en witte bonen. De aardappelen blijven me tegenstaan, hoewel ik er slechts 3 of 4 eet. Oorzaak: de bereiding zonder zout? 's Avonds causerie op de kamer van Mathon over de "Horthy-rit" ²⁸⁾.

²⁶⁾ H.L. van der Tuuk (kgf. 30571), J.J.D. ten Bosch (kgf. 31264) en B.M.C. Braat (kgf. 31148) am 15-11-1942 zur Wehrmachtsbefehlhaber in den Niederlanden in Den Haag zur Verfügung gestellt. J.J.D. ten Bosch en B.M.C. Braat zijn op 20 juli 1943 door de Duitsers geexecuteerd op de Leusderheide (bron Nationaal Archief; Ministerie van Defensie te Londen; Ministerie van Oorlog te Londen en afwikkeling daarvan, 1941-1947, nummer toegang 2.13.71, inventarisnummer 61). H.L. van der Tuuk overleefde de oorlog.

²⁷⁾ Frits de Jong (kgf. 31006) is volgens Nationaal Archief toegang 2.13.98 inv. 90 op 15-2-1943 getrouwd.

²⁸⁾ Zie tevens De Kampioen 54^e jaargang nummer 15 van 24 juli 1937, p. 283, waar tevens Majoor Keppel Hesselink en Reserve Majoor Van den Wall Bake in dit kader worden genoemd.

Donderdag 19 november 1942

Wat nevelig. Weer geen post. Pakje appels uit Geldermalsen. Jammer: veel rotte plekken. Middag: aardappelen met snijbonen. Avond: aardappelen met rode kool. Enige flessen Vermouth via kantine. Een voor onze tafel. Vele geruchten: Dodekanese bezet, Italië vraagt wapenstilstand en doet vredesvoorstellen capituleert. Bridge.

Vrijdag 20 november 1942

Betrokken. Zacht weer. Pakje nr. 20. Levensmiddelen, sigaren, sigaretten. Alles prima. Eén maaltijd: bonen en aardappelen. Berichten uit Afrika niet gunstig voor de As. Middagappèl op de kamers, opgevrolijkt door glaasje Vermouth. 's Avonds patience. Morgen 2 pakjes. Nu komt alles tegelijk.

Zaterdag 21 november 1942

Beetje dooi. Pakje van Kolff uit Geldermalsen: gedroogde appels enz. 2 blikjes melk. Verder pakje uit Leeuwarden: Friese koek, smeerkaas, chocola, enz. Alles prachtig. Ben "bevorderd" tot kamer-krantenofficier (behalve de Lemberger Courant waren er ook enkele Hollandse kranten, die circuleerden en nauwkeurig werden bestudeerd). Gerucht: opstand op Sicilië. Duitse hoofdkwartier verplaatst naar Frankrijk. Indruk: in Afrika gaat het slecht.

Zondag 22 november 1942

Nieuwe sneeuw. Goede preek. Wees een zegen. Merkwaardig artikel over de Paus in Haagse Post. Vredesbemiddelaar? Geen post. Zijn de Prüfers ziek? Of zijn ze naar Frankrijk? Middag: eigen maaltijd. Lees van J.L. Campbell: "The Miracle of Peille". Het is hier 's middags om kwart over 4 al donker. Avond: aardappelen met witte bonen. Laten bloedworst opbakken met schijfjes appèl als nagerecht. Bridge op de kamer. Benghazi ontruimd. En Tunis? Russen in de aanval bij de Don.

(Latere toevoeging)

Een golf van optimisme was het gevolg van de gunstige gang van zaken op de oorlogsterreinen. Wie twijfelde nog, dat we binnen een jaar thuis zouden zijn?

Maandag 23 november 1942

Schitterend winterweer. Weer boekhoudles, doch nog steeds zonder verwarming. Weer geen post. Middag: aardappelen met witte bonen. Avond: aardappelen met rode kool. Smaakt wel.

Dinsdag 24 november 1942

Zelfde weer. Brief van Zus van 1 november 1942 Goed nieuws. Geruchten: Amerikanen op Sicilië geland. Russen staan in Roemenie. Onlangs 10.000 ste pakket uitgereikt. Zending witte kool aangekomen. De hele week witte kool!

Krijgen twee maal pap, op Woensdag en Vrijdag. Dat is welkom. Avond: aardappelcake voor de kamer, bereid in grote keuken. Lees boek van Tine: Sir James Jeans : "Door Tijd en Ruimte".

(Latere toevoeging)

Sommige lieden, die over veel relaties beschikten, ontvingen buitensporig veel pakketten. Sommigen waren de risée van het kamp, zoals Nahuyzen (waarschijnlijk C.Th. Nahuisen, Kgf. 31919). Anderen daarentegen waren schaars bedeed. Ik heb de toezending altijd afgeremd. Toen de Amerikaanse pakketten geregeld doorkwamen, heb ik bij mijn vrouw aangedrongen slechts een

pakket per week te zenden. Het heeft enige moeite gekost haar daartoe te brengen, maar één pakje per week was, voor mij althans, bepaald wel voldoende.

Woensdag 25 november 1942

Heeft geijzeld. Pracht gezicht. Zelfs het prikkeldraad is één en al poëzie. Vannacht 14 graden gevoren! Pakje van Lever's: bonen, koffie, appels, sigaretten. Pap van 12.00 was goed. Middagmaaltijd in combinatie met 5 anderen: aardappelpuree. Lees Francis Gérard: "De terugkeer van Sanders naar de rivier". Avond: bridge.

Donderdag 26 november 1942

Minder koud. Zon. Na boekhoudles pakje van 6 november 1942 Smeerkaas, appelstroop, kapucijners, vruchten op sap. Uit Hollandse Rode Kruis pakket een blik vispastei. Avond: zeer aardige cabarettuitvoering. Geruchten: Berlijn gebombardeerd. Turkije en Portugal in oorlog met de As. Vandaag twee maal aardappelen.

Vrijdag 27 november 1942

Zelfde weer. Wat guurder. Geen post. Uit Courant: Russen aan Don-front in het offensief. Dakar gevallen? Gerucht: opstand in Boedapest. Rostow in Russische handen. Middag: maispap. Avond: kool. Gooi er een half blikje baarsvis en een blikje tomatenpuree door. Geen Lemberger Courant (staat zeker slecht nieuws in). Causerie Mathon.

Zaterdag 28 november 1942

Zelfde weer. Ontbijt zalig met haring uit blik uit Rode Kruis pakket. Vlotte uitreiking Amerikaanse Rode Kruis pakket. Mooie samenstelling: 40 sigaretten, 65 gram tabak. Middag: kool met aardappelen. Lees Aart van der Leeuw: "Vluchtige begroetingen". Geruchten: Toulon bezet. Franse vloot uitgevaren en met Amerikaanse verenigd, enz. Avond: aardappelen met wortelen.

(Latere toevoeging)

De geruchten kwamen uit allerlei onnaspeurbare hoeken en gaten. Van een Duitser uit het pakketlokaal. Van een Pool, van Joost mag weten wie. Aangezien ieder in onze afgesloten gemeenschap hongerde naar berichten van buiten, vonden deze geruchten altijd wel min of meer geloof. Men wilde het graag geloven.

Zondag 29 november 1942

Zelfde weer. Vanmiddag schaakwedstrijd (10 borden) met 7^e Compagnie (Cadetten). Speel zesde bord, doch partij voorlopig uitgesteld. Mijn partner moet pingpongen. Middag: eigen maaltijd. Avond: erwtensoep. Grote koek samen gebakken. Bridge op de kamer. Gerucht Toulon bevat juiste elementen. Door Duitsers bezet. Vloot tot zinken gebracht.

Maandag 30 november 1942

Zelfde weer. Boekhoudles. Vandaag 2 maal kool. Gerucht: Tunis door Amerikanen bezet. Opnieuw gerucht: Rostow gevallen. 's Avonds uitgestelde schaakpartij: 12 zetten in 2 ½ uur!

Dinsdag 1 december 1942

Mooi winterweer. Pakket van 29-10-1942: melk, roggebrood, gortmout. Nóg een pakje, van 3 november 1942: koek, erwten, chocola, 4 sigaren. 's Middags schaakpartij voortgezet: 8 zetten in 3 uur! Sta goed. Avond: bak aardappelen en versier deze met pruimen.

Woensdag 2 december 1942

Zelfde weer. Voortzetting schaakpartij, die weer afgebroken wordt. Als ik win, wint ook de compagnie. Stand is 4 ½ - 4 ½. Middag: bruine bonen uit grote keuken tegen inlevering.

Donderdag 3 december 1942

Sneeuw, later zon. Kamerinspectie. Mijn dagboeken blijven onopgemerkt. Pakje van 2-10/11: bruine bonen, melk, kalfsgehakt, uien! Voortzetting schaakpartij. Sta paard vóór, doch heb een pion minder. Gerucht: Orel genomen. Avond: aardappelen met kool. Bestudeer Max Euwe "Eindspelen", ter wille van mijn eeuwige schaakpartij.

Vrijdag 4 december 1942

Geen post. Zelfde weer. Onderbroek in de was zoekgeraakt. Wollen camisoos verpest. Voortzetting schaakpartij, onder grote belangstelling. Ontzeil alle moeilijkheden en sta positief gewonnen. Wordt dan ook opgegeven. Avond: Smakelijke hutspot.

Zaterdag 5 december 1942

Sint Nicolaas. Geen post. Krijgen lucifers, closetpapier en sigarettenpapier. Middag: aardappelen met kool. Ons tafeltje van 7 heeft samen soep en pudding met kersen gebrouwen. In de compagnies keuken laten we appelbeignets klaarmaken voor gehele kamer, voor Sinterklaas feest. Lees van (Aar) Van de Werfhorst: "Volcmar de Ommelandvaarder". 's Middags rondgang van de Sint Nicolaas en zwarte piet, met muziek. Wij vieren het feest gezellig op onze kamer. Elke tafel heeft een schaal met sneetjes koek, stukjes chocola, enz. geleverd. Ik had nog wat speculaasjes, het enige Sinterklaasgebak wat er bij was. Bij de verloting krijg ik een busje pastei en wat suiker. 's Avonds verzamelen zich alle Sinterklazen van alle compagnieën, met hun Zwarte Pieten, op de bovenste rotonde. Er moeten er wel 25 zijn geweest, doch binnen 5 minuten is er geen een meer over. Bij de rondgang over de gangen met muziek ziet men hier en daar een flard van wat eens een Sinterklaas is geweest. Nieuws: Oude van dagen zullen repatriëren.

Zondag 6 december 1942

Zelfde weer. Geen zon. Geen post. Schaakwedstrijd tegen de 5de Compagnie. Win in 30 zetten mijn partij. "Einkesselung" van de vijandelijke Koningin. Zullen deze wedstrijd wel winnen. Stand bij afbreken 4-0. Avond: rode kool enz. met eigen sjeu. Smakelijk. Vervolg kamer bridgewedstrijd.

Maandag 7 december 1942

Heeft wat gedood. Toch sneeuwt het. Overal ligt nog een laagje vastgevroren sneeuw. Geen post. Ben nu 5 weken achter. Rookartikelen worden weer schaars. Vandaag twee maaltijden: pap, waarin geweekt roggebrood uit pakket, kool, enz.

Dinsdag 8 december 1942

Zacht weer. Eindelijk brief van 8 november 1942 Alles wel! Vandaag vertrekken 61 ouden van dagen en zieken naar Holland. Geef aan Kapitein Gart Scholten (kgf. 31533) bonbondoos mee, gevuld met Amerikaanse chocola voor Lousje. Het weer is zo zacht, dat het wel voorjaar lijkt. Gerucht: Bizerta gevallen. Kan waar zijn. Middag: witte kool. Avond: rode kool, enz.

Woensdag 9 december 1942

Dooi en wind. Herfstweer. Verzamelen alle soep- en pudding ingrediënten van ons tafeltje voor gezamenlijke maaltijd. Om 12.00 brief en nog wel de felicitatiebrief. Dank: Prüfer! Middag: eigen bruine bonen. Avond: stampot van kool. Causerie door Kapitein Huibert de Kruyf(f) van Dors(s)en (kgf. 31917) over Amerika. Interessant.

Donderdag 10 december 1942

Met de reveille zet Blanken met slaperige stem in: "O! wat zijn we heden blij". Verjaardagsgeschenken: 5 sigaren en een rolletje pepermunt. Om 10.00 gezamenlijke koffie met sigaretten, bonbons en chocola. Om 12.00 Duitse generaal in eetzaal, die –uitgerekend- mij vraagt hoe het eten is. Antwoord: Ziemlich Gut. Hoeveelheid? Antwoord: Gut. Om 14.30 Klaas Tielrooy en Langenhagen op theevisite. Na het appèl Frits. Avond: kool. Gerucht: vóór de 24ste vertrekken wij.

Vrijdag 11 december 1942

Mist en kil. Lees C.O. Windecker: "Der Letzte Gast". Middag: weer eens quark. Avond: Stampot van wortelen. Bestudeerd schaak. Bezoek Hendrik Voorwalt (kgf. 32034) in lazereth.

Zaterdag 12 december 1942

Zelfde weer. Kolonel G.J. Potgieser (kgf. 30235) overleden!
In Holland op 3-11-1942 ook Majoor (Hendrik) D.J. Ellens (kgf. 30016) overleden ²⁹). Bij ochtendappel door kampoudste (Generaal W.F.H. Hackstroh, Kgf. 30453) herdacht. Lees boek over Napoleon van G. Brugman. Ontvang briefkaart 18-11-1942 van Zus.

Zondag 13 december 1942

IJzel. Zonnig weer. Kerkdienst: herdenking Kolonel Potgieser (kgf. 30235). Inzameling tabak enz. voor predikant. Gezellige verjaarsbrief van Tine. Middag: eigen samengeprutst etentje. Avond: stampot kool en mosselen. Ligt wat zwaar op de maag. Hoofdofficieren zullen onder geleide mogen wandelen.

Maandag 14 december 1942

Zelfde weer. Boekhouden. Maak "furore" met cahiers door Jan gestuurd. Pakket van 17-11-1942: Sanovite, boerenkool, Davitamon, tabak en sigaren. Prachtig!
Middag: macaronipap (met geweekt roggebrood). Tijdens middagappèl alle gelegenheid tot het bewonderen van de prachtige luchten. Opvallend diep blauw en groenblauw. Soms vier tinten. Avond: kool. Gerucht: 1000 man gaan naar Holland terug (zouden ze wel willen, de Uyterschoutlieden). Rest naar Presburg (dat zijn de anderen zeker).

²⁹ Ellens vertrok ziek uit Neurenberg-Langwasser naar Nederland terug (Abgang Oflag XIII B am 7-7-1942). Hij is op 12-11-1942 overleden (bron: register oorlogsgravenstichting). Hij is begraven op het Nederlands Ereveld te Loenen, vak B nr. 291.

Dinsdag 15 december 1942

Einde zevende maand. Zelfde zonnige weer. Begrafenis Kolonel Potgieser (kgf. 30235). We staan "en haie" opgesteld langs de weg. Lazereth-uitgang kazerne. Withouten kist gedekt met Nederlandse vlag. Kransen van Nederlandse en Duitse weermacht. Hele morgen corvée. Ruzie met Kapitein A.F.H. van Son (kgf. 30698), de grootste vetkees op de kamer. Middag: aardappelen met kool en zelfbereide uien sjeu. Avond: wortelen met gedroogde mosselen.

Woensdag 16 december 1942

Goed weer. Wandelen van de Hoofdofficieren gaat niet door. Door Duitsers verklaring geëist van de deelnemers en tevens maatregelen genomen daarmee in strijd. Door kampoudeste gezegd, dat de Heren er dan maar liever geen gebruik van maakten. Middag: eigen bruine bonen met een uitje. Avond: koolstamppot. Om 18.45 cabaret. Prachtrevue: "Vertel je niet!" Enorm succes.

Donderdag 17 december 1942

's Nachts geregend. Alles spiegelglad. Na appèl 3 brieven. Brief van Zus van 24-11-1942, van Ma van 25-11-1942, met leuke briefjes van Hans en Jaap. Verder een brief van V.d. Zwan (Philitelica-Zwolle). Vanwege de op de kamer aangetroffen wandluizen verhuizen we tijdelijk naar Hørsaal VIII. Kamer wordt uitgezwaveld. Op nieuwe kamer lekker warm (kachel). Wordt 's nachts transpirerend wakker. Pap, kool en mosselen.

Vrijdag 18 december 1942

Terug naar kamer 195. Bij vergissing dag te vroeg. Betrokken en somber weer. Modder. Kamer ruikt hele dag nog naar zwavel. Quark. Avond: stamppot van kool. Lees van D. van der Stoep "Daatje en ik".

Gisteren 2de Rode Kruis pakket gekregen. Trof gelukkig ook tabak. Krijgen 125 Russische sigaretten. Bocht.

Zaterdag 19 december 1942

Weer beter. Slijk. Russische krijgsgevangenen krijgen (van ons) ieder een half Amerikaans pakket. Middag: kool. Avond: bieten. Bridge. Gerucht: opstandigheid in Frankrijk. Rommel naar Tripolis. Kan kloppen. Volgens Lemberger Courant teruggetrokken.

Zondag 20 december 1942

Weer als voren. Bevestiging van 60 nieuwe lidmaten. Reuze middagmaal: kippensoep. Aardappelpuree met uien, konijnenragout, gort met gedroogde appeltjes en pruimen. Schaakwedstrijd tegen 3de Compagnie. Bij afbreken stand 3-3. Sta zelf bij afbreken looper voor. Lees van G.A. Bredero: "De Spaanse Brabander". Avond: wortelenstamppot.

Maandag 21 december 1942

Zelfde weer. Schaakpartij gewonnen. Stand nu 4-5. Middag: pap met roggebrood. Maken kerstversieringen voor de boom. Avond: kool. Dokter en verplegers uit Holland aangekomen ³⁰). Deze brengen goede berichten mee.

³⁰ Waarschijnlijk betreffen dit: G.A. van Beek, J. Coremans, H.A. Klompmaker, C.M. Sturm, B. van Aarle, (kgf. 32079 t/m 32083), die zich op 19-12-1942 in Den Haag hadden gemeld.

Dinsdag 22 december 1942

Af en toe zon. Zacht. Pakje van 1 december 1942 Kip in blik! Goed voor Oudejaarsavond. Studeer schaak. Middag: bruine bonen. Avond: kool.

Woensdag 23 december 1942

Zelfde weer. Middag: eigen kapucijners. Geen post. Geen pakje vóór volgende week maandag. Avond: stampot bieten. Schaak. Bridge.

Donderdag 24 december 1942

Zelfde weer. Modder. Vandaag één appèl, om 10.30. Duurde daarom ook extra lang. Middag: pap met herrie over verdeling. Krijg even 2 brieven van Zus (29-11-1942 en 6-12-1942) en brieven van Klaas en Eva Leeuwarden, Jacobus en van Marten een kaart!!! Een goede dag en beste berichten.

's Middags 15.00-17.00 kerstmisviering. Eetzaal D in Kersttooi. Kerstboom, Kaarsen, ook langs de wand. Opening door predikant. Mannenkoor. Voorlezing Lucas 2:1-14. Rei van Edelingen. Mien Labberton's Kerstvertelling: Het Vrachtkarretje. Muziek van vleugel. Mannenkoor. Gezamenlijke slotzang. Sluiting door predikant. Indrukwekkend en onvergetelijk. Was nimmer zó getroffen. Aan het slot "Kerstboodschap der Nederlandse vrouwen". Russisch offensief aan de Don (als tegenstelling).

Vrijdag 25 december 1942

Eerste Kerstdag. Appèl om 10.00, daarna kerk. Valt een beetje sneeuw. Kerstmaal: aardappels met knolrapen. Afschuwelijk. Lees van A. Helman: "De Rancho der X Mysteries". Avond: heerlijke (eigen) bruinebonensoep van grote keuken.

Zaterdag 26 december 1942

Kapitein B.F.G. de Hosson (kgf. 30078) jarig. Trakteer hem op beschuit met honing. Er is sneeuw gevallen. Toch een witte Kerst. Middag: goede stampot van kool. Voorbereidingen voor Kerstdiner. Kamer met dekens afgeschut. Kerstboompje. Versieringen. De 4 tafeltjes keurig gedekt. In het midden dientafel. Om 17.00 aanvang. Ieder een fraai getekend menu. Zie bijlage. Prachtig geslaagd geheel.

Zondag 27 december 1942

Kouder. Avondmaalsviering. 's Middags schaakwedstrijd tegen 3de Compagnie. Speel remise. Ontvangen kaas, bloedworst en (achterstallige) jam. Stampot wortelen. Temperatuur 's avonds -9 graden. Bridge. Gerucht: conferentie Hitler en Mussolini. Italië bezet.

Maandag 28 december 1942

Temperatuur om 7.00 uur -10 graden. Ontvang pakje 21-11-1942: boter, meel, gehakt, tabak. Schaakstudie. Speel volgende maal tweede bord, op proef. Gerucht: Tripolis omsingeld. Laval (of d' Arlan) vermoord.

Dinsdag 29 december 1942

Zonnig winterweer. Vandaag twee maal kool. 's Morgens secondant bij afgebroken partij. Stand thans 5-4 voor ons. Concert van fluit, viool, cello, vleugel. Haydn, Bach, Gibbs, Debussy. Prachtig.

Woensdag 30 december 1942

Bewolkt. Pakje nr. 27: één (!) pantoffel, handdoek, koek, speculaas, tabak, 5 sigaren, vruchten. Pakje boeken van Pa. 's Middags heerlijke erwtensoep!!

Donderdag 31 december 1942 (Oudejaarsavond)

Zelfde weer. Lakens worden gewassen (tweede keer).

Middag: snijbonen. Avond: eigen bruine bonensoep. Brief van Jan en Folkert. Vanmiddag appeltaart van De Boer gegeten. Vanavond appelbeignets. Gezellig samenzijn op de kamers na kerkdienst. Verduisteren totaal, zodat licht op kan blijven. Samen gejojerd tot 11.30. Daarna mijn kip op het toneel. Heerlijk mals. Omtrent 12.00 groot kabaal op de gangen door optochten met muziek en ketelmuziek.

Vrijdag 1 januari 1943 (Nieuwjaarsdag)

Prachtig winterweer. Later betrokken. Zacht. Middag: pap. Avond: koolrats. Quark. Van 14.00 tot 15.00 bruiloft van Kloris en Roosje. Heel goed. 's Avonds hartenjagen. Gerucht: landing op Sicilië houdt aan.

Zaterdag 2 januari 1943

Mist, ijzel, koud. Corvée: kamer zwabberen, enz. Voorbereiding schaakmatch van morgen tegen de 5de compagnie (de sterkste). Middag: kool. Avond: snijbonen. Zaterdagavondsigaar.

Zondag 3 januari 1943

Sneeuw. Kerkdienst in nieuwe bioscoopzaal. Jas aan! Mooie zaal, maar naakt.

's Middags schaakwedstrijd tegen de 5e compagnie. Bij afbreken stand 3½ - 2½. Sta in mijn partij goed, met 1 pion voor. Moeilijk te winnen.

Maandag 4 januari 1943

Sneeuw, windstil. Baden. Les. Eindelijk St. Nicolaas pakket: reuze cake, borstplaat, reep, hopjes, 6 sigaren (één stuk). Middag: kleine portie pap. Briefkaart van Zus van 12 december 1942 Alles wel. 's Middags vervolg schaakwedstrijd. Incorrect stuk-offer mijnerzijds kost me een stuk. Morgen hervatting. Avond: kool. Krijgen 59 Engelse sigaretten. Studie handelsrekenen.

Dinsdag 5 januari 1943

Nog steeds lichte sneeuwval. Middag en avond: kool. Voortzetting schaakpartij. Zal wel verliezen. Stand 4-4.

Woensdag 6 januari 1943

's Nachts stormachtig, sneeuw. Pakje van 24-11-1942: onder andere rookvlees, groenten, melk, repen. Pakje van 4-12-1942: 1 pantoffel (de tweede!), koek, kaas, marsepein, tabak, sigaren (een enkele stuk). Alles prachtig. Verlies schaakpartij. Nu stand 4-6. Avond: kool. Op kamer 's avonds causerie van Luitenant ter Zee H. Bos (kgf. 31201) over "Japan".

Donderdag 7 januari 1943

's Nachts stormachtig, geen neerslag, guur. Afstempelen burgerkleding. 's Morgens keuken dicht. Geen thee. Geen Russen. Extra appèl op de kamers. Algemene visitatie. Men zegt dat een paar Russen ontvlucht zijn.

Mijn buurman Kapitein-Luitenant P. Vlam (kgf. 30489) vraagt aan de Duitse soldaat bij het onderzoek: "Was suchen Sie eigentlich?" Antwoord: "Weiss ich auch nicht!!"
Gehele morgen en middag op de kamer. Visitatie van koffers en kasten. Geen eten. Geen drinken. Reden van het onderzoek blijkt: ontdekking onderaardse gang bij de wasserij.
Avond: kool met pap. Cabaret: "Vertel je niet!"

Vrijdag 8 januari 1943

Betrokken, kouder. Appèl lijkt wel een carnaval, vanwege de kleding. Heb zelf geen behoefte aan maskerade. Vind het nauwelijks koud. Heb trouwens geen muts.
Uitgifte van Engelse pakketten gaat niet door. Strafmaatregel, tengevolge van rumoer tijdens appèl. Voorlezen van een straf (3 dagen "Stubenarrest") wegens verwisselen lamp tegen sterkere. Middag: eigen bruine bonen. Avond: koolrats. Studeer boekhouden.

Zaterdag 9 januari 1943

Minder koud, lichte sneeuw. Wasgoed uitzoeken. Nieuwe regeling briefwisseling: brieven met antwoord-formulier op 3e, 9e, 15e, 21e en 27e der maand, briefkaarten idem op 6, 12, 18, 24 en 30.
Middag: zuurkool (zure kool). Avond: wortelen. Nederlandse Rode Kruis schijnt andijvie, sperziebonen en zuurkool te hebben toegezonden. Middagappèl in bioscoopzaal. Bridge.

Zondag 10 januari 1943

Kerkdienst, prediking over verhouding tot de vrouw. Gelegenheid tot inkeer. Middag: etentje van soep, puree met konijnenragout, rijst met pruimen. Avond: andijvie-stamppot. Beethoven concert trio.

Maandag 11 januari 1943

Middag: beetje pap. Om 1.30 Engels pakket. Heel mooi. Ruil twintig Engelse sigaretten tegen vijf sigaren. Avond: aardappelen met wortelen, mosselen. Boekhoudstudie. Praatje met Kapitein D. Blanken (kgf. 30065) op de kamer over "Suriname".

Dinsdag 12 januari 1943

Zon! Lekker weer. Gisteren geschaakt tegen de 1e compagnie. Stand al 5-0. Mijn partij afgebroken en 's avonds voortgezet. Opnieuw afgebroken. Middag: pap. Avond: hutspot.

Woensdag 13 januari 1943

Zelfde weer, 's nachts zeer koud. Overdag op kamer ook koud, als de centrale verwarming lens staat. Studeer 's morgens en 's avonds boekhouden. Appèls op de kamer. Avond: zuurkool met worst. Win afgebroken partij na vijf zetten.

Donderdag 14 januari 1943

Zelfde weer. Appèl op kamer. Baden. Corvée. Middag: sperziebonen. Avond: andijvie uit het vat (Rode Kruis). Uitstekend. Verder 13 goudreinetten. Boekhoudstudie.

Vrijdag 15 januari 1943

Appèl binnen. Meer wind. Middag: heerlijke erwtensoep (fabrikaat Kapitein Jan Jonkers (kgf. 30530)). Avond: stamppot met vismeel. Niets lekker. Studeer boekhouden. Geen post.

Zaterdag 16 januari 1943

Sokken stoppen. Middag: aardappelen met mosselen. Brief van Rozenberg (van mijn oude bureau). Avond: aardappelen met lepel bieten. Studeer, schaak en bridge. Koud op kamer. Eetzalen A. en D. een toevlucht. Overal sjouwen we onze stoelen, met deken als kussen, naar toe. Naar de les, naar de kerk, naar het cabaret, enz. De hele dag zie je lui met een stoel onderweg. Geruchten over Oostfront.

Zondag 17 januari 1943

Wat sneeuw. Kom tegenwoordig niet buiten. Kerkdienst. Etentje: vermicelli-soep, aardappelpuree met konijnenragout, pudding. Lees van A. Coolen: "Lentebloesem". Kaas afgekeurd.

Maandag 18 januari 1943

Les. Middag"beetje pap. Avond: aardappelen met 2 lepels bieten, mosselen. Goed van smaak ditmaal. Bezoek van twee Hauptleute op de kamer. Raken 2 lampen kwijt. "Es gibt kein vier Lampe". Lees van Dr. J.W. Wijn: "Het beleg van Haarlem". Causerie door Kapitein J.J. Fens (kgf. 31338) op kamer over "Curacao".

Dinsdag 19 januari 1943

Twee van de vier lampen weggehaald. Erbarmelijke verlichting nu. Middag: aardappelen met vismeel. Smaakt met wat mosterd sjeu vrij goed. Avond: snijbonen uit Holland. Boeken uit de Prüfung. 's Avonds Majoor Klaas Tielrooy (kgf. 30106) op bezoek.

Woensdag 20 januari 1943

Studie. Wasgoed. Corvée. Avond: hachée, zeer goed. Geen post. Morgen Rode Kruis pakket.

Donderdag 21 januari 1943

Mistig, wat sneeuw. Gerucht gisteren: Stalin afgezet, gevangengenomen, in handen van de Duitsers. Vandaag: Stalino genomen door de Russen. Geen post. Middag: wat pap. Avond: andijvie. Courant meldt val van Wiliky-Luki. Rode Kruis pakket met slechts 40 sigaretten en 20 sigaartjes. Waarde van tabak daalt: 60 (80) sigaretten. Hartenjagen.

Vrijdag 22 januari 1943

Zacht weer. Geruchten over toestand in Duitsland. Brief van Zus van 3-1-1943 met alleraardigste kalender van Jaap. Waar zijn brieven van 19 en 26-12-1942? Middag: eigen erwtensoep. Avond: zuurkool. Gerucht: Smolensk gevallen. Bekend wordt: op 3-1-1943 een Prins van Oranje geboren. Grote vreugde. Wilhelmus. Optocht officieren rond gebouwen achter tamboer. Ingrijpen Duitse leiding. Tot en met maandag alle samenkomsten verboden, ook de kerk. Zuurkool met schijfje (oranje) peen. Gezellig samenzijn op de kamers. Sanovite met "Orange".

Zaterdag 23 januari 1943

Evenals gisteren schitterend voorjaarsweer. Brief van 27 december 1942 Middag: eigen bonensoep. Appèl buiten in de plassen. Oranjerats. Bridge. Gerucht: Tripolis gevallen. Sinds Lemberger Courant van 19-1-1943 geen krant.

Zondag 24 januari 1943

Winderig. Appèl buiten. Geen kerk! Studeer. Sedert dinsdag geen krant. Blijkbaar ook een gunst die ingetrokken is. Of staat er slecht nieuws in? Middag: eigen kapucijners. Avond: andijviestampot. 's Avonds hartenjagen.

Maandag 25 januari 1943

Wind, sneeuw. Appèl binnen. Geruchten toestand Oostfront. Tripolis gevallen? Brief Zus van 20 december 1942 Middag: beetje pap. Plaatjesappèl. Avond: aardappelen, met lepeltje bieten. Studie. Twee luitenants ontvlucht ³¹)!!

Dinsdag 26 januari 1943

Zonnig winterweer. Luitenant gestraft. Had onder andere naar huis geschreven: wat Duitse Rijk levert is meer dan slecht, enz. Groot kabaal over uitreiking Amerikaanse pakketten. Alles wordt opengemaakt (blikjes), leeggestort en door elkaar gegooid. Compagnie luitenants weigert de pakketten zo te ontvangen. Belangstellenden bij de uitreiking door Duitse wacht verspreid. Gerucht: Tunis gevallen, idem Orel. Geen kranten. Middag: aardappelen met mosselen.

Woensdag 27 januari 1943

Zelfde weer. Corvée. Gerucht: Turkije in Bulgarije binnengevallen. Door OKW verboden om kranten aan krijgsgevangenen uit te reiken. Middag: eigen havermout Amerikaans pakket. Alles uitgepakt. Avond: bieten en uienstampot.

Donderdag 28 januari 1943

Zelfde weer. Vandaag appèl binnen. Inspectie op de kamers. Doel? Stukken touw en een parapluie in beslag genomen. Alle ongeopende blikjes inleveren. 's Middags half drie pas pap. Avond: zuurkool. Gerucht: Witebsk gevallen. Ook Mariopol genoemd. Inval Turken niet juist. Causerie Kapitein D. Blanken (kgf. 30065) over "Suriname" (is daar geweest).

Vrijdag 29 januari 1943

Zelfde weer. Voortaan extra appèl om 10.30 buiten. Kolonel L.J. Smidt (kgf. 30660) gestraft wegens onhebbelijkheid tegen Duitse officieren en uitlating: "ik spreek geen Duits meer en versta het voortaan ook niet meer". Bespreking Generaal W.F.A. Hackstroh (kgf. 30453) met kameroudsten enz. Motto: "bedenk dat jullie krijgsgevangenen zijn!" Avond: bietenhutspot. Studie.

Zaterdag 30 januari 1943

Zelfde weer. Kaas afgekeurd. Middag: stampot aardappelen met erwten. Avond: aardappelen met lepel sperziebonen. Schrijf een kaart aan Hansje. Studie. Bridge. In plaats van Kolonel L.J. Smidt (kgf. 30660), Kolonel Barabas (Kolonel J.S. Barbas, (kgf. 30648)) Bataljons Commandant (de Bedoeïen genaamd wegens de grote doek die hij altijd om zijn hoofd draagt als hij buiten is).

³¹ Dit betreffen: Luitenant G.B. van Amstel (kgf. 30718) en 2^e Luitenant A.J.P. van Stockum (kgf. 31612), die op zondag 24-1-1943 ontvluchtten en die beiden na hun tocht over de Karpathen, op 6-2-1943 weer terug in Stanislau zouden komen (zie ook "De Zak met Vlooiën", p.49 ev. en "Officieren achter prikkeldraad", p. 194).

Zondag 31 januari 1943 (Verjaardag Prinses Beatrix)

Zelfde weer, later betrokken. Appèl van 8.45-9.15. Kerk. Daarna weer appèl. Middag: eigen havermoutpap, enz. Om 15.30 appèl buiten, opnieuw. Avond: Oranjerats met hachée. 's Avonds hartenjagen.

Maandag 1 februari 1943

Zomers winterweer. Corvée, les, baden. Middag: beetje mufte pap. Avond: aardappelen met 2 lepels bieten. Op de kamer praatje met Schout bij Nacht L.A.C.M. Doorman (kgf. 30449) over Nieuw-Guinea. Gerucht: Turkse vliegvelden door Engelsen bezet.

Dinsdag 2 februari 1943

Betrokken. Ochtendappèl binnen. Middag: aardappelen met mosselen, sec. Brr!
Dooi. Middagappèl in de nattigheid. Avond: snijbonen. Lees van Scharthen Antink: "Een Huis vol Mensen". Nieuwe Lagerführer: Majoor Huck.

Woensdag 3 februari 1943

Dooi, betrokken, sneeuw bijna weg. Ruil 30 Amerikaanse en Hollandse sigaretten tegen 10 "Edelachtbare". Mooie ruil. Middag: gort met appeltjes (van eigen erf). Avond: aardappelen met vismeel. Regen-appèl binnen. Causerie door Schout bij Nacht L.A.C.M. Doorman (kgf. 30449) over Nieuw-Guinea (II). Gerucht: Riga bedreigd?

Donderdag 4 februari 1943

Nieuwe sneeuw. Middag: pap. Studeer boekhouden. Lees van Gerhard Toonder: "Vreemdeling in Babylon". Avond: aardappelen met andijvie. Gerucht: Vorderingen van Russen aan het Oostfront. Ontvangen Hollandse kranten van 15-20 januari 1943.

Vrijdag 5 februari 1943

Dooi. Middag: eigen erwtensoep. Commissie Internationale Rode Kruis komt. Men is soepeler bij de uitreiking van blikjes uit ons depot. Middagappèl binnen. Avond: zuurkool. Gerucht: Finland heeft om vrede gevraagd.

Zaterdag 6 februari 1943

Wat opgevroren, betrokken. Lager Commandant bij appèl. Middag: aardappelen met witte bonen, tomatensaus. Avond: aardappelen met 2 eetlepels sperziebonen. Schrijf een kaart aan Jaapje. Bridge.

Zondag 7 februari 1943

Betrokken. Corvée. Appèl buiten. Kerk. Middag: rijst met konijnenragout en peultjes, tezamen met Kapitein A.J.W. Jäger (kgf. 30079) en Kapitein A. van der Wal (kgf. 30121). Kadet Sergeant Frits de Jong, (kgf. 31006) op bezoek. Lees van Marie van Dessel-Poot: "Toen de herten riepen". Avond: oranjerats. Hartenjagen,

Maandag 8 februari 1943

Lichte sneeuw. Gisteren vele geruchten: Zweden breekt met Duitsland, Stalino en Mariopol genomen. Russen geland bij Perekop. Amerikanen maken gebruik van Turkse vliegvelden en bombarderen Kertsj, enz. Göring in Zwitserland. Middag: pap. Avond: aardappelen met een beetje snijbonen. Causerie Kapitein W. G. Bakker (kgf. 31506) over "Rotterdam".

Dinsdag 9 februari 1943

Schitterend weer. Mooi pakje van Zus, doch de sigaren zijn er uit, gegapt. Maak wandeling. Middag: havermoutpap met Van der Wal. Avond: aardappelen met sperziebonen. Algemene schoonmaak gebouw, in verband met komst Internationale Rode Kruis commissie. Kranten uit Holland van 25 januari 1943 Nieuws zeer gunstig. Tripolis ontruimd. Stalingrad ten dode opgeschreven. Verkorting frontlijn Oostfront. Boekhoudstudie.

Woensdag 10 februari 1943

Zelfde weer, kouder. Rode Kruis missie bestaat uit een Zweed en een Zwitser ³²). Russische oppassers al om 3.00 aan het zwabberen. Avond: aardappelen met vismeel en uien (Puree mit Fischeinlagen!). Smaakt. Smolensk inderdaad in Russische handen? In Duitsland laatste man aan dek: café's, enz. gesloten. Berlijnse beurs idem.

Donderdag 11 februari 1943

Betrokken. Geen post. Vet wordt niet meer verstrekt, omdat in de pakketten boter enz. genoeg zit, volgens onze beschermers. Amerikaanse en Engelse pakketten zullen blijven worden toegezonden. Middag: eigen pap + kamppap. Avond: andijvie. Gerucht: Ciano afgetreden. Gezant bij Vaticaan. Handelsrekenen.

Vrijdag 12 februari 1943

Schitterend weer. Brief van Zus van 11 januari 1943 Alles wel. Geen Prins, doch Prinses!! Merkwaardig artikel in N.R.C. van 25 januari 1943 Toestand Oostfront zeer ernstig. Russen aan de Dnjepr? Woronesj ontruimd. Kaukasusleger in de klem. Couranten van 22-1-1943 tot 1 februari 1943.

Gerucht: volgende week verhuizen? In Lemberger Courant van 11-2-1943 zou capitulatie Kaukasusleger staan. Stalingrad gevallen? Middag: eigen erwtensoep. Avond: zuurkool. Haal blik gehakt uit depot. Krijg blik weer mee. Schrijf kaart aan Marten.

(Latere toevoeging) Berichtendienst.

Uiteraard hadden wij een intense belangstelling voor de gebeurtenissen op de verschillende fronten. Daarvan hing immers af hoelang we nog achter het prikkeldraad zouden moeten zitten. Vandaar dat alle nieuwsbronnen, waarover wij beschikten, met de loupe werden bekeken, speciaal om uit te vorsen wat er niet in stond of tussen de regels viel te lezen. Men schijnt er reeds spoedig toe over te zijn gegaan alle nieuws, dat binnen kwam, door stafofficieren te doen bestuderen en de resultaten door te geven. Het doel was tevens de verderfelijke geruchten, die een ongemotiveerd optimisme konden wekken, de kop in te drukken of tot de juiste proporties terug te brengen.

Zaterdag 13 februari 1943

Dooi. Plaatjesappèl op de kamer. Wasgoed uitdelen. Middag: stinkende aardappelen met een paar lepels erwten.

Gerucht: Turkije in oorlog (alweer). Tunis gevallen (opnieuw). Landing bij Messina. Slag bij het Skagerak. Landing op Seeland. Bereid me voor op schaakmatch van zondag. Avond: snijbonen. Gezellige cabaretavond: "Achter de schermen". Gerucht: Japan en Rusland in oorlog.

³² De delegatie bestond uit de heren Bubb, Masset en Wenger, bron David Jan Smit, "Onder de vlaggen van Zweden en het Rode Kruis".

Zondag 14 februari 1943

Goed weer, winderig, zon, koud. Kerkdienst. Middag: eigen witte bonen met ragout en soep. Schaakmatch, speel slecht, partij afgebroken. Avond: hutspot. Causerie Kapitein (jonge) Th.E.E.H. Mathon (kgf. 30936) over Frankrijk. Gerucht: Biserta van de zeezijde genomen.

Maandag 15 februari 1943

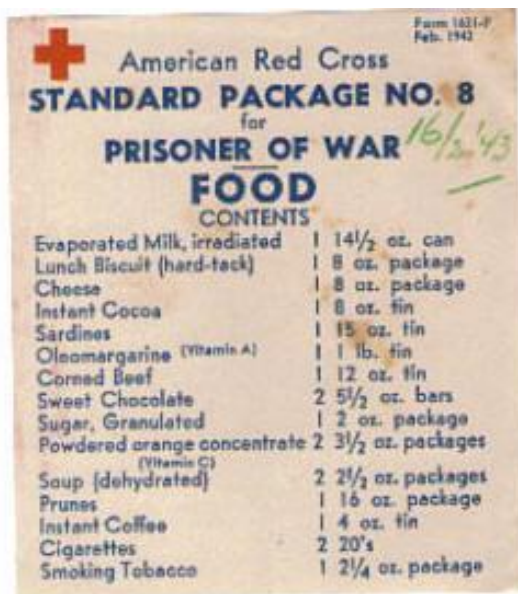
Nu 9 maanden in krijgsgevangenschap. Voorjaarsweer. Middag: pap. Verlies schaakpartij. Twee pakjes van 19-1-1943 en 22-1-1943 met allerlei lekkers en veel rookartikelen. Ook pijpenwissers en stopwol. De Duitsers teruggetrokken op de lijn Koersk, Charkov, Orel. Avond: zuurkool.

Dinsdag 16 februari 1943

Les. Zelfde weer. Inspectie door dokter op kleeerluizen. Onze kamer gelukkig negatief. Middag: eigen pap, in plaats van mosselen, die mij gaan tegenstaan. Avond: aardappelen met (slechte) rapen. Studie. Bridge. Russen teruggeslagen?

Woensdag 17 februari 1943

Zelfde weer. Amerikaans pakket. Verstellen, naaien, wassen. Middag: bruine bonensoep en havermout. Regenachtig. Gerucht: landing Russen op landengte van Kersj. Willy-Lucki in Duitse handen. Rostow en Charkov in Russische handen? Avond: stampot met rapen. Concert van quartet: Dvorsak, Chopin, Mozart. Vannacht buiten gewerschoten gehoord. Partizanen misschien? ³³⁾

Donderdag 18 februari 1943

Wat sneeuw. Binnenappèl. Ontvluchtingpoging vannacht? Geen post. Studeer handelskennis. Middag: pap. Avond: aardappelen met andijvie. Gerucht: toestand zou ernstig zijn.

³³ Waarschijnlijk aan de aandacht van Kokje ontsnapt: Honoré Naber, S.A.kgf. 31792 / 32388, kamer 30 ontsnapte volgens "Officieren achter prikkeldraad" op 9-11-1942 te Stanislau. Hij kwam volgens "Officieren achter prikkeldraad" op 17 februari 1943 terug in Stanislau.

Vrijdag 19 februari 1943

Harde wind. Weer geen post. Volgens een Hollandse krant is de Generaal Seyffardt vermoord³⁴). Gerucht: Russen over gehele front in opmars. Middag: eigen erwtensoepp. Avond: zuurkool met worst. Goede kaas. Studeer handelsrekenen en schaak.

Zaterdag 20 februari 1943

Zon, wind. Geen post. Middag: aardappels met bonen. Avond: idem met bieten. 's Avonds bridge.

Zondag 21 februari 1943

Zon, wind. Geen post. Middag: eigen kapucijners. Schaakwedstrijd tegen de 7^e compagnie. Sta goed. Avond: wortelenstampot met vis. Paar lepels. Hartenjagen. Gerucht: Poltawa genomen. Gaan we verhuizen?

Maandag 22 februari 1943

Betrokken. Twee brieven. Keurig briefje van Hans. Luitenant-kolonel Gijs B.O. Kuyk (kgf. 31646) heeft cadeautjes gebracht. Schaakpartij na zeer spannend spel gewonnen! Mooiste wedstrijdpartij van mij. Stand nu 6-3. Middag: zuurkool met eigen worst.

Dinsdag 23 februari 1943

Voorjaarsweer, maar fris. Pakje van 29-1-1943: bonen, gehakt, meel, tabak, sigaretten. Blikje melk gestolen.

Gerucht: Potawa en Ooman gevallen. Avond: aardappelen met sperziebonen. Gerucht: Göbbels zou gezegd hebben, dat de toestand "Sehr Schlimm" was en "Die Gefahr riesengross". Hitler: Afrika verloren, oostfront slechts met godshulp (!) te redden. Verder geruchten, dat Dardanellen zijn opengesteld, bij Odessa een landing heeft plaatsgehad, Kiev is omsingeld.

(Latere toevoeging) Diefstal uit pakketten.

Onze pakjes kwamen voor het grootste deel goed over. Wel eens beschadigd door ruwe behandeling, Zelden iets vermist. Het gevaar voor onze pakketten loerde in Holland (Arnhem?) en bij aankomst in Galicië (Lemberg). Tijdens het vervoer binnen de Duitse grenzen was de zaak wel veilig.

Woensdag 24 februari 1943

Betrokken. Straffen voor 3 luitenants³⁵) wegens voorbereiding ontvluchting. Middag: bruiloftsdiner op kamer van Frits de Jong (kgf. 31006)³⁶). Zeer gezellig. Bruine bonensoepp, nasi goreng en vla. Kwam er tonrond vandaan. Match tegen de 7^e compagnie verloren met 4-6. Gerucht: Tripolis door Duitsers hernomen. Causerie Gerth van Wijk (kgf.?) over Borneo.

Donderdag 25 februari 1943

Mistig. Pakje 4 vermist, zonde. Briefje van Jaap en twee antwoordkaarten van 12-1-1943 en 18 januari 1943 Alles wel.

³⁴ Op 5 februari 1943 werd generaal Seyffardt in de deuropening van zijn huis in Den Haag neergeschoten door een lid van de verzetsgroep CS-6. De Nederlander Seyffardt wierf Nederlandse vrijwilligers voor het Oostfront. Hij was dus een duidelijk voorbeeld van een collaborateur.

³⁵ Waaronder waarschijnlijk Pim Scheepstra en Kees de Vries (zie "de zak met vlooiën", p. 109).

³⁶ F.S. de Jong zou volgens het Nationaal Archief op 15-2-1943 zijn getrouwd.

Gerucht: Kiev bezet. Gerucht: Odessa bevestigd (??). Middag: pap. Avond: aardappelen met paar boontjes. Uitstel vertrek van zieken. Ook 's avonds nog post uitgereikt. Gaan we inderdaad weg?

Vrijdag 26 februari 1943

Lousje jarig. Mistig. Daverende geruchten: een 10.000 (?) parachutisten van de Russen geland bij Setombe, 100 km west van Kiev. Landing Amerikanen bij Odessa wordt steeds waarschijnlijker. Turken hebben Bosporus opengesteld. Op 23-2-1943 had Hitler de Reichstag bijeengeroepen. Landing Russische parachutisten Oost van Lemberg bij spoorwegknooppunt. Komen we hier nog weg?? Te Stanislaw zou een opstand zijn geweest. Middag: eigen erwtensoep. Avond: zuurkool. Causerie Kapitein (jonge) Th.E.E.H. Mathon (kgf. 30936) over de Levant.

Zaterdag 27 februari 1943

Zelfde trieste weer. Plaatjesappèl. Middag: aardappelen met wat erwten en bonen. Avond: zuurkool. Verzameling van duizenden kraaien op gebouwen. Bridge. Hollandse kranten tot en met 17 februari 1943

Zondag 28 februari 1943

Zacht, betrokken. Van Lager Commandant toestemming in het gebed predikant ook Koninklijke Huis op te nemen! 's Morgens een vliegtuig. In Holland vele studenten en HBS.-scholieren opgepakt. Middag: eigen bruine bonen. Avond: hutspot met 2 lepels kabeljauw. Slot bridgedrive.

Maandag 1 maart 1943

Zacht, triestig weer. Les. Baden. Pakje met boter, kaas, suiker, tabak, sigaretten, enz. Hollandse Rode Kruis pakket, waarin 1½ ons tabak. Kan nu wel zo ongeveer een maand roken. Gerucht: Lager Commandant telegrafisch opgeroepen en afgereisd. Kiev, Odessa, Dnjepropetrowsk zouden in Russische handen zijn. Nieuwe Oberleutnant neemt appèl af. Gerucht: Op 3-3-1943 vertrekken 100 man naar Holland. Rest op 10-3-1943 naar Pilsen.

Dinsdag 2 maart 1943

Storm, guur, zon. B. Mulder (kgf. 30066), D. Blanken (kgf. 30065) en Ch.H. van Malsen (kgf. 30084) jarig! Geen post. Gerucht: Witobsk en Smolensk gevallen. Ook Minsk? In Holland ook de reserve officieren en onderofficieren opgepakt. Duitse legerformatie ingesloten in driehoek Kiev-Koersk-Dnjepropetrowsk. In Rusland oude vlag terug, legerrangen, vrijheid van godsdienst. Middag: aardappelen met mosselen. Laat verstek gaan. Eten om 5.00 eigen appeltjes, konijn en puree. Gerucht: tegenoffensief. Omsingeling Russisch pantserkorps. Van Raamsdonk vermoord.

Woensdag 3 maart 1943

Storm. Echt maart. Brief Zus van 31 januari 1943 Alles wel. Pakje nummer 7: blik peren, blik chocolademelk, gortmout, spek, kamizool. Cadettencompagnie gaat naar ander gebouw buiten ons kamp. Er komen uit Nederland nog een aantal cadetten en officieren. Hiervoor is ons kamp te klein. Frits de Jong dus weg, jammer. Middag: eigen erwtensoep. Avond: zuurkool met vlees. Matig. Sneeuwjacht.

Ligging van het zogenaamde Cadettenkamp ten opzichte van het grote kamp (Google Earth 2008).

Het Cadettenkamp met links de drie verdiepingen van het grote kamp (foto collectie E. van der Most).

Donderdag 4 maart 1943

Harde wind, zon, flink koud. Marten jarig. Afscheid van Frits de Jong met chocolademelk en sigaar. Gaat half 2 naar gebouw hier vlak bij. Gerucht: Orel en Dnjeprpetrowsk ontruimd (positief). Berlijn zwaar gebombardeerd. Bryansk gevallen. Hollandse kranten van 17 en 18 februari 1943 Middag: eigen bruine bonensoep. Avond: eigen gortmout. Laat bieten passeren.

Vrijdag 5 maart 1943

Mooi voorjaarsweer. Wasgoed uitzoeken (9.00-12.00). Twee brieven van 3-2-1943 en 12 februari 1943 Allen wel, behoudens kleine ongesteldheden. Lees van L.O. Howard: "Mensch en Insect". Gerucht: Italië in onmin met Duitsland. Van Ribbentrop met persoonlijke brief van Hitler naar Mussolini. Middag: eigen kapucijners. Avond: stampot van bieten.

Zaterdag 6 maart 1943

Wat sneeuw, betrokken. Zuidwesten wind. Heden bezoek van Zweedse gezantschapsattaché³⁷). Reeds om 5.00 de Russen aan het zwabberen. Pakje: blik erwtensoep, gortmout, boter. Middag: aardappelen met witte bonen, smakeloos. Avond: zuurkool. Gerucht: Generaal von Mansfeldt opperbevelhebber. Bisschop Nieuw-York naar de Paus. Von Ribbentrop ook? Het 8ste leger zou Mareth-linie hebben doorbroken. Russen op de Donets teruggeworpen. Bridge. Kaart aan Leeuwarden.

Zondag 7 maart 1943

Triest weer. Preek over Heman de Zanger. Middag: eigen bruine bonen met konijnenragout. Schaakmatch tegen 5^e compagnie. Sta kwaliteit achter. Avond: adjivie-stampot. Kwestie erewoord leeft weer op. Causerie van Kapitein-Luitenant B.J. Kimmel (kgf. 31838) over de torpedo.

Maandag 8 maart 1943

Iets nevelig, goed weer. Pakje nummer 8: hemd, koek, suiker, 20 sigaretten, enz. Middag: gortepap. Wandeling met Kapitein Jäger (kgf. 30079) en Kapitein Buiskool (kgf. 30805) vanwege het mooie weer. Gerucht: Von Ribbentrop terug. Keitel naar Mussolini. Hollandse kranten tot en met 23 februari 1943 Lees van Jacqueline van der Waals: "Noortje Velt".

Dinsdag 9 maart 1943

Zonnig weer, fris, wind zuidoostelijk. Boekhoudles: leraar neemt mij als boekhouder als hij er ooit een nodig heeft! Verlies mijn schaakpartij. Middag: aardappelen met bieten. Avond: aardappelen met sperziebonen. Gerucht: Tunis ontruimd. Aankomst ongeveer 50 officieren uit Holland³⁸). Verwelkomd met "In naam van Oranje, doe open de poort!"

Woensdag 10 maart 1943

Mooi, fris voorjaarsweer. Er wordt al weer gevoetbald. Geruchten zijn ver vooruitgelopen op werkelijke toestand, aldus blijkt nu uit berichten teruggekeerden. Middag: gort met appeltjes. Avond: vismeel. Causerie 1^e Luitenant H. Noordman (kgf. 30290) over Rusland.

³⁷ De heer Von Rosen, bron: David Jan Smit, "Onder de vlaggen van Zweden en het Rode Kruis", p. 158.

³⁸ De Ab- und Zugangs Listen vermelden 133 officieren (kgf. 32084 tot en met 32216) die op 10-3-1943 in Stalag 371 aankwamen vanuit Nederland.

Donderdag 11 maart 1943

Schitterend voorjaarsweer. Pakje nummer 10: levensmiddelen en rookartikelen. Middag: rijstemeelpap. Lees van (foutief Coclyn Dauph =) Evelyn Waugh: "Black Mischief". Veel buiten wegens fraaie weer. Avond: aardappelen met zuurkool.

Vrijdag 12 maart 1943

Zelfde weer. Wandelen in de zon. Kaart van Zus. Lees van Nini Roll Anker: "de groote Prijsvraag". Middag: aardappelen met wat andijvie. Avond: eigen bruine bonensoep. Ruil van Rus eigengemaakte sigarettenkistje tegen 2 porties brood, wat boter en 30 sigaretten. Ze maken die dingen van W.C.-deksels!

Zaterdag 13 maart 1943

Zelfde weer. Wandel. Vertrek van 29 zieken³⁹). Pakje nummer 11: bruine bonen, potje plevier, gedroogde wortelen. 20 sigaretten, tabak, sigaren! Goede berichten over oostfront: Wyasmi ontruimd. Ontruiming Smolensk verwacht. Russen aan noordfront in het offensief. Echter: Duitsers heroveren Charkov. Kaart van Hans. Veel buiten. Middag: aardappelen met bieten. Avond: idem met andijvie. 's Avonds bridge met Jonkers, Muntjewerff en Van Malsen.

Zondag 14 maart 1943

Bewolkt. Kerkdienst. Middag: eigen erwtensoep met pap. Schaakmatch. Win mijn partij. Avond: aardappelen met 2 lepels snijbonen. Causerie van 2^e Luitenant A.J. Paul Van Stockum (kgf. 31612) over ontvluchting (dit was waarschijnlijk een relaas van de ontvluchting van enige Luitenants, die enige tijd in de Karpaten hadden rondgezworven, contact hadden gehad met boeren, die hun verborgen en met partizanen, die hun hielpen, Zij werden later opgepikt en in het kamp teruggebracht).

Maandag 15 maart 1943

Tien maanden in krijgsgevangenschap. Beter weer, krachtige Zuidoosten wind. Lager Commandant draagt rouwband. Middag: Hirschi-pap (?). Lees Engelse detective. Avond: zuurkool. Blanken (kgf. 30065), Schaper (kgf. 30067) en Mens (kgf. 30073) (de kongsi) naar andere kamer. Resteren 20 man.

Dinsdag 16 maart 1943

Wat koud, later zon. Brief van Zus van 24 februari 1943 Alles wel. Grote herrie op kamer wegens verhuizing. Veel ruzie. Middag: aardappelen met bieten en pap van onszelf. Hollandse Rode Kruis pakket, waarin 80 sigaretten en 20 cigarillo's (worden steeds kleiner). Ruil de sigaretten tegen 7 Ritmeesters en 40 cigarillo's. Woon repetitie van het mannenkoor bij. Walther Boer wonderbaarlijk dirigent.

Woensdag 17 maart 1943

Pakje nummer 12 (van 23 februari 1943): jam, bruine bonen, gedroogde boerenkool, snijbonen, reep chocola, maggi-blokjes, sigaretten en tabak. Waar haalt Zus het vandaag. Betrokken, vrij goed weer. Wandel een uurtje. Brief van 24 februari 1943 en kaart van Jaap. Muntjewerff door loting aangewezen voor verhuizing naar 6^e Compagnie. Gerucht: Charkov genomen door divisie

³⁹ Er vertrokken 29 officieren, vergezeld van een arts en een verpleger, dus totaal 31 man op 13-3-1943 uit Stalag 371 naar Nederland (N.A. coll. 2.13.98 inv 011 Meldung 17).

D. Schupo. Italië en Roemenië om vrede gevraagd. Middag: eigen kapucijners. Avond: vismeel. Pianoconcert Grosjean (kgf. 30929 of 31638) en 2^e Luitenant A.W.F. van Balluseck (kgf. 31832).

Donderdag 18 maart 1943

Betrokken, wat sneeuw. Boekhouden. Middag: goede pap. Avond: zuurkool. Door fotograaf ⁴⁰⁾ foto's genomen van de kamer (195) (buiten). Cabaret, kaartje voor 75ste uitvoering. Nogmaals: met verzegelde orders.

Foto van onbekende kamer, foto Dr. Jung (collectie E. van der Most).

Vrijdag 19 maart 1943

Zelfde weer. Brief van Zus en 2 briefkaarten (een van 7-3-1943!). Gerucht: Koningin ernstig ziek. Op bezoek bij Han de Hoog (kgf. 31874) (Commandant 7^e compagnie). Middag: eigen gort met appeltjes. Avond: andijvie. Van een gebouw in de buurt waait een Italiaanse vlag. Bridge.

Zaterdag 20 maart 1943

Beetje gevoren, mooi zonnig weer. Kapitein A.A.J.J. Thomson (kgf. 31745) naar Holland. Reden? ⁴¹⁾ (Ik sprak met hem net voor hij wegging. Is gelukkig er heelhuids afgekomen, na veel wederwaardigheden).

Ander soort brood. Gewandeld. Toch koud. Lees van J.C.M. Warnsinck: "12 doorluchte zeehelden". Wat een kerels! Verder van Leonard Huizinga: "10 glazen wijn". Avond: zuurkool. Kranten tot en met 10 maart 1943 Er is in het kamp een roulette! Inzetten in Zloti's. Natuurlijk huzaren en vliegers.

⁴⁰⁾ Fotograaf Dr. Jung (stempel op achterzijde van de meeste bewaard gebleven foto's).

⁴¹⁾ Zie NIOD archief 288, inv.no. 20.

Zondag 21 maart 1943

Koud. Kerkdienst. Haring uit Nederland! Geschenk van een Amsterdammer. Middag: bruine bonen met spek! Avond: bieten, aangevuld door eigen konijn en blik sperziebonen met Kapitein A. Van der Wal (kgf. 30121). Bridge, bridge.

Maandag 22 maart 1943

Zelfde weer. Boekhoudles. Middag: griespap. Voetbalwedstrijd Kapiteins tegen Luitenants (3-2), met muziek. Groot plezier. 1^e Luitenant C.Chr. van Lidt de Jeude (kgf. 31615) kapelmeester, met witte handschoenen (Paashaas). Avond: aardappelen met een paar bonen. Collectieve straf wegens onhebbelijk gedrag collega's tegen Duitse onderofficieren. Half negen allen op de kamers. Ramen dicht. Geen cabaret, enz. Alles voor een week. Lezing door Kapitein J.P.A. Mekkes (kgf. 30942): Rechtsstaat en democratie.

Dinsdag 23 maart 1943

Wat meer wind en bewolking. Wandel een uur. Lees Nico van Suchtelen: "Quia absurdum". Kamer gezelliger door ruimere legering. Middag: aardappelen met andijvie, zonder sjeu. Avond: zuurkool (walgelijke vetsmaak). Koebanbruggehoofd en Zuid-Tunis ontruimd. Berlijn 55 uur gebombardeerd (?). Prachtige avondhemel. Zwermen van duizenden kraaien.

Woensdag 24 maart 1943

Zelfde week, koude zuidoosten wind. Ook cadetten gestraft? Amerikaans pakket nummer 4. Ik koop een mooi kistje (houtsnijwerk) in de kantine. Prijs 41 zloti's. Middag: eigen bruine bonen met spek. Geruchten omtrent Koebanbruggehoofd en Tunis juist. Rede Hitler: zal deze zomer Rusland verslaan. Avond: aardappelen met (eigen) gedroogde wortelen. Gehele middag buiten in de zon. Concert afgelast. Geen licht!

Houtsnijwerk (doosje voor het bewaren van sigaretten) uit Stanislau (collectie E. van der Most).

Donderdag 25 maart 1943

Zelfde weer. Les. Ontvang 120 Russische sigaretten en doosje lucifers. Casti-wedstrijd. Middag: pap met eigen gort en appeltjes. Pakje nummer 15: koek, smeerkaas, appelmoes, 9 sigaren. Avond: andijvie. Bloemen van Hongaarse dames. Eerstdaags 700 pakketten uit Hongarije van lieden, die indertijd in Holland zijn verzorgd. 's Avonds causerie door Overste Th.J. Reeser (kgf. 30927) over het Oostfront.

Vrijdag 26 maart 1943

Zelfde weer, meer bewolkt. Pakjes nummer 13 en 14: levensmiddelen, rookartikelen. Prachtig. Avond: bieten.

Zaterdag 27 maart 1943

Betrokken, zachter. Bezoek Duitse generaal. Midden in de nacht zwabberende Russen op de gang. Hels kabaal. Middag: mosselen, die ik laat passeren. Lees van A. von Gobineau: "die Renaissance". Avond: zuurkool met worst. Bij uitzondering eens smakelijk. Om 22.45 ronde door Oberleutnant (Bergjäger).

Zondag 28 maart 1943

Betrokken, zacht voorjaarsweer. Kerk. Middag: bruine bonen. Buiten sport: hand- en casti-bal, croquet. Gerucht: tegenslag Japanners in Timorzee. Avond: stampot met uiten. Goed. Concert: piano, fluit, viool, cello. Telemann, Vivaldi, Niels Ghade.

Maandag 29 maart 1943

Nevelig, zacht. Boekhouden. Baden. Foto's uit Holland. Middag: pap. Zeer zacht weer. Wandel met Mekkes. Speel uitgestelde schaakpartij van gisteren. Bij afbreken 2 pionnen voor. Avond: andijvie. Kranten tot en met 19 maart 1943 Handelsrekenen.

Dinsdag 30 maart 1943

Zelfde weer. Boekhoudles. Corvée. Middag: sla de bieten over. Eigen pap. Hollands Rode Kruis pakket: konijnenragout, ca. 30 sigaren. Win afgebroken partij in snel tempo. Stand nu 4-4. Lees van Daan van der Zee: "Vermetel voorgeslacht". Avond: eigen boerenkool. 's Nachts weer een controle op de kamer.

Woensdag 31 maart 1943

Zelfde weer, zon komt door! Een Vink slaat. Gras wordt groen. Brief van Zus van 15 maart 1943 Briefkaart van 18 maart 1943 Alles wel. Zusje wordt 4 april gedoopt. Middag: soep uit Amerikaans pakket. Ontvang pakje nummer 16: boter, jam, kapucijners, sigaretten. Maak wandeling en lees. Avond: aardappelen met boontjes. Bericht over Tunis: Engelsen ook in de 2de linie van de Marethverdediging doorgedrongen. Duitsers in Zuid-Rusland ingesloten. Timosjenko heeft flink offensief ingezet. Bombardementen op West-Duitsland.

Donderdag 1 april 1943

Regen en sneeuw, later betrokken, doch droog. Boekhoudles. Middag: pap. Avond: bieten. Causerie door Overste Th.J. Reeser (kgf. 30927). Tunis beslist? Sfax zou bezet zijn.

Vrijdag 2 april 1943

Harde wind, zon. Pakje nummer 17: blik erwtensoep, gedroogde boontjes, poederchocola, suiker, wat tabak. Lees van Lola Fuller: "Oneta", roman van een Indiaanse prinses. Studeer boekhouden. Middag: eigen erwtensoep. Avond: zuurkool. Treedt toe tot het kerkkoor. Repetitie 19.30 – 20.00. Ontvangen weer Lemberger Courant van 31 maart 1943

Zaterdag 3 april 1943

Harde wind. Middag: eigen pap. Avond: bieten. Laatste schaakmatch. Met de pauze reeds 4-0 voor ons. Zal zelf wel verliezen. Avonds cabaret: "U vraagt, wij draaien!" Leuke avond.

Zondag 4 april 1943

Lawaai op de kamer vóór de reveille door luidruchtige vroegelingen. Richt een vereniging op tot bevordering van kabaal, enz. voor de reveille. Vele "kunstlievende" leden treden toe. Zelfde weer, doch zon. Twee maal een vliegtuig. Goede preek. Vier verjaardag Hans en doop zusje. Middag: eigen bruine bonensoep. Om 15.00 concert Symfonieorkest en mannenkoor. Buitengewoon! Avond: zuurkool. Bridge. Om 21.00 repetitie kabaal-orkest op de kamer. Dirigent Kapitein A. Rosmüller (kgf. 30612). Gevolgd door rustigste nacht van Stanislau.

Maandag 5 april 1943

Zelfde weer. Boekhoudles. Lemberger Courant meldt val van Gabis en El Hams. Verder hevige gevechten in Midden-Tunis. Middag: pap. Voetbalwedstrijd. Boekhouden. Avond: zuurkool.

Dinsdag 6 april 1943

Mooi voorjaarsweer, veel buiten. Voetbalwedstrijd. Verlies wedstrijdpartij. Zien meer vliegtuigen tegenwoordig. Lees van Dr. Muller: "Marco Polo's reizen". Begin aan De Hartog: "Hollans Glorie". Avond: zuurkool. Wij eten eigen sperziebonen.⁴²⁾

Woensdag 7 april 1943

Om 05.00 reveille met ketelmuziek wegens verjaardag voorzitter anti-kabaalvereniging (Kapitein J.F.M. Steenmetser, Kgf. 30533). Zeer geslaagd. Vochtig weer. Middag: kapucijners met konijn (bien etonné.....) Avond: vismeel. Lees met hartstocht "Hollands Glorie".

Donderdag 8 april 1943

Betrokken, fris. Amerikaans pakket (nieuwe samenstelling). Voetbalwedstrijd (geen doden). Vanavond met Kapitein Wim de Boer (kgf. 30759) naar lezing. Avond: aardappelen met eigen wortelen en konijn. Zijn er nog konijnen in Holland?

Vrijdag 9 april 1943

Lichte sneeuw, vrij veel wind. Weer een pakje (nummer 18). Kan niet op. Levensmiddelen, tabak en sigaren. Wandel een uur. Boekhouden. Repetitie kerkkoor. Lemberger Courant meldt nieuwe aanval in Tunis.

Zaterdag 10 april 1943

Verjaardag Oma. Weer zon, doch koud. Hele morgen buiten met Kapitein Wim de Boer (kgf. 30759). Brief Zus en kaarten uit Amstelveen en Leeuwarden. Middag: bieten. Lees van Streuerman: "Goethe". Optocht met slagwerk ter eren van "Just married" Luitenant (waarschijnlijk Poublon, getrouwd 10-4-1943). Avond: zuurkool. Bridge.

Zondag 11 april 1943

Betrokken, nogal wind. Kerk. Zondagsmaak: bruine bonensoep met gort en pruimen. Lees van Bierens de Haan: "Hoofdfiguren van het wijsgerig denken". Avond: boontjes (2 lepels). Woon nog eens concert mannenkoor en orkest bij. Buitengewoon!

⁴² Niet genoemd bezoek van Zweedse delegatie (heer Von Rosen) aan het kamp, bron: David Jan Smit: "Onder de vlaggen van Zweden en het Rode Kruis", p. 158.

Maandag 12 april 1943

Mooi, warm voorjaarsweer. Baden. Boekhouden. Kaart van Zus van 29 maart 1943 Alles wel. Pakje nummer 19: blik groente, koek, suiker, tabak, sigaren. Mooi. Af en toe regen. Wandel 5 kwartier met De Boer. Iemand krijgt uit Holland een brief van K.O. Pop (lees: Kop op!). Causerie door Overste Th.J. Reeser (kgf. 30927). Het gaat in Tunis goed.

Dinsdag 13 april 1943

Mooi voorjaarsweer. Les. Wandel. Draag met Van Melsen emmers teelaarde aan voor tuin van onze kamer. Avond: aardappelen met eigen groente en wildragout. Laas van J.S. Fletcher: "The Heaven-kissed Hill".

Woensdag 14 april 1943

Zelfde weer. Pakje nummer 20: koek, worst, boter, roggebroom, kaas. 's Morgens buiten. Zijn weer eens gestraft: geen kranten, geen cabaret. Waarvoor? Zie eerste vlinder. Middag: eigen bonen. Voetbalwedstrijd. Avond: vismeel. Beethoven concert. 4000 dollar van YMCA.

Donderdag 15 april 1943

Elf maanden in krijgsgevangenschap. Brieven van Zus van 1 en 4 april 1943 Hansje bronchitis. Ma en Klaas minder goed. Voedingstoestand in Holland is slecht. Na de les hele morgen buiten, want weer prachtig. Boekhoudles. Hebben paasvakantie! Middag pap met eigen bonensoep ma. Lees van Max Brand: "South of the Rio Grande". Hekken op de gangen dicht, de cadetten gaan naar de bioscoop en men wenst geen contact. Avond: bieten. Met de Boer naar causerie.

Vrijdag 16 april 1943

Schitterend weer. Voorlopig 4 appels. Pakje nummer 21: boter, jam, suiker, kapucijners, melk, koffiesurrogaat. Om 10.30 appel met dekens. Duurt tot 12.00. Middag: kapucijners, Stuift buiten erg. Westen wind. Avond: bieten.

Zaterdag 17 april 1943

Zelfde weer. Corvée. Wasgoed. Appels om 08.15, 10.30, 14.30 en 16.30. Middag: bieten. Zal minder geruchten vermelden. 90 procent is toch onjuist. Voetbalwedstrijd in stuivende wind. Lees van Julie Frank: "Cirkel". Avond: zuurkool. Ooievaars gezien. Bridge.

Zondag 18 april 1943

Veel wind, betrokken. Kerkdienst. Aanneming nieuwe lidmaten. Niemand mag meer naar de Cadetten. Middag: bruine bonensoep met gort en pruimen (alles van onszelf natuurlijk). Trieste zondag. Loeiende wind. Lemberger Courant vol opschepperij. Avond: bieten. Handelsrekenen.

Maandag 19 april 1943

Schoon weer. Pakje nummer 22: koeken, wortelen, ramanas, boter, tabak, 3 sigaren. Brief van Zus van 2 april 1943 Zus slaat eindelijk eens een pakje over. Heb daar al vaak op aangedrongen. Middag: pap. Avond: bieten. Buiten allerlei sport. Causerie door Overste Th.J. Reeser (kgf. 30927) over Shanghai.

Voetbalwedstrijd in Stanislau, foto Dr. Jung (collectie E. van der Most).

Dinsdag 20 april 1943

Veel zon, zuidwesten wind, stof. Berken in het groen. Ooievaars. Op het tussenappèl is sportkleding toegelaten. Veldjas in de maak geleverd. Loop in tennishemd. Middag: pap, met Van der Wal. Keuken geeft weer eens bieten.

Avond: nog eens bieten (met konijnenragout). Lees van H.P. Geerke: "De Val van Napoleon".

Woensdag 21 april 1943

's Nachts regen, later zon. Kastanjes groen. Voetbalwedstrijden. Avond: eigen boerenkool met konijn. Lezing Walther Boer: De Mattheus passie, met muzikale illustratie.

Donderdag 22 april 1943

Zelfde weer, wind, koel. Voortaan weer 2 appèls. Middag: pap. Twee vrouwen voor open raam op afstand van onduidelijk zien. Lees van Rudolf Herzog: "De Gebroeders Wiskotten". Repetitie kerkkoor. Engels pakket. Avond: bieten. Maak bonensoep. 's Avonds met De Boer naar de Luitenants voor zijn causerie.

Vrijdag 23 april 1943

Goede Vrijdag. Pracht weer. Avondmaal: 400 á 500 deelnemers. Geniet van de buitenlucht. Middag: kapucijners en bonensoep. Bridge, Nieuw programma cabaret met leuke tekeningen van "de sterren". Zeer artistiek. Stanislau wordt groen. Avond:..... bieten.

Zaterdag 24 april 1943

Prachtig weer. Allemaal zonnebaders. Bepaal me tot een Schillerkraagje. Middag: aardappelen enbieten. Voetbalwedstrijd tussen wasserij- en pakketmensen tegen luitenants-marine (beide 4-1). Geen dooien. Avond: zuurkool. Smaakt goed met wat beafroll en sjeu. Bridge.

Zondag 25 april 1943

Paaszondag. Beetje regen, koeler. Kerkdienst. Middag: eigen paasmenu: tomatensoep met ballen, gebakken aardappelen met pluvier, rijst met pruimen, ananas. Vandaag en morgen 22.00 naar bed. Lees van Jolán Földes: "De straat van de vissende Kat". 's Middags bridge. Avond: bieten met vlees.

Maandag 26 april 1943

Prachtig weer. Korte kerkdienst. Maak een ronde langs bovenverdieping gebouw en geniet van uitzichten op Stanislau. Vergeet bijna de pap. Eigen erwtensoepp. Ben veel buiten. Paardenbloemen in bloei. Lees van Ed Penkala: "Petroleum-piraten". Avond: je raadt het nooit.... Bieten. Voetbalwedstrijd. In schaakcompetitie nummer 3.

Dinsdag 27 april 1943

Regen, later opklaringen. Studeer boekhouden. Lees van Charles Kingsley: "Westward ho!" Op mijn conto ruim 1200 zloti, na afschrijvingen. Kun je toch niets voor kopen, behalve kunstvoorwerpen. Middag: bieten. Eet pap. Avond: bieten. Eet worteltjes.

Woensdag 28 april 1943

Beter weer. Bruidegom in optocht naar appèl. Grote hilariteit. Avond: vismeel. Te veel blikjes in depot. Voorlopig geen Rode Kruis pakket uitgedeeld. Heb zelf maar een paar blikjes, maar sommigen barsten er van.

Donderdag 29 april 1943

Betrokken, later regen. Druk corvée. Middag: pap. Voorbereidingen feest van 30 april. Leuke affiches. Was en stop. Avond: bieten. Eet boerenkool. Repetitie kerkkoor.

Vrijdag 30 april 1943 (Verjaardag Prinses Juliana)

Muzikale reveille. Vóórappèl. Toespraak Generaal. Wedstrijden, estafetten, voetbalwedstrijden. Holland-Indië (1-2) ondanks goed spel van Holland. Middag: bonensoep. Wederom estafetten, casti, voetbal, veldloop. Na appèl mannenkoor, onder andere Wilhelmus. Avond: aardappelen en eigen wortelen, erwten-gehakt, pap met rozijnen. Muziek in rotonde, eetzaal D en bioscoopzaal.

Zaterdag 1 mei 1943

Zondagse dienst. Kapitein Jan Jonkers (kgf. 30530) jarig. Lees van Louis Couperus: "Extase" en van Dr. N. Vermeer: "Tropendokter". Vrij goed weer. Vruchtbomen gaan bloeien. In de tuin komt spinazie enz. al op. Middag: bieten. Avond: bieten! Bridge.

Zondag 2 mei 1943

Goed weer, weinig zon. Kerkdienst. Briefkaart Zus van 12 april 1943 Hansje nog altijd ziek. Hoe is de jongen nu? Berichten van anderen uit Holland merkwaardig optimistisch. Alsof er iets beslissend in de lucht zit. Middag: eigen Engelse plum-cake. Bridge. Avond: bieten.

Maandag 3 mei 1943

Regen. Niettemin buiten-appèl. Drukke morgen. Les. Tandarts. Baden. Hollands Rode Kruis pakket. Ditmaal "kokkels" en tabak. Middag: pap. Avond: bieten. Lees van Berta Buck: "Het Vermiste Meisje". Sensationele geruchten: oppikken beroepskader en reserve officieren,

algemene staking, staat van beleg. Zou afkomstig zijn van pas aangekomen dokter uit Holland ⁴³). Brengt gemoederen in opschudding. Blijkt later grotendeels onwaar. Alleen beroeps-onderofficieren moeten zich melden. Er gaan 12 officieren naar Holland, merendeels administrateurs ⁴⁴). Waarom? Dertig sigaretten uit zending Turkije.

Dinsdag 4 mei 1943

Beter weer. Kapitein Wim de Boer (kgf. 30759) jarig. Gezellig etentje om 12.00. Goede berichten uit Holland over Tunis, enz. Lees van Albert Chambon: "Marinegewoonten en -Gebruiken". Avond: erg zure zuurkool. Tandarts. Morgen zal hij de kroon op zijn werk / op mijn kies zetten.

Woensdag 5 mei 1943

Zonnig lenteweer. Corvée. Om 10.00 twee pakjes, nummer 24: koek, jam, melk, gedroogde boontjes, erwten, 4 sigaren. Nummer 25: koek, bakmeel, bonen, gedroogde wortelen, reep chocola. Kiekje van Jaap en Zusje. Snoezig. Filmvoorstelling, waardoor alles in de war. Pas tegen 20.00 eten. Eet boterham in plaats van bieten. Film moet goed geweest zijn: Wienerblut. Heb zitten lezen en gewandeld met Wim.

Donderdag 6 mei 1943

Zelfde weer. Pakje nummer 23: boter, koek, jam, suiker, gedroogde boontjes, erwten, tabak, sigaretten. Middag: pap, met eigen pap na. Avond: bieten. Uitreiking Argentijnse zending (Kaufmann?). Hele lading cornedbeef, boter, melk, chocolade, enz. Lees van Alexander Dumas: "Lady Hamilton".

Vrijdag 7 mei 1943

Zonnig weer. Later betrokken. Wandelen en boekhoudstudie. Brief Zus van 14 april 1943 Hansje nog steeds te bed. Wat mankeert het kereltje? Middag: erwten met beef. We hebben thans één luchtdoelmitrailleur! Repetitie kerkkoor.

Zaterdag 8 mei 1943

Pa 78 jaar! Betrokken, 's middags wat regen. Twee zwaluwen gezien. Middag: bieten. Om 14.45 op bezoek bij (neef) Frits de Jong in andere (Cadetten-)kamp. Vooraf gefouilleerd. Ben gebleven tot tegen 16.30, omdat men vergat mij af te halen. Gezellig uitje. Avond: bieten. Bridge. Hollandse kranten van 8, 14 en 15 april 1943

Zondag 9 mei 1943

Regenachtig, af en toe harde wind. Kerk. Middag: bruine bonensoep met pruimen. Bridge. Avond: aardappelen met molsla en eigen boontjes. Vervelende dag. Lees van A. den Hertog: "Machtig Holland".

Maandag 10 mei 1943

Drie jaar geleden..... Toespraak Generaal gaat niet door. Betrokken en winderig. Les. Middag: wat gebakken aardappelen met pap. Om 15.30 appèl. Korte toespraak en herdenking gevallenen. Pakket van 16-4-1943: boter, boontjes, suiker, jam, tabak. Jampot gebroken en inhoud door gehele pak. Kan alles nog redden behalve de jam. Avond: bieten. Ruil pakje sigaretten tegen 5 fortokoeken.

⁴³ Op 1-5-1943 vertrokken 7 artsen als vrijwilliger uit Nederland (kgf. nrs 32218 tot en met 32224) naar Stalag 371.

⁴⁴ Op 6-5-1943 vertrokken 10 man uit Nederland.

Dinsdag 11 mei 1943

Betrokken. Lessen boekhouden verdubbeld. Corvée. Pakje van 29-4-1943: boter, suiker, melk, gehakt, roggemeel, gedroogde snijboontjes, 5 sigaren. Lees van Berta Buck: "Kneel to the prettiest". Avond: zuurkool. Kunnen koffer naar huis zenden, in verband met vertrek naar elders. Opruimen!

Woensdag 12 mei 1943

Regen. Orel, Bryansk en Mariopol zouden weer eens gevallen zijn. Charkov ingesloten. Middag: bruine bonensoep met pap. Lees van Max van Amstel: "Het Schip Nieu Hoorn". Boekhoudstudie. Avond: nog steeds bieten. Bizerta en Tunis ontruimd! Concert Walther Boer (cello) en Van Balluseck (vleugel): Brahms en Haydn. Overdag veel regen.

Donderdag 13 mei 1943

Koeler, doch zonnig. Boekhoudles. Wasgoed, eigen was. Middag: pap met eigen pap na. Geruchten over Oostfront niets waard. Zelfde apekool. Drukke dag: sokken stoppen, dekens kloppen. Avond: aardappelen met eigen snijbonen. Nationaal Dagblad van 4-5-1943 geeft berichten, waaruit valt af te leiden, dat toestand in Nederland zeer gespannen is. Wat is er eigenlijk voorgevallen?

Vrijdag 14 mei 1943

Drie jaar geleden de capitulatie. Een van de donkerste dagen van mijn leven. Mooi weer. Evenals toen. Plaatjesappèl binnen, duurt van 9.30 tot 12.00. Vanmorgen een wandluis gevonden op mijn laken. Middag: eigen erwtensoep uit blik. Om 14.00 aardappels schillen. Boekhouden. Lees van C.P. Brandt van Doorne: "Het Onvermijdelijke". Tunis opgegeven. Avond: bieten met hachee. Vrij smakelijk. Koorrepetitie. Wandel af en toe buiten. Prachtige avondhemel.

Zaterdag 15 mei 1943

Een jaar in krijgsgevangenschap! Schone dag, wat het weer betreft. Middag: bieten. Veel buiten. Voetbalwedstrijden. Geen post. Avond: aardappelen met bonen en sjeu. Vrij smakelijk. Bridge. Haal depot (blikjes) verder leeg. Churchill in Washington.

Zondag 16 mei 1943

Pracht weer. Kerk in openlucht, want bioscoopzaal gesloten. Er is zand gevonden (van graafwerk ontvluchtingspogers). Nog steeds geen post. Middag: eigen kapucijners. Voetbalwedstrijd. Tegen de middag harde, stormachtige wind, wolken stof. Vanmiddag kist gepakt. Heb gevoel alsof we naar huis gaan, maar dat zal wel niet. Verhuizen zeer waarschijnlijk. Avond: zuurkool. Lees van Couperus: "Antiek toerisme".

Maandag 17 mei 1943

Goed weer, doch fris. Pakje nummer 28: kaas, suiker, citroenen, koffiesurrogaat, bruine bonen, koek, sigaretten, tabak. Twee uur boekhoudles. Middag: pap. Reinig partij blikjes om naar huis te zenden in de kist. Inventariseer levensmiddelenvoorraad. Aankomst 3 officieren uit Holland. Tunis een debacle. Avond: bieten (voor het laatst).

Dinsdag 18 mei 1943

Wind. Talrijke wandluizen op de kamer. Ieder klaagt over bulten en jeuk. Handelsrekenen (9.00 – 10.30). Brieven van Zus van 26-4-1943 en 2 mei 1943 Hansje hersteld! Alle mannen praktisch

naar Duitsland. Middag: eigen gedroogde groente. Boekhoudstudie. Avond: zuurkool. Lees van Bertha Buck: "Offer of marriage". Cabaret: "Hotel Metropole ". Zeer goed.

(Latere toevoeging)

Om een einde te maken aan de onsmakelijke aardappelen met schil, die in Stanislaw plachten te worden opgediend, werd overgegaan tot het vooraf schillen daarvan. Aangezien de Duitsers daarvoor geen Russen ter beschikking konden of wilden stellen, werd besloten dit zelf te doen. Aldus zaten wij iedere dag een tijd lang in de eetzaal aardappelen te jassen, hetgeen voor Kapitein P.J. de Bont (later Generaal) (kgf. 31406) aanleiding was een lied te dichten en op muziek te zetten, dat tijdens de jaspertij werd gezongen.

Schillerslied.

Ik schil aan een pil van een pieper
Ik jas met volgas en secuur
Ik zit en ik pit diep en dieper
En zie ik soms heren
Die 'm stiekem gaan smeren,
Dan klink luid mijn honend geloei:
Oei! Oei! Oei!

Ik weer nog ik deed toch zo keurig
Verpand aan mijn stand en mijn eer
Wat was ik toen kras sikkeneurig !
Nu schil ik mijn deel
"Is me net evenveel
Want we zitten allemaal in de knoei:
Oei! Oei! Oei!

Ik wou dat m'n vrouw of m'n meisje
Mij zag op een dag op dit uur
Zij hangt aan de wand in een lijstje
Ik schil m'n patat
En ik denk aan die schat
Hoe ze lacht als ik zacht met haar stoeide
Oei! Oei! Oei!

Woensdag 19 mei 1943

Koud, harde wind. Pakje nummer 30: koek, suiker, erwten, gedroogde wortelen. Boekhoudstudie. Avond: kool. Op de kamer causerie "Zeven Provinciën", doch verdwijnt uit protest wegens opdraven eskadron cavalerie, zodat alles propvol zat. Hebben we nog een eigen kamer?

Donderdag 20 mei 1943

Zelfde weer. Boekhoudles. Middag: gortepap (weinig). Verzoek aan kameroudste beleggen vergadering ter bespreking van grieven:

1. Bezoek van niet-kamergenoten aan voordrachten;
2. De aanloop op de kamer;
3. Open ramen.

Vrij scherp debat. Verbetering toegezegd. Gerucht: Russen en Amerikanen in Turkije binnengerukt. Opstand in pantserwagenfabriek te Essen. In Bulgarije de zaak mis. Als het maar waar was! Avond: kool. Opnieuw naar cabaret.

Vrijdag 21 mei 1943

Iets minder koud. 's Morgens kist voor verzending afgegeven. Opgeruimd staat netjes. Ik stop daar tevens wat Poolse kunstvoorwerpen en 1 pakje thee, Nescafé, biscuit en chocolade in. De Duitse officier (een geschikt type die wij "Boris" noemde) was zeer coulant toen hij mijn kist controleerde. Hij maakte een paar lege busjes open en zei: "Ach was! Man schickt doch keine lehre Büchse nach Hause!" Had ik moeten weten, dat hij het zó opvatte. Trouwens er lag genoeg onderin de kist, onder andere 2 dagboeken. Middag: eigen erwtensoep, zo dik als cement. Boekhoudstudie. Avond: 2 lepels snijbonen, goulash, vrij smakelijk, doch zoutloos. Repetitie kerkkoor. Prachtige zonsondergang.

Zaterdag 22 mei 1943

Zachter. Gewandeld en bezoek afgestoken bij Kapitein J.A.M.J (Han) de Hoog (kgf. 31874). Middag: een eetlepel wortelen. Studie. Avond: aardappelen met erwten. Bridge. Op de kamer is het opvallend rustig na de "vergadering".

Zondag 23 mei 1943

Buiige weer. Goede preek. Corvée. Middag: eigen bruine bonensoep, gortpap. Lees van Marie Koenen: "De Redder". Aardige voetbalwedstrijd: landmacht tegen rest van het kamp. Avond: zuurkool. Weinig lekker. Geruchten van 20-5-1943 natuurlijk verzonnen.

Maandag 24 mei 1943

Zelfde weer. Twee uur les. Middag: pap. Boekhoudstudie. Men is weer eens down op berichten, dat Amerika eerst Japan wil aanpakken. Avond: 2 lepels snijbonen en "kokkels". Gehele dag studie.

Dinsdag 25 mei 1943

Beter weer, oosten wind, opklarend. Twee uur handelsrekenen. Gewandeld. Middag: groente. Eet pap met Van der Wal. Er zijn enkele studenten-reserve officieren aangekomen. Gehele middag boekhouden. Avond: zure zuurkool met kokkels. Brrrr!

Woensdag 26 mei 1943

's Nachts regen, opklarend. Amerikaans pakket. Heb langzamerhand weer iets nodig. Geen post. Gerucht: Ciano naar Londen? Middag: eigen bruine bonensoep. Studie handelsrekenen. Avond: gedroogde groente. Om 18.00 extra appèl, wegens ontvluchtingpoging van luitenant in een kist, naar het voorbeeld van Hugo de Groot.

Donderdag 27 mei 1943

Prachtig weer. Les. Pakje van 10-5-1943: koeken, koek, suiker, worst, kaas, boter, roggebrood, 4 sigaren, wat tabak. Mooi pakket. Zit nu weer best in mijn spullen. Middag: pap. Veel buiten. In de namiddag onweer en regen. Avond: 2 lepels snijbonen, Lees van Dr. J. Brouwer: "Montigny". Deense en Hongaarse pakketten eindelijk vrij gegeven. Tombola.

Vrijdag 28 mei 1943

Van der Wal vangt "de muis", in een Rode Kruis doos, bij aanbreken van de dag. Heb bezoek gehad van wandluizen. Zon, maar winderig. Les in handelsrecht. Brief van Zus van 9-5-1943, idem kaart van 10-5-1943 en kaart van Tine va 12 mei 1943 Foto's goed overgekomen. Om 10.00 bezoek van Van Loon (kgf.). Wilde de kiekjes gaarne zien. Wasgoed uitzoeken. Middag: eigen erwtensoep. Aardappelen schillen (iedere middag 13.00). Wandelen. Uitdeling inhoud Hongaarse en Deense pakketten. Ieder 2 sigaretten, zakje kiekjes en idem vijgen, rozijnen, abrikozen, amandelen en noten. Avond: gedroogde groente. Voetbalwedstrijd met humoristische incidenten. Repetitie kerkkoor.

Zaterdag 29 mei 1943

Zelfde weer. Sokken gestopt. Drie wandluizen (Houttorren!!) in m'n bed gevonden, in een lucifersdoosje gestopt en bij de dokter ingeleverd. Middag: groente en pap en eigen pap. Voetbalwedstrijd. Eerste radijs geogst uit onze tuin. Avond: witte bonen en gehakt. Alles zouteloos, Het Rijksvet ongenietbaar. Voetbalwedstrijd. "Koen"(Zuidema?) wordt "verzorgd". Op brancard weggebracht. Reuze plezier. Bridge.

Zondag 30 mei 1943

Af en toe regenbui, fris. Corvée. Kerkdienst. Middag: eigen soep en kapucijners. Krijgen 100 gram vlees (worst) per week minder. Daarentegen woensdag, vrijdag en zondag ¼ brood. Waait hard. Verstel mijn oude zwarte broek, waarvan het kruis helemaal is uitgescheurd. Lees van A. Stindberg: "De biecht van een dwaas". Avond: zuurkool. Eet boterham. Concert trio: Beethoven en kwintet: Mozart. Zeer goed.

Maandag 31 mei 1943

Zelfde weer. Twee uur les. Baden. Likdoorn snijden met scheermesje. Middag: pap. Normale portie. Aardappel schillen (met harmonica). Schillerslied (zie boven). Om half 5 gefotografeerd met het kerkkoor. Avond: 1 lepel snijbonen. Pakje nummer 29 zoek?

Dinsdag 1 juni 1943

Zelfde weer. Twee uur handelsrekenen. Poseer op Aufenthaltsraum voor tekening van Bruyn (kgf.). Heb gelukkig enige afleiding: ploegende paarden, sjouwende Russen, bewakers met politiehond, schildwacht met handen in de broekzakken. Middag: aardappelen met eigen appeltjes. Haal hoofdkussen leeg en ontdek tientallen wandluizen. Poseer nog een half uurtje. Tekening klaar. Mijn inziens wat geflatteerd. Avond: fabriceren in combinatie een etentje. Naar cabaret.

Woensdag 2 juni 1943

Mistig, gelooft een mooie dag. Na appèl met Van der Wal hele beddenboel uitgehaald en talrijke wandluizen gevonden. Houtwol verbrand. Hollander Rode Kruis pakket: wildragout en 1 ons tabak. Het Rode Kruis mocht geen vleeswaren sturen en nam daarom zijn toevlucht tot wild. Lees van Van Eerbeek: "Strooschippers". Boekhoudstudie. Middag: bruine bonen. Veel buiten. Wolken vliegjes en insecten, honderden meters hoog. Goed te zien tegen afgedekte zon. Avond: snijbonen. Voetbalwedstrijd. Iemand gaat op de bal staan en valt er af. Mooi, mooi-geroep. 's Avonds causerie door Kapitein A.Th.C. Opsomer (kgf. 30806) over bergsport.

Donderdag 3 juni 1943

Hemelvaartsdag. Schoon weer. Kerkdienst, Oostfront in beweging? Achteruitgang tot zinken gebrachte tonnage. Belangrijk! Middag: pap. Extra portie. Voetbalwedstrijd: Ooievaars-kraaien (4-2). Daarna naar concert ensemble Van Balluseck. Heel aardig. Avond: verse sla!

Vrijdag 4 juni 1943

Mooi weer. Plaatjesappèl. Conto aftekenen. Pakje nummer 33: erwten, koek, suiker, gortmout, koffiesurrogaat, 4 sigaren, Causerie door 2 jongelui uit Holland (studenten) op kamer. Pas uit Holland. Middag: erwtensoep. Gewandeld. Brief van Zus van 14 mei 1943 Vraagstukken gemaakt. Avond: kool. In kantine per man 1 glas bier!
In jampot! Repetitie kerkkoor. Geen Hollandse Rode Kruis pakketten meer?

Zaterdag 5 juni 1943

Mooi weer. Twee briefkaarten van Zus, waaronder een van 27 mei 1943 Ook antwoord van Jan. Gewandeld. Acacia bloeit. Middag: groente (met aardappelen natuurlijk). Voetbalwedstrijd. Glaasje bier met muziek in de kantine, na typhus-injectie ⁴⁵). Hollandse kranten 2e helft mei. Avond: witte bonen. Bridge.

Zondag 6 juni 1943

Mooie dag. Kerkdienst. Corvée. Middag: eigen bruine bonensoep met pap. Na appèl "potje" bier. Lees van Johan Luger: "Adriaan Verhuist den Balkan". Handbalwedstrijd. Avond: zuurkool. Kapitein H.N. Muntjewerff (kgf. 30742) 50 jaar. Luitenant-Kolonel S. Veldmeijer (kgf. 30263) 14 dagen kamerarrest (strekte hem tot eer).

Maandag 7 juni 1943

Prachtig weer. Brief van Zus van 16 mei 1943 Naar omstandigheden allen wel. Twee uur les. Sokken gestopt. Middag: pap. Wandelen. Ondergoed gewassen. Avond: gebakken aardappelen, vlees, snijbonen. Eindelijk eens een wat smakelijke maaltijd. Gewandeld met De Boer en Van Voorthuysen (kgf.?). Boekhoudstudie. Mooie dag geweest met veel zonnebaders.

Dinsdag 8 juni 1943

Betrokken. Vannacht muis gevangen. Gebouw stikt van de muizen. Op sommige kamers houden ze jonge kraaien en er is ook ergens een kanarievogel gevangen. Evenals gisteren grote keuken enige uren gesloten. Waarom? Zit de gehele morgen buiten in het getemperde zonlicht en de geur van een wilde roos. Zie Vaandrig Hans Buys (kgf. 32136) voorbijkomen met de cadetten (hebben baden). Groeten van zijn vader! Middag: eigen soep. Een warme maaltijd is vervallen. Lees van Anthony Abbot: "Murder of a statled lady". Onweersbui met veel regen. Avond: aardappelen en sla. Heel goed. Boekhoudstudie.

Woensdag 9 juni 1943

Bewolkt. Pakje van 27-5-1943: erwten, jam, suiker, koek, 5 sigaren, blik vis. Mooi. Middag: soep en eigen groene erwten. Boekhoudstudie. Voetbalwedstrijd. In kantine bier met tango-orkest. Echt gezellig. Op de kamer worden sigaretten vermist.

⁴⁵ Ook op 17-11-1942 (in Stanislau) en 21-8-1944 (in Neu-Brandenbrug) werden de officieren ingeënt tegen Tyfus en Paratyphus A en B, bron: David Jan Smit, "Onder de vlaggen van Zweden en het Rode Kruis", p. 85).

Donderdag 10 juni 1943

Bewolkt, doch mooi weer. Les. Boekhoudstudie. Middag: pap. Wandelen. Avond: geen warm eten. Toch warm eten. Wat hebben de Duitsers? Is de bedoeling alles weg te zenden, behalve draagbare bagage? Heb daar al op gerekend. Lees van OP. Benoit: "Königsmark".

Vrijdag 11 juni 1943

Zelfde weer. Les. Middag: eigen erwtensoep. Filmvoorstelling: "Ein Wals mit dir". Matig. Avond: aardappelen met sla. Sensatie: Officieren uit Colditz zijn gearriveerd. Ook Overste D.T.S. Rooseboom (kgf. 458) en Kapitein J.D. Schepers (kgf. 2239) zijn er bij. Reis van 80 uur. Ze zijn nog buiten ons terrein, bij Seuchenbarak. Schijnen morgen hier binnen te komen. D.W. Van der Lynden (kgf. 459 / 32367) is onderweg ontsnapt. Ontvluchtigingpoging van twee of drie anderen bij hoofdgebouw ⁴⁶).

Zaterdag 12 juni 1943

Zelfde weer, later regen. Wasgoed uitzoeken. Om 10.00 spreek ik mijn oude chef, Overste D.T.S. Rooseboom (kgf. 458) en Kapitein F.H. Termeulen (Ter Meulen, Kgf. 2911). Overplaatsing wegens klachten over oude kamp. Nog onbekend wanneer in ons gebouw (ik sprak ze door het prikkeldraad heen). Middag: pannenkoeken met Van der Wal. Studie. Biertje. Avond: aardappelen met witte bonen. Mooie voetbalwedstrijd. Bridge.

Zondag 13 juni 1943

Eerste Pinksterdag. Regenachtig, zwoel weer. Kerk, koffie, koek, sigaar, praatje. Middag: bruine bonensoep en pap. Pinkstertoernooi. Tandarts blijkt reuze keeper. Boekhoudstudie. Avond: sla met konijn. Wandelen. Handbalwedstrijd. Colditz nog niet binnengelaten. Gesprekken door de draad. Schot.

Maandag 14 juni 1943

Tweede Pinksterdag. Goed weer. Korte kerkdienst. Boekhouden. Middag: pap. Voetbalwedstrijd. Colditz thans hier binnengebracht. Spreek verschillende heren. Avond: kool. Prachtige finale voetbaltoernooi. Praatje met Kapitein J.D. Schepers (kgf. 2239) (Colditz).

Dinsdag 15 juni 1943

Zonnig, later betrokken. Twee uur les. Baden. Likdoorn snijden. Middag: eigen bonensoep, wegens aardappelen tekort. Kapitein A.J.W. Jäger (kgf. 30079) mist gecondenseerde melk. Door kameroudste sigaretten uit zijn koffer gehaald, zogenaamd met toestemming (medeweten) van Van der Wal. Wordt een rare boel zo. Pakje nummer 34: koek, boter, kaas, bruine bonen, gedroogde wortelen, sigaren. Lees van Emile Augier: "Le Gendre de Mr. Porier". Avond: zuurkool. Onsmakelijk. Wandel met Majoor N.J. Tielrooy (kgf. 30106). Overste D.T.S. Rooseboom (kgf. 458) op mijn kamer geweest. Zal hem spoedig opzoeken.

Woensdag 16 juni 1943

Enkele spatjes regen. Ga eens kijken bij Overste D.T.S. Rooseboom (kgf. 458). Licht samen met de Majoor E. Engles (kgf. 2908) op een kamer. Het is daar nog allemaal rommel en herrie. Studie.

⁴⁶ Volgens "Officieren achter prikkeldraad", p. 181, waren dit Otto van Lingen (kgf. 2928), Aak Hageman (kgf. 2945), Frits Geerlings (kgf. 2946), Ary Ligtermoet (kgf. 2969), Hans von Seydlitz Kurzbach (kgf. 2968) en Leo de Hartog (kgf. 2944).

Middag: eigen erwtensoep en pap. Avond: aardappelen met sla. Causerie van Brouwer (waarschijnlijk D. Brouwer Kgf. 30518) over moderne vliegtuigmotoren.

Donderdag 17 juni 1943

Buiig weer. Jan Jonkers heeft zijn sportbroekje weer aan en dan is het altijd mis. Pantelaria en Lampedusa gevallen? Zware bombardementen op West en Noordwest Duitsland. Lees van P. en E. Erizzo: "advocaten praktijk". Plaatjesappèl. Chef Kapitein J.J.A. Beaumont (kgf. 30821/ 32387) is vanmiddag clandestien met de Hoofdofficieren gaan wandelen en is 'm gesmeerd. Ook een luitenant is weg. Om 5.45 ook nog appèl buiten. Avond: sla. Geen post.

(Latere toevoeging)

Ontvluchting van een collega had altijd direct repercussies ten opzichte van alle anderen: extra- en lange appèls, vertraging uitreiking pakketten en post, en dergelijke. De Duitsers gingen kennelijk van het standpunt uit, dat wij het maar hadden te beletten (!). De onaangename gevolgen werden door ons zonder gemopper aanvaard, als militaire plicht.

Vrijdag 18 juni 1943

Afwisselend bewolkt, minder wind. Lange achterterrein aardige veldbloemen: winde, klaver, korenbloem, orchidee. Les. Middag: eigen bonen en pap. Middag: praatje met Ter Meulen. Avond: sla. Kerkkoor repetitie. Herlees van Nico van Suchtelenen: "Demonen".

Zaterdag 19 juni 1943

Zelfde weer. Pioenen in bloei. Middag: zuurkool, aangevuld door eigen gortpap met pruimen. Vele tamme kraaien. Avond: sla. Bridge.

Zondag 20 juni 1943

Mooi weer. Half uur voor reveille op: scheren, poetsen, beste kleding aan, vanwege de Zondag. Appèl 9.15, daarna kerk. Goede preek. Middag: eigen bonensoep. Lees Engelse detective. Avond: sla. Matige voetbalwedstrijd. Pianoconcert door 2e Luitenant A.W.F. van Balluseck (kgf. 31832): Beethoven, Chopin, Bach. Meesterlijk.

Maandag 21 juni 1943

Mooi weer. Twee uur les. Brief van Zus van 30 mei 1943 Alles wel! Beide ontvluchte officieren zouden zijn opgevangen. Een heb ik gezien bij de Seuchenbaracke. Middag: pap. Lees Engelse detective. Middag: pap. Avond: aardappelen met erwten van een onbekende soort, maar keihard. Russische oppassers verhuizen naar loodsen aan de overkant.

Dinsdag 22 juni 1943

Langste dag. Mooi weer. Twee uur les. Middag: gedroogde groente. Niet lekker. Handelsrekenen. Avond: goulash, zeer smakelijk. Lees van Mary Borden: "A woman with white eyes". Morgen 2/3 Amerikaans pakket. Ben blut.

Woensdag 23 juni 1943

Mooi weer, wat winderig. Stof. Chocolate in mijn Amerikaanse pakket is bedorven. Lucifers ingehouden. Middag: eigen pap en pannenkoeken. Studie. Avond: aardappelen met sla uit eigen tuin. Voetbalwedstrijd.

Donderdag 24 juni 1943

Pracht weer, half zeven al op. Brief Zus van 6-6-1943 en kaart van 8 juni 1943 Alles wel. Nog steeds geen kranten (sinds zondag). Wandluizenplaag. Middag: pap. Studeer en lees. Avond: zuurkool. 's Avonds voor 4de maal naar cabaret: "Hotel Metropole". Kapitein W. Kooper (kgf. 30735) naar cadetten.

Vrijdag 25 juni 1943

Mooi weer. Pakje nummer 36: koek, boter, kaas, bruine bonen, koffiesurrogaat, sigaren! Na koffie 2 ex-studenten op de kamer. Wandel. Lees. Op zoek naar wandluizen. Hebben me weer gebeten. Vandaag 2 Lemberger Couranten.

Brief van Zus van 11 juni 1943 Alles prima. Kerkkoor repetitie.

Zaterdag 26-6-1943:

Regenachtig. 77 zieken uit Holland aangekomen ⁴⁷). Ligger in de Seuchenbaracke. Door Luitenants ontvangen met gejoel. Hollandse Nieuwe! Simulanten trekken voorbij. Dit was wel wat erg, want er waren lieden bij, die inderdaad van ziekte hersteld waren, of zelfs nauwelijks, of geopereerd waren. Gijs Kuyk en Pieters (beiden later in Holland vrij spoedig overleden) terug. Middag: zuurkool. Studie. Sokkenwas. Spreek Kapitein Bob Koning (kgf. 32243). Goede berichten. Sedert 14 dagen standrecht in Berlijn. Avond: sla (met aardappelen natuurlijk), alles even koud. Bridge. Reuze kaarten.

Zondag 27 juni 1943

Regenachtig, later opklarend, winderig. Corvée. Kerk. Spreek enkele teruggekeerde zieken, Allen optimist. Tunis grote klap. Middag: bruine bonensoep. Schrijf brief aan Zus voor 9 juli. Avond: aardappelen met witte bonen.

Voetbalwedstrijd Marine-Indië. Praatje Kapitein B. Koning (kgf. 32243) op kamer. Is zeer enthousiast.

Maandag 28 juni 1943

Zelfde weer. Twee uur les. Jacht op wandluizen. Hoofdkussen uitgeschud. Zat vol jong broed. Onuitroeibaar. Middag: pap. Wandel. Wedstrijd hoogspringen. Sokkenwas. Spreek Pieters. Ontvang nieuwe chocolade voor beschimmelde dito. Middags wedstrijden 400 m. enz. Avond: gedroogde groenten. Voor de 29ste (verjaardag Prins) door O.K.W. alle feestelijkheden verbonden. Kampoudste entameert het zingen van het Wilhelmus, vannacht om 12.00 door de open ramen, Echt lullig en achterbaks. Ben er tegen. Zing dan openlijk op het appèl, dan die ik mee.

Dinsdag 29 juni 1943

Verjaardag Prins Bernhard. Vóór appèl. In beste kleding, drie hoera's voor de Prins. Daverend. Morgenwijding. Mag vandaag niets gebeuren. Geen uitreiking post. Lees van O. Douglas: "Taken by the hand". Regen. Middag: fijne erwtensoep. Middagappèl voor 't eerst in regen (van betekenis). Avond: feestmaaltijd van aardappelen, bruine bonen, goulash, soep vooraf, pudding met rozijnen. Muziek, zang, enz.

⁴⁷ Tijdens dit transport is Majoor M. Baijens op 20-6-1943 te Rosslau overleden.

Woensdag 30 juni 1943

Zelfde weer. Wandel. Lees van Rhoda Brouhton: "A wife's progress". Mijn depot bijna leeg. Gerucht capitulatie Italië niet juist, maar er is wel iets in die richting aan de gang. Wandel 20 rondjes. Geen middagmaaltijd. Weer bier gearriveerd? Avond: gedroogde groenten. Wij: sla uit eigen tuin. Jan mist stuk kaas en boter. Voetbalwedstrijd in de modder. Gebrek aan verbandmiddelen.

Donderdag 1-7-1943

Zonnig weer. Les. Wandel. Middag: eigen pap. Pakje nummer 37: taai, konijnpasta, jam, gedroogde groenten, 3 sigaren. Voetbalwedstrijd. Lemberger Courant geeft geen Italiaans bericht. Avond: kool, niet lekker, maar toch maar eten. Wandel in mooie, koele avond.

Vrijdag 2 juli 1943

Zonnig weer. Wandel. Les. Middag: pap. Lees drie novellen van Anth. Coolen. Aug. De Wit en Joh, v.d. Woude. Bezoek Rooseboom en breng bij hem de middag door. Avond: kool. Wandel.

Zaterdag 3 juli 1943

Mooi weer, krachtige noordwesten wind, stof. Uitgestelde sportwedstrijden van 29-6-1943, ingezet met muziek. Stanislau 8-kamp. Middag: zuurkool. Ben veel buiten. Boekhoudvraagstukken. Hoogrek-turnen. Een bliksemt er af, maar komt merkwaardig goed terecht. Series en finale 1500 m. enz. Avond: aardappelen en erwten. Bridge.

Zondag 4 juli 1943

Prachtig weer, betreft echter spoedig. Weer een muis gevangen. Corvée. Kerk. Middag: eigen bonensoep. Boekhouden. Avond: sla. Aardig partijtje voetbal. Slechts één man weggedragen. Wat regen.

Maandag 5 juli 1943

Zelfde weer. Les. Ontvluchte cadet (Gerard Groot Kgf. 30782) is terug. Had de Hongaarse grens bereikt. Voorlezing straf 2e Luitenant Otto van Lingen (kgf. 2928) (Colditz), 10 dagen. Werd te Leipzig aangehouden. Reisde per trein. In het kamp een hondje aangekomen met terugkerende zieke. Toegelaten. Middag: pap. Zal vandaag eens leven op mijn rantsoen. Kijken hoever ik daarmee kom. Avond: gedroogde kool. Matig. Geruchten: doorbraak Russen bij Charkov, vóór 1 augustus alle krijgsgevangenen binnen Duitse grenzen. Wij zouden gaan naar Lotharingen of Tsjecho-Slowakije. Ook Wenen genoemd.

Dinsdag 6 juli 1943

Trieste morgen, blijde dag. Les. Was. Middag: gedroogde groenten. Handelsrekenen. Veel buiten. Avond: stoofsla. Volgens brief Rode Kruis zouden wij elke maand 4 Amerikaanse of Engelse pakketten krijgen. Moet ik nog zien. Gerucht: Duitse offensief aan oostfront. Causerie door Kapitein J.D. Schepers (kgf. 2239) over strategische toestand.

Woensdag 7 juli 1943

Prachtig weer. Pakje nummer 38: taai, boter, jam, bruine bonen, sigaren en tabak. Pakje nummer 39: Friese koek, boter, kaas, melk, sardientjes, sigaren en 2 kieken. Buitengewoon aardig! Lees van Dostojewski: "De Dubbelganger". Middag: eigen bruine bonen. Stuift buiten. Woon repetitie orkest Walther Boer bij. Linde bloeit. Tuin ziet er aardig uit. Avond: gedroogde groente (met

aardappelen natuurlijk). Weinig smakelijk. Potje bier. Aardige voetbalwedstrijd. Bij rust gestaakt wegens onweer.

Donderdag 8 juli 1943

Mooi weer, wind weer zuidwestelijk. Appèl van 1½ uur. Inspectie tenue. Geen gymnastiekschoenen meer op appèl. Heb geen veters. Vraag Hauptmann. Antwoord: dan maar touwtjes. Wandel tot de pap. Rooseboom jarig. Feliciteer hem. Brief van Zus van 14 juni 1943 De post raakt weer achter. Lees van F. Hurst: "De jeugd van Pres. Schuyler". Avond: kool, weinig.

Vrijdag 9 juli 1943

Verjaardag Zus. Regenachtig, later opklarend, stormachtig. Les. Wasgoed uitzoeken. Om 12.30 gezamenlijk feest-etentje van onze tafel: macaroni met cornedbeef, pudding. Daarna tafel opgetuigd voor feestelijke thee. Bloemetjes, kamille, margrietten, enz. Jan Jonkers op visite. Allerlei soorten koek. Om 18.00 gebraden gort uit grote keuken met sla, voorafgegaan door erwtensoep. Koffie met Friese koek en halve sigaar. Repetitie kerkkoor. Dekens kloppen. Andere helft sigaar. Lees van Jan Walch: "Karel de Stoute". Prettige dag.

Zaterdag 10 juli 1943

In de voornacht vier schoten gehoord. Dat gebeurt meer. Stormachtig en guur weer. Op appèl vliegt een tamme kraai rond en gaat op de muts van zijn baas zitten. Middag: gedroogde groente. Volgens Lemberger Courant Russisch offensief doorkruist door Duits tegenoffensief. Avond: aardappelen met witte bonen. Aardappelen worden bar slecht. Avond: causerie door Bob Koning. Gerucht: geweldige strijd op oostfront. Een muziekkapel maakt een rondgang door Stanislau. Zeker om de stemming op te halen.

Zondag 11 juli 1943

Schoten in voornacht. Zelfde weer. Corvée. Kerk of bioscoop? Kerk! Optocht met muziek van Oekraïense separatisten komt voorbij. Voorgebouw roept: "rotzooi!!", enz. Bevel: "ramen dicht!" Schot.

Wacht in 't geweer en verdere herrie. Zoekgeraakte zaag terecht. Stond vanmiddag generale kamerinspectie op program. Hauptman Vogel schijnt vervangen door Hauptman Mayer. Lees van Ds. Overduin: "Het Onaantastbare". Aardige voetbalwedstrijd, onder hondenweer. Bridge. Gebrek aan rookartikelen.

Maandag 12 juli 1943

Opklarend. Vannacht ontvluchttingspoging ⁴⁸). Gat in omrastering. Op appèl drie straffen voorgelezen. Twee uur les. Baden. Middag: pap. Studie. Gerucht: geallieerden drie dagen geleden op Sicilië geland. Avond: snijbonen. Voortaan minder pap, meer groente. Waar blijven sigaretten en Amerikaanse pakketten?

Dinsdag 13 juli 1943

Mooi weer. Les gaat niet door wegens schillen. Gerucht over Sicilië juist! Zou vrijwel geheel bezet zijn. Geen post.

Middag: gedroogde kool. Avond: sla. Woon 100ste cabaret voorstelling bij: "O.K.- zender Stanislau". In bioscoopzaal, viel wat tegen.

⁴⁸ Door Luitenant G.B. van Amstel (kgf. 30718), 2^e Luitenant A.J.P. van Stockum (kgf. 31612) en Schout-bij-Nacht L.A.C.M. Doorman (kgf. 30449), zie tevens De Zak met Vlooiën, p. 114 ev.

Woensdag 14 juli 1943

Gehele nacht stromende regen. Overdag goed weer, doch koeler. Vannacht zijn Luitenant-Kolonel S. Veldmeijer (kgf. 30263) en Majoor J.H.J. Raadt (kgf. 30544) uit hun bed gehaald door Lindau en oo. Schmidt. Reden?

Middag: eigen bruine bonen. Enige tanks zouden voorbij gekomen zijn. Tijdens middagappèl snel vliegtuig over, richting zuidoosten. Avond: gedroogde snijbonen en sla. Veldmeijer en Raadt terug. Zijn in Lemberg gehoord. Gerucht: landing in Zuid-Italië.

Donderdag 15 juli 1943

Opklarend. Plaatjesappèl. Les gaat weer eens niet door. Middag: pap. Gerucht: Engelse vloot in Baai van Tarente. Lemberger Courant van 13 en 14-7-1943 goede berichten over landing op Sicilië. Aan oostfront Russen in tegenaanval. Schrijf brief aan mijn bruid. Volgende keer thuis? Op vliegveld dalen twee vliegtuigen. Avond: gedroogde kool. Geen kaas, daarom meer vlees. Brood wordt slechter.

Vrijdag 16 juli 1943

Prachtig weer. Lesvliegtuigen op vliegveld. In de eerste maanden zagen we zelden of nooit een vliegtuig. Tegenwoordig wordt het steeds drukker. Geen post. Nu een maand achter. Drie gevechtsvliegtuigen (Messerschmidt 110?) vliegen in omgeving van het vliegveld. Les. Middag: eigen pap. Veel buiten. Gerucht: krijgsgevangenen te Przemysl of Stryj zouden bevrijd zijn door de partizanen. Avond: snijbonen. Repetitie kerkkoor. Voetbalwedstrijd. Hoe raken wij onze kameroudste kwijt? Wordt sterk verdacht van de diefstallen.

Zaterdag 17 juli 1943

Zelfde weer. Geen post. Jacht op wandluizen. Sporttenue aangetrokken. Veel buiten. Goede berichten in de Lemberger Courant van 14-7-1943 omtrent oostfront en Sicilië. Middag: gedroogde kool, Brr!! Onze kisten nu pas verzonden. Krijgen doosje lucifers, vliegvanger en onbruikbaar sigarettenpapier. Avond: aardappelen met erwten. Kapitein B.C.J. Brouwer (kgf. 31920) betrappt –als de kamer in de eetzaal zit- op diefstal van Kapitein Jan van Metting van Rhijn (kgf. 30809). Wat nu te doen? We weten nu in elk geval waar de dief zit. Positie geallieerden op Sicilië blijktbaar moeilijk.

Zondag 18 juli 1943

Vannacht regen. Geen water in de kraan. Corvée. Kerk. Middag: eigen bruine bonensoep. Na appèl van 14.00 conferentie over kameroudste. Nieuwe aardappelen aangekomen. Oude zeer slecht. Schillen met muziek. Lees Belgische detective. Schupo in Stanislau aangekomen. Veel autoverkeer naar vliegveld en druk in de lucht. Wandel met Han de Hoog (kgf. 31874). Elf reserve officieren aangekomen uit onderofficierskamp. Avond: stampot van aardappelen, verschrikkelijk. Conferentie over kameroudste geen resultaat. Iedereen is huiverig de hete kastanje aan te pakken.

Maandag 19 juli 1943

Geschied in de nacht. Prachtig weer. Twee uur les. Kapitein A.Th.S. Opsomer (kgf. 30806) zal met kameroudste (Brouwer) spreken. Resultaat: deze kiest eieren voor zijn geld. He He. Voorlopig nog oude aardappelen. Middag: pap, 450 gram jam (van de bekende soort), mede in plaats van vet. Partizanen in Karpathen. Gisteravond schieten en ontploffingen op verre afstand gehoord.

Russische oppassers vergroten het voetbalveld. Eén delft geraamte van paard op en zegt: Kameraad Ruski! Kaput! Grote lol. Lemberger Courant van 18-7-1943 zeer in mineur over Sicilië.

Dinsdag 20 juli 1943

Betrokken. Les gaat niet door wegens schillen. Geweldige regen- en hagelbui met onweer. Oogst in omgeving wel vernield. Zie Frits de Jong, die voorbij komt voor baden. Drukkend warm. Middag: en Avond: kool met aardappelen, verschrikkelijk. Nog altijd geen vet. Wel jam. Er komen weinig pakjes aan. Generaal stuurt telegram aan het Internationale Rode Kruis, tenslotte leven we van de pakketten. Lees van Edw. Burke: "My Wife". 's Avonds opnieuw onweersbui met dik regen.

Woensdag 21 juli 1943

Pracht weer. Was. Tennishemd finaal op. Middag: bruine bonen. Nederlandse kranten van 12 tot en met 17 juli 1943 Geen post. Bericht uit Geneve: toezending pakketten verhoogd. Er zijn 4 maal 2550 pakketten afgezonden met 10 dagen tussenruimte. Hollandse Rode Kruis pakketten gearriveerd. Avond: kool met goed vlees. Voetbalwedstrijd, gestoord door onweer. Naar concert kwartet . In de nacht zwaar weer met inslag, regen bij bakken.

Donderdag 22 juli 1943

Betrokken, later regen, regen. Juli is hier de regenmaand. Les. Eindelijk brief van Zus van 5 juli 1943 Alles wel! Ook kaart uit Leeuwarden. Volgens Lemberger Courant Russen overal in de aanval. Middag: pap. Avond: verse kool met kokkels. Zon breekt door, fris. Verzoek van mij en vier anderen om overplaatsing kameroudste (Brouwer), of anders wij naar andere kamer. (We hadden een bewaking ingesteld, waardoor tijdens de maaltijden in de eetzaal altijd iemand op de kamer achterbleef. Werd onhoudbaar.) Boekhoudstudie.

Vrijdag 23 juli 1943

Beter weer, koel. Wandluizen! Les. Wasgoed. Middag: eigen erwtensoepp. Uitgifte van Hollandse Rode Kruis pakketten gaat razend langzaam. Studie. Morgen voor het laatst schillen. Dan nieuwe aardappelen. Eerste zending Amerikaanse pakketten aangekomen. Buiig weer. Avond: gedroogde boerenkool. Repetitie kerkkoor. Spreek Rooseboom.

Zaterdag 24 juli 1943

Slecht weer. Komen niet aan de beurt voor het Hollandse pakket, dus pas maandag. Wordt nodig. Studie. Ons verzoek (overplaatsing van Brouwer) naar Bataljons Commandant. Middag: nieuwe aardappelen met kool. 's Middags met ons vijven bij de Bataljons Commandant geroepen. Heb ons verzoek toegelicht. Tijdens appèl gaat tamme kraai op de schouders van de Hauptmann zitten. Hilariteit. Gisteren troepenvervoer per auto en trein richting zuid. Landing op Sardinië? Avond: voor het laatst oude aardappelen met snijbonen. Drie muizen gevangen. Controle-appèl.

Zondag 25 juli 1943

Beter weer. Corvée. Kerk. Lees van Ds. Cornet de Jong: "De Veilige Haven". Middag: eigen bruine bonensoep. Avond: nieuwe aardappelen met verse worteltjes. Causerie (spreker om veiligheidsredenen weggelaten) ⁴⁹).

⁴⁹ Waarschijnlijk door Luitenant G.B. van Amstel (kgf. 30718), zie tevens De Zak met Vlooiën, p. 105.

Maandag 26 juli 1943

Fris, wind, weinig zon. Was. Twee uur les. Hollandse Rode Kruis pakket. Delen rookartikelen samen met de tafel. Baden. Zie buiten veenmol. Middag: pap. Avond: boerenkool. Palermo gevallen! Orel waarschijnlijk ook. Gerucht: Mussolini afgetreden. Causerie Luitenant-Kolonel V.E. Nierstrasz (kgf. 31054) over de Grebbeberg. Morgen eindelijk een pakje.

Dinsdag 27 juli 1943

Mooi weer. Geen water in waslokaal. Vannacht 4 wandluizen gevangen en vanmorgen nog 4. Mussolini afgetreden. Badoglio gevormachtigde. Koning opperbevelhebber. Pakje van 1-7-1943: beschadigd. Zonder inhoudsopgave: smeerkaas, fortokoeken, koek, pepermint, vitaminetabletten. Wat mankeert er? Kapitein F.W. Boers (kgf. 31174) aangekomen. In voorarrest wegens meebrengen van een radiotoestel. Bij Palermo 45.000 Italiaanse krijgsgevangenen. Gevechten tussen Italianen en Duitsers? Middag: kool. Lees van Selma Lagerlöf: "Vonken". Avond: boerenkool met kokkels. In Italië grote gebeurtenissen op til.

Woensdag 28 juli 1943

Trouwdag. Vele geruchten: landing Amerikanen bij Haarlem, Amsterdam in Engelse handen. Het wordt steeds mooier. Op 4-8-1943 zouden we vertrekken. Amerikaans pakket uitgereikt. Middag: bruine bonen. Mooi weer. Sokkenwas. De Lemberger Courant meldt het aftreden van Mussolini (gezondheidsredenen) en optreden Badoglio. Proclamatie voorzetting oorlog (trouw aan gegeven woord). Spanning onder de heren over invasie in Holland. Tegengesproken. Bevestigd, enz. Avond: snijbonen.

Donderdag 29 juli 1943

Mooi weer. Plaatjesappèl. Zelfde geruchten: Italië gecapituleerd. Inval in West Europa wel juist? Ra, ra, wat is ervan waar? 's Morgens voor commissie van onderzoek inzake kameroudste (Brouwer). Gerucht: landingen weer tegengesproken, bevestigd, enz. In elk geval Catania gevallen. Avond: aardappelen met zeer weinig groente. Vet in aantocht.

Vrijdag 30 juli 1943

Zelfde weer. Les. Pauze in de geruchten. Onrust over Holland blijft bestaan. Middag: eigen pap. Wandel veel. Avond: groente. Leverpastei uitgereikt in plaats van boter. Lemberger Courant van woensdag. Weinig nieuws. In Italië hommes! 's Avonds voetbalwedstrijden. Kerkkoor. Geruchten over landingen houden aan. Toch iets van waar?

Zaterdag 31 juli 1943

Mooi weer, doch winderig. Brief van 24 juni 1943 Middag: bieten (pruimen). Lees van Moerkerken: "De ondergang van het oude dorp (Laren), en van Iwan Boenin: "Het leven van Arsenjew". Ontvangen paar Turkse sigaretten en doosje lucifers. Avond: groente en erwten. Bridge.

Zondag 1 augustus 1943

Mooi weer. Corvée. Kerk. Goede preek. Middag: eigen bruine bonensoep, meel met pruimen. Mijn meel wordt muf. Stilstand in de geruchten. Avond: gedroogde kool. Goede voetbalwedstrijd. Dien verzoek om ontluizing in. We raken die wandluizen anders nooit wijt. Gerucht: Poltawa gevallen. Mijn weddenschap capitulatie van Italië zal ik wel verliezen.

(Aangezien de maaltijden, vooral wat de groente en de sjeu betreft, meestal slecht en onvoldoende waren, haalden wij vaak alleen de aardappelen op en maakten dan een maaltje met eigen spullen. Ook waar ik in dit dagboek het niet vermeldde, werden meestal bij iedere maaltijd aardappelen verstrekt.)

Maandag 2 augustus 1943

Prachtig weer. Nieuwe kameroudeste Pieter Vlam (kgf. 30489) in zijn wiek geschoten, omdat ik buiten hem om een verzoek tot ontluizing heb ingediend. Ziet er een motie van wantrouwen in (?). Een beetje gelijk heeft hij wel. (Hij trad spoedig af en werd vervangen door Majoor H.J. Steenmetser (kgf. 30196), waarmee ik nimmer moeilijkheden heb gehad). Twee uur les. Middag: pap. Na maaltijd bespreking op kamer Compagnie Commandant. Heftige debatten. Resultaat: onze kamer wordt geplaatst op de lijst voor ontluizing (nummer gebeurd). Veertig cadetten (vaandrigs) aangekomen uit andere kamp⁵⁰. Gisteravond om 10.30 ontploffing (of zo iets) gehoord. 's Nachts ook mitrailleurvuur. Avond: groente. Causerie door Overste D.M. Nierstrasz (kgf. 31481) over Grebbeberg. Detachement Serven aangekomen uit Stryj. Partij Russen weg. Vriendschap met de Hollanders te groot?

Dinsdag 3 augustus 1943

Zelfde weer. Twee uur les. Middag: boerenkool (1 ½ lepel). Studie, wandel. Tuin aardig. Avond: boerenkool (als boven). Voor het eerst weer kleine hoeveelheid botervet. Toneel: "De Vreemdeling". Orkest Van Balluseck. Heel aardig. 's Nachts opschudding vanwege wandluizen.

Woensdag 4 augustus 1943

Zelfde weer, zuidoosten wind. Kranten tot en met 29-6-1943 en geen post. 1400 Engelse pakketten aangekomen. Om 11.30 bij Generaal Hackstroh ter zake kameroudeste, die nog altijd op onze kamer ligt. Nog geen oplossing. Middag: eigen bruine bonen. Lees van Berta Buck: "The girl who proposed". Pakje nummer 41: koek, suiker, ansjovis, scheerzeep, veters, sloop, 2 sigaren! Avond: boerenkool. Boekhouden, Brouwer gedraagt zich als een bootwerker.

Donderdag 5 augustus 1943 (Verjaardag Prinses Irene)

Stil appèl vooraf. Toespraak Generaal. Drie daverende hoerah's (Duitsers doen als altijd of hun neus bloedt). Goudsbloemen op rotonde. Mooi weer. Avond: soep, aardappelen met witte bonen, vlees en sjeu, vla. Voetbalwedstrijd I en II Bataljon (0 – 3). Allen komen er levend af.

Vrijdag 6 augustus 1943

Aanvankelijk regen, later zonnig. Les. Geen post. Paar vliegtuigen. Geen kraaien meer, behalve de tamme. Middag: meelpap met pruimen. Avond: de rest. Laat middagmaal schieten. Drukkend warm. Wasgoed uitdelen. Studie. Voetbalwedstrijd. Vangen een vijftigtal wandluizen in de planken van de bedden verscholen.

Zaterdag 7 augustus 1943

Betrokken, noordwesten wind. Stof. Wandluizenjacht. Af en toe regen. Weer geen post (stik!). Bespreking met kameroudeste 3 over slechte geest op de kamer (barst!). Af en toe regen. Koud. Middag: aardappelen met groente. Sedert 4-8-1943 geen O.K.W.-bericht. Radio kapot, zeggen ze. Jam, leverpastei. Avond: gedroogde boerenkool. Naar cabaret: "Adiraan en Olivier", in bewerking Luitenant ter zee E.M.W.G. von Pohlreich (kgf. 31376). Heel aardig.

⁵⁰ Waarschijnlijk wordt hier het Cadettenkamp bedoeld.

Zondag 8 augustus 1943

Pracht weer. Corvée. Kerk. Vanmorgen slechts één wandluis gevonden. Middag: bruine bonen. Voetbalwedstrijd. Avond: gedroogde boerenkool. Heb zelf zeer goede gedroogde snijbonen. Studie. Bridge, Orel gevallen.

Maandag 9 augustus 1943

Betrokken. Twee uur boekhouden. Baden. Middag: pap. Goede film van Emil Jannings. Erg warm. Catania reeds enige dagen geleden ontruimd. Er zijn 1900 stel battle-dresses aangevraagd⁵¹). Onze (mijn) kleding wordt slecht. Ook scheermesjes gevraagd. Causerie Overste D.M. Nierstrasz (kgf. 31481) over strijd aan de Grebbeberg.

Dinsdag 10 augustus 1943

Betrokken. Twee uur les. Was. Geen post. Velen zijn 6 weken achter. Middag: boerenkool. Aangekomen 600 Engelse pakketten en 950.000 Engelse sigaretten. Velen zitten krap. Ik heb nog wat tabak. Lees van H.A. Lunshof: "De Stuurman van de Groene Leeuw". Avond: snijbieten. Hollandse kranten van 5-8-1943! En toch geen post.

Woensdag 11 augustus 1943

Goed weer. Geen post. Ze bedonderden ons! Er moet post zijn. Waarom deze vertraging? Middag: eigen pap. Han de Hoog haalt een pijp tabak. Ontvangen 100 Engelse sigaretten. Aardige voetbalwedstrijd. Avond: boerenkool (heb worteltjes met Van der Wal). Lees van Piet Bakker: "Ciske de rat". Closetpapier gebruikt als verbandmiddel.

Donderdag 12 augustus 1943

Mooi weer. 's Nachts fris. Vind maar 2 wandluizen. Gisteren acht! Middag: pap. Ruil mijn sigaretten (60) tegen 1 ons tabak. Kan nu weer royaal mijn pijp roken. Avond: aardappelen, vleesragout, komkommer. Zeer goed. Voetbalwedstrijd. Er zijn enige pakken post aangekomen van April, Mei en Juni. Men zal zelfs 's avonds door blijven "prüfen". De Zweedse gezant komt.... Een roek gevangen. We hebben nu een hond, een haas, een partij kouwtjes en een roek. Een hele dierentuin.

Vrijdag 13 augustus 1943

Betrokken. Les. Geen post. Sokkenwas. Sokkenstoppen. Middag: eigen pap. Nog 350 sigaretten. Avond: aardappelen, komkommer, vleesragout. Heel goed. Lees van Herbert Jenkins: "Mrs. Bridle". Repetitie zangkoor. Feestelijkheden (voetbal, cabaret) afgelast, in verband met fusillering aantal landgenoten, waaronder drie officieren. Enkelen werden hier indertijd weggehaald⁵²).

Zaterdag 14 augustus 1943

Voor het eerst weer post! Voor mij echter niets. Post in Holland schijnt ook in de war. Pracht weer. Luizenjacht. Een 100-tal wandluizen vermoord door gemeenschappelijke

⁵¹ Zie "Officieren achter prikkeldraad", p. 206, waaruit blijkt dat deze Engelse battle dresses door de Nederlandse regering in Londen waren aangevraagd. In Stanislau arriveerde deze in september 1943 en droegen volgens Leo de Hartog (zie p. 246) alleen de Colditzers deze battle dresses.

⁵² Dit betrof de executie van 2^e Luitenant J.J.D. ten Bosch, B.M.C. Braat (beide weggehaald uit Stanislau) en 2^e Luitenant F.J. Brejaart (naast 17 anderen) op 20-7-1943 op de Leuserheide bij Amersfoort.

krachtsinspanning. Grote schoonmaak met Van der Wal, Jonkers en De Boer. Middag: komkommer (met aardappelen). Avond: erwten. Bridge. Gerucht: Italië gecapituleerd.

Zondag 15 augustus 1943

Zelfde weer, smoorheet. Kerk. Corvée. Middag: bonensoep. Verstel mijn pyjamajas. Avond: aardappelen met komkommer. Een heel kozijn valt van boven, vlak naast Wim De Boer, die beneden zat te lezen. Solide boel. Storm, windhoos. Concert kwartet.

Maandag 16 augustus 1943

Ontkleding van 10 gevangenen bij Seuchenbarak. Zouden ontsnapte Russen zijn, die weer opgevangen zijn. Twee uur les. Geen post. Van Son en Steenmetzer slaan alle records: 500 wandluizen gevangen! Avond: aardappelen met komkommer. Studie, Slot causerie Overste D.M. Nierstrasz (kgf. 31481). Enkele officieren uit Holland.

Dinsdag 17 augustus 1943

Goed weer, later bewolkt en wind. Geen post. Twee uur les. Engels pakket. Sicilië sedert donderdag al ontruimd. Bryansk gevallen. Gerucht: Duitse troepen trekken terug uit Italië. Grote diplomatieke bedrijvigheid in Vaticaan. Middag: boerenkool met eigen gehakt. Studie. Avond: aardappelen met komkommer. Lees van Hodgson Burnett: "The secret Garden". Met de ontluizing is begonnen. Wanneer wij?

Woensdag 18 augustus 1943

Betrokken, later opklarend, Badoglio afgetreden? Middag: eigen appelpudding uit pakket. Pakje van 26-7-1943: tennishemd, kamizool, bruine bonen, groente, erwten, Kapucijners, Weer welkom. Avond: kool. We worden ontluisd, ondanks stemmenverhouding 9-8. Hoe kan men daar tegen zijn? Companies Commandant beslist: het gebeurt! Buitendeuren voortaan 20.00 's avonds dicht (was tot dusver 20.30).

Donderdag 19 augustus 1943

Mooi herfstweer. Ontvang brief van 26-6-1943, bijna twee maanden oud. Zit buiten in de zon. Studie. Middag: pap. Tegenwoordig opgediend in schalen. Zeiltje op tafel. Wandschilderingen in de eetzaal. Mislukte ontvluchtings-poging⁵³). Middagappèl met de looppas. Mislukt plaatjesappèl. Grote rotzooi. Avond: kool. Avondwandeling. Zacht weer.

Vrijdag 20 augustus 1943

Zelfde weer. Plaatjesappèl buiten. Conflict met Luitenant Brackel die een order van mij gewoon negeert (herinner me niet meer wat dat precies geweest is). Afgewikkeld door Bataljons Commandant. Middag: eigen erwtensoep. Studie. Avond: komkommer, goulash. Sicilië inderdaad ontruimd. Repetitie kerkkoor. Zwermen zwaluwen tegen gebouw. Zwermen ooievaars hoog in de lucht. Telegram Generaal aan Zweedse gezant over de uitreiking van de pakketten.

Zaterdag 21 augustus 1943

Mooie najaarsweer blijkbaar aangebroken. 's Morgens hebben Hoofd Officieren extra plaatjesappèl, wegens wanordelijk gedrag op vorige dag. Luizenjacht. Alles naar buiten. Vond 20 á 25 jonkies. We gaan vooruit. Hebben ook veel last van vlooiën. Middag: kool. Zeer warm op middagappèl (98 graden in de schaduw en 112 graden in de zon). Brief van 22 juli 1943 en

⁵³ Deze poging van de Colditzers is beschreven in "Officieren achter prikkeldraad, p. 197.

kaarten van 15 en 30 juli 1943 De post komt los. Alles wel in Harderwijk. Avond: eigen sperziebonen. Bridge. Warme nacht. Veel hele kleine wandluizen: de jongste generatie. Worden we nog ontsmet?

Zondag 22 augustus 1943

Zelfde weer. Corvée. Kerk. Warm. Weer twee briefkaarten van 26 juni 1943 en 21 juli 1943 Eva heeft weer een dochter. Middag: eigen bruine bonensoep. Langdurig middagappèl in snikhitte, kort daarna plaatjesappèl op de kamer. Zijn er lui zoek? ⁵⁴⁾ Nieuw conflict op kamer met nieuwe kameroude. Treedt volgens sommigen te veel op als commandant. Ik sta er buiten. Wat meer discipline kan heus geen kwaad. Avond: komkommer. Stop sokken in de buitenlucht. Waterballet bij de Russen.

Maandag 23 augustus 1943

Zelfde weer. Twee uur les. Gaat echter niet door. Baden. Middag: pap. Smoorheet. Loop in net hemd en broekje. Avond: bieten. Voetbalwedstrijd Indië-Marine (5-2), vele lijken.

Dinsdag 24 augustus 1943

Minder warm. Charkov ontruimd. Gerucht: landing in Zuid-Italië. Pakketje nummer 43: taai, spek, kunsthoning, melk, suiker, 3 sigaren. Alles in orde. Uit Holland 24 zieken aangekomen, met twee verpleegsters ⁵⁵⁾. Van der Slikke ernstig ziek, is overgebracht naar het ziekenhuis in Stanislau. Verpleegsters gaan terug ⁵⁶⁾. Goede berichten uit Holland. Wenen gebombardeerd. Middag: witte bonen met aardappelen. Avond: kool. Voordracht H.K.S. (?).

Woensdag 25 augustus 1943

Mist, later prachtig weer. Honderden wandluizen bij tegenstanders van ontluizing. Merk dat bij kamer schoonmaken. Middag: eigen bruine bonen met spek!! Veel buiten in strandtenue. Lees van Selma Lagerlof: "Marbacka". Voetbalwedstrijd Kapiteins – Luitenants (4-1). Geen geruchten. Gisteren: Hitler weg, driemanschap Göring, Donitz, Keitel.

Donderdag 26 augustus 1943

Zelfde weer. Veel buiten. Lees van Van Schendel: "De Waterman". Middag: eigen bruine bonensoep. 40 km snelwandelen. Samenkomst met Luitenants (V.d. Nieuwenhuizen, Overbeeke en Boerma) van mijn oude compagnie (Tir. Comp. 20 R.I.). Avond: bieten. Kamporder over de krijgstuicht. Eindelijk. Tenslotte zijn we beroepsmilitairen. Afscheidsbrief van onze tafel-Rus. Drie jaar geleden opgepikt en in Oranje Hotel!

Vrijdag 27 augustus 1943

Verjaardag Jaap. Zeer mooi weer. Amerikaanse pakket ontvangen. Kapitein P.M.W.J. van der Slikke (kgf. 30487) overleden. Men zegt kanker. Berichten over onze naar huis gezonden kisten treurig. Opeengebroken, enz. Quark. Middag: eigen kapucijners met spek.

⁵⁴ Op 21 augustus 1943 wisten Ben Portier (kgf. 30917) en Gerrit van der Waals (kgf. 32021) met succes te ontsnappen (zie "Officieren achter prikkeldraad", p. 197 ev.)

⁵⁵ Een verslag door zuster Nefkens, van de reis met de zieken van Holland naar Stanislau is te vinden in het Archief Eemland, coll. 0116-9-AM. De reis vanuit Nederland duurde in totaal 9 dagen en 10 nachten. De Zugangslist bevindt zich in het N.A. coll. 2.13.98 inv. 11 Meldung 38.

⁵⁶ Zuster A. Nefkens en mevr. M.A. Hiddink-de Haan.

Vertrek van de Russen met hoorngeschal. Hartelijk afscheid. Lees van Fletcher: "Murder in four degrees". Avond: aardappelen met komkommer. Repetitie kerkkoor. Koeban ontruimd.

Zaterdag 28 augustus 1943

Koeler. Wandluizen jacht. Brand kribplank schoon en haal houtwol uit bedzak. 100 wandluizen geëxecuteerd (verbrand). Middag: boerenkool. Morgen komt Rode Kruis Commissie uit Geneve. Bridge in de rotonde, ingericht voor dagverblijf kapiteins. Brand achter Stanislau.

Zondag 29 augustus 1943

Mistig. Begrafenis Kapitein P.M.W.J. van der Slikke. 30 officieren gaan mee. Corvée. Kerk. Rode Kruis Commissie bestaat uit één man ⁵⁷).

De graven van Kapitein van der Slikke, Overste Keppel Hesselink en Kolonel Potgieser, maart 2012.

Ontvluchtingpoging van Luitenant B.H.J. Callenbach (kgf. 31726), die zich uitgeeft voor Dr. Berg (de Rode Kruis man) ⁵⁸). Schildwacht heeft argwaan en Callenbach neemt de benen. Verdwijnt in het gebouw. Van 12.00 tot 13.00 appèl. Men zoekt de vluchteling, tevergeefs. Grote rotzooi. Van 14.00 tot 16.00 opnieuw appèl. Schildwacht bekijkt man voor man de aangetreden. Opmars van de wacht! Oude kerels, maar prima afgericht. Bij ons opnieuw grote rotzooi. Alles loopt door elkaar. Hauptmann radeloos. Soldaat die orde wil scheppen steekt Kapitein Janssen (bedoeld is 1ste Luitenant Janssens) ⁵⁹) met bajonet in zijn dij. Deze neemt schildwacht zijn geweer af. Gaat op muiterij lijken. "Boris" ziet het aankomen, waarschuwt de "Turmpost" en er dreigen

⁵⁷ Dit bezoek bestond uit één van de heren Bubb, Masset en Wenger en zou volgens de bron hebben plaatsgehad op 30-8-1943, bron: David Jan Smit, "Onder de vlaggen van Zweden en het Rode Kruis".

⁵⁸ In "Officieren achter prikkeldraad", is deze rel beschreven op p. 200. Naar aanleiding hiervan zijn waarschijnlijk Callenbach, Evers, Sjoerds en van der Slikke op 19-9-1943 naar de gevangenis in Lemberg gebracht, waarna zij op 25-11-1943 in Oflog 67 Neubrandenburg aankwamen (N.A. 2.13.98 inv 5).

⁵⁹ In "Officieren achter prikkeldraad", p. 202, wordt verwezen naar 1ste Luitenant Janssen. Het betreft vrijwel zeker 1ste Luitenant A.B. Janssens (kgf. 32031, die op 15 juni 1943 uit Stanislau vluchtte, weer terugkwam en op 19 september 1943 werd afgevoerd naar de strafgevangenis in Lemberg.

slachtoffers te vallen. Gelukkig orde hersteld. Jansen weggevoerd. Muisje zal wel een staartje voor ons hebben, maar ze hebben Luitenant B.H.J. Callenbach (kgf. 31726) niet herkend. Houding Hollandse officieren door velen afgekeurd. Middag: eigen groene erwten. Avond: aardappelen met bonen. Gearresteerde officier weer losgelaten, zaak blijkbaar gesust, Schaak. Onweer.

Maandag 30 augustus 1943

Mooi weer. Twee uur les. 11.00 extra appèl. Idem om 15.00. Pakje nummer 45 (van 28-7-1943): hemd, taai, boter, bruine bonen, koekjes, gedroogde roggebrood, rookworst, 3 sigaren. Alles in orde. Ontvangen 25 tomaten per man (uit Holland). Middag: wittebonensoep. Avond: macaroni met vlees en tomaten. Mijn pantoffel bij Rus is reparatie. Heeft ook mijn gymnastiekschoenen gemaakt tegen 1 portie brood, boter en sigaretten. Handige kerels. Toespraak Generaal in kerkzaal naar aanleiding van de rel. Zeer juist. Taganrog ontruimd. Causerie door Mathon over acties rond de Middellandse Zee.

Dinsdag 31 augustus 1943

Verjaardag H.M. de Koningin. Halfuur vóór de reveille op. Scheren, poetsen, beste kleding (minst slechte). Generaalsappèl om 8.00. Toespraak. Drie daverende hoera's. Bij appèl van 8.15 Lager Commandant aanwezig. Mooi weer, later winderig en koeler. Sportwedstrijden. Middag: rijstpap met rozijnen. Hollands Rode Kruis pakket uitgereikt, waarin rookartikelen. Inlands fabricaat blijkbaar. Ruil sigaartjes en sigaretten tegen 1 ons tabak. Krijg van Rooseboom (rookt niet) de sigaren. Voetbalwedstrijd bedorven door stofwolven. Brief van Zus van 1 augustus 1943 Mijn felicitatiebrief trouwdag precies op tijd! Brief 21-6-1943 blijkbaar verloren. Avond: soep, slaatje, gebraden gort met vlees. Mannenkoor: Wilhelmus. Indrukwekkend.

Woensdag 1 september 1943

Regen. Binnen-appèl. Middag: eigen pap. Op bezoek bij Rooseboom. Avond: gedroogde boerenkool. Causerie.

Donderdag 2 september 1943

Koud. Les. Koning Boris dood. Middag: pap. Moeten in uniform zijn vanwege (onzichtbare) Duitse generaal. Lees van K.R.G. Browne: "The lady from the South". Tombola. Trek bus cacao. Gerucht: Gehele oostelijke front in beweging. Smolensk en Stalino ontruimd. Bombardementen van vliegvelden in bezette gebieden. Vertrekken wij naar Insbrück? Op appèl 17.15 eindelijk de Duitse generaal. Klompen in het 3de gelid. Avond: bieten. Opnieuw (30) tomaten. Om 19.30 naar uitvoering van Tango-band. Prima. Regen. 3de Compagnie maakt bekend, dat zij 100 vlooiën heeft "afgeschoten". Gelegenheid tot gelukwensen.....

Vrijdag 3 september 1943

Koel weer. Les. Middag: eigen tomatensoep en bruine bonen met spek. O.K.W.-bericht: Engelsen geland in Zuid Calabrië.

Zaterdag 4 september 1943

Koele nacht. Mooie ochtend. Wasgoed uitdelen. Kamer zwabberen. Aardappelschillen. Middag: tomatensla. Maak me reisvaardig bij wijze van proef. Alles kan in de koffers. Avond: bieten. Kraai pikt op rotonde een doosje met dominostenen leeg, als een wilde en gapt een sigaret. Engelse landingen in Calabrië.

Zondag 5 september 1943

Mistig. 's Nachts koel. Corveé. Kerkdienst, onder leiding van Majoor van der Schee (kgf. 30111), wegens ziekte predikant. Middag: tomatensoep. Voetbalwedstrijd. Avond: macaroni met tomaten. Verschillende zieken door overvloedig nuttigen van tomaten. Maak examen-vraagstukken handelsrekenen. Mooi weer. Gerucht: opstand in Duitsland.

Maandag 6 september 1943

Goed weer. Les. Baden. Veel huiswerk en 4 appèls. Men zou het nog druk krijgen. Brief van zus van 27 juli 1943 Middag: pap. Avond: aardappelen met erwten. Causerie door Kapitein M.R.H. Calmeyer (kgf. 30966).

Vele geruchten. Verbod Generaal belast met de krijgsgevangenen van het houden van kraaien. De 4 appèls geen strafmaatregel, doch gelast door O.K.W. wegens vele ontvluchtingen in de krijgsgevangenenkampen.

Dinsdag 7 september 1943

Mooi weer. Geen kraaien meer op appèl. Les. Middag: gedroogde groente. Avond: idem. Geruchten: Italië capituleert. Landing in Frankrijk. Idem bij Rome. Ontvang 1 brief en 2 kaarten van zus!

Woensdag 8 september 1943

Mooi weer. Weer een brief. Veel post. Prüfung gaat snel (men stempelt blijkbaar gewoon af). Vlucht van 70 ooevaars! Begint de trek? Middag: eigen bruine bonen. Avond: kool. Lees van Max Brand: "Children of the Night".

Donderdag 9 september 1943

Zelfde weer. Weer 2 brieven van zus, beide van 18 augustus 1943 Moet nu 5 brieven en 2 kaarten beantwoorden. Vrij betrouwbaar gerucht over capitulatie Italië. Zou officieel zijn. Middag: bieten. Wasje. Kletterbui.

Capitulatie Italië zeker?? Is een feit! ITALIE CAPITULEERT!!!

De eerste as-partner knock out! Wie volgt? Oostfront kraakt. Nu gaat het hard. Wordt verteld dat Duitsers en Italianen slaags zijn. Goed zo!

Vrijdag 10 september 1943

Koel. Les. Amerikaans pakket. Kranten tot en met 4 september 1943 Middag: eigen erwtensoep. Avond: gort, vlees, tomaten. Wehrmachtsbericht spreekt van verraad van Badoglio. Gevechten tussen Duitsers en Italianen, ook in Balkan. De chaos nadert! Stemming in kamp vreugdevol. Repetitie kerkkoor. Schaak met Kapitein A.P. Durand (kgf. 32063).

Zaterdag 11 september 1943

Regen, later opklarend. Nog steeds veel post. Schoonmaak contra wandluizen. Film: "Ferien vom ich". Matig. Middag: kool. Overvloedige geruchten (natuurlijk). Avond: aardappelen met witte bonen. Cabaret-revue: "Wedden?" Zeer goed.

Zondag 12 september 1943

Geen zon, koel. Corveé. Kerk. Gerucht: terugtocht Duitsers op de Dnjepr zou vorm van een vlucht aannemen. Volgens O.K.W.-bericht staan de Russen 200 Km oost van Kiev. O.K.W. dringt bij Lagerbevel aan op verder "Entrümpelung". Avond: aardappelen met erwten, leverpastij. Mussolini gevangen! O.K.W.-bericht van heden veelzeggend door zijn nietszeggendheid. 's Avonds mannenkoor en orkest. Uitmuntend!

Maandag 13 september 1943

Mooi weer, maar koud. Opbrengen van 3 krijgsgevangenen (Russen?), met de handen omhoog, die in het bos van Katynka zouden hebben gegraven (?). Duitse onderofficier met lachend gezicht er achter, met getrokken revolver. Boekhoudles. Mussolini ontvlucht van zijn eiland door parachutisten en snelboten! Middag: pap. Voetbalwedstrijd 7 C tegen 4 C (2-5). Gerucht: Corsica en Sardinië bezet. Landing bij Boulogne (Lemberger Courant acht landingen in het westen niet uitgesloten). Servische krijgsgevangenen exerceren! Causerie door Kapitein Luitenant B.J. Kimmel (kgf. 31838) over onderzeeboten.

Dinsdag 14 september 1943

Zelfde weer. Les. Middag: bieten. Eigen pannenkoeken! Gaan we verhuizen? Vrij positief gerucht. Vaart achter "Entrümpelung". Moet thans beslissen of ik boeken enz. naar huis zal zenden, dus lessen te staken. Veel voor te zeggen. Heb thans de hoofdzaken van boekhouden en handelsrekenen gehad (2 delen). Mooi moment om studie af te breken. Bovendien studie zeer belemmerd door de 4 appèls en het slechte licht. Voorts de herrie op de kamer altijd. Zou Engels kunnen gaan studeren. Uitreiking zuidvruchten en tablet chocola. Avond: aardappelen met erwten.

Woensdag 15 september 1943

Kaart zus van 22 augustus 1943 Allen wel. Zelfde weer. Was. Middag: eigen bruine bonen. Twee pakjes: nummer 42 (van 15 juli 1943): koek, jam (uitgelopen), Kapucijners, bruine bonen, wat tabak, 3 sigaren. Pakje nummer 46 (van 4 augustus 1943): taai, forto's, roggebrood, melk, suiker, 3 sigaren en wat tabak. In orde! Hebben samen grote cake laten bakken met Turkse rozijnen, Amerikaanse margarine en dito melkpoeder. Bryanak gevallen. Italiaanse koning op Sicilië. Kranten tot 9 september 1943 Toestand in Italië blijkbaar onoverzichtelijk. Engelsen n het zuiden de baas. Mooie zachte avond.

Donderdag 16 september 1943

Warme nacht. Schoten. Knabbelende muizen. Kleine wandluizen. Kaart van Jan van 29 augustus 1943 Les. Gerucht: Mussolini dood? Koel weer. Ontvangen 120 Duitse sigaretten. Slechts geschikt voor rooktabak. Middag: pap. Studie. Avond: aardappelen met vleesragout. Lees van Temple Thurston: "The open Window". Gerucht: Russen op drie plaatsen over de Dnjepr. Nieuwe landingen bij Salerno. Ehec van de Amerikanen aldaar. Tot 20.00 (sluiting buitendeuren) buiten op het walletje met Jonkers en De Boer.

Vrijdag 17 september 1943

Hele dag regenachtig en somber. Veel post, doch niets voor mij. Les. Middag: eigen groene erwten. Avond: aardappelen met eigen speciebonen. Tegenwoordig bij de maaltijden bijna altijd een stukje (eigen) cornetbeef of Prem. Geen krant. Geen O.K.W.-bericht. Clubje Servische krijgsgevangenen vertrekt. Repetitie kerkkoor.

Zaterdag 18 september 1943

Betrokken. Laatste post uitgereikt. Weer "gesperrt"? Mooi O.K.W.-bericht: terugtocht aan het oost front in grote stijl! Bij Salerno nieuwe landingen. Feestviering Cadetten School (oud-leerlingen). Om 9.15 optocht leerlingen met vaandel (uil), muziek en tambour-maître. Voetbalwedstrijd C.S.-hoofdcursus. Luizenjacht, maar 1 exemplaar. Onze hardnekkige bestrijding heeft dus (voorlopig) wel iets geholpen. Over ontluizing hoort men niets meer. Hilariteit tijdens appèl over kraai, die sigaret gapt (de kraaien zijn er nog, ondanks verbod). Middag: aardappelen met witte bonen. Eigen erwtensoep na. Restantje post. Avond: aardappelen met groente. Gerucht: er zouden geen tijd en materiaal zijn om ons nog tijdig af te voeren!

Zondag 19 september 1943

Mooi weer na mist. Corveé. Kerk. Middag: eigen bruine bonen. Eindstrijd voetbalkampioenschap 7 C tegen 5 C (3-0). Opmars der muziek en ererondjes, het mooiste van alles. Aankomst reserve majoor (J.C.A. van der Upwitch Kgf. 32325) en 4 anderen (waar onder 1e Luitenant P.C. Vroom Kgf. 32324, J.W. Sanders Kgf. 32322, J. de Vries Kgf. 32323 en waarschijnlijk ook C. Blom Kgf. 32326). Avond: aardappelen met erwten. Studie. Geruchten: straatgevechten in Kiev. Duitsers trekken terug bij Salerno.

Maandag 20 september 1943

Prachtig herfstweer. Les. Baden. Middag: pap. Lees van dr Noordam: "Noordse Oorlog". Verder van Dr. J. Boeke: "Problemen der onsterfelijkheid". O.K.W.-bericht: ontruiming Sardinië en terugtocht bij Salerno. Avond: kool. Gerucht: landing bij Livorno. Brennerpas opnieuw gebombardeerd.

(Latere toevoeging)

Overdenkingen van een krijgsgevangene.

Ik las: er is een soort sluipwespen, die in de stam gaten boren voor hun eieren. De gaten voor eieren waaruit mannelijke larven zullen komen, worden dieper geboord, dan die voor vrouwelijke, omdat de eerste groter zijn. Het "instinct" drijft het insect daartoe. Dergelijke voorbeelden van onbewust-doelmatig handelen zijn in de natuur talloos. De schrijver kwam tot die opmerkelijke conclusie: Dat insect denkt niet zelf, doch er wordt voor hem gedacht. Niet alleen individueel, doch ook collectief handelen insecten doelmatig. Dat komt het best tot uitdrukking in de bijenstaat. Samenwerking van allen tot het gemeenschappelijke doel: instandhouding van de soort. Solidariteit en wegcijfering van het individuele ten bate van het geheel. Ook hier is geen sprake van verstand en dus ook niet van overleg, doch van instinctief-doelmatig handelen. En ook hieraan ligt tenslotte een gedachte van een hoger wezen ten grondslag. Wat door mensen, na zorgvuldige berekening, kan worden nagedacht, komt in de dierenwereld vanzelf tot stand, getuige de bouw van de honingraat.

Hoe staat het met de mens? Hij onderscheidt zich van de dieren door een hogere trap van bewustzijn en verstand. Zijn handelen heeft het karakter van vrij en zelfstandig handelen, op grond

van een wilsbesluit. Waar dit handelen goed (goddelijk) is, is het in overeenstemming met de Wereldwil (God). Hij handelt dan naar de gedachte Gods, naar God's wil. Het verschil met het dier bestaat dus eigenlijk hierin, dat hij vrij is om verkeerd te handelen. Het dier kent goed noch kwaad, doch handelt naar zijn natuur hem gebied. De mens daarentegen kan goed en kwaad onderscheiden en vrij beslissen (een vrije wil aangenomen).

Ieder mens is echter een zelfstandige persoonlijkheid, een individu, en is individueel anders geaard. Wat goed lijkt aan de één, behoeft het voor een ander nog niet te zijn. Weliswaar zijn er gemeenschappelijke, algemeen geldende zedelijke beginselen, maar de toepassing draagt een individueel stempel.

Waarheen gaar de mensheid als geheel? Zou daaraan niet even goed een "Gedachte van God" ten grondslag liggen, die door ons moet worden nagedacht en die leidraad is van ons handelen?

Verwerkelijking van het goddelijke in de mens! Ontplooiing, ontvouwing tot hoogste bloei brengen van het goddelijk beginsel in ons en de mensheid. Dit is in elk geval het hoogste dat wij kennen en kunnen, en ook het enige dat waarde geeft aan het leven en dit draaglijk maakt.

De diepste zin van alles zal ons –in deze bedeling althans- steeds ontgaan, doch de mens ontvangt daaruit toch zijn richting, zijn gerichtheid. Het geloof schenkt ons het vertrouwen in God's wijsheid, die alles bestuurt naar Zijn Heilige Wil, die wij, hoe gebrekkig ook, doch naar ons beste kunnen, hebben op te volgen. Deze zal ons leiden naar het onbekende Heilige Land (Beloofde Land).

Dinsdag 21 september 1943

Regen en wind. Gerucht: vredesonderhandelingen Duitsland-Rusland. Zouden ze wel willen!

"Entrümpfung". Zend kistje naar huis vol met blikken en boeken. Boekhoudstudie gestaakt.

Middag: bieten. Avond: aardappelen en gedroogde groente. Gerucht: Engelsen bezetten

Durazzo. Wandeling en praatje met Rooseboom. Had brief van K.H. Broekhof (hoofdcommissaris politie te Amsterdam).

Woensdag 22 september 1943

Mooi weer. Veel buiten. Middag: eigen kapucijners. 34 Engelse sigaretten. Begin spoedig met (clanditiene) Engelse les. Gerucht: Russen 100 Km over de Dnjepr. Avond: kool. Bridge.

Donderdag 23 september 1943

's Nachts storm. Appèl in regen. Deel mijn leraar mee, dat ik met boekhouden, enz. stop. Enige verwondering, doch hij geeft toe, dat moment geschikt is. Middag: geen pap. Eet soep. Veel

brieven, doch weer niets voor mij. Lees van E. Doumergue: "Calvijn als mens en hervormer".

Rookpakket van het Hollandse Rode Kruis. Lees van Dorothy Lambert: "Strange lover". Veel geruchten. Servië in opstand.

Vrijdag 24 september 1943

Goed weer, doch koud. Pakje nummer 48: koek, boeter, kaas, roggebrood. Gesprek met

boekhoudleraar 1^e Luitenant F.J.A. Pantus (kgf. 31718). Hij tracht mij over te halen studie voort te zetten. Beste leerling, enz. Ik doe het niet. Middag: geen erwten, eet boterham. Pakket komt

goed van pas. Veel herfstdraden, dus spinnen. Voetbalwedstrijd Colditz – Cavalerie. Avond: kool.

Repetitie kerkkoor. Licht gaat herhaaldelijk uit.

Zaterdag 25 september 1943

Mooi weer. Luizenjacht. Oogst gering, doch ze zijn er nog steeds. Middag: bieten. Aardig voetbal. Avond: aardappelen met groene erwten. Bridge. Tabak van Rooseboom (krijgt altijd mijn pakje thee uit het Engelse pakket)

Zondag 26 september 1943

Goed weer. Corveé. Kerkdienst. Middag: eigen bruine bonen. Lees van Ejnar Mikkelsen: "John Dale". In de stad zijn Hongaren aangekomen. Bruine uniformen. Wat doen die hier? Laatste hens aan dek? Avond: aardappelen met witte bonen, leverworst. Zijn 2 O.K.W.-berichten achter.

Maandag 27 september 1943

Koel weer. Appèl van 8.15 tot 11.15 en van 14.30 tot 17.00. We hebben 5 ½ uur in het gelid gestaan. Registratie. "Wer aus dem Glieder geht, wird sofort erschossen". Leuke boel. Speel tijdens appèl een paar partijen schaak op zakschaakboekje met Van der Wal. Alle corveén in wasserij en keuken gestaakt. Doen moffen nu zelf. Middag: aardappelen met gedroogde groente. Avond: kool. Geruchten: Smolensk 2de Stalingrad. Duitsers in ijlmarsen terug. Hongaren in de stad zijn afkomstig uit gevechten bij Kiev. Duitsers weigeren verzending telegram van Generaal W.F.A. Hackstroh (kgf. 30453). Hele dag autogeronk. Transporten?

Dinsdag 28 september 1943

Nevelig, later zon. Appèl 8.15 tot 11.00. Registratie. Komen met 1 C. (hoofdofficier) klaar. Het aantal opnemers groeit steeds. Tempo niet te min traag, want niemand haast zich. Duitsers hadden het werk willen stoppen, als wij het werk zelf wilden doen. Door Generaal geweigerd, terecht. Laat ze barsten. Middag: bieten. Appèl van 14.30 tot 16.30. Regen. Nieuwe Lager Commandant het niet eens met voorganger en wil einde maken aan de vertoning, mits wij bereid zijn zelf de gegevens in te vullen. Stemming op de compagnie 21 tegen van de 205. Ik acht aan de eer voldaan en meen dat we tegemoetkomendheid van Duitse zijde op dezelfde wijze moeten beantwoorden. O.K.W.- bericht: Smolensk ontruimd!! Avond: aardappelen met bonen en vleesragout. Niet gek. Eerste les Engels (op kamer leraar:.....).

Woensdag 29 september 1943

De grap gestaakt. Alleen Colditz staat tussen 1.00 en 2.00 en 3.00 tot 4.00 buiten. Vertikken het. Ben er niet mee eens, maar ik kan het respecteren.

(Latere toevoeging)

Colditz was de groep officieren –overwegend Indië- die in 1940 geweigerd hadden hun erewoord te geven. Stond in hun voorschriften. Zij waren dus direct al (1940) in krijgsgevangenschap gegaan en werden later (11-6-1943) naar Stanislau overgebracht, uit Colditz.

Tegen de middag zon. Middag: niets, eet boterham. Avond: aardappelen en soep. Weinig doch smakelijk. Amerikaans pakket. Uitreiking in ijlt tempo. Men zegt: 5.000 Hongaren in Stanislau. Rijksduitsers afgevoerd. In elk geval staan huizen in de buurt thans leeg. Zeer druk verkeer de laatste dagen. Gerucht: binnen een maand zijn we weg. 's Avonds vliegende storm met hevig en langdurig onweer. Brand in het Zuidoosten. Licht uit van 20.15 tot 22.00. Bridge-avondje valt in duigen.

Donderdag 30 september 1943

Mooi weer. 's Nachts ontvluchting van Luitenant H.J. Scheepstra (kgf. 30912) en Luitenant C. Westland (kgf. 30425 / 32408). Buitengewone prestatie. Tijdens duisternis door het prikkeldraad en over het wachtgebouw geklommen!!⁶⁰) Natuurlijk nu plaatjesappèl. Was. Middag: gortpap. Wandel en zit buiten. Avond: kool. Geruchten: val Kiev binnen enkele dagen. Russen bezitten 3 bruggenhoofden over de Dnjepr. In Italië verdere terugtocht. We zouden over een week vertrekken naar Tsjecho-Slowakije.

Vrijdag 1 oktober 1943

Somber weer. Veel post, doch niets voor mij. Gevalletje van 29-8-1943 zal nog wel een staartje hebben. Uitlatingen in sommige uitgaande brieven zeer bezwarend. De stommelingen. Middag: niets. Zon komt door. Pakje nummer 47: koekjes, roggebrood, suiker, kunsthoning, groene erwten, sardientjes, sigaren. Wat zorgt ze goed voor mij. Avond: aardappelen met groene erwten. Lees van James Hag: "The winning club". Repetitie kerkkoor. We zullen met 31 oktober 4 stemmig zingen. Ik zing bariton (nooit geweten). Gerucht: Kiev gevallen. Beide ontvluchte Luitenants in Lemberg gepikt.

Zaterdag 2 oktober 1943

Vochtig. Eindelijk bericht, Een brief en 2 briefkaarten. Kist met alle spullen is ontvangen!! Ook deken. Fijn! Wandluizen schoonmaak. Geringe vangst. Anderen daarentegen..... In Nederland heerst kinder-verlamming en diphtherie. Duitse evacués naar Holland. Voorgebouw ontruimd voor ongeveer 300 Nederlandse onderofficieren uit Stryj? Kiev niet gevallen. Ingesloten? Middag: bieten. Avond: aardappelen met witte bonen. Lees van Philip MacDonald: "The Rasp". Bridge. Om 21.15 licht uit. Om 22.15 ontploffing of kanonschot in de stad, Geweerschoten.

Zondag 3 oktober 1943

Zon, later betrokken. Corvéé. Kerk. Kapitein (bedoeld is 1ste Luitenant) Janssen (A.B. Janssens, Kgf. 32031) terug uit Lemberg⁶¹). Verkouden. Middag: eigen kapucijners met pruimen. O.K.W.-bericht: Napels ontruimd, al of niet Planmässig. Gerucht: doorbraak bij Gornj. Terugtocht bij Saparoché. Avond: kool en goulash.

Maandag 4 oktober 1943

Betrokken. Baden. Middag: aardappelen met gedroogde knollen (Hollandse Rode Kruis). Pakje nummer 50: koek, boter, kunsthoning, Vichy-zout, wat tabak en 3 sigaren. Prachtig in orde. Lees van Rob Hamerling: "Aspasia". Gerucht: Witebak gevallen. Avond: bieten. Tijd versted, Causerie door Van Giesen over IJsland.

Dinsdag 5 oktober 1943

27 jaar officier. Fraai weer, na mist. Middag: gedroogde kool. Eigen pap na. Studeer Engels. Les. Avond: aardappelen en bonen. Goed. Nieuwe geruchten.

⁶⁰ In "Officieren achter prikkeldraad", p. 208, wordt deze ontsnapping uitgebreid beschreven.

⁶¹ In "Officieren achter prikkeldraad", p. 202, wordt verwezen naar 1ste Luitenant Janssen. Het betreft vrijwel zeker 1ste Luitenant A.B.H. (Boy) Janssens (kgf. 32031, die vanwege een incident met een schildwacht (afpakken van zijn geweer) op 29 augustus 1943, op 19 september 1943 werd afgevoerd naar de strafgevangenis in Lemberg.

Woensdag 6 oktober 1943

Zelfde weer. Brief van 8 september 1943 Alles wel. Middag: eigen pap. Avond: aardappelen met gedroogde groente. Sportwedstrijden. Engelse studie Bridge.

Donderdag 7 oktober 1943

Mooi weer. Kaart van zus. Sportwedstrijden. Middag: pap. Lees van R.W. Chambers: "The Man they hanged". Geen geruchten!

Vrijdag 8 oktober 1943

Zelfde weer. Pakje nummer 53: koek, boter, kaas, gehakt, gedroogde wortelen, 2 stuks zeep. Middag: eigen erwtensoep. Bioscoop. Ga niet. Film nog slechter dan de vorige. Bespaart ons echter 2 appels. Avond: puree met vlees. Heel goed. Koorrepetitie. In 2 dagen geen O.K.W.-berichten.

Zaterdag 9 oktober 1943

Gisteravond na 22.00 zes schoten. Wat zou dat toch zijn? Betrokken. Twee brieven en een kaart. Alles wel. Pakje nummer 51: koek, melk, suiker, paste vita, gedroogde boontjes, sigaren. Kraanvogels en ooievaars (32) op trek. Wandluizenjacht. Bezoek vanwege Zweedse Gezantschap⁶². 150 Russische sigaretten. Middag: kool. Pracht voetbalwedstrijd tegen Cadetten (3-3). Avond: aardappelen met bonen. Bridge.

Zondag 10 oktober 1943

Koude morgen, mooi weer. Corveé. Kerk. Trek van ganzen. Middag: eigen gort met rozijnen. Wilde geruchten: Witebsk en Minsk bezet, enz. Voetbalwedstrijd. Lees van Beverley Nicholls: "A thatched roof". Na wedstrijd muziek en rondgang winnend team. Avond: kool. Koeban ontruimd en doorbraak Russen bij Wilicky Lucki.

Maandag 11 oktober 1943

Zon, doch flink koud. Gerucht: Russen 250 Km westelijk van Smolensk. Bende post. Niets voor mij. Lees van Max Brand: "Clung". Middag: pap. Avond: kool. Voordracht Luitenant ter Zee D.W. van Lynden (kgf. 32367) over landingen.

Dinsdag 12 oktober 1943

Nachtvorst, gehele dag zon, doch koud. Wasdag. Droogt snel. Middag: bieten. Kuban ontruimd. Naar tandarts: tandsteen, Morgen terug voor kroon. Avond: aardappelen met bonen, goulash. Les.

Woensdag 13 oktober 1943

Zelfde weer. Ik kruip op eetzaal A, daar is het warm. Middag: eigen soep. Tandarts legt fundament voor nieuwe kies, tijdens 3e appèl. Avond: aardappelen met eigen boontjes. Bridge in eetzaal A.

⁶² Bezoek van Zweedse delegatie (heer Von Rosen) aan het kamp zou hebben plaatsgevonden op 8-10-1943, bron: David Jan Smit: "Onder de vlaggen van Zweden en het Rode Kruis, p. 158.

Donderdag 14 oktober 1943

Koud, somber. 's Morgens in eetzaal A. Middag: 7 lepels pap. Lees van D.J.J. Buskes: "De beide....". en van Ys Vissel: "Mieke lacht". Morgenochtend appèl met alle bagage. Een proef? 17.00 verduisteren. Avond: aardappelen met bonen. Alles pakt.

Vrijdag 15 oktober 1943

Om 09.30 appèl buiten. Allen met koffers. Opmars van allerlei politieële, militaire en zelfs burgerautoriteiten (Sicherheidsdienst, Oeral Tartaren-Legioen, doodskoplui en verder gespuis). Aanslepen van tafels en stoelen. Generale Prüfung, gelast door het O.K.W. (SD.-Prüfung). Minutieuze inspectie van alle kisten en koffers. Duurt urenlang (De man met doodskop enz. op zijn pet, die mij niet helemaal normaal of liever debiel voorkwam, was alleen met mijn spullen een 1 ½ uur bezig. Hij schoot zelfs niet op toen een officier hem daartoe aanzette. Brak alle repen chocola in tweeën, zat met zijn vieze vingers in mijn peulvruchten, doch vond niets, ook niet mijn dagboeken, die tussen de dubbele bodem van een met erwten gevulde Rode Kruis doos waren verstopt). Aldus bleven zij tot 18.00 buiten in de kou staan, zonder iets te eten of te drinken, Gelukkig was het weer vrij goed en hadden we zelfs iets eetbaars bij ons. Daarna binnen ontkleden. Na deze vermoeiende dag vonden wij een overhoop gehaalde kamer. Alles was nagekeken en rond geworpen. Verscheidene dagboeken en oorlogskaartjes in beslag genomen. De eigen bruine bonen na afloop smaken.

Zaterdag 16 oktober 1943

Mooi weer. Zwabberen. Op appèl van 11.00 is Venus te zien. Middag: kool. Lees van A.G. Hales: "The Queen of Hearts". Avond: aardappelen met erwten. Margarine in plaats van oneetbaar botervet. Blik vis per 4 man. Goed. Maken we de etappevoorraad op? Avond: bridge.

Zondag 17 oktober 1943

Mist. Corveé. Kerk. Middag: eigen erwten en gort met rozijnen. Zon. Uitreiking ½ Amerikaans pakket (van ons) aan de Russen. Toespraak Hauptmann. Passiva (wij danken U) van de Russen. Avond: bieten. Gerucht: toestand oostfront slecht. Evacués overkroppen stations. Vanmorgen voor het eerst weer een wants gevonden na 1 week!

Maandag 18 oktober 1943

Betrokken. Amerikaans pakket. Baden. Protest Generaal bij Zweedse Gezant over geval van 15 oktober 1943

Dinsdag 19 oktober 1943

Zelfde weer. Pakje nummer 49: koek, bruine bonen, gedroogde wortelen, blik andijvie, wat tabak, 3 sigaren. Prima. Geen post. Volgens helderziende Mevrouw Héberlée zal er vandaag iets gewichtigs gebeuren. Men gelooft dat. Middag: bieten. Zon. Lees van Arn. Bennet: "Grand Hotel Babylon". Avond: aardappelen met bonen, goulash, eigen sperziebonen. Nog een pakje, nummer 52: bruine bonen, groene erwten, kapucijners, forto's. sigaren. Mooi! Engelse les. Licht weer een 15 minuten uit.

Woensdag 20 oktober 1943

Later zon. Twee brieven van Zus 19-9-1943 en 23 september 1943 Alles wel. Engels. Middag: eigen havermout en pruimen. Voetbalwedstrijd. Avond: aardappelen en bonen. Bridge.

Donderdag 21 oktober 1943

Mist. Kaart van Eva en Klaas. Middag: gortpap (6 lepels). Mooi, zacht herfstweer. Was. Avond: aardappelen met erwten, met eigen vlees, enz. Heel aardige cabaretuitvoering. Gemengd programma.

Vrijdag 22 oktober 1943

Zelfde weer. Pakje nummer 54: koek, konijnenpasta, boter, sigaren. Pakje nummer 55: melk, kaas, groenten, biscuits, tabak. Kan nu weer voort. Middag: eigen erwten en havermout met pruimen. Vannacht pantserafdelingen gepasseerd? Avond: aardappelen en goulash met eigen andijvie. Voorstelling C&A (Cadetten en Adelborsten): Neige met de 9 punten. Heel aardig. Lees van Gerard Fairley: "Unfair Lady".

Zaterdag 23 oktober 1943

Zelfde mooie weer. Venus overdag nog steeds goed te zien. Wandluizen jacht (6 stuks). Middag: bieten. Voetbal. Avond: aardappelen met erwten met eigen gedroogde boontjes. Gerucht: Russen op 80 Km van de Boeg. Bridge: 2 maal 4 azen!

Zondag 24 oktober 1943

Zelfde weer. Corveé. Kerk: aanneming. Middag: eigen bruine bonen en gort met rozijnen. Bridge op kamer van Blanken, met Mulder en Mens. We vingen vandaag 7 muizen.

Maandag 25 oktober 1943

Mist. Muis nummer 8. Middag: aardappelen met gedroogde wortelen. Gerucht: Russen op 80 Km west van Smolensk. Na 12.00 zon. Wandel. Avond: bieten. Lees van Harris Busland: "Sunk Island". Somber hoofdartikel Lemberger Courant. Weer 2 muizen. Lezing Schout bij Nacht Jolles: Verdediging Vesting Holland.

Dinsdag 26 oktober 1943

Mist. Daarna zon. Brieven Zus van 1-10-1943 en 8 oktober 1943 Tekening ontvangen. Pa heeft gezwel aan de hals. Lijkt me gevaarlijk. Tine schreef er echter niets over. Middag: kool. Wandel. Gerucht: Kiev ingesloten. Lemberger Courant zwijgt in alle talen. In zuid Europa gebeurt niets. Avond: aardappelen met bonen, goulash. Goed. Engelse les.

Woensdag 27 oktober 1943

Iets ijzel. O.K.W.-bericht: Dnjepropetrowsk ontruimd! Afzenden Rode Kruis kisten vertraagd wegens dringender vervoeren. Gerucht: zaterdag vertrek naar Graz. Middag: eigen bruine bonen en pap met pruimen. Voetbal in de mist. Ga naar repetitie Walher Boer met Symfonieorkest. Avond: bieten. Bridge.

Donderdag 28 oktober 1943

Betrokken. Muis nummer 11 gevangen. Berg ze op in eetzaal A. Middag: pap. Lees van O. Henry: "The Voice of the City". Avond: bonen, goulash. Best. Prij geogst in onze tuin. Winter is ingetreden. Bladeren vallen van de bomen. Rookartikelen raken weer op.

Vrijdag 29 oktober 1943

Somber. Niet koud. Muis nummer 12. Opnieuw actie in Italië. Middag: eigen erwten. Teken kaartje van het oost front. Gerucht: Hitler afgetreden (alweer). Pakje nummer 56: koek, suiker,

erwten, pastanella, reep, koffie-zuur, tabak! Lees van Elly Queen: "Frauen um John Marco". Na laatste appèl bij tandarts, die nieuwe kroon aanbrengt. Avond: wortelen. Repetitie kerkkoor (4 stemmig).

Zaterdag 30 oktober 1943

Zelfde mistige weer. Muis nummer 13. Kamerzwabberen en luizenjacht. Vang niets! Bovenbuur een paar. Zangrepetitie. Bridge. O.K.W.-bericht: enorme panterslag op zuidelijke vleugel. Engelse successen in Italië.

Zondag 31 oktober 1943

Zelfde weer. Muis nummer 14. Corvée. Kerkdienst: 31 oktober-herdenking. Kerkkoor zingt gezang 76,4 st. Moet goed zijn geweest, maar Walther Boer heeft het nooit weer geprobeerd. Middag: eigen bonensoep. Zon door. Voetbal. Gisteren was de vrouw van een Indische officier aan de poort. Wat een onderneming! In Zuid Duitsland was toestand onhoudbaar wegens bombardementen. Lees van Sven Hedin: "Die Seidenstrasse". Geen verwarming. Er zijn nog geen kolen. Geruchten vorige dagen verzonnen (door mij niet vermeld).

Maandag 1 november 1943

Koude nacht. Zon. Muis nummer 15. Baden. Pap, weinig. Wandel. Tegen 14.00 uur centrale verwarming aan.

Lees van Jean Schlumberger: "Les yeux de dix-huit ans". Avond: bieten. Laatste maanden meestal stukje vlees of leverpastei bij de maaltijden uit eigen pakketten. Lezing door Luitenant ter Zee D.W. van Lynden (kgf. 32367) over landingen.

Dinsdag 2 november 1943

Mist. Geen post. Goed O.K.W.-bericht: Russen voorbij Perekop. In Italië frontverkorting. Middag: kool en eigen pap. Mooi weer. Wandel van 13.00 tot 14.30. Vliegtuig. Kanongebulder in oostelijke richting? Onze kistjes zijn naar Holland. Avond: aardappelen met bonen, goulash. Eetzaal heerlijk warm. Kamer af en toe een stoot. Lees van Eilkema de Roo: "De man van 40 jaar". Engelse les afgelast. Geen verwarming.

Woensdag 3 november 1943

Prachtig zonnig weer. Rook stijgt recht omhoog. Wasje. Goed is moeilijk droog te krijgen, vooral als.... het eenmaal in de grote was is geweest! Middag: eigen kapucijners. Wandel 5 kwartier. Heerlijk weer. Nog naaktlopers. Mening Kolonel H.H. Thoden van Velzen (kgf. 30463): "oorlog eindigt op zijn gunstigst nog voor 1 januari, op z'n ongunstigst volgend jaar om deze tijd". Avond: koolrapen.

Donderdag 4 november 1943

Betrokken. Kamerzwabberen. Berg me op in zaal A. Ook koud. O.K.W.-bericht: Russen dringen de Krim binnen.

Middag: pap. Hele dag koud. Drie maal per dag een stoot van de centrale verwarming. Brandje achter de muur (archieven?). Avond: aardappelen met erwten, goulash. Puik. Naar eetzaal A: veel rook, maar warm. Schrijf mijn vijftigste antwoordbrief.

Lees van F. de Clercq Zubli: "De Heilige Graal". Gerucht: Umberto koning.

Vrijdag 5 november 1943

Vrij goed weer. Eetzaal A. Liquideer mijn conto. Houd nog 7,50 Zloty over. Mogen de Russen hebben. Middag: eigen pap. Wandel een uur (tien rondjes). Avond: aardappelen met bieten. Pannenkoeken. Lees op zaal A.

Zaterdag 6 november 1943

Somber weer. Muis nummer 16. Studeer Engels. Lees de Hollandse kranten (tot en met 30 oktober 1943). Middag: kool. Wandel 10 rondjes. Allerlei geruchten. Avond: aardappelen met bonen. Bridge. Jan en ik winnen van matadors (4-1 ½).

Zondag 7 november 1943

Prachtig weer. Muis nummer 17. Kerkdienst met Heilig Avondmaal. Corvée. Kiev ontruimd! Russen blij.

Stand volgens Kolonel H.H. Thoden van Velzen (kgf. 30463): 9-1. Drink kopje koffie bij Rooseboom. Middag: eigen erwten en pap met rozijnen. Wandel van 1 tot 2 met Jan Jonkers. Expositie van ontwerpen voor de kerstkaart. Voetbalwedstrijd. Lees van Hans van Uden: "9.34 n.m.". Avond: bieten. Lees 's avonds op de kamer. Koud!

Maandag 8 november 1943

Betrokken. Hollands pakket: tafelzuur, mosterd, 40 sigaretten, 40 gr tabak. Middag: aardappelen met gedroogde wortelen. Wandel 10 rondjes met kapitein Jean Sivre (kgf. 30781). Lees van Arn. Bennett: "Mr. Prohack". Gerucht: Turkije stelt havens en vliegvelden ter beschikking van de geallieerden. Avond: kool. Bridge in eetzaal A. Win met Jonkers met 4-1. Wolken van rook! Geruchten.

Dinsdag 9 november 1943

Nevelig. Vochtig. Muis nummer 18. Gerucht Turkije niet geheel juist. Een en ander zou wel van Turkije geëist zijn. Zal wel op het zelfde neerkomen. Middag: bieten. Wandel 11 rondjes. Avond: aardappelen met bonen, goulash. Goed. Hitler zou gesproken hebben en hebben bedreigd met nieuw wapen binnen 14 dagen. Les. Eetzaal A.

Woensdag 10 november 1943

Sneeuw gevallen! Guur weer. 2 kaarten van Zus. Alle kinderen darmcatarrh, nogal hevig. Hoop spoedig verder bericht. Engelse thema's. Film: "De bruid van de Braziliaan". Heel aardig. Middag: eigen pap. Geen appels verder vandaag. Koud op kamer. Somber buiten. Avond: kool.

Donderdag 11 november 1943

Zelfde weer. Veel post. Niets voor mij. Ontvangen een Engels pakket. Mooi! Bacon, cacao, enz. Muis nummer 19. Middag: pap (weinig). Engels. Er valt lichte sneeuw. Avond: aardappelen met bonen. Cabaret: Hotel Metropole, in nieuwe bewerking. Buitengewoon. Turkije wijst eisen af.

Vrijdag 12 november 1943

Sneeuw gevallen. Mooi weer. Zon. Was. Foto genomen van kamer. Middag: boterham, bij gebrek aan peulvruchten. Wandel 5 kwartier. Avond: aardappelpuree, wortelen, vlees. Prima. Gerucht: aankomst van 9 Russische krijgsgevangenen, gevangen genomen 200 Km westelijk van Kiev (dat is 250 Km oostelijk van Stanislaw). Lees van Arthur van Schendel: "De fat, de nimf, de nuf". Kerkkooorrepetitie. Gerucht: Turkije toch juist? Naar zaal A.

Zaterdag 13 november 1943

Mooi weer. Later betrokken. Rotmorgen: kamers zwabberen, wasgoed uitzoeken, geen post. Bovendien een overhemd van me gemoerd in de was. Middag: kool.

Klacht van een Kapitein W.B. Boon (kgf. 31837) (een zuurpruim) aan de Generaal, omdat ik hem "onbeschoft" heb genoemd. Dicht een repliek en hoor er verder niets van. Avond: aardappelen met bonen, goulash. Voorstelling cabaret bezocht door Lager Commandant, Kamp Commandant en Orts Commandant, Muis nummer 19, Bridge.

Zondag 14 november 1943

Vrij goed weer. Corvée. Kerk. Volgens O.K.W.-bericht Russen bij Sitomir (kleine 300 Km ten oosten van Stanislaw) Middag: bruine bonen met Engelse pruimen. Wandel. Voetbal. Leider compagnies-schaakcompetitie. Avond: aardappelen met bieten. Bridge met Duyne, De Boer, en Jonkers

Maandag 15 november 1943

Anderhalf jaar in krijgsgevangenschap! (Niemand dacht toen, dat er nog 1 ½ jaar bij zou komen!). Sombor weer. Baden. Geen post. Zon. Goed O.K.W.-bericht: gevechten in Sitomir. Pracht weer. Wandelen 1 ½ uur. Vroeg donker. Lees van Dorothy Sayers: "Police at the funeral". Avond: kool. In eetzaal A alles in het donker. Geknoei met licht. Naar cabaret. Slotvoorstelling Hotel Metropole. Groot succes. Toespraken, geschenken. Heb nu 6 maal dat ding gezien. Gerucht: Russen aan Poolse grens. Ook de Duitsers begrijpen niet, dat wij hier nog zitten.

Dinsdag 16 november 1943

Mooi weer. Geen post. Honderden werkkrachten bezig aan vliegveld. Grote tractors. Oefeningen luchtafweer gisterenochtend. Middag: bieten. Wandel een uur. Van Genève zijn pakketten, sigaretten en kleding onderweg. Maak regeling schaakcompetitie. Slechts 2 appels. Avond: aardappelen met bonen, goulash. Engelse les.

Woensdag 17 november 1943

Nachtvorst. Mooi weer. Geen post voor mij. Vannacht druk verkeer. Colone richting zuiden. Harder gevechten, meldt O.K.W. Studie Engels. Middag: eigen erwtensoep. Voetbalwedstrijd Holland-Indië. Appèl in schemerdonker. Zeldzame kleurschakering oostelijke hemel: groen / blauw, etc. Avond: kool. Bridge.

Donderdag 18 november 1943

Regenachtig, Twee brieven van Zus en kaart van Klaas. Allen gelukkig wel. Speel schaak. Pannenkoeken van De Boer. Griespap. Havermoutkoekjes van Kapitein A.F.H. van Son (kgf. 30698). Ik kan niet meer. Avond: aardappelen met bonen, vlees. Bridge. Jan en ik verliezen 6 straight robbers van de (twee broers) Duyne's (kgf. 30182 en 31903) (7360 punten). Wat een kaarten!

Vrijdag 19 november 1943

Hollandse kranten tot en met 13 november 1943 Gerucht: bevrijding Russische krijgsgevangenen te Sitomir. Sombor nattig weer. Briefkaart van Zus! Allen gezond. Win 2 schaakpartijen (met klok) van Kapitein A. Rosmüller (kgf. 30612), de kampioen. Middag: eigen havermout. Blikjes voortaan leegstorten bij ontvangst. Mooie boel! Lees van Anton Roothaert: "De Vlam in de Pan". Avond: bieten.

Zaterdag 20 november 1943

Zelfde weer. Brief van Zus van 1 november 1943 Alles wel. Luizenjacht. Een paar gevangen. Middag: kool. Krijgen op de kamer een lamp er bij. Grote deining over wáár deze komt te hangen. Ieder wil hem boven zijn hoofd. Avond: aardappelen met bonen, goulash. Bridge.

Zondag 21 november 1943

Zelfde weer. Corvée. Kerk. Halve omelet (wordt hier nog een restaurant). O.K.W.-bericht: Sitomir heroverd. Middag: pap met pruimen. Geen appèls verder. Herstel mijn pyjama-jas. Avond: bieten. Concert Walther Boer (cello): Brahms en Schumann.

Maandag 22 november 1943

Zelfde weer. Wasje. Middag: pap. Gerucht: Kiev weer in Duitse handen? Vlooiën springen over de tafel. Grote heibel over verdeling ondergoed Rode Kruis. Avond: kool. Bridge.

Dinsdag 23 november 1943

Zelfde weer. Mist. Val Kiev onwaar? Ja: O.K.W. spreekt alleen van succesvolle gevechten westelijk van Kiev. Zon breekt door. Avond: bieten. Hollands Rode Kruis pakket. Krijg 40 gr. Tabak en 40 sigaretten. Ruil de sigaretten tegen tabak. Hockey-wedstrijd tegen Cadetten en Adelborsten (4 – 0). Morgen pakje, voor het eerst sedert 29 oktober 1943 Muis nummer 20. Avond: aardappelen met bonen. Engelse les.

Woensdag 24 november 1943

Regen. Muis nummer 21 en 22. Pakje nummer 59: appelen. Prachtig overgekomen. Middag: bonensoep. Studie. Drie appèls in modder en regen. Bij ochtendappèl velen te laat. Duitsers zijn wel lankmoedig. Avond: aardappelen met kool, goulash. Bridge.

Donderdag 25 november 1943

Mist. Muis nummer 23. Vorderingen geallieerden in Italië. Middag: pap. Lees van Jack London: "The Call of the Wild". Avond: aardappelen met bonen, goulash. Goed. Bridge. Luitenant Janssen (relletje van indertijd) door krijgsraad te Lemberg veroordeeld tot 1 ½ jaar gevangenisstraf. Verdedigd door Mr. H.H.A. de Graaff (kgf. 30558) en Mr. A.F. Steffen (kgf. 31693) (als ik me dat wel herinner). Anderen terug. Gerucht: Schacht naar Zwitserland voor vredesonderhandelingen.

Vrijdag 26 november 1943

Regenachtig. Weer geen post. Appèls in modder en regen. Hauptmann zonder jas. Appèls een koopje met dit weer. Trek eindelijk m'n pullover aan. Heb last van mijn linker nier of zoiets. Niersteen op komst? Lig even op mijn bed en ga daarna naar de dokter Menso Jan Nubé (kgf. 32064). Krijg tabletje morphine om in de het uiterste geval te gebruiken. Zal wel met een sisser aflopen, maar je bent 's nachts echter van alles afgesloten. Avond: aardappelen met boontjes.

Zaterdag 27 november 1943

Geen last meer. Winderig en fris. Weer een stelletje te laat op appèl. O.K.W.-bericht: Gomel ontruimd. Lees van Marie Koopmans: "Mooi Mienken en de Smokkelkoning". Middag: kool. Avond: aardappelen met erwten. Opvoering Shakespeare: Spel van vergissingen. Buitengewoon goed. Costumering bewonderenswaardig. 21.15 – 22.00 licht uit. Ontvluchtingspoging van verschillende groepjes (onder anderen Kapitein A.Th.C. Opsomer (kgf. 30806) en Kapitein F. Wijnman (kgf. 30509-32339) mislukt.

Fik Schouten schot in de lies. Niet ernstig. Om 23.15 plaatjesappèl op de kamer⁶³).

Zondag 28 november 1943

Mooi weer. Er schijnen 3 man weg te zijn. Corvée. Kerk. Middag: eigen pap.

Er zijn in totaal 7 man weg!

Voetbalwedstrijd. Vandaag herhaldelijk geen water. Avond: aardappelen, hachée zonder vlees. Bridge in eetzaal A.

Maandag 29 november 1943

Bewolkt. Weer geen water. Pompinstallatie zou defect zijn. Geen baden. Wasgoed eindelijk terug. Middag: gedroogde boerenkool. Niet lekker. Appèl 14.30 tot 16.00 in de kou. Er zijn er weer een paar zoek⁶⁴). Avond: bieten. Bridge in zaal A.

Dinsdag 30 november 1943

Wat regen. Verdeling ondergoed op de meest krankzinnige wijze geregeld: loting. Krijg met 3 anderen een hemd en een onderbroek. De rest krijgt schoenen, pyama's, overhemden, enz. De overblijvende 2 stel ondergoed opnieuw verloot, waar we ook naast grijpen. Waarom stuurt het Rode Kruis niet ieder een compleet stel, in etappes? We zitten vrijwel allen krap in de kleding. Pakje nummer 58 van 2-11-1943: koek, groene erwten, rijst, gedroogde wortelen, sigaren! Middag: kool. Lees van Abel Hermant: "Erneline". Avond: aardappelen met bonen, goulash. Jonkers en ik laten ons schrappen van de "kledinglijst". Zullen ons zelf wel redden. Engelse les. Wachtposten gebruiken thans lichtpatronen.

Woensdag 1 december 1943

Mooi weer, Beklaag mij met Jonkers over de verdeling van het ondergoed. Middag: eigen groene erwten (keihard). Theorie over de krijgstuicht door Generaal. Beter laat dan nooit. Avond: bieten. Concert symphonie orkest met mannenkoor (von Glück, Mozart). Zeer goed.

Donderdag 2 december 1943

Betrokken. Nog altijd geen post. Pakje nummer 61 van 11-11-1943: trui, bijbel, borstels, witte bonen, rijst, suiker, sigaren. In orde. Vergadering schaakleiders voor kampwedstrijden. Ontvangen 70 Poolse sigaretten en 20 hazelnoten (Turkse zending). Avond: kool. Bridge.

Vrijdag 3 december 1943

Mooi weer. Prachtige kaarten van de fronten in cantine. Af en toe vliegtuigen. Druk bezig met inrichten vliegveld. Middag: boterham. Ontvangen goede Duitse margarine. Pakje nummer 57: koek, suiker, roggemeel, bruine bonen, gedroogde wortelen, vier sigaren. Gerucht: conferentie Grote Drie in Teheran. Avond: bieten. Repetitie kerkkoor.

⁶³ Zie tevens "de zak met vlooiën", p. 164 ev. Ook ontsnapten die dag Luitenant ter Zee Ch.L. Douw van der Krap (kgf. 2912), Vaandrig W.A. Pückel (kgf. 30914), Luitenant ter Zee Frits E. Kruijnk (kgf. 2961) en Kapitein Barend Mulder (kgf. 30066).

⁶⁴ Zie "Officieren achter prikkeldraad", p. 264 waar de ontsnapping van Luitenant ter Zee Ch.L. Douw van der Krap (kgf. 2912), Vaandrig W.A. Pückel (kgf. 30914), Luitenant ter Zee Frits E. Kruijnk (kgf. 2961) op 29 november 1943 is geplaatst. Deze datum komt niet overeen met de ab- und zugangslisten die 27 november 1943 vermelden.

Zaterdag 4 december 1943

Goed weer. Post! Brief van Zus. Allen wel. Tombola: ½ pot konijnenragout, ½ pakje vijgen, 1 sigaar. Middag: kool. Speel competitie-partij tegen van Wijk en verlies door blunder. Avond: aardappelen met eigen boontjes en erwten, Bridge.

Zondag 5 december 1943

Een sneeuwtafijl. Lekker weer. Corvée. Watervoorziening nog steeds niet in orde. Klacht van Generaal. Kerk. Middag: eigen rijst met rozijnen (met van der Wal). Schaakpartij met Kapitein Ch.H. van Malsen (kgf. 30084) afgebroken. Avond: aardappelen met bonen, goulash. Best. Cabaret: Sint Nicolaasvoorstelling. Sinterklaas bewaakt door 2 hellebaardiers!! Taptoe Troubadours in bioscoopzaal. Vals!

Maandag 6 december 1943

Zelfde weer. Muis nummer 24. Middag: bieten. Studeer Engels en analyseer afgebroken partij. Koffergramafon met aantal goede platen. Avond: kool. Bridge.

Dinsdag 7 december 1943

Mooi weer. Dertien Turkse sigaretten. Middag: kool. Waar blijft mijn Sint Nicolaas pakje? Avond: aardappelen met bonen, goulash. Goed. Engelse les. Bridge.

Woensdag 8 december 1943

Dooi. Lichte neerslag. Pakje van het Nederlandse Jongerenverbond. Boekjes. Middag: eigen witte bonen. Appèl in sneeuwjacht. Terugtocht van Napoleon uit Moskou. Risje straffen voorgelezen. Avond: bieten, Afgebroken partij remise. Begin nieuwe partij. Ook remise. Geruchten.

Donderdag 9 december 1943

Verse sneeuw. Briefkaart van Zus. Lees van Richard Marsh: "The Beetle". Middag: pap (weinig). Avond: aardappelen met bonen, goulash. Krijg uit andere kamp (Cadettenkamp) (clandistien) felicitatie met doosje sigaartjes van Frits de Jong. Buitengewoon aardig! Naar de tweede opvoering Shakespeare. Zaal half vol! Geen O.K.W.-berichten meer, omdat zender niet meer werkt.

Vrijdag 10 december 1943

Ter ere van mijn verjaardag langdurig morgenappèl (08.15 tot 10.30). Opsporing van drie lui, die zich in gebouw verstopt hebben en daardoor alles in rep en roer. Koffietafel met koek en sigaar kan echter nog net doorgaan. Krijg kleine geschenken van De Boer, Jonkers, en Duran. Van der Wal heeft een pudding getracht te maken, met het cijfer 49 er op. Leuk. Middag: pap. Generaal belast met de krijgsgevangenen en komt vanmiddag. Jacht op blikjes en oorlogskaarten. Avond: aardappelen met kool, konijnenragout. Klaas (Tielrooy) en Langenhagen op bezoek. Repetitie van het kerkkoor.

Zaterdag 11 december 1943

Twee briefkaarten van Zus, van 19 november 1943 Allen wel. Middag: bieten. Appèl 11.00 met lakens. Appèl 15.00 tot 16.00: de drie lui, die officieel zoek zijn, zijn terug, maar er zijn nu weer 3 anderen poten. Aardig puzzletje. Avond: aardappelen met erwten, ragout. Bridge.

Zondag 12 december 1943

Corvée. Foto-appèl van 8.45 tot 12.30. Ruim 3 ½ uur in de sneeuw. Stemming bedonderd. Middag: eigen gort met pruimen. 15.00 kerk. Avond: kool (1 lepel). Geen amusement voorlopig. Bridge.

Maandag 13 december 1943

Overall koud. Cantine dicht. Berg me op in zaal A. Baden. Middag: eigen bruine bonen. Pakje nummer 63: bruine bonen, groene erwten, spikkelbonen, narona. Mooie zending. Avond: bieten. Lees van Felix Timmermans: "Boudewijn". Causerie Luitenant Kolonel (overste) Carl Mattern (kgf. 31562) over landmijnen.

Dinsdag 14 december 1943

Brief oma en van de jongens. De verjaardagsbrief! Protest van Generaal over toespraak Hauptmann Milius door Lager Commandant aanvaard! Voorstellingen gaan weer door. Argentijnse zending levensmiddelen. Win mijn eerste partij in Kl.A I van Majoor C.M. van Hall (kgf. 31756). Middag: kool. Avond: bieten, goulash (zonder vlees). Engelse les. Bridge. Lees van Holdsworth: "A garden of spinsters". Geruchten: val Reval.

Woensdag 15 december 1943

O.K.W.-bericht: Tzerkasay ontruimd. Pakje nummer 64: koek, boter, kaas, suiker, melk en 3 sigaren. Prachtig. Engelse studie, Middag: eigen soep en boterham met echte boter en kaas! Hollandse kranten tot begin december 1943. Avond: kool. Bridge in cantine met woensdagavondclubje. Rokerij schaars.

Donderdag 16 december 1943

Brief van 22 november 1943 en kaart van 23 november 1943 Middag: pap. Avond: bieten, goulash, zonder vlees. Bridge met (de twee broers) Duyne's en Jan.

Vrijdag 17 december 1943

Wat guur. Met boek in cantine. Bombardement van Berlijn. Engels pakket ontvangen. Fijn spul. Middag: eigen pap. Avond: koolrapen. Kerkkoor.

Zaterdag 18 december 1943

Luizenjacht. Vind er geen een! Dekens kloppen, enz. Middag: kool. Avond: bieten, goulash. Zending Hollandse appelen. Pakketten uit Geneve aangekomen. Gerucht: geweldig bombardement op Berlijn (2000 vliegtuigen).

Zondag 19 december 1943

Corvée. Kerk. Middag: pap. Lees van Kathleen Norris: "The Love of Julie Borel". Vrij warm op kamer tot 15.00. Avond: kool. Bridge. Diefstallen door Russen bij pakkettenlossen. Ook wagon geplunderd.

Maandag 20 december 1943

Klachten over Compagnies keuken. Lieveheersbeestjes. Compagnies Commandant veel te slap. De Leeuw koning. Speel partij tweede ronde. Afgebroken in goede stand.

Middag: eigen groene erwten. Avond: bieten. Causerie 1^e Luitenant J. Sjoerds (kgf. 32025 / 32393) over verblijf in Lemberg (zaak Janssen)⁶⁵). Mooie boel daar.

Dinsdag 21 december 1943

Wat nieuwe sneeuw. Zachter weer. Middag: kool. Avond: bieten. Vandaag Argentijnse kaas, chocolade, jam, zeep. Engelse les.

Woensdag 22 december 1943

Om 7.00 reeds Amerikaans pakket. Studie Engels. Middag: eigen pap. Avond: rapen, goulash. Bridge.

Donderdag 23 december 1943

Verjaardagspakje nummer 60: koek, boter, forto's, zuiker, blik vis. Dat is gelukkig fijn binnen! Gisteren 36 Amerikaanse sigaretten. Middag: boterham. Speel partij uit. Laat winst glippen. Jammer. Prachtpartij. Avond: kool. Bridge. Kapitein Joh. H. Bartman (kgf. 31523) valt op appèl. Hersenschudding.

Vrijdag 24 december 1943

Dooi weer. Middag: eigen bruine bonen. Voorbereiding Kertmisviering. Kamer versierd. Repetitie kerkkoor. Brief van Zus van 2-11-1943, met 2 foto's. Aardig. Schrijf kaart Kerstmis 1943. In eetzaal met lectuur.

Zaterdag 25 december 1943 (Eerste Kerstdag)

Geschied in de nacht, ook van soort licht geschut. Katholieke kerkgangers om 5.00 uit de veren. Kerkdienst Protestanten zeer vol. Onze kamer in Kersttooi. Middag: eigen bruine bonen. Van 15.30 tot 17.00 Kerstviering met koor en orkest. Indrukwekkend. Avond: macaroni met vlees, eigen pudding. Bridge in cantine.

Zondag 26 december 1943

Geen corvée. Vrije beurt. Korte kerkdienst. Nieuwe sneeuw, doch heel weinig. Middag: overgeschoten macaroni, die ik zelf oppiep. Praatje in de cantine met De Heer. Avond: Kerstmaaltijd: toast met Hollandse sardientjes, aardappelen met bonen, goulash, vla, koffie, sigaar! Bridge.

Maandag 27 december 1943

Nieuw pak sneeuw. Al weken lang geen zon. Baden. 185 Engelse sigaretten per man. Middag: boterham. Avond: kool. Gerucht: Scharnhorst gezonken⁶⁶).

Dinsdag 28 december 1943

Pakje nummer 67: koek, melk, spek, bruine bonen, chocolade pasta. Verlies partij 3de rond. Middag: kool. Avond: bieten. Om 19.00 cabaret. Vandaag is het 250.000 ste pakket uitgereikt, met fanfares, aan Pieters.

⁶⁵ Hij was op 19-9-1943, samen met G. van der Slikke, H.B. Evers, B.H.J. Callenbach afgevoerd naar de gevangenis in Lemberg en kwam 25-11-1943 weer in Stalag 371 terug (bron: Ab- und Zugangslisten Nationaal Archief Den Haag).

⁶⁶ Het Duitse slagschip de Scharnhorst werd in de val gelokt toen het probeerde een Amerikaans konvooi te onderscheppen. De Scharnhorst was één van de grootste oorlogsschepen van de Duitse marine. Het werd op 26-12-1943 tot zinken gebracht door schepen van de Engelse vloot.

Woensdag 29 december 1943

Al maar somber. Kaart van 5 december 1943 Hans heeft griep. Ontvang Nederlands Kerstmispakket. Prachtig. Middag: boterham. Van 13.00 tot 16.00 sokkenstoppen. Avond: rapen, goulash. Bridge in de cantine.

Donderdag 30 december 1943

Twee brieven van 20-11-1943 en 10 december 1943 Pakje nummer 65: speculaas, taai, boter, kaas, melk, reep, 5 sigaren. Pakje nummer 66: koek, kunsthoning, dunne melk, kapucijners. Ben nu weer aardig voorzien. Lees van C.B. Poultney: "A cat and dog life". Middag: gortpap (weinig). Nog een pakje nummer 68: taai, suiker, bonbons, erwten, bruine bonen. Alles komt tegelijk. Men ruimt op. Avond: zuurkool. Vandaag eindelijk wat zon! Bridge.

Vrijdag 31 december 1943

Wat sneeuw. Later zon. Kaart van Zus van 11 november 1943 Studie Engels. Lees van Jack London: "The Little Lady of the big house". Middag: eigen groene erwten. In cantine, in 't zonnetje. Op bezoek bij Rooseboom. Kerkkoor. Avond: bieten, Stampvolle Oudejaarsavondkerk. Wilhelmus. Concert van Kwartet: Haydn, Mozart. Prima. Spelletje domino op kamer tot 24.00 met koek.

Zaterdag 1 januari 1944

Nieuwjaarsdag. Gelukwensen. 10.00 korte kerkdienst. Mooi weer, Om 11.30 appèl. Wandel met Kapitein J.A.A. Sitzen (kgf. 31997). Middag: bieten. Geen appels verder. Lees in cantine. Hollandse kranten na 20 december. Avond: aardappelen met goulash, met eigen bruine bonen. Bridge. Het vriest flink (-13 graden).

Zondag 2 januari 1944

Minder koud. Corvée. Kerkdienst. Nog één tamme kraai op het appèl. Middag: eigen bruine bonen. Van 14.00 tot 15.30 C&A met Kloris en Roosje. Heel aardig. Avond: rapen. Gerucht: vertrek naar Belfort.

Maandag 3 januari 1944

Pakje boeken Nederlanderlands Jongeren Verbond. Middag: eigen bruine bonene. Pakje uit Utrecht: kapucijners, kaas, koek. Prachtig. Avond: bieten. Gerucht: Mussolini afgetreden. Bridge.

Dinsdag 4 januari 1944

Natte boel. Pakje nummer 70 van 20-12-1943: koek, kunsthoning, blokwei, gedroogde boontjes, bruine bonen, suiker. Vliegtuigen op vliegveld. Oude verkeerstoestellen. Aanvoer gewonden? Middag: bieten. Lees van A.P. Herbert: "The water gypsies". Avond: kool. Mussolini niet afgetreden. Muis gevangen.

Woensdag 5 januari 1944

Nieuwe sneeuw. Muis gevangen. Shitomir gevallen! Gerucht: Boeg bereikt. Poolse grens overschreden. Over 14 dagen gaan we naar een kamp in Mecklenburg (ook Dortmund, Belfort, Neurenberg genoemd). Middag: bruine bonensoep. Koude wind. Lichte sneeuw. Avond: kool en goulash. Lager-Commandant heeft blijkbaar 'voorlopige waarschuwing' gekregen. Zouden naar Brandenburg gaan, bij Stettin.

Donderdag 6 januari 1944

We vertrekken! Onbekend precies waarheen. Drie treinen op verschillende dagen. Eindelijk! Speel wedstrijdpartij. Afgebroken met pion voor. Middag: pap. Avond: bieten. Eten blikjes op. Algemene opschudding. Opruiming. 's Avonds 156ste voorstelling cabaret: comedie. Enorm succes. Mooiste stuk tot dusver.

Vrijdag 7 januari 1944

Wind noordwestelijk. Lichte sneeuw. Maandag vertrekken: 1^e compagnie + C&A; dinsdag 5, 6, 7 en 8ste compagnie; woensdag 2, 3 en 4de compagnie. Stuur "telegram" aan Frits de Jong. Als antwoord op zijn Nieuwjaarswensen. Middag: warme hap en kapucijners. Ruil brood tegen wit garen van Rus. Loot van Rode Kruis een pyjama! Inpakken depot: 9 blikjes. Twee brieven en 1 kaart. Allen wel. Verlies schaakpartij. Avond: eigen sperciebonen uit blik. Bridge.

Zaterdag 8 januari 1944

Ik bemachtig een Rode Kruis-doos voor mijn spullen. Er komen nog reserve-officieren uit Holland binnen, die al van 18-12-1943 rondtrekken ⁶⁷). 's Middags zigeunermuziek van strijkje op bovenste rotonde. Alles wordt afgetakeld, ook de cantine. Ongezellige boel. Avond: bieten, goulash. Bridge met oude ploeg (van Malsen, Muntjewerff en Jonkers).

Zondag 9 januari 1944

Door weer. Corvée. Korte kerkdienst. Middag: pap met rozijnen. Uitreiking suiker en restanten boter. Rumoerig. Avond: bieten. Laatste bridge met (de twee broers) Duyne's. Charles vertrekt morgen. Cantine koud.

Maandag 10 januari 1944

Zelfde weer. Vroege reveille voor Hoofdofficieren. Leveren om 07.00 bagage in. Officieel: onze bestemming is Neubrandenburg! 100 Km noordoostelijk van Berlijn. 10.45 afmars Hoofdofficieren. Neem afscheid van Rooseboom, Klaas (Tielrooy) en Langenhagen. Middag: eigen groene erwten. Proefgepakt. Ik kan alles bergen in 2 koffertjes en 2 Rode Kruis dozen. Avond: bieten.

Dinsdag 11 januari 1944

Felle koude wind. Sneeuw. Geen appèl. Om 08.00 staat groep II op appèlplaats, gereed voor vertrek. Vele omwisselingen met groep III. Om 12.00 appèl. Zon. Om 14.00 inleveren goederen. Koffers weggebracht. Lees van Ed. Penkala: "Tarakanova". Avond: bieten. Bridge.

⁶⁷ Vrijwel zeker betreffen dit de 21 officieren die vanuit Grüne bei Lissa op 5-1-1944 vertrokken naar Stalag 371 (bron: Nationaal Archief, 2-13-98 inv. 164; Ab- und Zugangslisten Schildberg / Grüne bei Lissa). Ze zijn voor zover valt na te gaan niet opgenomen in de Zugangslisten van Stalag 371.

8. De reis van Stalag 371 Stanislau naar Oflag 67 Neubrandenburg.

Woensdag 12 januari 1944

Afmars van Stanislau.

06.00 Reveille. 07.00 pap. 07.45 appèl met handbagage. Daarna afmars naar Cadettenkamp voor Prüfung. Rondhangeren. Eindelijk na controle bagage naar station. Bewaking Grüne Polizei. Luitenant Willem A. Young (kgf. 30716) tracht te ontvluchten. Wordt door de long geschoten. Veel bekijks. Hongaren. Wordt donker. Vorderen slechts langzaam door vele bagage (draagbaren, sleedjes). Om 17.00 aan station. Donker. Het sneeuwt. Met 37 man in een goederenwagon van 21.2 m. Kunt je niet roeren. Besluiten om alles te laten als het is tot dag aanbreekt. Geen verlichting, behalve van eigen pitjes (Hitlervet!).

Donderdag 13 januari 1944

Vertrekken 's nachts om 02.00, Aju Stanislau!

Van 07.00 tot 08.00 te Chowdow. Maken als het licht wordt een indeling van een lig-, zit- en hangploeg. Aflossen om de 6 uur. Een derde van de wagon biedt gelegenheid voor slapen. Een ander een derde voor zitten en het middelste stuk om de kachel en "de ton" voor hangen op een koffer of doos. Urineren geschiedt via een bierglas, dat net door een klein, met ophefbaar glas afgesloten, zijraampje kan. Oponthoud voor Lemberg. Van 14.00 tot 15.00 aldaar. Groot emplacement. Treinen met tanks, geschut, enz. Krijgen 1/3 brood, worst en koffie. Deur open. Mogen er uit. Algemene dirkpartij op de spoorrails. Rode Kruis-zusters hebben plezier over deze blote billenparade. Drink wat water en vul mijn flesje. Trein passeert in volle vaart. Vlucht van lui met half opgehaalde broek. Einsteigen! Kruipen onder stilstaande trein door. Zie trein met Tigers. Vertrek om 16.00. Om 20.00 Przemysl. Rijden gehele nacht flink door. Staan af en toe stil. Jarislaw gepasseerd. Van 22.00 tot 04.00 ligploeg. Slaap goed.

Vrijdag 14-1-1944 en zaterdag 15 januari 1944

Bij aanbreken dag langdurig stil bij Reichshof (oosten van Krakau). 13.00 bij Tarnow. Groot kerkhof. Sneeuw. Vertrek 13.00. Opschrift fabriek "Hols hilfft siegen!" Te 15.00 gestopt op enorm emplacement. Materieeltreinen. Krakau? Compagnie soldaten. Dorst, dorst! Trein met sleden. Regen. Slakkengang. Stop. Vanaf 16.00 stil. Dirken. Ontvluchttingspogingen. In een wagon alle schoenen ingenomen. We zijn te Schabbina (bij Krakau). Krijgen niets. Dorst. Van 16.00 tot 22.00 ligploeg. Ga niet slapen. Verwacht dat we iets zullen krijgen te drinken en wil dat niet mislopen. Verschillende patiënten. Dokter geroepen. Weet te bewerken, dat er water gehaald mag worden, mits de heren niet ontvluchten s.v.p.. Wim de Boer en een makker halen bussen en flessen met water. Om 13.30 eindelijk wat water. Hang en zit. Voel me geradbraakt. Al maar wachten. Geen rangeerlocomotief om ons naar "Verpflegungsstelle" te brengen. Komen daar 's middags aan. Glibberpartij. Primitief ingericht. Bord pap. Aborte. Om 20.00 vertrekken we tenslotte. Passeren Kattowitz. Opschrift station: "Die Heimat ist stolz auf die Heldentaten ihrer Söhne". Kruipen vooruit. Kachel aangemaakt. Stikken van de rook. Steeds nieuwe emplacementen.

Zondag 16 januari 1944

Lig van 04.00 tot 10.00. Schieten nu hard op. Maak 's nachts de volgende limerick:

Gevangentrein, aan 't eind van een blok

Stopt met geweldige schok

De hele uitdragerswinkel

Lawaait met luid gerinkinkel

En de nachtpit slaat uit met een plof.

(in de wagon hing aan iedere spijker een bende uitrusting en blikken. Als de trein –opzettelijk– met een hevige schok stopte, maakte de hele boel een hevig lawaai en viel het vetpotje meestal om).

Om 08.30 te Neisse. 10.45 Kamenz (Schlesien). 11.45 Frankenstein. 11.25 Weillau. 12.00 Reichenbach. 12.50 Kroiswitz. 13.00 Schweidnitz. 13.20 Königszelt. Naar Verplegungsstelle (ongeveer 14.00). Thee. Brood. Dirken.

Vertrek ca. 18.30. In onze wagon hebben enkele lieden die een poging willen doen te ontvluchten, een gat in de achterwand gezaagd. Wordt ontdekt en door de korporaal van de Abwehr dicht gespijkerd. Lollige vent. Zegt: "Ihre Pflicht ist es zu entflüchten, die meine ist es zu verhüten".

Maandag 17 januari 1944

Om 02.00 passeren we Sagan. Om 06.00 Kottbus. Naderen Berlijn. Finsterwald.

Bij aanbreken dag langdurig stil bij Falkenberg. Dorst. Krijgen 1/3 brood, leverpastei, 1 kroes water. Bos en meertjes. Vertrekken 13.10. Om 13.20 weer stil. 13.25 verder. 14.10 Zellendorf.

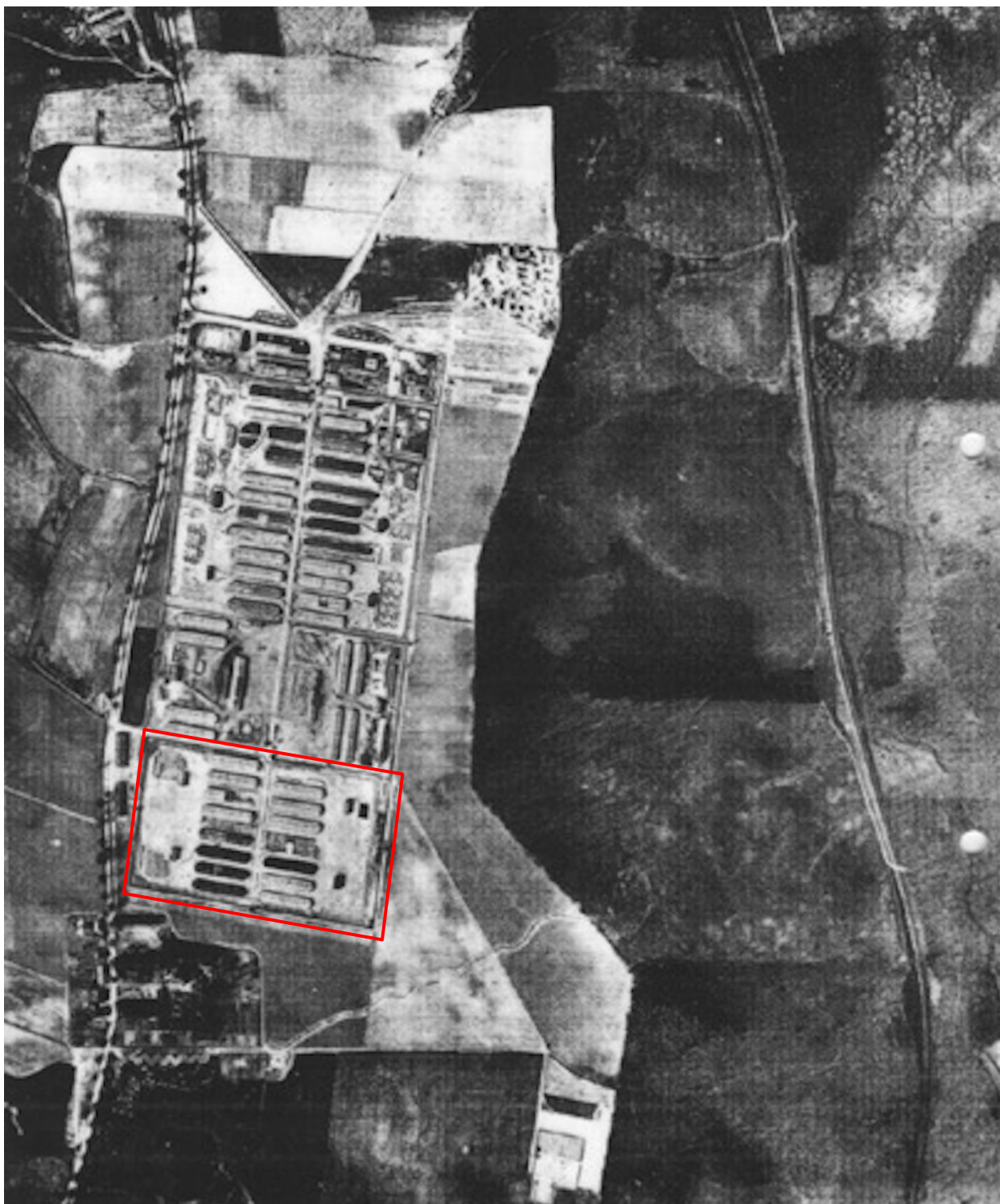
14.30 Jütebag. Zuid van Berlijn. Artilleriekamp, Russen aan het werk.

Doodse omgeving. Mist. 15.20 Trebitz. 16.00 Berlijn-Ost (Ligtenfeld). Grote verwoestingen. Ik rust van 16.00 tot 23.00.

Dinsdag 18 januari 1944

Neu-Strelitz. Tegen middernacht te Neubrandenburg. Even voor het stilstaan van de trein ontvluchten A.Th.C. Opsomer (kgf. 30806), F. Wijnman (kgf. 30509) en luitenant H.J.M. Derks (kgf. 31548) via het gat. We geven hun alle water wat we nog hebben mee. De vluchtelingen worden ontdekt, doch twee weten er tijdig weg te komen. De laatste man, die de kapitein had laten voorgaan, kruipt achter een van de wielen van de wagon en wordt daar a bout portant doodgeschoten. Men legt hem in de wagon naast ons en zegt: "Hier ist einer eurer Kamaraden. Er ist tot!" Wijnman volgende dag achterhaald. Opsomer nog weg (word ook gepakt, even later). Gehele nacht hangen we rond, wachtend op de dageraad. Dorst! Van 9.00 tot 9.30 uitladen. Tot 10.45 rondhangen perron. Derks ligt op perron onder een deken. Doodjammer. Aardige, rustige jongen.

We worden geteld. Kijken wat ze hebben overgehouden. 10.45 colonne op mars. Aardig, Middeleeuws stadje. Zingen: Voor Koningin en Vaderland! "Ruhe!" Na 2 uur gesleep eindelijk bij kamp. Ovatie van de Poolse officieren, die een kamp langs de weg bewonen. Fransman roept: C'est bientôt fini! Wachten voor ingang barakkenkamp tot ca. 14.30. Door en door koud. Dorst. Rus komt emmer water brengen, doch krijgt van schildwacht trap onder z'n achterwerk. Weg water. In het kamp niets voorbereid. Men had ons pas verwacht tegen 26 januari 1944 Barak zonder licht, vuur, water, ligging. Geen tafel, geen bank. Alleen naakte houten kribstellen. We bemachtigen een 5-tal strozakken. We veroveren een hok in de buitenste barak, met uitzicht naar buiten. De houtwol uit de bedzakken verspreiden we over het hok.

Luchtfoto RAF juni 1944 met het Oflag 67 rood omrand

Ik spreek Klaas (Tielrooy) en Langenhagen. Spreek Frits de Jong, die mij onthaalt op 2 fortkoeken met boter en suiker en een kop thee (van Van West). Doet een mens goed. 's Avonds wordt door de keuken nog een thee verstrekt, waarna goede warme aardappelsoep. Gaan om 19.00 naar bed en slapen de klok rond. Barak is zeer vochtig. Voor ons zouden er Russen in deze barakken hebben gezeten, die ze hebben laten verhongeren. Vanuit onze barak hebben we uitzicht op een Rittergut en in de verte, tegen de bosrand, op het massagraf.

Woensdag 19 januari 1944

Thee. Nog geen water. Komt 's middags. Ook enige lichtpunten aangebracht, in de doorloop van de barak. Hokken zonder licht. De middengang is 's avonds een fantastisch geheel. Lijkt wel een bazarstraat in Algiers. Alle koffers daar opgeslagen. Iedere spijker hangt vol. Tafeltjes en zitplaatsen van stenen. Duitsers weten nog altijd niet wie er weg zijn. Zijn er velen. Er zijn alleen al 61 cadetten en adelborsten gedrost. Ze hebben weinig personeel. De Prüfers staan op wacht. Ben verkouden. Om 15.00 soep. Om 21.00 naar bed.

Donderdag 20 januari 1944

Zelfde mistige, kille weer. 9.00 appèl. Duurt een uur. Vrij veel zieken. Bagage komt aan. Doos ontvangen. Waar blijft mijn koffer? (Een koffer en een doos had ik bij mij). Om 12.00 soep met stukjes spek. Ons hok (nummer 15) belegd door van tevoren uitgezocht stel: De Boer (kgf. 30759), Jonkers (kgf. 30530), Muntjewerff (kgf. 30742), Schlamilch (kgf. 30363), Schaper (kgf. 30067), Mens (kgf. 30073), Blanken (kgf. 30065), De Hosson (kgf. 30078), Van Malsen (kgf. 30084) en ik ⁶⁸). Bezoek Vaandrig Hans Buys (kgf. 32136) ligt ziek en Frits de Jong. Appèl van 15.13 tot 16.00. Zon komt door. 's Avonds ineens alle lichten uit. Vliegtuiggeronk. Schoten door de barakken, omdat er daar een lucifer wordt aangestoken. 1e Luitenant Joh.B. Kempees (kgf. 30400) een schampschot. Een zware dreun. Om 21.00 licht weer aan.

Vrijdag 21 januari 1944

Corvée. Haal thee voor de jongens. Waslokaal rotzooi. Weinig water en veel vuiligheid. Appèl van 9.00 tot 9.45. Alle zieken ook op het appèl. Veel kraaien en veel vliegtuigen. Er is een vliegveld in de buurt. Zon komt door. Wind, kil. Heb hoofdpijn en maag overstuur. Begravenis Luitenant Derks. 14.00 te zien uit barak. Appèl van 14.30 tot 15.15. Kachel (uit de ruines van Stettin) gekomen. Waar blijft mijn koffer? Tegen 17.00 kachel aan (een voor 100 man). Geruchten over ander kamp. Prüfers naar oostfront. Ook Boris en Lindau (wat is het toppunt van verwaandheid? Hitler! Die denkt dat hij Lindau is!). Vrouwelijke prüfers? Veel gestolen uit bagage. Rotzooi overal. Middageten zeer slecht. Ga met asperientje onder de wol.

Zaterdag 22 januari 1944

Vannacht luchtactie in de buurt. Betrokken. Onderzoek naar moord op Derks. Idem aanschietsen Young. Krijgen briefkaartformulier, Middag: aardappelsoupe. Droevig, Stormachtig weer. Bridge. Alles om de kachel. Om 23.30 uit de veren (?). Er zouden er enigen ontlucht zijn ⁶⁹). Na 10 minuten weer naar bed.

Zondag 23 januari 1944

Slecht weer. Foto-appèl. Om 10.00 weer binnen, dank zij mijn laag nummer (kgf. 30105). Vis uit blik. Maken het ons gezellig. Waterkoken op kachel. Koffie. Lees en speel. Buiten unheimisch. Vannacht 12 man ontlucht ⁷⁰). Bridge met oude Stanislau-club. 14.00 zuurkool. 15.00 soep. Kan niet op vandaag. Storm. Barak tocht en lekt niet.

⁶⁸ In Stanislau lagen deze op kamers 195 en 266.

⁶⁹ Volgens "Officieren achter prikkeldraad" zijn dit Dirk van Langen, Arend Berlijn, Leo de Hartog, Georges Fraser, Schelte Westra, Wijnand Langeraar, Johan Ter Pelkwijk, Arnold (Nol) Vintges, Jacob (Jaap) Wallinga en Otto van Lingen.

⁷⁰ Dirk van Langen, Arend Berlijn, Leo de Hartog, Georges Fraser, Schelte Westra, Diederik Baron van Lynden, Louis van der Elst, Otto van Lingen, Jacob Wallinga, Arnold Vintges en 2 onbekenden (bron Ab- und Zugangslisten Nationaal Archief Den Haag).

Maandag 24 januari 1944

Winderig. "Ausgedehnt" appèl. Valt mee. 2e Luitenant G.Th.S. Pape (kgf. 30097-32290) afgetreden als Compagnie Commandant. Majoor Jan Mallinckrodt (kgf. 30007) opvolger. Gerucht: landing in Griekenland. Waar blijft mijn koffer? Zon door. 13.15 soep (water, aardappelen, rapen). Rondbrengen van maaltijd duurt 3 ½ uur. Appèl van 14.45 tot 15.15. Lees en bridge. 's Avonds storm met sneeuw en hagel.⁷¹⁾

Dinsdag 25 januari 1944

Wind. Jagende luchten. Regenboog. Slik. Appèl van 8.30 tot 9.15 in de modder. Krijgen eindelijk ontbrekende bedzakken. Koffer ontvangen. Open. Mankeer twee sokken van verschillende paren. Strop. Lees van Brodic Innes: "Oud als de Wereld". Verbetering voeding. Twee maaltijden. Bonen ingeleverd. Zaak komt op gang. Bridge. 21.15 licht uit.

Woensdag 26 januari 1944

Wind en regen. Ochtendappèl van een uur. O.K.W.-bericht: landing bij Ancio (40 Km ten zuiden van Rome!). Ontvang een Amerikaans pakket. Wat een weelde! Frits de Jong op bezoek. Middag: zuurkool. Bridge. Avond: eigen bruine bonen. Om 19.00 in barak toelichting van Kapitein A.H.J.L. Fiévéz (kgf. 30625) op O.K.W.-berichten. Interessant.

Donderdag 27 januari 1944

Regenachtig. Vullen onze bedzakken. Slapen 's nachts op de grond en gebruiken de bedzakken overdag als divan. Je moet toch ergens zitten. Middag: gortpap. Om 15.30 cabaret in barak. Johnny en Jones, Cowboy ensemble, de Boer en Bont, actualiteiten. Heel aardig. Avond: rapen. Bridge. Luchtalarm van 19.45 tot 22.00. Zie lichtflikkering geschut.

Vrijdag 28 januari 1944

Somber, winderig. 9.00 appèl-binnen. Vlot. Poets mijn schoenen eindelijk eens. Bezoek Klaas (Tielrooy), die wat ziek is. Zoek (tevergeefs) naar mijn ontbrekende sokken bij partij gevonden goederen. Bezoek Rooseboom. Bij vergelijking hebben we het zo slecht nog niet in barak 48A. Middag: aardappelen met groente met flinke stukken spek. Zon. Lees. Cello recital door Walther Boer. Avond: eigen pap uit keuken. Bridge. Om 21.30 luchtalarm. Tegen de morgen urenlang vliegtuigeronk. Afweergeschut. Rode gloed in het zuiden; Berlijn natuurlijk.

Zaterdag 29 januari 1944

Goed weer. Later regen. Middag: rapen. Lees van F. de Sinclair: "Maarten en de Cirkel". Regen Appèl-binnen. Avond: soep, aardappelen. Bridge.

Zondag 30 januari 1944

Somber, nat. Kerkdienst zonder zitplaatsen in ledige barak. O.K.W.-bericht: zware luchtaanval op Berlijn! Hebben we gemerkt. Middag: erwten met spek. Geen appèl meer vandaag. Lees, Blijft donker. Detachement Russen aangekomen, voor oppassers. Uitgehonderd. Spijziging der gieren. Geef een man broodje. Gaat achter elkaar naar binnen. Avond: eigen groene erwten. Vroeg donker. Van 18.00 tot 19.00 muziek van De Bont. Van 19.30 tot 21.30 luchtalarm (1ste). Alles in 't donker. Op de tast naar bed.

⁷¹ Acht man weer terug na ontvluchting ("Zak met vlooiën", p. 205).

Maandag 31 januari 1944

Verjaardag Prinses Beatrix. Om 9.30 barak ontruimen. Van 9.30 tot 11.30 buiten rondgehuppeld. Gang ontdekt vanuit hok 21. Alles verhuizen naar andere barak. Luitenants helpen. Middag: kool. Nieuwe barak kaal met veel ontbrekende ruiten. Tegenorder: alles weer terug. Opnieuw slepen we de zaak over. Lanme soesah. Toch blij dat we weer terug zijn. Om 13.00 speciaal appèl. Toespraak Generaal. Drie hoera's voor jarige Prinses. Om 16.00 mannenkoor. Wilhelmus. Wordt ingegrepen. "Jeder Ansammlung verboten". Morgen bezoek van O.K.W. aan onze legering. Bridge.

Dinsdag 1 februari 1944

Zelfde sombere weer, doch droog. Thans Russische oppassers. De onze paar maal gewond bij Smolensk. Dankbaar voor broodkorstjes. Gang wordt dicht gegooid. Vannacht extra bewaking en controle. Lees van Ivens: "Het Landhuis van Mevrouw Kortland". Geen post sedert 17 december 1943!

Strijd over lichtpunt. Motto: ieder zorgt voor zichzelf. Ontvang brief van 2 januari 1944 Allen wel, alleen heeft Ma bronchitis. Middag: rapen. Niet erg lekker. Spek zoek. Vroeg donker. Nog een maaltijd, iets beter, Van 19.30 tot 21.00 luchtalarm. Grammofoonconcert van kapitein J.A.W. Bor (kgf. 31764) in de duisternis. Bridge voor en na.

Woensdag 2 februari 1944

Veel wind. Vlierstruiken bij riddergoed sinds enige tijd katjes. Briefkaart van Zus van 4 januari 1944 Zus heeft flinke keelpijn. Net als ik gisteren. Kranten uit Nederland van eind december en midden januari 1944. Bespreking met Kampoudste. Vele protesten en brieven aan Zweedse Gezant, Internationale Rode Kruis en Lager-Commandant. Ca. 150 colli's zoek!

Legering lijkt naar niets. Middag: rapen. Middagappèl weer buiten in de miezelregen. Nieuwe Lager-Commandant (?) bij appèl. Avond: niets. Schaak, bridge. 's Nachts luchtalarm (1ste 7²).

Donderdag 3 februari 1944

Zelfde weer. 's Morgens muziek van "Serenaders". Leuk. Geen pakketten voorlopig. Eerst depot leegmaken. Middag: kool.Was. Lees van Harold Mac Grath: "De Dochter van de Staalkoning". Regen. Appèl-buiten. Avond: gortpap. Best. Bridge.

Vrijdag 4 februari 1944

Vannacht veel regen. Tegen half negen zon. Was. Middag: kool. Sneeuw. Weer zon. Schijnt gezellig in ons ongezellige hok. Lees van Karen Blixen: "Op een farm in Afrika". Weer sneeuw. Nog een dertig man voortvluchtig, behalve de cadetten. Avond: eigen bruine bonen. Gramofoon concert.

Zaterdag 5 februari 1944

Vriezend weer. Appèl-buiten om 8.00. Zonsopgang. Stunts van vliegtuig. Bezoek van Klaas (Tielrooy) en Langenhagen. O.K.W.-berichten van laatse drie dagen uit kranten, meegebracht door teruggekomen vluchtelingen. Middag: zuurkool. Haast te vet. Heb nog keelpijn. Avond: kool. Van 18.30 tot 19.15 beschouwingen Fiévez over toestand. Hoopvol. Op Noordwest Guinea

⁷² Vanaf 2 februari 1944 zou Kokje met het tellen van de luchtalarmen moeten zijn begonnen, waarschijnlijk is hij echter eerder begonnen en heeft hij zich bij het tellen vergist.

vechten de Hollandse troepen. Luchtalarm (2e) van 20.15 tot 21.15. Gedreun van geschut of bommen. Mooi, helder weer, met sneeuw en maan.

Zondag 6 februari 1944

Mooi, vriezend weer. Veel vliegtuigen in de lucht. Wandeling. Kerkklokken. Korte kerkdienst. Middag: aardappelen met spek, eigen bruine bonen. Iemand steekt 's avonds hoofd buiten raam, schot door W.C. Lees. Bridge.

Maandag 7 februari 1944

Vorst, bewolkt. Barak 48 weer eens ontruimen voor onderzoek. Berg me tot 10.30 op bij Frits en Klaas. 75 gram suiker. Middag: rapen. Onsmakelijk. Tijdens middag-appèl regenachtig. Hebben een bank gekregen. Wordt gebruikt als tafel. Horloge in hok opgehangen. Nog maar twee van de 10, die goed horloge hebben. Bridge.

Dinsdag 8 februari 1944

Fris weer. Pakje nummer 77 (het eerste hier): kunsthoning, gort, koek, suiker, pudding, soepen. Krijgen 2 tafels (voor 94 man). Argentijnse zending: blikje melk, corned beef en roastbeef. Rook laatste tabak op. Bezit nog 19 sigaretten: elke dag 3, zondag 4. Dan alles op. Middag: rapen met stukje spek. Avond: gortpap. Bridge aan nieuwe tafel. Luchtalarm (3^e) van 8.45 tot 9.15 (3^e). Licht uit, blijft uit. Druk in de lucht.

Woensdag 9 februari 1944

Mooi weer. Veel vliegtuigen, waaronder jagers. Wandel. Lees van Sten Bergman: "Per Hondenslee door Kamschatka". Middag: rapen. Maak het lekker met Argentijns vlees en sjeu. Sneeuw, zon. Vliegtuig zeer hoog, net als vanmorgen. Corvée en politie-dienst tot morgen 16.00. Avond: kapucijners.

Donderdag 10 februari 1944

Van 08.00 appèl in de sneeuwjacht. Heb politiedienst en blijf dus binnen. Tracht met onwillige Rus een haas te vangen. Middag: zuurkool. Nieuwe sneeuw. Om 15.00 appèl binnen. Door Generaal geprotesteerd tegen behandeling hedenmorgen. Duitsers te laat. Avond: uistekende soep. Te vet, daardoor zieken. Bridge. Klets-kousen bij kachel na licht uit. Houden de zaak uit de slaap. 's Nachts luchtalarm (4e).

Vrijdag 11 februari 1944

Zon, mooi sneeuwlandschap. Maak wandeling. Daarna koffie met koek. In massagraf zouden 6.000 Russen liggen, omgekomen in de strenge winter in onze barakken. Middag: rapen. Heb nog doperwten, enz. Nog slechts 1 pakje gehad (anderen 4 tot 6). Waar blijft verder onze post? Wandel ook 's middags. Tel een 15-tal schildwachten rondom ons kamp. Men geeft ons extra bewaking. Om 14.15 binnen-appèl. Ongedisciplineerd stel, als altijd. Geen soldaten. Avond: eigen pap. Lees van Seldon Truss: "Mr. Coroner presides", en van Annie Salomons: "Tantalus". Luchtalarm (5e) met Boem, boem in de verte. Kranten tot en met 25 januari 1944.

Zaterdag 12 februari 1944

Winter. Schlamilch 12 ½ jaar getrouwd. Vlag op zijn bed. Rondje sigaretten, koek, worst, enz. Zonnig weer. Al post van 1-2-1944 terug. Waar blijft de mijne? Wandeling met Klaas (Tielrooy). Nieuwe sneeuw. Causerie van Fiévez. 't Gaat goed! Lekkere 3 in de pan's van Schlamilch.

Zondag 13 februari 1944

Bewolkt. Nieuwe sneeuw. Mijn enige paar schoenen is lek. Slecht spul. Goed voor krijgsgevangenen. Korte kerkdienst. Middag: zuurkool. Brr! Heb nog 5 sigaretten. Zon, later bewolkt. Verveling. Rook halve sigaretten. Avond: boterham. Bridge.

Maandag 14 februari 1944

Somber. Bijna dooi. Sokkenwas. Middag: kool met stukje vlees (als je boft). Ontvang 32 mark "Wehrsold", in kampmarken. Wat moet ik daarmee doen? Middag: pap (van Jan). Mi ontvangen: blik cornedbeef en 2/3 loaf. Bridge aan de tafel.

Dinsdag 15 februari 1944

Lichte dooi. Pakje nummer 71 (van 23-12-1943!): koek, melk, groene erwten, bruine bonen, soepgroente. Om 11.00 op de koffie bij Frits de Jong. Een jaar getrouwd! Middag: rapen. De aardappelen zijn slecht. Bovendien half gaar. Amerikaans pakket! 100 sigaretten. We roken weer. Causerie door Majoor Dirk R.A. van Langen (kgf. 2931) en Kapitein A.P. Berlijn (kgf. 2954) over ervaringen tijdens ontvluchtingen⁷³). Avond: goede pap. Bridge. Luchtalarm (6^e) van 8.15 tot 10.30. Lichtverschijnselen in de het zuiden. Eenmaal heel sterk. Ontploffend vliegtuig? Lichtkogels in het noorden, bij het vliegveld?

Woensdag 16 februari 1944

Wat gevoren. Somber. Kaart van Zus van 19 december 1943. Bezoek van Frits de Jong, die doosje sigaretten komt lenen. Heeft een paar schoenen voor mij, maat 42! Middag: kool, met eigen pap. We doen met die kachel alles: 3 maal per dag water en om de andere dag wat koken. Verder sjeu braden, pannenkoeken bakken, enz. Regime Beijlaerd (Bijlaerd Kgf. 30043?). Wasgoed vorige week terug. Keurig gewassen en gemangeld. Nieuwe moeilijkheden bij pakketuitgifte. Hollandse hulpjes er uit. Oude blikjes inleveren bij ontvangst nieuwe. Rotzooi! 's Avonds gaat licht niet aan, ook niet in Franse lazareth. Raadselachtig. Toch geen luchtalarm. Om 8.00 weer aan. Morgen telling Rijksgoederen. Barak-commandant weigert inventaris op te maken. Geweldige discussie om de kachel.

Donderdag 17 februari 1944

Koud, later sneeuw. Telling loopt met een sisser af. Verwaltungsofficier vraagt hoeveel man in de barak liggen. Oh, 95? Dan moeten er dus 95 maal die goederen zijn. Sokkenstoppen. Lees van Van Moerkerken: "De bevrijders".

Middag: kool. Koude voeten. Heb nog altijd last van mijn keel. Baden nog een week uitgesteld. Luchtaanval 15-2-1944 was op Berlijn. Zwaarste tot dusver. Na middag-appel muziekensemble Vaandrig P.J. Houtzagers (kgf. 31676) (C&A). Avond: soep. Bridge. Geweldige discussies Mallinckrodt en Couzy over brief van 2 Colditzers, waarin vertrouwen wordt opgezegd aan Hollandse kampeiding. Weer een knuppel in het hoenderhok.

Vrijdag 18 februari 1944

Minder koud, Somber. Leen een paar schoenen van Frits de Jong. Leent van mij blikje vis en pakje sigaretten. Pakketuitgifte stopt. Rotzooi. (Die blikjes zijn altijd een probleem geweest. Men gebruikte deze namelijk bij het graven van onderaardse gangen voor de luchttoevoer, Met

⁷³ Van Langen en Berlijn waren (met anderen waaronder Leo de Hartog, Georges Fraser, Schelte Westra, Diederik Baron van Lynden, Louis van der Elst, Otto van Lingen, Jacob Wallinga, Arnold Vintges en 2 onbekenden) tussen 22 en 23 januari 1944 ontvlucht (bron Ab- und Zugangslisten Nationaal Archief Den Haag).

andere woorden men maakte er lange pijpen van. Vandaar de belangstelling van de Duitsers hiervoor). Als steeds 150 gram margarine (per week). Middag: zuurkool. Eigen soep. Wandel in schoenen van Frits. Zijn te groot. Lees van H. Bindloss: "The Cattle-Barons daughter". Finland gecapituleerd? Avond: kapucijners.

Zaterdag 19 februari 1944

Mooi winterweer. Plaatjesappèl in barak. Wandel. Middag: rapen. Ruil voor Rooseboom sigaretten tegen Sanovite. Bewaking wordt verminderd: één compagnie in plaats van twee. Ook Prüfers gedeeltelijk voor Einsatz bestemd. Ontvangen van Geneve: 10 scheermesjes, stuk scheerzeep, tandpasta en 1 zakdoek. Avond: pap en pannenkoeken. Causerie door Fiévez.

Zondag 20 februari 1944

's Nachts luchtalarm (7e). Vliegtuigen. Slapen rustig door. Mooi weer. Flink gevoren. Corvée. Kerk. Rooseboom op de koffie. Middag: eigen bruine bonen. Zon weg. Generaal zendt telegram aan Zweedse gezant: protest tegen opzettelijk traineren pakketuitgifte. Bridge.

Maandag 21 februari 1944

Betrokken. Koude wind. Wandel. Krijg paar schoenen uit Internationale Rode Kruis zending. Ze passen! Middag: kool. Luchtalarm (8e). Hoogvliegende toestellen. Eén vliegt als een komeet in zuidoostelijke richting. Pakketuitgifte met horten en stoten. Baden begonnen. Utdeling scheerbenodigdheden. Krijg ook nog 10 knopen, klosje garen, paar rubberzolen, tandenborstel, veters.

Zon komt door. Slijkerig. Er ligt nog sneeuw. Kranten tot en met 15 februari 1944 Celloconcert door Walther Boer. Avond: eigen pap. Ontvang nog 2 handdoeken en 1 paar sokken. 's Nachts 2 maal controle ronde.

Dinsdag 22 februari 1944

Nieuwe sneeuw. Dagen lengen. Zon op om 7.30. Baden. Heerlijke wandeling van 20 minuten naar badinrichting aan andere zijde van het kamp. Onze buitenlandse collega's blijken heel wat minder zwaar bewaakt te worden dan wij.

Uitstekende inrichting badlokaal. Flinke douches. Beter dan in Stanislau. Middag: kool. Krijg 280 Amerikaanse sigaretten en een stel ondergoed. Pakje nummer 78 van 25-1-1944: koek, gort, forto's, jam, kippensoep en kerry. Avond: pap. Bridge.

Woensdag 23 februari 1944

Veel Duitse vliegtuigen in de lucht vannacht. Hard gevoren. Lekker zonnetje. Flinke wandeling met Kolonel Jan van Voorthuysen (kgf. 32013). Geen post. Middag: zuurkool (?). Bezoek Kolonel O.K.W. aan kamp. Pakje nummer 75 van 12-1-1944, inhoud: taai, gort, bruine bonen, macaroni, doosje lucifers. Alles O.K. Twee herten op het land. Avond: eigen groene erwten. Bridge.

Donderdag 24 februari 1944

Somber, koud. Wandel met Klaas (Tielrooy) en Langenhagen. Geen post. Luchtalarm (9^e). Middag: aardappelen met iets dat zuurkool moet voorstellen. Onder het eten weer luchtalarm (10^e). Iemand die per ongeluk de barak verliet bijna door schildwacht geraakt. Vliegtuiggeronk boven wolkendek. Om 15.00 opnieuw luchtalarm (11e). Pakjes-uitgifte gestaakt. Lees bundel kerstverhalen. Vliegtuiggeronk. Zware dreunen. Avond: soep. Bridge. Voor de 4de maal luchtalarm (12e). Licht uit van 20.00 tot 22.15. Niets te horen.

Vrijdag 25 februari 1944

Zelfde weer, tegen dooi aan. Plaatjesappèl. Flauwe kul. Duurt een uur of twee. Pakjesuitgifte in de war. Brief van Zus van 11 januari 1944 Allen wel. Lees van A. Berkeley: "The Picadilly Murder". Was en repareer. Middag: rapen, quark, pannenkoeken!

Pakje nummer 80: koek, suiker, forto's, juspoeder, koffiesurrogaat, soepblokjes. Barakcommandant Kapitein Elmert van Scherpenhuysen Rom (kgf. 30174) deelt mede, dat zijn zoon (32 jaar) in Duitse krijgsgevangenschap is overleden tengevolge van ondervoeding en overmatige arbeid ⁷⁴). Licht uit om 9.15. Duitse patrouille.

's Nachts luchtalarm (13^e).

Zaterdag 26 februari 1944

Verjaardag Lousje. Heeft iets gevoren. Drie barakken aan overkant ontruimd. Men heeft blijkaar weer gegraven. Vier verjaardag van Zusje met rondje taai. Klaas (Tielrooy) en Langenhage zoekten toevlucht bij mij. Ook hun barak ontruimd. Middag: zuurkool (zure kool). Modder. Kapitein Bob Mulder (kgf. 30066) overleden in Stanislau ⁷⁵).

Brave kerel! 's Avonds na licht uit direct "Mooie Karel" met gevolg door de barak

Zondag 27 februari 1944

Flink gevoren. Mistig. Zeer goede preek. Mulder herdacht. Middag: goede zuurkool, leverpastei. Herstel en nummer ondergoed. Lees. Praatje Fiévez gaat niet door (heeft griep). Bridge.

Maandag 28 februari 1944

Sneeuw. Toch lekker weer. Wandel een uur. Was. Middag: rapen. Lees van R.A.J. Walling: "The Five Suspects". Avond: eigen bruine bonen. Bridge.

Dinsdag 29 februari 1944

Wat gevoren, mistig. Wandel met van Voorthuysen. Middag: rapen. Pakje nummer 72 van 28 december 1943: koek, suiker, groene erwten, gedroogde snijbonen, marona, chocolademelk. Avond: pap. Bridge. Grammofoonmuziek.

Woensdag 1 maart 1944

Zelfde weer. Wandel met Kapitein Johan G. Sutherland (kgf. 31752). Lees van W. van Riesen: "Een Liefdeshistorie uit het oude Friesland". Bezoek van Duitse Generaal. Men zegt, dat hij het een rotzooi vond. Is te hopen. Middag: zure kool. Corvéé. Bombardementen van Enschede, Arnhem en Nijmegen. Te Nijmegen 600 doden! Avond: eigen kapucijners. Bridge. Het blijkt, dat enige zoon van Kapitein P.C. Geus (kgf. 31639) onder de doden van Nijmegen is! Vreselijk.

Donderdag 2 maart 1944

Somber, nieuwe sneeuw. Van Malsen en Blanken jarig en bovendien zoon van De Hosson jarig! Groot feest. Pakje nummer 69 van 14 december 1943: koek, boter, worst, stopwol, pyjamajas, vichyzout, zelfgekleurde kaart van Marten! Traktaties bij de koffie van de jarigen. Af en toe zon. Middag: rapen. Weer sneeuw. Veel zieken (11) en veel gehoest. Avond: soep met eigen gort. Bridge met "Kongsi" (Schaper, Mens, Blanken).

⁷⁴ Soldaat Elmert Scherpenhuysen (kgf. 96755) overleden 18-1-1944 in Kriegsgefangen Lazarett Königswartha.

⁷⁵ Bedoeld wordt Barend Mulder kgf. 30066, die op 27-11-1943, samen met Pückel, Douwe van der Krap en Kruijnk (bron Ab- und Zugangslisten), uit Stalag 371 is gevlucht. Hij werd op 12-1-1944 in het ziekenhuis van Stanislau gebracht en is op 10-2-1944 overleden te Lamsdorf. Hij is begraven te Lambinowice Polen (bron: register Oorlogsgravenstichting).

Vrijdag 3 maart 1944

Guur, sneeuwjacht. Plaatjesappèl. Sokkenwas. Lees van L. Couperus: "De boeken der kleine zielen". Middag: gedroogde wortelen. Pakjesuitgifte gaat traag. Liggen nog 10.000 pakketten. Komen zo nooit klaar. Geen post. Middags luchtalarm (14e). Modder. Avond: eigen pap. Bridge.

Zaterdag 4 maart 1944

Verjaardag Marten. Minder koud. Vannacht luchtalarm (15e). Nieuwe Lager-Commandant. Ben voor de derde maal verkouden. Wandel even, docht te modderig. Mijn nieuwe schoenen lek. Rondje koek ter ere jarige. Luchtalarm (16e). Middag: (goede) zuurkool. Zon. Te veel slik om te wandelen. Avond: pap. Causerie door Fiévez.

Zondag 5 maart 1944

Vannacht luchtalarm (17e). Voorjaarsweer. Kerkdienst. Tegen de middag luchtalarm (18e). Zonig weer, doch buiten alles slik. Eerste wandluis in ons hok ontdekt. Avond: geen maaltijd. Boterham. Bridge.

Maandag 6 maart 1944

Mist. Wandel met van Voorthuysen. Zon. Middag: zuurkool. 14.00 luchtalarm (19^e). Een drietal hoogvliegers. Condensatiestrepen. Engels Rode Kruis pakket. Tref bacon en chocola. Dekens geklopt. Avond: groene erwten. Bridge. Van 21.15 tot 22.00 luchtalarm (20ste). 's Nachts patrouille over barak met lantaarn. Laatst zou een Feldwebel zijn aangeschoten door schildwacht, toen zijn lantaarn was uitgegaan.

Dinsdag 7 maart 1944

Heeft gevoren. Somber. Koud. Om 9.00 inspectie over dekens. Kijken of er soms "Rucksacke" van gemaakt zijn (ontvluchting). Duurt tot 12.00. Sta een uurtje in het zonnetje. Bezoek van Frits de Jong. Licht te bed. Griep. Zestig Cadetten zijn ziek. Middag: rapen. Lees van Jacob Conrad: "Verhalen van de Zee". Gedonder met uitgifte van pakketten. Majoor Henrik van Weerden Poelman (kgf. 31555)⁷⁶ en anderen uit Holland aangekomen. 's Middags brief van 13-2-1944 en kaart van 9-1-1944 van Zus. Eindelijk eens bericht. Ma blijkbaar lang ziek geweest en Zusje kou gevat, Dieetpatiënten krijgen Engels dieetpakket. Zijn razend! Zouden zeker nog bovendien een gewoon pakket willen hebben. Avond: pap. Bridge. Grammofoonmuziek.

Woensdag 8 maart 1944

Vannacht luchtalarm (21ste). Mooie morgen. Bezoek aan Klaas Tielrooy en Langenhagen. Beide met griep te bed. Ook Han de Hoog een week ziek geweest. Wandel een paar rondjes, doch bodem gauw te slikkerig, Twee nieuwe kachels in plaats van de oude. Middag: zuurkool. Wandel in de zon. Zit buiten bij 1^e Luitenant Janus van Dormolen (kgf. 30351), die fuift op kop chocola. Avond: eigen bruine bonen. Bridge.

Donderdag 9 maart 1944

Mist. Wandel toch. Hollands Rode Kruis pakket. Heb nu, na ruiling, weer de nodige tabak. Twee brieven van Zus uit... december 1943! Kaart van 11 januari 1944 Goede berichten over Finland.

⁷⁶ Van Weerden Poelman was op 9-5-1943 (samen met ten minste 4 anderen) uit Stalag 371 ontslagen, waarschijnlijk vanwege ouderdom want hij was toen 52 jaar. De Ab- und Zugangslisten bevatten geen opgave van de namen van de overige officieren die uit Holland zijn aangekomen.

Einde in zicht? Middag: eigen gedroogde snijbonen. Luchtalarm (22ste), hevig gedreun van bommem of afweergeschut. Pakje nummer 74 van 7-1-1944: taai, forto's, kapucijners, groene erwten, kalkpepermunt. Gedroogde wortelen. Trieste, mistige dag. Avond: soep. Bridgewedstrijd met hok 13 (21-37). (Gedroogde groenten werden doorgaans ingeleverd en in de maaltijden van de grote keuken verwerkt).

Vrijdag 10 maart 1944

Zelfde weer. Plaatjesappèl. Was. Koffiehuif ter ere van de verjaardag Van Malsen en Mevrouw Muntjewerff. Wandel. Zoek Rooseboom op. Nog meer koffie. Wandel daarna met R. tot middageten. Lamp in hok! Artistenblikslagers. Reflector uit oud melkblikje, gegarneerd met blikjes van sigarettenbusjes. Somber weer. Tafel naar binnen. Zo gaat het ergens op lijken na 6 weken. Avond: eigen gort, uit grote keuken. Weer niet gaar. Revanche-bridge tegen hok 13. Winnen nu (37 : 12).

Zaterdag 11 maart 1944

Lichte regen, wat sneeuw. Corvée. Uitzoeken wasgoed. In hok algemene verhuizing. De helft gaat in de kribben slapen. De andere kribben voor de bagage. Een krukje per 2 man verstrekt. De rest zit p banken. Middag: rapen. Zon komt door. Aardig uitzicht aan tafel zittende. Kan ook uit mijn bed naar buiten zien. 's Middags hagel en sneeuw. Echt maart. Avond: (goede) rijstragout. Bridge in hok. Om 9.15 luchtalarm (23ste) en licht uit. Om 23.00 veel vliegtuiggeronk.

Zondag 12 maart 1944

Goed geslapen in wiebelende bedstel. Betrokken, later zon. Appèl duurt 's morgens 3 kwartier. Hauptmann van de Cadetten houdt appèl. Men zegt dat de man niet helemaal goed snik is. Kerk, gedeeltelijk op krukjes. Mondstuk pijp breekt! Wim repareert hem, met ander mondstuk. Middag: zure kool. Goed weer. Veel zieken. Causerie door Overste J.J.C.P. Wilson (kgf. 31090) over inundaties in Holland. Brief van 9-2-1944 en kaart van 4-2-1944 van Zus. Allen wel. Avond: eigen pap. Regen. Bridge.

Maandag 13 maart 1944

Gehele nacht regen, nu droog. Wandel. Baden. Wind, regen, sneeuw, zon. Middag: zure kool. Argentijnse zending sigaretten en gedroogde bananen. Lees van E. Wallace: "The Face in the Night". Avond: eigen pap. Hagel. Veel Duitse controles op kamers. Interessante causerie door Fiévez.

Dinsdag 14 maart 1944

Sneeuwtapijt, zon, dooi. Geen wandelweer. Bezoek Langenhagen en Klaas (Tielrooy), die met hoofdpijn te bed ligt. Bezoek door een lid van de Internationale Rode Kruis Commissie aan onze barak ⁷⁷). Blootshoofd en in sportkleding. Stoet van Duitse officieren achter hem aan. Zouden naar ander kamp gaan. Middag: zure kool. Veel zieken. Zelf voor de vierde maal verkouden. Door gedelegeerde is film genomen, onder andere van de tonnen, waarin eten wordt rondgebracht. Avond: gortgrutten. Causerie door Wilson. Grammofoonmuziek.

Woensdag 15 maart 1944

Mooi weer. Wandel. Pakje nummer 73: koek, boeter, jam, melk, boerenkool, ramanas (beschimmeld, evenals de koek pakket is van 3-1-1944), 2 sigaren. Brief van 10-2-1944: Hansje

⁷⁷ Lehner & Mayer, bron: David Jan Smit, "Onder de vlaggen van Zweden en het Rode Kruis", p. 158.

lastig. Pakje nummer 82: koek, jam, melk, kaas, worstje, boeter, kapucijners. Alles O.K. Middag: rapen. Nog een pakje! Alles tegelijk. Pakje nummer 81: koek, boter, spek, gortmout, bruine bonen. Zit er aardig in voorlopig. Cherzon ontruimd! Bewaking vermindert tot (overdag) ca. 7 man. Avond: eigen erwten. Bridge.

Donderdag 16 maart 1944

Fris, later zon. Cadetten hebben kleeerluizen. Pakje nummer 79: koek, kunsthoning, suiker, bruine bonen, soepen, bonbons. Brief van 20 februari 1944 en kaart van 20 februari 1944 van Zus. Alles wel. Middag: aardappelen en vleesragout. Lees van Charles Garvice: "De Verdwenen Robijn". Wandel. Men begint alweer wat bal te trappen. Sportterrein is er niet. Avond: pap. Bridge.

Vrijdag 17 maart 1944

Niet koud. Wandel. Brief van 29 februari 1944 Alles wel. Lees van H.A. Lesturgeon: "Marie Antoinette en haar kinderen". Goed O.K.W.-bericht: terugtocht aan de Boeg. Wandel met Jonkers. Conflict met Wim de Boer (berichtenofficier) over voorlezen van de O.K.W.-berichten. Wacht er mijns inziens te lang mee, terwijl iedereen om nieuws zit te springen. Avond: bruine bonen, spek en gefruite uien met jonkers.

(Latere toevoeging)

In Neubrandenburg was er een geregelde berichtendienst. Per halve barak een berichtenofficier, die het nieuws elke middag ging ophalen bij speciale –geheime- commissie, die behalve open bronnen als de O.K.W.-berichten en kranten, ook berichten van de –clandestiene- radio ontvangers bestudeerde. Een overzicht werd aan bedoelde berichtenofficieren verstrekt, die dit nieuws weer in de barak bekend maakten. Posten waren uitgezet bij de uitgangen om te waarschuwen als Duisters naderden.

Zaterdag 18 maart 1944

Zelfde weer. Wandel na plaatjes-appel. Bezoek Klaas (Tielrooy) en Langenhagen. Lees van Mary Dorna: "Vingeroefeningen". Middag: kool. Avond: gort met vlees. Causerie door Fiévez over de algemene toestand. Bridge.

Zondag 19 maart 1944

Somber. Kerk. Rook m'n laatste Ritmeester. Middag: rapen. Lees van E.G. Kolbenheyer: "Amor Dei, levensroman van Spinoza". Ontvluchtingpoging van vijftwintig officieren, onder geleide van nagmaakt Duits officier en idem Feldwebel mislukt. Ook begin van een mijngang vanuit onze barak ontdekt. Om 19.00 ineens buiten aantreden. Spoedig volledig donker. Staan aldaar tot 22.00. Andere Bataljon na halfuur klaar. Na al dat rondhangen in de kou rechtstreeks naar mijn, overigens keiharde nest. Om 22.30 luchtalarm (24ste).

Maandag 20 maart 1944

Somber, fijne jachtsneeuw. Corvée. Sokkenwas. Brief en 2 kaarten van 5 maart 1944 Allen wel. Ontvang een Amerikaans pakket (nummer 9). Uitgifte zeer vlot. Middag: zuurkool. Op hok veel ecarté gespeeld. Bij 't draaien van een Heer brult het hele hok, Ilja (de Rus) inclus: Saluons! Zond door. Slecht wandelweer. Veel wind en veel modder. Avond: pap.

Dinsdag 21 maart 1944

Wat sneeuw, koude noordwesten wind. Wat zon. Appèl buiten, zeker vanwege de lente. Wandel. Kaar van Zus van 12 maart 1944 Goede berichten oostfront. Nederlandse lening in Amerika enige malen overtekend. Gulden in Zwitserland op 80 centimes! Middag: rapen. Sneeuwjacht. Pakje nummer 83: taai, worst, pastavita, soep, bruine bonen, gedroogde groente. 14.15 appèl binnen, in tegenwoordigheid van de lager Commandant (met litteken). Lijkt normale man. 35 Turkse sigaretten, die ik ruil tegen 40 gram tabak. Hele middag sneeuwjacht. Pakje nummer 84: peulvruchten, koek, soepblokjes. Gehele hok ecarteert. 's Nachts 2 maal luchtalarm (25 en 26ste).

Woensdag 22 maart 1944

Appèl in sneeuwjacht. Gebrek aan personeel opvallend. Eén man telt hele bataljon. Moet bovendien zieken controleren. Daarom duurt het meer dan een half uur. Hongarije plotseling door de Duitsers bezet. Vorderingen Russen in Bezarabië. Zon even door. Nieuwe sneeuw. Stop sokken en trui. Middag: eigen kapucijners. Kleine portie. Waar is de rest gebleven? In de middag luchtalarm (27ste). Lees van Top Naeff: "Oogst". Avond: rapen. Bridge. Grammofoonmuziek. Van 21.00 tot 22.30 luchtalarm (28ste).

Donderdag 23 maart 1944

Sneeuwtapijt. Geen brood. Eet maar koek. Om 8.15 appèl buiten. Niet koud. Wel koude voeten. Buizerd in de lucht. Leeuwerik zingt morgenlied. Pakje uit Amstelveen: bruine bonen, melkpoeder, zeep. Aardig. Kaar van Zus van 14 maart 1944 Middag: aardappelen met vleesragout. Goed, maar weinig. Pakje nummer 87: biscuits, melk, groenten, jam, roggebrood, jusblokjes. In orde. Appèl 16.00 buiten. Duurt weer lang. Bridge. Na 21.30 luchtalarm (29ste).

Vrijdag 24 maart 1944

Regen en wind. Binnen appèl. Middag: zuurkool. Schaak. Pakje nummer 85: taai, gortmout, groene erwten, suiker, enz. Pakje nummer 86: koek, biscuits, kunsthoning, boter, worst. Zit er nu weer goed in. Alles komt tegelijk. Avond: eigen gort goreng! Bridge. Om 21.30 luchtalarm (30ste). Van 21.45 tot 22.15 zwaar motorgeronk. Stoet van Engelse bombardeurs, vermoedelijk vliegende Noord-Zuid. Gedreun van bommen. Zal Berlijn wel weer zijn (inderdaad).

Zaterdag 25 maart 1944

Mooi weer. Wandel na appèl. Om 12.15 kort luchtalarm (31ste). Middag: rapen. Weer een Generaal op bezoek. Zouden naar Beieren gaan. Wandel met Schepers. Appèl om 15.00. Begravenis van 2 Servische officieren. Vuurpeloton, geestelijke, kransen, Eerbewijs van ons door "Halt en front" en saluut. Om 15.00 barak verlaten. Onderzoek naar graafwerk. We zitten ook vlak bij de "draad" en dan is het altijd feest. Berg me op bij Klaas (Tielrooy) en Langenhagen. Om 16.30 weer binnen. Avond: pap. Causerie door Fiévez. Van 21.15 tot 23.00 luchtalarm (32ste), dus alles in de duisternis.

Zondag 26 maart 1944

Geen zon, vochtig. Kerk. Zes lieden, waaronder officier van de Staatspolitie (Kapitein W.G. van der Laan, Kgf. 98885) uit Holland (*Nb. dit moet zijn: uit Stalag IV-b Mühlberg a/d Elbe*) aangekomen⁷⁸). De Engelse radio zou spreken van "De hel van Neubrandenburg"! La, la!

⁷⁸ Volgens Ab-und Zugangslisten in het Nationaal Archief, zijn er 8 man op 26-3-1944 aangekomen vanuit Stalag IV-b (Mühlberg/Elbe), te weten nummers 98884 tot en met 98891.

Middag: hachée, heel goed. Frits de Jong op bezoek. Gezellig bij dit rotweer. Natte sneeuw.
Avond: eigen havermout. Bridge. Van 22.15 tot 23.00 luchtalarm (33ste).

Maandag 27 maart 1944

Zelfde weer. Ga toch maar wandelen. Wim de Boer verhuist naar ander hok. Zal het nergens kunnen vinden. Lees van Max Brand: "De oude Wet". Middag: rapen. Buiten alles modder.
Avond: eigen pap. Bridge.

Dinsdag 28 maart 1944

Flink gevoren. Plaatjes appèl van 8.15 tot 10.00. Zon even door. Pakje nummer 88: roggebrood, biscuits, koek, worst, chocolademelk, peulvruchten. Pakje nummer 89: biscuits, suiker, tomatenpuree, erwten, gedroogde wortelen. Begrafenis van een Rus op een brancard zonder kist. Avond: pap. Bridge.

Woensdag 29 maart 1944

Koude wind, later zon en sneeuw. Corvée. Binnen-appèl. Afscheiding van Cadettenkamp opgeheven. Prikkelraad weg. Wandel met Officier Administratie der 1ste Klasse F.C.H. Schlamilch (kgf. 30363). Hollands pakket. Zitten nu behoorlijk vol. Middag: rapen en eigen pruimen. Avond: eigen bruine bonen. W.G. van der Laan (kgf. 98885) in ons hok. Ons hok heeft deze week "de dienst" (verdelen van het brood, enz. voor de hele barak). Bridge.

Donderdag 30 maart 1944

Laagje sneeuw, zon. Binnen-appèl. Wandel met Schlamilch. Lees van K. Norel: "Het Getij verloopt". Nikolajev ontruimd. Middag: aardappelen met ragout. Begrafenis van Servische officier. Kist bedekt door vlag. Wandel. Koude wind. Warm in de zon. Avond: pap. Bridge.

Vrijdag 31 maart 1944

Koude wind, lekker zonnetje. Wandel met Schlamilch. Gunstig O.K.W.-bericht: terugtocht Boeg, ontruiming Chernewitz, Kolomea. Tarnapol ingesloten. Russen doorgedrongen "In Raum von Stanislau"! Was. Middag: (bedorven) rapen. Wandel tot appèl (15.30) met Han en met Jonkers. Frits komt doosje lucifers brengen. Lees van Sinclair Lewis: "Onze Heer Wrenn". Avond: eigen kapucijners. Kranten tot en met 22 maart 1944 Men heeft vandaag een lesvliegtuig in een vrilie zien geraken en neerstorten. Rookwolk.

Zaterdag 1 april 1944

Laagje sneeuw, mooi weer. Opnieuw sneeuw. Wandel. Op de koffie c.a. bij Rooseboom. Maak 90 ReichsMark over aan Zus. Wordt gevochten in buitenwijken van Stanislau! Middag: aardappelen met ragout. Wandel in de sneeuwjacht en zonneshijn. Lees van Thorneycroft Towler: "Fuel of fire". Avond: pap. Om 19.00 causerie door Fiévez. Van 21.45 tot 22.15 luchtalarm (34ste). 's Nachts druk in de lucht van Duitse toestellen. Noorwegen?

Zondag 2 april 1944

Voorjaarsweer. Koude wind. Kerkdienst. Aanneming van 4 lidmaten. Doopbekken in de vorm van scheerbakje. Middag: verse wortelen. Goed. Na appèl (13.30) wandeling met Muntjewerff en Jonkers. Men speelt alweer volley-ball en voetbal. Avond: niets, dus boterham. Bridge.

Maandag 3 april 1944

Zomertijd. Koude zuidoosten wind. Wandel met Schlamilch. Middag: knollen. Gooien de boel weg. Aardappelen de laatste tijde beter. Pakje nummer 90 van 15-3-1944: vet, bakmeel, havermout, biscuits, kapucijners. Avond: eigen bruine bonensoep. Bridge (2 maal klein slam geboden en gehaald). Na licht uit Duitsers in de barak en onder de barak. Na een half uur gang naar buiten ontdekt. Gelukkig geen gedonder. Zal morgen wel komen.

Dinsdag 4 april 1944

Hansje is 10 jaar. Somber en koud. Foto-appèl. Wandel ondanks de regen. Brieven van Zus van 23-3-1944 en 26 maart 1944 Middag: aardappelen met ragout. Heel goed. Regen. Man zegt dat we uit onze barak moeten. Zou jammer zijn. Rondje sigaretten, enz. ter ere van Hans. Avond: pap. Lees van H. von Mühlau: "Na het derde kind".

Woensdag 5 april 1944

Nevelig, zacht. Kapitein Luitenant Teertsen Schaper (kgf. 30067) jarig. Veel bezoek. Was. Prachtige zanding uit Argentinië. Middag: aardappelen met groene erwten (Hollands pakket). Regen en slik. Pakje nummer 92 van 24-2-1944: taai, kaas, biscuits, suiker, boerenkool, kunsthoning. Avond: pap (van "Jansen"). Bridge. Smoorheet in barak.

Donderdag 6 april 1944 (Witte Donderdag)

Kouder, regen, soms sneeuw. Bezoeken Zweedse Legatie-secretaris ⁷⁹⁾ aan onze barak. 300 van de oudsten zouden binnen 3 weken naar Beieren gaan. Repetitie van het kerkkoor. Middag: verse wortelen. 60 sigaretten uit Argentijnse zending. Blanken bakt pannenkoeken voor ons. Avond: pap. Lees van Drs. J.A. Schuurman: "Griekse reisindrukken".

Vrijdag 7 april 1944 (Goede vrijdag)

Fink gevroren. Wandel met F.C.H. Schlamilch (kgf. 30363). 's Morgens 1 ½ uur luchalarm (35ste), waardoor Heilig Avond Maal pas om 14.00. Wandel, doch modderig. Middag: gebr. gort met vlees. Goed, maar koud. Bezoek Klaas (Tielrooy) en Langenhagen. Daarna Han (de Hoog). Avond: bruine bonen. Bridge.

Zaterdag 8 april 1944

Zelfde weer, zachter. Corvée. Wandel met Schlamilch vijf kwartier. Als Paas-verrassing 1 tablet Argentijnse chocola. Middag: pap. Lees van S. Jansma: "Edema's". Tussen de middag luchalarm (36ste). Boem, boem. Wandel. Kijk naar voetbal met Klaas (Tielrooy) en Langenhagen. Terrein een hellend vlak. Avond: stampot wortelen, erwten en Rode Kruis vlees. Causerie door Fiévez.

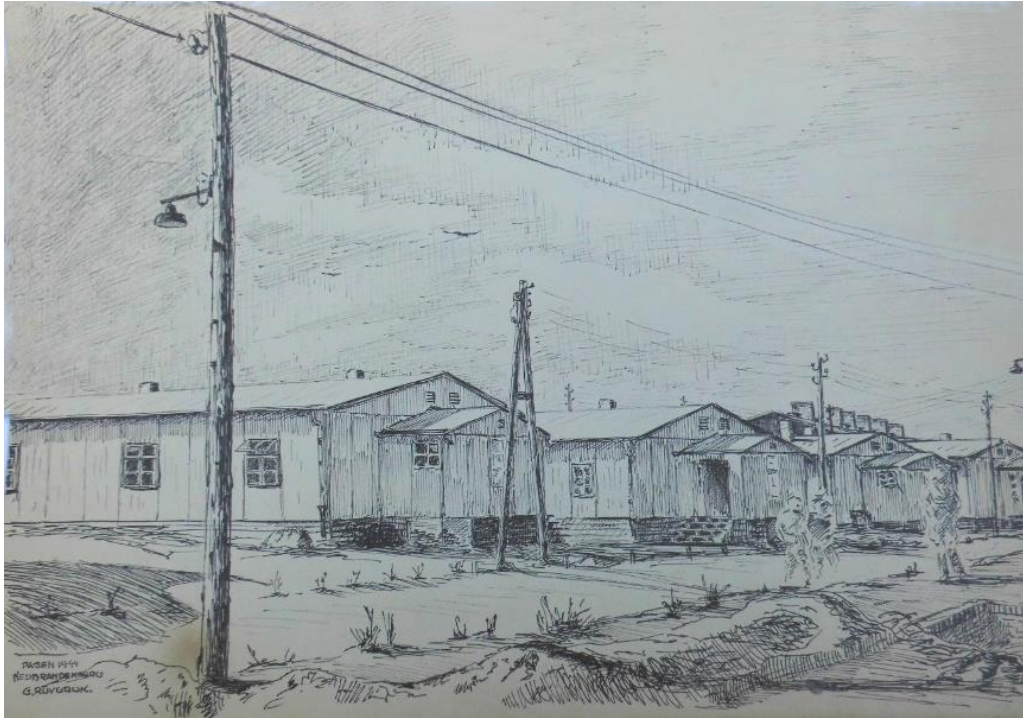
Zondag 9 april 1944 (Eerste Paasdag)

Koude Zuidoosten wind. Kerk. Zeer vol. Luchalarm (37ste) van 11.30 tot 13.45. Daarna opnieuw luchalarm (38ste). Eten net in de pauze de poort binnen. Pas om 15.00 einde luchalarm. Wandel, Voetbalwedstrijd Kapiteins tegen Cadetten en Adelborsten III (2 – 1). Op de weg langs het kamp pantoffelparade. Vrijwel alleen vrouwen en kinderen. Veel zachter geworden. Avond: boterham. Bridge.

⁷⁹⁾ De heer B. Österlind, bron: onder de vlaggen van Zweden en het Rode Kruis, p. 158.

Maandag 10 april 1944 (Tweede Paasdag)

Prachtig lenteweer, Verjaardag Ma, Dien en Oom Co. Kerk. Feliciteer Frits met verjaardag van zijn moeder en wandel met hem tot middageten. Zigeunerstrijkje achter barak. Middag: aardappelen met gedroogde wortelen. Eigen gehakt. Lees van Dostojewski: "De eeuwige echtgenoot". Zang van Russen door Lager Commandant toegestaan, door Abwehr "verboden". Spannende voetbalwedstrijd Officieren tegen Cadetten en Adelborsten (5 – 6). Eerste vlinder. Avond: eigen pap. Bridge. Toenemende bewolking. Regen.

Tekening van Oflag 67 Neubrandenburg "Pasen 1944" door 1e luitenant Ruygrok (collectie familie Ruygrok)

Dinsdag 11 april 1944

In de voornacht luchtalarm (39ste). Verschillende schoten. Brand in barak 14. Ik maf door alles heen. Zacht weer. Tijdens de brand zouden ontluchtingpogingen zijn gedaan. Plaatjes appèl. Daarna luchtalarm (40ste). Jammer met dit mooie weer (alles naar binnen). Lees van Herbert Adams: "The body in the bunker". Om 11.45 luchtalarm afgelopen. Wandel tot 12.30. Opnieuw luchtalarm (41ste) (boem, boem) tot 13.30. Middag: aardappelen met ragout. Om 13.45 nog eens luchtalarm (42ste). Cabaret ensembles net binnen. Voorstelling in de barak. Wandel. Odessa gevallen! Om 16.15 appèl buiten, in carré. Schot van post. Op wie? Van 17.45 tot 18.30 voor de vierde maal luchtalarm (42ste). Avond: pap. 's Nachts luchtalarm (43ste).

Woensdag 12 april 1944

Mooi weer, later beetje regen. Wandel met Klaas (Tielrooy) en Luitenant Kolonel Hendrik Voorwalt (kgf. 32034). Zie Duitse compagnie, terugkerende van een nachtoefening. Zoiets als onze oude Landweer. Middag: eigen kapucijners. Lees van Max Rohmer: "de Gouden Schorpioen". Per 2 man Argentijns pakket: chocola, Nescafé, klontjes, melkpoeder, marmelade, 3 blikjes warme hap. Prima. Van 14.30 tot 15.00 luchtalarm (44ste). Wandel daarna met Luitenant Kolonel Sies Veldmeijer (kgf. 30263). Eerste onweersbui. Hagel. Avond: bruine bonensoep. Wandel. Mooie avond. Voortzetting 2-jarige discussie over ramen open of dicht.

Donderdag 13 april 1944

Mooi weer. Wandel. Brief van Zus van 30 maart 1944 Alles wel. Van 10.15 tot 11.30 luchtalarm (45ste). Eergisteren Stettin gebombardeerd. Hebben we gehoord. Kertsj ontruimd. Van 12.00 tot 12.15 luchtalarm (46ste). Middag: aardappelen, gedroogde wortelen, groene erwten. Om 13.00 eindelijk weer eens baden, sinds 1 maand. Struiken lopen uit. Bezoek van Han de Hoog. Avond: pap. Bridge. Lees van Ernest Bramah: "Kai Lungs Golden House". Acht reserve officieren uit Holland aangekomen⁸⁰).

Vrijdag 14 april 1944

Mistig en koud. Wandel met Kolonel J. van Voorthuysen (kgf. 32013). Pakje nummer 93: taai, melk, peulvruchten, suiker. Causerie Schout bij Nacht E.A. Vreede (kgf. 30458) over Pacific. Middag: soep met gort, Deense snijbonen en warme hap. Sokkenstoppen. Wandel. Van 14.00 tot 15.30 aardige film over Nederlands Indië van Maatschappij Nederland. Wandel. Mooi weer. Avond: bruine bonen. Uien uit Holland. Wandel. Bridge.

Zaterdag 15 april 1944

Somber. Repetitie kerkkoor. Drie brieven van Zus van 4-4-1944 en 5 april 1944 Kan meteen antwoorden. Om 10.30 luchtalarm (47ste), Geen gongslagen. Kunnen dus buiten blijven. Wandel met Klaas. Middag: eigen witte bonen. Om 14.00 luchtalarm (48ste), doch hoeven niet naar binnen. Extra schildwachten blijven de gehele middag op post. Avond: droge gort. Causerie Fiévéz.

Zondag 16 april 1944

Zacht. Appèl om 9.00. Luitenant te laat, dus weer inrukken. Om 9.30 opnieuw appèl. Kerk. Frits op de koffie. Wandel met hem tot middagmaaltijd: hutspot met Hollandse uiten. Best. Voetbal. Avond: boterham. Lees.

Maandag 17 april 1944

Mooie morgen. Rozenstruiken lopen uit. Corvée. Bezoek van Duitse Generaal. Middag: soort hutspot. Hollands Rode Kruis pakket. Veel soberder dan vorige keer. Rookartikelen steeds welkom. Avond: gort. Morgen alle bagage naar buiten, op appèlplaats. Alles pakt. Ieder zit stikvol.

Dinsdag 18 april 1944

Betrokken, later opklarend. Schrale Noordwesten wind. Gehele zaak naar buiten gesleept. Opmars van autoriteiten van de Wehrmacht en Sicherheits Dienst. Alles afgezet. Barakken grondig doorzocht (radiotoestellen!). Prüfung als op 15 oktober, rij tafels met personeel. Gelukkig regent het niet. Heb een krukje meegenomen. Luchtalarm (49ste), doch alles blijft buiten. Hoogvliegende toestellen noordwest naar zuidoost, zichtbaar boor condensatiestrepen. Tel er 10. Duiken in zuidoostelijke richting naar beneden. Daarna hevige dreunen. Later op de middag nog een stelletje. Duitse jager met één wiel komt snel overvliegen naar vliegveld. Heeft zo nooit kunnen landen. Koffie. In namiddag koffers van mij nagekeken. Alles uit elkaar gehaald. Jong ventje van 17 of 18 jaar. Mijn dagboeken vindt hij niet. Na nog een paar uur aan den lijve gevisiteerd. Geheel ontkleden. Eindelijk om 21.00 weer in barak. Geweldige run om alles binnen te krijgen. Rotzooi. Om 21.30 koud geworden kapucijners. Slaap terstond in. 's Nachts luchtalarm (50ste). Geweldige dreunen. Ruiten trillen. Merk niets.

⁸⁰ Deze kwamen vanuit Stalag IV-b Mühlberg en hadden kgf-nummers uit Mühlberg.

Woensdag 19 april 1944

Zonnig, doch koel. Ben geradbraakt, ook al door het keiharde bed. Van 10.45 tot 12.00 luchtalarm (51ste). Lees van A. Brouwer: "Marijke"(Fries). Middag: hachée. Om 13.45 luchtalarm (52ste). Het stuift buiten. Avond: gortpap.

Donderdag 20 april 1944

Mooi weer. Troep herten (6). Pakje nummer 94: havermout, biscuits, groenten, theelepeltje, schoensmeer, lucifers. Twee brieven van 10-4-1944 van Ma en Hans. Vanaf 10.30 causerie de Vreede in hok over Pacific. Middag: eigen bruine bonen en uien. Pakje boeken van N.J.V. Avond: gortpap. Bridge.

Vrijdag 21 april 1944

Betrokken, later ozn. Sokkenwas. Middag: gort, vlees en uien. Saluut van Hollandse officieren bij begrafenis van Belgische officier. Kraanvogels op trek. Lees van L. Huizinga: "Adriaan en Olivier". Avond: eigen bruine bonen, Vanmiddag nog een Belgische officier en een Franse officier begraven.

Zaterdag 22 april 1944

Regenachtig. Van 8.45 tot 10.00 plaatjesappèl. Opklarend, stormachtige noordwesten wind. Veel stof. Repetitie kerkkoor. Middag: wortelen. Avondeten tot 20.00 uitgesteld in verband met de zandstorm (open tonnen!) en later geheel afgelast.

Zondag 23 april 1944

Vannacht luchtalarm (53ste). Wind, regen. Kerk. Middag: erwtensoep. Wandel met Schlamilch. Lees van G. van Hulsen: "Aan 't lichtende strand". Avond: rodekool rats. Bridge. Om 23.15 luchtalarm (54ste). Hoor vliegtuigen. Mooi gehoor.

Maandag 24 april 1944

Mooi weer. Moet opnieuw gefotografeerd worden. Waarom? Wandel, Was en sokkenstoppen (lappen). Middag: zuurkool. Avond: eigen gort. Onweersbui. Zware slag vlakbij. Licht uit. Later weer op. Bridge.

Dinsdag 25 april 1944

Regenachtig. Briefkaart van Zus van 13 april 1944 Allen wel. Pakje nummer 95: havermout, chocolade melk, koek, pak vet, pepermint. Middag: aardappelen met hachée. Wandel ondanks de regen. Tuin wordt goed. Onverwacht baden. Steeds zware bewapening bij onze badploeg (8 man). Andere krijgsgevangenen slechts 1 of 2. Avond: gortpap. Lees van Willy Corsari: "De weddenschap van inspecteur Lund". Bridge.

Woensdag 26 april 1944

Mooi weer. Om 6.45 op. Corvée. Pakje nummer 96: blik slabonen, gehakt, kapucijners. Blikken in depot. Wandel. Regenachtig. Om 12.00 luchtalarm (55ste). Middag: rode kool. Kijk naar voetbal. Schlamilch in zijn creatie als links buiten. Avond: Hollandse tomatensoep. Bridge.

Donderdag 27 april 1944

Betrokken, fris. Wandel. Middag: eigen bruine bonen en uien. Wandel met Luitenant Kolonel Sies Veldmeijer (kgf. 30263). Avond: gortepap met eigen pruimen. Bridge. Lees van M. van Dessel-Poot: "Vissers varen uit".

Vrijdag 28 april 1944

Koude, harde wind. Briefkaart van Zus van 18 april 1944 Wandel. Stuift. Middag: gort met vlees en uien. Engels pakket ontvangen. Avond: eigen havermout. Luchtalarm (56ste).

Zaterdag 29 april 1944

Schoon weer. Appèl van ruim 1 uur. Wandel. Repetitie kerkkoor. Tijdens appèl (11.15) luchtalarm (57ste). Appèl gaat door. Daarna allen naar binnen. Gisteren geschoten op Berghuis (de Steur), die na gezette tijd nog buiten was. Middag: rode kool. Wandel ondanks verkoudheid. Avond: pap. Lees van John Rhode: "The House of Tollard Ridge"

Zondag 30 april 1944 (Verjaardag Prinses Juliana)

Mooi weer. Allen vroeg op. Scheren, poetsen. Om 8.45 buitengewoon appèl voor de Generaal. Toespraak. Drie hoera's. Kerkdienst. Gezang 301:1 en 2. Middag: orangerats. Om 15.00 voetbalwedstrijd Cadetten tegen Luitenants (3-4). Keepers in oranje shirts. In de pauze muziek en pijpers. Avond: boterham. Muziek in kerkbarak. Taptoe. Bridge. Vulling uit hoektand gevallen.

Maandag 1 mei 1944

Betrokken. Jonkers jarig. Veel koffievizite (Voorwalt, Meijer, enz.). Zondagse dienst. Gisteren werkten de boeren wel, vandaag niet. Middag: rode kool. Regenachtig. Avond: erwten. Bridge.

Dinsdag 2 mei 1944

Betrokken. Bezoek van elf Duitse Officieren aan kamp. Wandel. Regen. Middag: eigen bruine bonen. Om 15.30 luchtalarm (58ste). Avond: pap. Lees van Hulbert Footner: "Madame Storey"

Woensdag 3 mei 1944

Zelfde weer. Plaatjesappèl binnen door 2 vreemde officieren. Wandel. Regen en wind. Bezoek Han, die vandaag 51 jaar wordt. Middag: pap. Wandel. Avond: Hollandse rode kool. Bridge.

Donderdag 4 mei 1944

Koude nacht. Wandel met Blanken (plannen 25-jarig huwelijksfeest Jonkers). Luchtalarm (59ste). Slecht weer. Hagelbuien. Middag: eigen havermout. Baden. Pakje nummer 97: koek, boter, biscuits, suiker, chocolade melk. Avond: eigen kapucijners. Opklarend. Bridge (wat anders?).

Vrijdag 5 mei 1944

Betrokken, wind. Corvée. Stuur oude en defecte kleding naar huis. Mogen niets insluiten. Middag: gortpap. Maak gedicht voor Jonker's huwelijksfeest. Avond: hachée (zonder vlees). Lees van Melis Stoke: "De man, die het Brits Museum cadeau kreeg". Bridge.

Zaterdag 6 mei 1944

Goed weer. Geen post. Wandel. Slik. Middag: gort met vlees en uien. Van 14.00 tot 14.40 appèl buiten. Er zijn wat lui uit Holland bijgekomen en dan zijn ze meteen de tel kwijt. Onweersbui met hagel. Krijg 190 Poolse sigaretten (gedroogde koemest). Beter dan niets. Kosten: 2,80. Lees van

Jaarsma: "Juffrouw Dorothee's late liefde". Avond: eigen bruine bonensoep. Bridge. Politiedienst tot morgen 17.00.

Zondag 7 mei 1944

Regen. Slik. Vruchtbomen beginnen te bloeien. Kerk. Luchtalarm(60ste). Zwaar motorgeronk. Na afloop kerk wachten op einde luchtalarm. Schot van schildwacht. Middag: rode kool. Op bezoek bij Frits. Nellie jarig. Avond: boterham. Slecht weer. Bridge.

Maandag 8 mei 1944

Pa 79 jaar. Koud, wind, lichte sneeuw. Slaap met koude voeten. Fotoappèl. Om 10.30 luchtalarm (61ste). Duitser komt in de barak en roept: "Geben Sie durch: Deutsche in der Baracke!". Zij weten zelf best, dat alles direct gewaarschuwd wordt als ze in aantocht zijn. Nog altijd luchtalarm. Schot schildwacht. Van 11.30 tot 12.00 nog eens luchtalarm (62ste). Middag: hachée. Lees van Ida Vera Simonton: "Blank Ballast". Avond: eigen havermout. Bridge.

Dinsdag 9 mei 1944

Mooi weer. Fris. Zwaar motorgeronk boven vliegveld (15 km van hier). Op appèl velen te laat. Dus 9.30 opnieuw appèl. Bovendien geen post. Middag: rode kool. Lees van J.H. Rosny Aîné: "La sauvage avonture" Wordt druk gevlogen. Avond: pap. Kranten tot en met 1 mei 1944

Woensdag 10 mei 1944

Vier jaar geleden! Vannacht 2 maal luchtalarm (63ste en 64ste). Veel vliegtuigen. Zwaluwen en spreeuwen. Mooi weer. Wandel. Kaart van Zus van 31 april 1944 Middag: bruine bonen. Om 13.30 Generaalappèl. Herdenking 10-5-1940. Onmiddellijk daarna luchtalarm (65ste). Vier schoten. Alles moet dicht. Gisteren ergens dwars door barak geschoten. Een wonder dat er geen ongelukken gebeuren. Om 16.00 einde luchtalarm (65ste). Blijkt geen luchtalarm te zijn geweest. Onze samenkomst heeft bewaking schrik aangejaagd. Bang voor oproer, algemene uitbraakpoging, e.d. Intocht van Lager Commandant met nodige soldaten. Schoten waren gelost op Schout bij Nacht E.A. Vreede (kgf. 30458). Kapitein Rudolph Römer (kgf. 32016) in been getroffen. Na appèl van 17.00 en toelichting alle maatregelen (verbod sport, groepen van meer dan 5 man) ingetrokken. Avond: warme hap en erwtensoep. We leven haast geheel van eigen spullen. Krekelconcert in de nacht.

Donderdag 11 mei 1944

Mooie dag. Wandel. Brief van Zus van 30 april 1944 Allen wel. Buiten veel sport. Zonnebaders. Zwemmen in brandbluswater. Middag: wortelen, eigen erwten. Amerikaans pakket. 100 Roy. Avond: pap. Bridge. Perfect day. Krekels.

Vrijdag 12 mei 1944

Zelfde weer. Wandel. Middag: zuurkool. Lees van Simon Carmiggelt: "Johan Justus Jacob". Avond: boterham. Pracht weer. Frits op bezoek. Vliegtuig duikt op barakken en stijgt met veel lawaai omhoog. Leuk spelletje.

Zaterdag 13 mei 1944

Meer bewolkt. Plaatjesappèl. Wandel. Lees van Henriette van Eijk: "Gabriël". Middag: eigen bruine bonen. Van 14.00 tot 16.00 luchtalarm (66ste). Zwaar motorgeronk. Wandel met Klaas en Schlamilch. Avond: gort met vlees en uien.

Zondag 14 mei 1944

Capitulatiedag. Prachtige morgen. Kerk. Middag: rode kool (stampot). Schrijf bij Klaas mijn gedicht voor Jonkers. Wandel met Klaas. Avond: boterham. Bridge. 's Nachts regen, regen, regen.

Maandag 15 mei 1944

Twee jaar in krijgsgevangenschap! Regenachtig. Om 7.45 Hochzeitsmars door De Bont vanwege 25-jarig huwelijksfeest van Jan Jonkers (kgf. 30530). Vlaggen uit! Voorbereidingen feest. Sandwiches. Versierde koffietafel. Lees van Selma Lagerlöf: "Jeruzalem". Na appèl 18.30 diner (zie menu). Zeer gezellig. Lees gedicht voor. Van barak-Russen veldboekje. Accordeonmuziek. 's Nachts luchtalarm (67ste). Zal ons niet deren!

Dinsdag 16 mei 1944

Mooi weer. Wandel. Breng Schlamilch naar examen boekhouden. Later kop koffie aan de lui. Middag: aardappelen met erwten. Pakje nummer 98: koek, roggebrood, erwten, kunsthoning. Avond: pap. 's Nachts luchtalarm (68ste) en gebombardeer.

Woensdag 17 mei 1944

Regenachtig. Pakje nummer 99: beschuit, roggebrood, peulvruchten. Kaart van Pa. Moe weer in ziekenhuis. Sokkenwas. Middag: rode kool. Pannenkoek van haveremout. Stop sokken. Veldboekjes op tafel. Russen venten er mee. Avond: boterham. 's Nachts hevige regen.

Donderdag 18 mei 1944

Hemelvaartsdag. Veel regen. Kerk. Saaie preek. Afscheidslunch van vertrekkende 300 oudjes (Tielrooy, Langenhagen, Voorwalt, Veldmeyer, enz.) allemaal goede kameraden. Gaan naar Ilag VII Tittmoning. Allen vertrekbaar. Tijdstip vertrek nog niet bekend (ze gingen pas op 1 juni!). Lees van Max Duvezit: "Marion en haar Chauffeur". Was. Avond: hachée (matig). Herstel ondergoed. Lees van A.E.W. Mason: "The Tenants". Regen. Niet koud, 's Nachts raam open.

Vrijdag 19 mei 1944

Later zon. Wandel. Grote plassen. Cadetten en Adelborsten aan het sloopjezeilen! Middag: bieten (brrrrr!). Help bij overschrijven van examenwerk. Van 13.30 tot 15.15 luchtalarm (69ste). Zeer hoog: 100 Amerikaanse toestellen (18, 30, 40, 12). Pracht gezicht. Kranten tot en met 11 mei 1944 Avond: eigen haveremout. Bridge.

Zaterdag 20 mei 1944

Mooi weer. Schlamilch jarig. Wandel. Frits nog altijd aan het sloopjezeilen. Middag: aardappelen met erwten. Avond: macaroni en tomatenpasta. Gekostumeerde voetbalwedstrijd. Om je ziek te lachten. Bridge.

Zondag 21 mei 1944

Prachtig weer. Appelen in bloei. Kerk. Wandel met Schlamilch. Van 12.30 tot 14.00 luchtalarm (70ste). Boem, boem. Berlijn? Middag: stampot rode kool. Avond: boterham. Bridge. 's Nachts luchtalarm (71ste).

Maandag 22 mei 1944

Harde wind. Stof! Pakje nummer 100 (!): koek, boter, kaas, 2 eieren, citroenen, bruine bonen. Pakje nummer 101: boter, forto's, melk, pastavita, kapucijners, citroen. Alles in orde. Als we dit niet hadden! Met post weer donderen. Middag: aardappelen met erwten. Van 13.15 tot 14.30 luchtalarm (72ste). Lees van A.E.W. Mason: "The four corners of the World". Het stormt. Niemand buiten. Post!! Brief van Zus van 14 mei 1944 Alles wel. Met Moe zorgvol. Ook Pa wordt oud. Zal ik hen nog terugzien! Avond: pap. Rugby in zandstorm. Troubadours. Bridge.

Dinsdag 23 mei 1944

Zelfde weer. Corvée. Baden. Hagel. Was. Middag: rode kool met eigen spiegeleieren. Slecht weer. Sokkenlappen. Avond: bruine bonen. Bridge.

Woensdag 24 mei 1944

Beter weer. Plaatjesappèl. Wandel. Van 10.45 tot 12.45 luchtalarm (73ste maal)⁸¹). Middag: hachée. Lui uit Holland aangekomen. 's Nachts luchtalarm (74).

Donderdag 25 mei 1944

Af en toe regen. Wandel met Klaas en Veldmeijer. Middag: eigen bonen. Negen vrouwen van de 12 verleden jaar teruggekeerde administrateurs hebben een baby! Amerikaans pakket. Lees van Piet Bakker: "Storm op de kust", en van P. de Sinclair: "De bridgeclub van Oom Sorry".

Vrijdag 26 mei 1944

Beter weer. Modder. Wandel. Was. Middag: wortelen. Lees van Havank: "Het Spookslot aan de Loire"(wat je al niet leest!). Kaart van Zus van 19 mei 1944. Vertrek van de ouderen 1 á 2 weken uitgesteld wegens verkeersmoeilijkheden. Vorderingen in Italië. Avond: pap. Bridge.

Zaterdag 27 mei 1944

Prachtig weer. Wandel. Middag: gortpap. Pinkstertournooi voetbal. Avond: eigen erwten. Praatje Fiévéz.

Zondag 28 mei 1944

Vannacht luchtalarm (75). Schitterende morgen. Kerk. Wacht van 53 man trekt op. Versterkt. Waarom? Middag: aardappelen met eigen sperziebonen. Van 13.10 tot 14.30 luchtalarm (76). Warm. Voetbal. Avond: boterham. Tot 22.00 buiten.

Maandag 29 mei 1944

Zelfde weer. Gehele nacht alle ramen open. Vertrek oudjes 1-6-1944 aanstaande. Om 11.30 luchtalarm (77). Overtocht van Amerikaanse toestellen west-oost. Slecht te zien. Condensatiestrepen van 3 jagers. Middag: aardappelen met erwten. Om 13.45 tot 15.00 luchtalarm (78). Lees van P. Visser: "de Zwervers van het Grote Leger". Avond: pap. Voetbalwedstrijd. 's Nachts vlooiën.

Dinsdag 30 mei 1944

Prachtige ochtend. Wandel met Klaas. Van 11.15 tot 11.45 luchtalarm (79). Middag: eigen kapucijners. Smoorheet. Pakje nummer 102: biscuits, melk, suiker, pudding, kapucijners, citroen.

⁸¹ Vanaf 24-5-1944 is Kokje het aantal malen luchtalarm gaan tellen. De eerdere tellingen zijn aangebracht door de bewerkster van het dagboek.

Avond: eigen havermout. Concert Rhumba-band in siertuin. In barak zeer warm. 's Nachts alle ramen open.

Woensdag 31 mei 1944

Koeler. Prüfung bagage van vertrekkenden op achterterrein. Middag: Goulash. Wind en stof. Afscheid van Klaas en Langenhagen. Vertrekken morgen vroeg. Lees van Edgar Wallace: "The Northing Tramp". Avond: eigen bruine bonen. Afscheid visites over en weer. Licht op tot 23.00.

Donderdag 1 juni 1944

Prachtig weer, koude nacht. Veel herrie van vertrekkenden. Appèl voor deze om 5.00. Tegen 10.00 verlaten de laatsten het kamp ⁸²). Van 9.30 tot 13.00 kring om de zon. Middag: bieten, slecht. Avond: pap. Wandel. Voetbal. Appèl om 23.00, zijn ze iemand kwijt?

Vrijdag 2 juni 1944

Regen. Toch lekker weer. Schijnt ontvluchtingpoging te zijn gedaan ⁸³). Wandel. Was. Lees van Walter Scott: "De Verloofde". Foto-appèl. Middag: 2 aardappelen met erwten. Middagappèl in de regen. Avond: pap. Bridge. Inzameling van sinaasappelen voor ernstige patiënten.

Zaterdag 3 juni 1944

Guur. Wandel. Kerkkor repetitie. Middag: eigen erwten. Avond: gort. Causerie door Mathon over toestand. Vorderingen in Italië.

Zondag 4 juni 1944

Nog winderig. Kerk. Middag: aardappelen met erwten, pannenkoek. Voetbalwedstrijd. Afscheid barak-Rus Ilja. Volgeladen met geschenken. Lees van Kenneth Roberts: "Northwest Passage". Verhalen van Blanken over Suriname.

Maandag 5 juni 1944

Zacht. Brief van Zus van 21-6 (?). Met Moe slecht. Pa ook niet best. Wandel met Han. Goed O.K.W.-bericht. Rome zal weldra vallen. Middag: aardappelen met erwten. Nog meer prikkeldraad aangebracht. Lees van E.W. Horning: "Stinguree". Pakje nummer 104: sanovite, chocolade melk, groene erwten, 2 citroenen, koffie. Onweer. 's Nachts: vlooien, luizen, stank, warm, wiebelend bed.

Dinsdag 6 juni 1944

Goed weer. Pakje nummer 103: groene erwten, blik tomatensoep, biscuits. Jammer, weer geen lucifers. Rome gevallen! Drie-in-de-pannetjes ter ere van verjaardag Kapitein Harmen N. Muntjewerff (kgf. 30742). Middag: eigen havermout. Avond: gortsoep. Bezoek van Duitse generaal. Voetbal. Bridge.

Woensdag 7 juni 1944

Somber weer. Twee brieven en briefkaart van Zus. Allen wel. Wandel met Kapitein C. Mens (kgf. 30073). O.K.W.-bericht: Invasie in het Westen gisteren begonnen!!!!

⁸² Volgens "De zak met vlooien", p. 259, zou dit plaatsgevonden hebben tussen 10 en 14 juni 1944.

⁸³ Dit betrof de ontvluchting via een gat in het prikkeldraad op 1-6-1944 door kapitein Aler, cadet-vaandrig Simons, 1^e luitenant Kautz en Proost en kapitein Dufour (de Hartog, p. 321).

Middag: aardappelen met bonen. Lees van Madalon St. Denis: "Mord in Rampenlicht". Bezoek van Rooseboom. Avond: gort met pruimen. Regen. Grammofoonmuziek.

Donderdag 8 juni 1944

Beter weer. Frits. Goed O.K.W.-bericht. Wandel veel. Middag: aardappelen met erwten. Tijdens appèl 3 schoten bij Franse lazaret. Dokter en brancard. Mededeling Franse krijgsgevangene: zijn camarade évadé est blessé ou tué.

Amerikaans pakket. Avond: gortpap. 175 Franse en Russische sigaretten. Bridge.

Vrijdag 9 juni 1944

Regenachtig. Toestand Westfront nog onduidelijk. Komt in orde! Razzia naar elektrische verwarmingstoestellen. Noppes! Middag: eigen kapucijners. Avond: gortepap. 's Nachts luchtalarm (80).

Zaterdag 10 juni 1944

Bewolkt. Zachter. Corvée. Kerkkoor. Middag: eigen erwten. Inlevering voor de Russen. Wasgoed uitzoeken. Aardige voetbalwedstrijd. Goed O.K.W.-bericht. Wisselvallig weer. Avond: gortsoep. Bridge.

Zondag 11 juni 1944

Triestig weer. Warme nacht. Vannacht luchtalarm (81). Bevestiging kerkenraadsleden. Middag: aardappelen met erwten, vlees. Wandel. Bridge. Avond: eigen tomatensoep. Concert Walter Boer (Schubert).

Maandag 12 juni 1944

Droog. Sterke Zuider wind. Vannacht luchtalarm (82). Middag: eigen bruine bonen. Schlamilch en Van der Laan verhuizen. In ons hok nog 8 man over. Avond: eigen havermout. Bridge.

Dinsdag 13 juni 1944

Beter weer. Wandel. Teken kaart van Frankrijk. Middag: gortpap. Baden. 2 doosjes lucifers! Avond: hachée. Met sokken aan naar bed (vlooiën).

Woensdag 14 juni 1944

Betrokken. Plaatjesappèl. Wandel. Middag: aardappelen met erwten. Teken aan de kaart van Frankrijk-Italië. Avond: boterham, gebakken mosselen (van Jan).

Donderdag 15 juni 1944

Wisselende bewolking. Regen. Tijdens het appèl veel hoogvliegende Duitse vliegtuigen. Goed O.K.W.-bericht. Middag: pap. Film over Suriname en Curaçao. Avond: gortsoep. Om 19.00 escadrille van 13 Duitse bommenwerpers vlak over barakken, Rammelende formatie. Lees van J. Saxon: "Het meisje van plezier". Bridge. 's Nachts luchtalarm (8). Koude nacht.

Vrijdag 16 juni 1944

Goed weer. Fris. Wandel. Lees van Stephan Maddock: "The White Siren". Middag: eigen kapucijners. Avond: macaroni met eigen vlees.

Extra plaatjesappèl. Iemand zoek? Tangoband en Vaudevilleorkest. Leuk.

Zaterdag 17 juni 1944

's Nachts luchtalarm (84). Zware dreun. Goed weer, doch tegen de middag regen. Middag: aardappelen met erwten. Wandel met Han. Avond: pap. 's Nachts luchtalarm (85).

Zondag 18 juni 1944

Schitterende morgen. Corvée. Sterrenkers uit eigen tuin. Ongeveer 25 hoogvliegende Duitse toestellen. Condensatiecirkels. Kerkdienst. Gez.:304 (waterloo-dag). Wandel met Schlamilch. Middag: aardappelen met sous. 1 ½ liter bier á 80 Pfenning. Spannende voetbalwedstrijd. Avond: boterham. Bezoek van Frits (heeft griep gehad).

Maandag 19 juni 1944

Mooi weer. Veel wind. Zwaar motorgeronk vanaf Duitse vliegveld. Wandel met Schlamilch. Was. Lees van Ch. Nordhoff en James Norman Hall: "Geen benzine meer". Pakje nummer 105: blik groente, kaas, kunsthoning. Stof. Avond: eigen havermout. Bridge. 's Nachts veel Duitse vliegtuigen in de lucht. Transporten?

Dinsdag 20 juni 1944

Pracht weer. Bijzonder appèl. Alles naar buiten. Ik blijf geboren in 1920. Luchtalarm (86) van 8.30 tot 11.00. We worden naar binnen gejaagd als er bij het vliegveld geschoten wordt. Rondcirkelende vliegtuigen. Later enige honderden Amerikanen. Richting Noordwest tot Noord. Middag: pap. Wandel met Han. Op vliegveld schijnt vanmorgen iets gebeurd ⁸⁴). Rookpluimen. Tussen de middag rookachtige nevel. Later rooksluizen richting Stettin. Schijnt door 2 vliegtuigen ook aanval te zijn gedaan op trein. Avond: hachée, eigen snijbonen. 100 Argentijnse sigaretten.

Woensdag 21 juni 1944

Vannacht luchtalarm (87). Wandel. Van 9.20 tot 11.20 luchtalarm (88). Lees van Willy Corsari: "Schip zonder haven". Sensationele morgen. Honderden Amerikaanse toestellen boven het kamp, richting Oost. Luchtgevecht op grote hoogte. Zien mondingsvuur. Zie 3 toestellen afschieten. Twee in de lucht uit elkaar. Een stort neer. Parachutes. Een ontplooit niet. Man valt als een pijl. Licht gekleurd toestel (Amerikaans?) zoekt landingsplaats. Rookpluim. Later hoorden wij, dat 7 Duitse jagers en 2 Amerikaanse bommenwerpers zouden zijn afgeschoten. Kogel van 12 mm in een der barakken terecht gekomen. Middag: eigen erwten. Man van Abwehr beweert dat heel Engeland in brand staat (nieuw wapen). Avond: boterham.

Donderdag 22 juni 1944

's Nachts luchtalarm (89). Frits de Jong (kgf. 31006) jarig. Op visite. Wat neerslag. Wandel. Amerikaans pakket. Middag: kapucijners. Avond: pap. 's Nachts luchtalarm (90).

Vrijdag 23 juni 1944

Naar tandarts. Wandel met Schlamilch. Af te toe regen. Lees van May Wynne: "Henry van Navarre". Middag: boeterham. Avond: macaroni, kaas, vlees. Wandel met Rooseboom. Hagel en regenbuien. 's Nachts luchtalarm (91).

⁸⁴ Fliegerhorst Trollenhagen.

Zaterdag 24 juni 1944

Kil. Wandel. Repetitie kerkkoor. Gezellige koffie bij Luitenant Kolonel Diede T.S. Rooseboom (kgf. 458). Oostfront in actie. Middag: aardappelen met erwten. Regenbuien. Om 15.00 kwartet door Walther Boer. Zeer goed, maar zeer weinig publiek. Avond: pap met vlees. Bridge. 's Nachts luchtalarm (92). Vlooiën! Mijn benen zijn 's morgens soms geheel roze.

Zondag 25-6-1944.

Mooi weer. Kerk. Walther Boer snorkt onder de preek. Middag: aardappelen en gortsoep. Wandel met Han. Bridge.

Maandag 26 juni 1944

Mooi weer. Plaatjesappèl. Pakje nummer 106: biscuits, suiker, kapucijners, 2 citroenen (bedorven), bruine bonen, gedroogde wortelen. Corvée. Cherbourg wel bekeken. Middag: aardappelen met erwten. Warm en stoffig. Avond: eigen havermout. Lees van Van Nes-Uilkes: "Pastorales". Mooie avond. Scheepjeszeilen.

Dinsdag 27 juni 1944

Betrokken. Geen brood. Eet biscuits. Kranten tot en met 17 juni 1944 Nieuw wapen. Tandarts. Middag: pap. Veel wind, dus stof. Onweer, regen. Avond: 2 aardappelen met sjeu. Bridge. Wandel. Opnieuw onweer en regen.

Woensdag 28 juni 1944

Mooi weer, koeler. Nog steeds geen post. Ben 1 maand achter. Wandel. Middag: aardappelen met erwten. Flensjes van Jan. Inenting tegen typhus, enz. Avond: boterham. Bridge. 's Nachts luchtalarm (93).

Donderdag 29 juni 1944

Verjaardag Prins Bernhard. Schoon weer. Vóór-appèl. Speech Generaal. Drie hoera's. Enige Colditzers zijn afwezig. Worden gehoond. Morgenwijding gezang 304. Eindelijk post. 2 kaarten van Zus. Moe iets beter. Met baden loopt het mis. Alles is bij de wedstrijden. 125 Engelse sigaretten en blik oranjemarmelade. Barak 10 ontruimd. Onderzoek naar gegraven gang. Enige Duitsers onder de barak bijna geëlectrocuteerd. Stroom afgesneden aldaar. Middag: eigen kapucijners. Wedstrijden: hockey, voetbal, kaatsen, touwtrekken. In gloeiende zon. Avond: gortsoep. Wandel met Han. Prachtavond. Taptoe. Wilhelmus in barak 8A. Buiten allen in de houding op gehele terrein.

Vrijdag 30 juni 1944

Zelfde weer. Wandel. Pakje nummer 107: macaroni, pastamella, kapucijners, tandpasta, scheercreme, kiekjes, sporthemd en broek! Middag: eigen groene erwten. Onweer en regen. Lees van Ralph Connor: "Corporal Cameron". Avond: macaroni. Bridge.

Zaterdag 1 juli 1944

Betrokken. Wandel. Kerkkoor. Twee brieven van Zus en kaart van Jan. Russen schieten hard op. Onhoudbaar. Foto's heel aardig. Middag: eigen witte bonen. Wandel met Han. Avond: pap. Bridge. Nieuwe bewakingstroepen. Geblaf!

Zondag 2 juli 1944

Mooi weer, Radijs en tuinkers. Kerk. Wandel. Goudsbloemen langs prikkeldraad gaan bloeien. Siertuin heel aardig. Middag: aardappelen en sous. Veel buiten. Van 14.30 tot 15.30 concert in siertuin door orkest Walther Boer met koor. Avond: eigen macaroni met rozijnen. Humoristische voetbalpartij.

Maandag 3 juli 1944

Vannacht een stel vlooiën en wandluizen vermoord. Pracht weer. Jacht op wandluizen. Vernietig er enige tientallen in mijn bedstel. Middag: aardappelen met erwten. Diverse Turkse artikelen. Avond: eigen havermost. 's Nachts vlooiën, vlooiën, vlooiën.

Dinsdag 4 juli 1944

Zelfde weer. Schud buiten mijn ondergoed en pyjama uit. Stinkt van de vlooiënpikken. Corvée. Wandel. Briefkaart van Zus van 22 juni 1944 Best O.K.W.-bericht. Russen maken reuze sprong. Om 12.00 even luchtalarm (94). Middag: pap. Smoorheet. Veel wind. Avond: hachée en eigen witte bonen. Tuintje begieten. Mooie zonsondergang.

Woensdag 5 juli 1944

Zelfde mooie weer. Een 15-tal lieden uit Holland aangekomen. Paar N.S.B.-ers gemolesteerd. Gedegradeerd. Kamp uit! Lager Commandant gaat akkoord, doch er worden geen relletjes geduld. Post in quarantaine. Zeer snel vliegtuig, dat gisteren overvloog (motorloos) blijkbaar nieuw type. Middag: aardappelen met erwten. Bier gehaald. Avond: eigen havermost. Aankomst 12 lieden uit Holland (2 N.S.B.-ers). Alles loopt naar het hek en ziet de zaak zwijgend aan. Schitterende avond.

Donderdag 6 juli 1944

Zacht weer. Linden bloeien, Was. Van 10.15 tot 10.45 luchtalarm (95). Kowel ontruimd. Middag: eigen erwten. Oekaze Generaal over houding Colditz ten aanzien van appèl op 29 juni 1944 Vaccinatie 2e prik. Avond: pap. Lees van William J. Locke: "The mountebank". Prachtige avond. Wandel.

Vrijdag 7 juli 1944

Schitterende morgen. Slecht geslapen vanwege injectie en vlooiën. Plaatjesappèl. Luchtalarm (96). Gemalanger bij uitgifte van Engels pakket. Zelfs de cacao wordt van blikje beroofd. Middag: aardappelen met erwten. Avond: pap met eigen warme hap. Waterhalen voor de voortuin. Poedelen in waslokaal.

Zaterdag 8 juli 1944

Vannacht luchtalarm (97). Wandel. Kerkkoor. Luitenant Kolonel Diede T.S. Rooseboom (kgf. 458) jarig. Licht op zijn bed in diepe rust. Laat cadeautje maar achter. Middag: eigen bruine bonen. Zeer warm. Avond: soep. Voetbal.

Zondag 9 juli 1944

Verjaardag van Zus. Mooi weer. Naar de kerk in sportkleding. Luitenant Kolonel Diede T.S. Rooseboom (kgf. 458) en Han op de koffie. De "snaaier" (Duitse onderofficier) wil ons elektrische kooktoestel inpikken. Blanken weigert afgifte en wordt genoteerd. Middag: zalmslaatje ter ere van de verjaardag en aardappelen met hachée met eigen sla. Baranowitz ontruimd. Avond:

eierenpannenkoek. Drukkende avond. Wandluizen. Slapen zonder dekens. Beetje regen. Controle 's nachts.

Maandag 10 juli 1944

Koeler. Schoonmaak van bagage (wandluizen). In Normandië "Grossangriff". Middag: aardappelen met erwten.

Brief van Zus van 28 juni 1944 Kranten tot en met 1 juli 1944 Avond: havermout. Regen. Voetbal in de slik. 's Nachts onder 2 dekens. Luchtalarm (98).

Dinsdag 11 juli 1944

Veel koeler. Vorige week herhaaldelijk boven de 90 graden in de schaduw. Wandel. Middag: pap. Wandel. Lid Commissie van Onderzoek betrouwbaarheid 1e Luitenant J.A. Collard (kgf. 271406). Avond: aardappelen met hachée. Cabaret: "Illusie". Luchtalarm (99).

Woensdag 12 juli 1944

Zelfde temperatuur. Corvée. Wandel. Was en reparatie. Lees van J.R. van Stuwe: "Arl". Middag: pap. Regen. Avond: eigen kapucijners. 's Nachts luchtalarm (100).

Donderdag 13 juli 1944

Opklarend. Morgen na appèl niet binnen. Zitten weer te donderen in barak. Zoek mijn heil bij Frits, maar die moet naar een verjaardagsvisite. Rotmorgen. Loop koffie mis. Middag: aardappelen met sla. Van 13.30 tot 16.30 vergadering commissie. Pakje nummer 108: Suiker, kaas, boter, koek, erwten, 2 doosjes lucifers. Door vocht aangetast. Avond: Deense pap.

Vrijdag 14 juli 1944

Koude nacht. Wandel. Kaart van Zus van 1 juli 1944 Alles wel. Van 10.30 tot 12.30 vergadering Commissie. Middag: gortpap. Van 13.30 tot 15.00 en van 16.00 tot 17.15 Commissie. Pakje nummer 111: koek, havermout, peulvruchten. Avond: eigen bruine bonen en sla. Lees van Aldanov: "St. Helena, een klein eiland". Wisselvallig weer.

Zaterdag 15 juli 1944

Zacht. Wandel. Minsk gevallen. Van 10.30 tot 12.15 Commissie. 100 Argentijnse sigaretten. Middag: eigen erwten. Kranten tot en met 3 juli 1944 Helderziende luitenant voorspelt: 21-11-1944 thuis. Van 13.30 tot 17.15 Commissie. Avond: macaroni met Argentijns vlees. Regenachtig, Voetbal(beker) wedstrijd. Weinig fraais.

Zondag 16 juli 1944

Vannacht veel regen en luchtalarm (101). Kerk. Goed weer. Russische officier in het 3??? Middag: aardappelen met hachée. Frits op bezoek. Valt met zijn neus in de flensjes. Avond: boterham. Praatje Fiévéz.

Maandag 17 juli 1944

Wisselvallig weer. Opnieuw gefotografeerd. Van 10.30 tot 12.00 Commissie. Middag: aardappelen met eigen witte bonen. Lees van F. de Sinclair: "Blank om Zes". Pakje van M. Huygen uit Bunschoten: havermout, groene erwten, roggebrood, 3 ons kaas. Bijzonder aardig. Avond: pap. Bridge. Luchtalarm (102) in de nacht.

Dinsdag 18 juli 1944

Goed weer. Pakje nummer 109: koek, boter, melk, kaas, tabak, lucifers. Idem pakje 110: melk, bonen, taai, 3 eieren. Zit er weer goed in. Luchtalarm van 9.00 tot 11.00 (103). Al die tijd opgesloten in pakketlokaal. Bommen. Stettin? Middag: eigen bruine bonen met spek. Van 14.30 tot 17.00 Commissie. Avond: hachée. Lees van Sinclair: "Koning Kool". Crodno en Arezzo gevallen. 's Nachts luchtalarm (104).

Woensdag 19 juli 1944

Af en toe zon. Plaatjesappèl. Corvée. Middag: eigen kapucijners. Van 13.30 tot 17.15 barak ontruimen voor aanleg van een nieuwe elektriciteit leiding. (Opzet is waarschijnlijk het maken van aftakkingen voor kooktoestellen enradiotoestellen tegen te gaan). Avond: boterham. Voetbal.

Donderdag 20 juli 1944

Zelfde weer. Bivakkeren weer buiten, wegens aanleg elektriciteitsleiding. Thans met tafel in de siertuin. Middag: zuurkool. Amerikaans pakket. Slotzitting commissie met Generaal. Avond: eigen havermout. Wandel met Rooseboom. Amusementsvoetbal.

Vrijdag 21 juli 1944

Beter weer. Wandel. Rogge wordt gemaaid (machinaal). Aanslag op Hitler. NSB-ers (3) van barak 15A hebben arena gekregen (mochten alleen gedurende appèls buiten komen). Middag: pap. Lees van Emile Zola: "De Kroeg (II)". Avond: eigen erwten. Wandel met Rooseboom. 's Nachts drukkend. Wandluizen (3), vlooien. Onweer. Regen Luchtalarm (105).

Zaterdag 22 juli 1944

Goed weer. Middag: hachée. Wandel met Han. Brief van Zus van 12 juli 1944 Avond: spiegeleieren met cornedbeef. Regen en onweer. Bridge.

Zondag 23 juli 1944

Goed weer. Slecht geslapen (wandluizen, vlooien, stank). Op appèl velen te laat, dus 10.00 opnieuw appèl. Tamboer in arrest. Nam geen orders aan van Lagerführer. Kerkdienst. Middag: eigen warme hap. Bezoek Frits. Wandel. Avond: niets, dus boterham. Concert populaire muziek onder leiding van Walther Boer. 's Nachts luchtalarm (106).

Maandag 24 juli 1944

Goed weer. Bedden naar buiten. Enkele wandluizen. Was. Vorderingen Russen. Middag: aardappelen met erwten. Schaak met Kapitein A. Rosmüller (kgf. 30612). Avond: eigen gort. Kranten tot en met 13 juli 1944 Interessante voetbalwedstrijd. Koud.

Dinsdag 25 juli 1944

Vannacht luchtalarm (107). Fris. Plaatjesappèl. Russen te Lemberg en Lublin. Lees van L. Oostendorf: "Filmstad". Middag: eigen havermout. Wandel met Han. Film grensexpeditie Suriname. Avond: hachée. Bridge. 's Nachts luchtalarm (108).

Woensdag 26 juli 1944

Beter weer. Kaart van 14-7-1944 en brief van 18-7-1944: allen wel. Ruzie in pakketlokaal over afgeven blik van gecondenseerde melk. Lokaal gesloten. Zon. Middag: eigen bruine bonen. Lees van Jaques Romainville: "Le Policidro". Avond: boterham. Luister naar muziek door Walther Boer.

Donderdag 27 juli 1944

Wind, stof. Corvée. Zeven lieden uit Holland, waaronder een overste van de Staatspolitie. Pakketuitgifte nog gestaakt. Duitsers dreigen met terugzending. Moest er nog bijkomen. We leven er grotendeels van. Middags uitgifte hervat. Bridge. Beetje regen.

Vrijdag 28 juli 1944

Trouwdag. Zacht weer. Pakje nummer 112: 2 koeken, cake, zoutjes, boeter, suiker, melk, smeerkaas, toast, roggebrood (bedorven), macaroni, gortmout, melba, kippensoep. Precies op onze trouwdag! Hoe bestaat het!

Op de weg langs het kamp optocht met kinderen met vlaggen, zingende, onder leiding van bruinhemden. Dacht eerst dat het voor mij was. Middag: kapucijners met spek. Barak 11B gesloten, wegens roepen van: Duitsers in de barak!

Niemand mag naar binnen. 110 Amerikaanse sigaretten. Onweer. En regen. Avond: aardappelen met sjeu. Van 19.00 tot 22.00 troubadours. Ruzie met Kapitein B.F.G. de Hosson (kgf. 30078), de boerenkinkel. 's Nachts luchtalarm (109). Lichtkogels.

Zaterdag 29 juli 1944

Goed weer. Wandel. Kerkkoor. Middag: pap. Om 15.00 kwartet door Walther Boer. Avond: goede koolrats. 2 plakken Argentijnse chocola! Praatje Fiévéz.

Zondag 30 juli 1944

Goed weer. Kerk. Middag: aardappelen met warme hap en sla. Bridge. Onweer, regen. Avond: gebakken aardappelen, macaroni, corned-beef. Alleen aardappelen van "Jansen".

Maandag 31 juli 1944

Zacht. Plaatjesappèl. Behandeling barak met lysol. Middag: aardappelen met bonen. Bivakkeren weer eens in de siertuin. Avond: pap. Regen. Bridge.

Dinsdag 1 augustus 1944

Gehele nacht regen. Ontvluchttingsgangen vanuit onze barak door regen ingestort. Waren al een heel eind buiten de draad! Wat een pech. Franse krijgsgevangene, die buiten op het land werkt, brengt militair saluut. Middag: aardappelen met hachée, eigen andijvie. Kowno gevallen!

Belangrijke vorderingen van de Amerikanen in Normandië.

Lees van P. Nemo: "de juwelendiefstal bij Gravin des Trebes". Beter weer. Wandel. Nog een gang ontdekt. Avond: eigen havermout. Kranten tot en met 28 juli 1944 Lees van Chr. Diehl (niet Dickens): "Figures Byzantines". Zeer weinig vliegtuigen in de lucht de laatste tijd.

Woensdag 2 augustus 1944

Iets koeler. Politiedienst. Wind en zon. Middag: eigen kapucijners. Avond: kuch. Wandel veel. Bridge.

Donderdag 3 augustus 1944

Mooi weer. Met oude veldjas naar "Bekleidungskammer". Zal verwijfd worden, enz. Seriewedstrijden handbal. Middag: aardappelen met bonen. Pakket van het Hollandse Rode Kruis. Heel goed. Avond: pap. Bridge.

Vrijdag 4-8-1944

Winderig. Corvée. Schoenen uit de maak terug. Schaak met Van der Wal. Middag: eigen bruine bonen en sla. Van 14.10 tot 16.00 luchtalarm (110). Vliegtuiggeronk. Rookwolken in het noordoosten. Tijdens appèl stapt Luitenant der Koninklijke Marechaussee uit het gelid, loopt de trap van de "Balkan" op en steekt speech af⁸⁵). Een protest tegen katholieke rede van een Luitenant van der Grindte (waarschijnlijk 1e Luitenant W.H.C. van der Grinten Kgf. 30591 / 32407). Kennelijk een aanval van waanzin. Wordt met een zoet lijntje van zijn gestoelte weggehaald en door de Abwehr meegenomen. (Is naderhand naar een krankzinnigen-gesticht in de buurt gebracht en niemand heeft de man ooit weergezien).

Zaterdag 5 augustus 1944 (Verjaardag Prinses Irene)

Mooi weer. Generaals-appèl. Toespraak. Drie hoera's. Plaatjesappèl. Visitatie barak. Koektoestellen in beslag genomen. Bonen plukken uit de eigen tuin en afhalen. Kaart van Zus van 28 juli 1944 Allen wel. Van 11.00 tot 12.00 concert Vaudeville orkest in siertuin (Oranjehof!, vanwege de goudsbloemen en Afrikanen en de gekroonde W.). Om 13.00 luchtalarm (111). Wandel met Han. Middag: aardappelen met eigen boontjes. Om 15.0 Tamboers en pijpers. Finale handbal. Avond: pap. Mannenkoor in Oranjehof. Taptoe.

Zondag 6 augustus 1944

Prachtig weer. Kerk. Florence gevallen! Van 11.30 tot 13.10 luchtalarm (112). Kolonel H.H.A. de Graaff (kgf. 30558) duizelig geworden en ernstig gevallen. Naar lazareth. Middag: aardappelen met eigen toevoegsels. Bezoek Rooseboom en krijg fraaie aquarel van uitzicht bij onze barak. Heel aardig. Avond: boterham. Wandel. Lees van Oppenheim: "Peter Eras, de Don Juan". Nog steeds prachtig weer.

Maandag 7 augustus 1944

Zelfde weer. Wandel. Amerikanen in Bretagne binnengedrongen. Middag: soep. Avond: hachée (eigen andijvie). Tuin begieten. Poedelen. Bridge.

Dinsdag 8 augustus 1944

Zelfde weer. Wandel. Middag: aardappelen met wortelen. Lees van Kjelland: "Vergif". Avond: pap. Bridge. Dreigt onweer. Nachtelijke controle.

Woensdag 9 augustus 1944

Afwisselend bewolkt. Middag: Argentijnse warme hap. Lees van Alice Campbell: "The murder of Caroline Brundy". Avond: boterham. Voetbal. Onweer. Bridge.

⁸⁵ Dit betrof 1^e Luitenant Lothar Weiss (kgf. 30021) die daarna werd opgenomen in een kliniek in Ueckermunde (bron NIMH collectie 444 inv. 18 en Nationaal Archief collectie 2.13.98 inv. 176). De status van Weiss werd niet teruggekoppeld met de artsen in Oflag 67 Neubrandenburg. In de medische verslagen betreffende Oflag 67 komt hij niet meer voor (Nationaal Archief collectie 2.13.98 inv. 176). Uit een repatrierings formulier van Kapitein van der Speck Obreen (kgf. 31910) blijkt dat Weiss in 1945 ziek is achtergebleven. Pas in 1950 werd het overlijden van Weiss ingeschreven bij de burgerlijke stand. 1^e Luitnant Weiss zou op 28-4-1945 zijn overleden.

Donderdag 10 augustus 1944

Goed weer. Brief van Zus van 1 augustus 1944 Wandel met Han. Middag: nieuwe aardappelen met wortelen. Koeler. Avond: pap. Bridge. 125 Argentijnse sigaretten.

Vrijdag 11 augustus 1944

's Nachts luchtalarm (113). Mooi weer. Kaart van Zus van 3 augustus 1944 Vingerafdrukken-appèl. Speciaal appèl: Herdenking Overste (Jonkheer) A.W. Snoeck (kgf. 30015) overleden (op 10 augustus 1944). Lees van Jörgen Falk Rönne: "En de Noordzee bruist". Middag: hachée. Wandel met Han. Pannenkoeken. Avond: Deense pap. Lees van J.M. Walsh: "Spies in pursuit"

Zaterdag 12 augustus 1944

Vannacht luchtalarm (114). Corvée. Warm weer. 2 doosjes lucifers en 1 kaal. Middag: eigen bruine bonen. Begrafenis van overste Snoeck. Avond: soep. Bridge.

Zondag 13 augustus 1944

Vannacht luchtalarm (115). Mooi weer. Kerk. Middag: aardappelen met wortelen en erwten. Avond: eigen gort goreng. Voetbal. Causerie St. Jacob.

Maandag 14 augustus 1944

Koeler. Middag: aardappelen met wortelen. Veel stof en wind. Avond: pap. Bridge.

Dinsdag 15 augustus 1944

Vannacht luchtalarm (116). Feest boven Berlijn. Mooi weer. Middag: aardappelen met wortelen en erwten. Stekende wespen. Avond: gebakken aardappelen met eigen speciebonen.

Woensdag 16 augustus 1944

Vannacht luchtalarm (117). Zwarte dreunen. Goed weer. Landing in Zuid Frankrijk. Eindelijk! Middag: aardappelen met koolrabi. Avond: niets. Bridge.

Donderdag 17 augustus 1944

Vannacht luchtalarm (118). Veel vliegtuigen over. Brief van Zus van 8 augustus 1944 Lees van Sidney Norler: "The Ball of Fortune". Middag: aardappelen met wortelen. Avond: eigen havermout. Mooie dag. Amerikaans pakket. Wandel met Rooseboom.

Vrijdag 18 augustus 1944

Vannacht luchtalarm (119). Zelfde weer. Dorstijd. Kerkkoor. Wasgoed uitdelen. Middag: aardappelen met wortelen en erwten. Avond: gebakken aardappelen en eigen sperziebonen. W.C. opgeknapt in verband met komst van Zweedse Gezant. Praatje door Fiévéz.

Zaterdag 19 augustus 1944

Mooi weer. Gisteren luchtalarm (120). 's Nachts idem (121). Middag: aardappelen met koolrabi. Vorderingen in Frankrijk. Avond: soep. Bridge.

Zondag 20 augustus 1944

Zelfde mooie weer. Corvée. Kerk. Zeer warm. Avond: cabaretvoorstelling.

Maandag 21 augustus 1944

Pracht weer. Lees van L.J. Vance: "The brass bowl". Bezoek Zweedse Gezant⁸⁶). Duitsers in de weer om de lelijke boel mooi te maken. Middag: verse kool. Lees van Walch: "Is het te laat voor Bayer?" Avond: pap. 80 graden in de schaduw.

Dinsdag 22 augustus 1944

Zelfde weer. Middag: pap. Avond: kool. Lees van A. Marshall: "Claimants". Wespenplaag houdt aan. Velen gestoken. Ammonia klaar in hospitaal.

Woensdag 23 augustus 1944

Pracht weer. De lang uitgestelde Prüfung! Om 6 uur op. Om 8.00 naar buiten met alle Handgepäck. Razzia in de barakken (naar radiotoestellen, enz.). De Hosson, de vetkees, vindt een nest jonge muizen in zijn bagage! Seine overgetrokken! Avond: aardappelen met beans. Lees van J.W. Ooms: "Lydia en de Erven Neuteboom". Bridge.

Donderdag 24 augustus 1944

Pracht weer. Kaart van Maarten van 16-8-1944 en van Zus van 17 augustus 1944 Allen wel. Argentijns pakket: forto's. melk, suiker, jam, lactaina, maggi, soepblokjes, peulvruchten, crackers, pepermint. Foto's van Hans en Jaap! Van 12.30 tot 13.30 luchtalarm (122). Middag: kool. Avond: eigen haverhout. Bridge.

Vrijdag 25 augustus 1944

Zelfde weer. Plaatjesappèl. Van 11.50 tot 14.10 luchtalarm (123). Vele vliegtuigen zuidoost maar noordwest. Bommem afgeworpen, zware dreunen, geweldige rookwolken. Vliegveld gebombardeerd. Kamppersoneel er naar toe, om te blussen. Zeer warm. Eten pas om 15.00 aardappelen met sperziebonen uit eigen tuin. Avond: pap.

Zaterdag 26 augustus 1944

Pracht weer. Rustig in de lucht. Van vliegveld stijgt niets op. Roemenië afgefallen. Vannacht luchtalarm (124). Middag: kool. Avond: kapucijners. Namiddag luchtalarm (125). Uit depot krijg je de blikjes weer zo mee.

Zondag 27 augustus 1944

Jaapje 9 jaar. Zelfde mooie weer. Kerk. Middag: aardappelen met meat and vegetables. Van 13.15 tot 14.00 luchtalarm (126). Wind en stof. Lees van Th. Thyssen: "Schoolland". Avond: boterham. Warm. Bridge. 's Nachts luchtalarm (127).

Maandag 28 augustus 1944

Warme nacht. Muggen, wandluizen, vlooiën. Corvée. Lees van W. MacLeod Raine: "Bonansa" en lees van Erich Kästner: "Drei Männer in Schnee". Middag: kool. Op vliegveld dood in de pot. Betriebstoff Lager zou getroffen zijn. Ruim 30 doden. Avond: eigen bruine bonen. Frits de Jong op bezoek, tijdens zwaar onweer. Bliksemingslag op 100 en 50 meter van onze barak. Veel regen.

Dinsdag 29 augustus 1944

Veel koeler. Middag: kool. Avond: pap. Af en toe zon. Lees van H. de Man: "Jan Allemachtig, enz.". Bridge. 's Nachts luchtalarm (128).

⁸⁶ De heer Gavrell, bron: David Jan Smit, "Onder de vlaggen van Zweden en het Rode Kruis", p. 158.

Woensdag 30 augustus 1944

Wisselvallig weer. Middag: kool. Avond: boterham. Volleybalwedstrijden. Poetsen voor 31 augustus 1944 Parijs ontruimd! Bridge.

Donderdag 31 augustus 1944

Verjaardag Hare Majesteit de Koningin. Reveille met tamboers, hoornblazers en pijpen. Om 8.45 Generaals appèl. Toespraak. Drie hoera's. Morgenwijding. Geen appèls verder meer. In ieder hok goudsbloemen. Sportwedstrijden. Hinderniswedstrijd met waterballet. Muziek en koor in Oranjehof. Wilhelmus. Middag: zalmsla met havermout. Feestsigaar van Jonkers. Brief van 21-8-1944 van Zus. Plak Argentijnse chocola. Rouan ontruimd! Hockey en Jiu Jitsu. Diner: soep, aardpallen met beans, pudding. Voetbal en boksen. Taptoe. 's Nachts luchtalarm (129).

Vrijdag 1 september 1944

Kouder. Toch zon. Plaatjesappèl. Wind en stof. Middag: koolrabi (brr!). Lees van A.J. Walling: "The corpse with the floating feet". Hollands Rode Kruis pakket.

Avond: aardappelen met stokvis. Prima! Wandel met Han. Velddiensttoefening Duitse Compagnie Infanterie op de weg. Graverij in barak 10 en 11B („Immer abknallen, das ist immer das Beste"). Frits de Jong in grote lazareth? 's Nachts luchtalarm (130).

Zaterdag 2 september 1944

Mooi weer. Herfstig. Middag: aardappelen met erwten en wortelen. Wespen en rupsen. De rupsen hebben eerst de korenvelden kaal gevretten en trekken nu in colonnes op naar onze barakken om te overwinteren. Avond: eigen erwten. Verdun en Amiens! Het gaat best. Bridge. Regen.

Zondag 3 september 1944

Goed weer. Kerk. Middag: aardappelen met beans. Wandel en lees. Avond: boterham. Praatje door Fiévèz. Bridge.

Maandag 4 september 1944

Herfst. Winterondergoed. Kaar van Zus van 23 augustus 1944 Wandel. Lees van Wallace: "Steward". Middag: kool. Sedan, Douai, Abbéville.

Van 15.30 tot 16.00 zware ontploffingen (luchtaanval 131) richting ongeveer noordwest. Avond: pap. Bridge.

Dinsdag 5 september 1944

Vrij goed weer. Corvée. Verdeling zuidvruchten. Middag: kool. Avond: gebakken aardappelen met eigen boontjes. Ontploffingen van 4-9-1944 van "Tiefangriff" op munitietrein. Geen licht. Leiding afgesloten.

Woensdag 6 september 1944

Later zon. Was. Ontproffingen. Gevechten "in Raum" Antwerpen-Brussel!! Middag: Argentijns blik. Wandel met Han. Bier. Lees van Arth. Mills: "Liebe in Hongkong". Avond: boterham. Kampioensvoetbal. Bridge. Luchtalarm (131).

Donderdag 7 september 1944

Goed weer. Plaatjesappèl. Argentijnse boter en kaas. 2 doosjes lucifers. Middag: aardappelen met bruine bonen, sla. Angstige spanning over Nederland. Avond: pap. Bridge. Licht uit, licht aan. Slecht licht. 's Nachts luchtalarm (132).

Vrijdag 8 september 1944

Koude wind. Wandel. Lees van Hans van Uden: "Ivoren Parade" en van Louis Tracy: "The Message of Fate". Middag: kool. Herfst. Avond: pap. Cabaret. Slecht licht.

Zaterdag 9 september 1944

's Nachts wind en regen. Slowaakse krijgsgevangenen aangekomen. Middag: kool met hachée. Avond: kapucijners. Geen licht voor 21.30. In Neubrandenburg NSB-ers gezien. Koude nacht.

Zondag 10 september 1944

Goed weer. Geen zon. Kerk. Zon. 4 Poolse mitrailleurs op wachttorens. Geweermitrailleurs ingeleverd. Middag: stampot met beans. Avond: niets. Geen licht. 's Nachts luchtalarm (133).

Maandag 11 september 1944

Goed weer. Criquet-wedstrijd (Flamingo'- Free Foresters). Lees van Berta Ruck: "Hoofdprijs in de Sweepstake".

Middag: kool. Lees van Pauline Plantenberg-Marres: 'Kettens aan de Poort'. Avond: pap. Bridge.

Dinsdag 12 september 1944

Vannacht luchtalarm (134). Mooi weer. Corvée. Kaart van Zus en brief van Jaap van 1 september 1944 Luchtalarm van 1.00 tot 12.15 (135). 50 vliegtuigen over (zuid naar noord). Later 13 terug. B. Bommen. Middag: koolrabi met eigen sla. Avond: kapucijners. Om 23.00 luchtalarm (136).

Woensdag 13 september 1944

Prachtig bladstil weer. Plaatjesappèl. Wandel. Siertuin. Engelsen bij Eindhoven!!! Middag: stampot met Argentijns vlees. Lees van Oppenheim: "De Leeuw en het Lam". Avond: gebakken bloedworst. Veel buiten. Lichtkogels in de loop van de dag. Voetbal. Bridge. 's Nachts luchtalarm (137).

Donderdag 14 september 1944

Mooi weer. Veel treinen vannacht. Middag: aardappelen met wortelen en erwten. Lees van K. Wasch: "De Moord op Maandagmorgen". Engels pakket. Avond: havermout. Weer een aantal lieden uit Holland aangekomen. Bridge.

Vrijdag 15 september 1944

Zelfde weer. Wandel. Causerie jongeman uit Holland. Stemming aldaar ten opzichte van ons niet verbeterd. Middag: koolrabi. Lees van M.H. Kempnaer: "Willeke Bruis". Wind en stof. Avond: macaroni met vlees en kaas. 's Nachts luchtalarm (138). Zwaar bombardement, waar?

Zaterdag 16 september 1944

Zelfde weer. Wasgoed. Middag: kool. Bier. Voetbalwedstrijd. Speler letterlijk knock-out! Avond: erwtensoep. Voetbal. Bridge. Zacht weer.

Zondag 17 september 1944

Regenachtig. Kerk. Middag: Argentijnse stamppot. Lees van Margaret Pedler: "The Moon out of reach". Schaal met van der Wal. Avond: warme hap. Bridge. Licht uit. Grammofoonmuziek. 's Nachts 2 maal luchtalarm (139 en 140). Mist.

Maandag 18 september 1944

Later zon. Doorbraak bij Aken! Van 1.00 tot 12.30 luchtalarm (141). Middag: kool. Cricketwedstrijd. Avond: pap. Concert door Walther Boer. Luchtalarm (142).

Dinsdag 19 september 1944

Zelfde weer. Plaatjesappèl. Luchtlandingen bij Arnhem, Nijmegen en Eindhoven!! Nu schiet het op! Moge het vlug gaan! Middag: aardappelen met hachée. (ontbreekt een stukje, waarschijnlijk ontvangst van een pakket met inhoud) Zuidvruchten, zeep, chocolade. Somber koel weer. Avond: eigen havermout. Bridge.

Woensdag 20 september 1944

Goed weer. Nog geen post uit Holland. O.K.W.-bericht: landingstroepen in Nederland verder versterkt. Brest afgelopen. Velen te laat op appèl, dus om 9.00 opnieuw appèl. Middag: stamppot met Argentijns vlees. Mooie dag. Voetbal. Avond: niets. Hoogvliegend toestel. Strooibiljetten?

Donderdag 21 september 1944

Mooi weer. Wandel. Lees van Agathe Christy: "The Ministry of the Blue Train" en van Arth. Miller: "Intrigue Island". Middag: koolrabi. Avond: Deense pap. Spanning over toestand in Nederland. Volleybal. Bridge.

Vrijdag 22 september 1944

Zelfde weer. Wandel. Lees van R. van Oven: "Op den Dam no. 1". Middag: aardappelen met wortelen en erwten. Stop sokken. Avond: soep. Bridge.

Zaterdag 23 september 1944

Mist. Later zon. Toestand bij Arnhem niet gunstig. Middag: aardappelen met wortelen. Lees van Ray Christie: "Eager Love". Incident bij het baden (Umleggen statt baden!). Klacht ingediend. Avond: eigen havermout. Bridge.

Zondag 24 september 1944

's Nachts veel regen. Koel. Kerk. Middag: stamppot met Deense worst. Avond: eigen pudding. Regen, somber weer.

Maandag 25 september 1944

Koud. Winderig. Plaatjesappèl. Arnhem weer niet in het O.K.W.-bericht vermeld. Middag: kool. Ruzie in hok 18. Avond: pap/ Bridge. Lees van Gunnar Gunnarsson: "Advent".

Dinsdag 26 september 1944

Regen en wind. Toch wandelen. Schaak. Middag: aardappelen met wortelen. Lees van Van Schendel: "Rose Angélique". Order: depot moet vóór 15-10-1944 leeg. Avond: soep. Cabaret: "De tamme leeuw getemd".

Woensdag 27 september 1944

Fris, droog. Wandel. Onzekerheid toestand in Nederland. Middag: stampot. Avond: niets. Lees van E. Wallace: "The Gunner". Bridge.

Donderdag 28 september 1944

Zelfde weer. Wandel. Middag: aardappelen met wortelen en erwten. Bezoek Gedelegeerde van het Internationale Rode Kruis⁸⁷). Auto met Zwitserse vlag. Avond: havermout. Bridge.

Vrijdag 29 september 1944

Mooi weer. Wandel. Middag: als gisteren. Baden. Teken kaart van Nederland. Lees van White: "7 biljetten naar Singapore". Avond: erwtensoep. Bridge.

Zaterdag 30 september 1944

Regen. Plaatjesappèl. Was uitzoeken. Middag: kool. Opklarend. Teken aan kaart. Avond: pap. Praatje van Fiévéz.

Zondag 1 oktober 1944

Goed weer. Kerk. Middag: Argentijnse stampot. Vannacht luchtalarm (143). Lees van Machiavelli: "The Prince". Avond: boterham. Regen.

Maandag 2 oktober 1944

Wintertijd. Droog. Plassen. Wandel. Middag: kool. Teken aan kaart. Avond: aardappelen met bonen. Zon door. Wandel. Bridge.

Dinsdag 3 oktober 1944

Zon. Wandel. Verstel en was. Negen Officieren uit Mühlberg aangekomen. Middag: aardappelen met wortelen. Lees van Ada Cerlo: "Herinneringen van een onafhankelijke vrouw". Uit Nederlands Rode Kris pakket: koek, smeerkaas, worst, 5 sigaretten, 20 kongsi, tabak. Alles goed spul. Koude wind. Veel mensen verkouden. Avond: wortelsoep. Bridge in hok 16.

Woensdag 4 oktober 1944

Mooi weer. Verkouden. Wandel. Middag: stampot. Avond: pannenkoek. Bridge tegen hok 13. Van 20.30 tot 21.30 luchtalarm (144).

Donderdag 5 oktober 1944

Achtentwintig jaar Officier. Gepaf in de vroege (velddienst oefening van de Duitsers). Mooie herfstmorgen. Brief van Zus van 8 september 1944 Allen wel. Corvée. Wandel. Vlucht van wel 100 ganzen. Middag: aardappelen met wortelen. Avond: havermout. Winnen bridge van hok 13. Van 20.00 tot 21.30 luchtalarm (145). Feest in Berlijn.

Vrijdag 6 oktober 1944

Mist. Acht man er tussen uit⁸⁸). Optrekkende mist. Van 12.00 tot 14.15 luchtalarm (146). Overtrekkende Amerikaanse toestellen. Donderend bombardement vlak bij. Alles dreunt en trilt. Bommen te zien en te horen. Grote rookwolken richting Neubrandenburg⁸⁹). Middag:

⁸⁷ De heer Landolt, bron: David Jan Smit: "Onder de vlaggen van Zweden en het Rode Kruis", p. 158.

⁸⁸ Dit waren Frans Brackel, Hans Romswinkel, Henri de Fremery, Kees Schilperoord, Henk Dijkman, van Helsdingen, Frans Vrins en Bart van Slobbe, die laatste twee kwamen op 2-11-1944 weer in het kamp terug (2.13.98 inv 5).

aardappelen met erwten en wortelen. Pracht weer. Wandel. Handbalwedstrijd. Avond: soep. Bridgewedstrijd tegen hok 16 afgebroken wegens luchtalarm van 20.00 tot 21.30 (147).

Zaterdag 7 oktober 1944

Schitterend weer. Wandel. Was en stop. Van 12.10 tot 13.50 luchtalarm (148). Groepen vliegtuigen richting Zuid Oost. Voetbal. Middag: aardappelen met wortelen. Avond: haveremout. Winnen wedstrijd tegen hok 16 met 44 tegen 20.

Zondag 8 oktober 1944

Mooi weer. Kerk. O.K.W.-bericht: gevechten bij Wageningen. Middag: stampopot met snijbonen. Wandel. Avond: boterham. Oefen in bridge.

Maandag 9 oktober 1944

Geen zon. Wandel. Middag: aardappelen met wortelen. Lees van Duheurcan: "L'enfant de la Victoire". Avond: Deense pap.

Dinsdag 10 oktober 1944

Regenachtig. Vannacht luchtalarm (149). Wandel. Middag: aardappelen met wortelen en erwten. Onze barakgenoot dokter W.F.K. Gouwe (kgf. 271757) krijgt bericht, dat zijn enige zoon door K.K.-lieden is vermoord. Thuis alles kort en klein geslagen. Verschrikkelijk. Man is er kapot van. Ons medeleven helpt niet veel. Het leven in het kamp gaat door. Concert Walther Boer. Avond: soep. Bridgewedstrijd tegen hok 17. Gelijk spel.

Woensdag 11 oktober 1944

Mooi weer. Wandel. Leeghalen depot. Was. Middag: boterham. Circketwedstrijd. Om 16.30 bidstond. Avond: stampopot. Bridge.

Donderdag 12 oktober 1944

Zelfde weer. Slaap slecht door verkoudheid. Wandel. Was. Lees van Hans Martin: "Malle Gevallen". Middag: kool. Avond: pap. Nieuwe orders over levensmiddelen (voor 1 dag!). Bridgewedstrijd hok 14. Gelijk spel.

Vrijdag 13 oktober 1944

Mooi weer. Verkoudheid minder. Corvée. Wandel. Teken kaart van het Oost-front. Middag: kool. Avond: soep. Bridge. De tijd moet toch kapot.

Zaterdag 14 oktober 1944

Zelfde weer. Wandel. Kerkkoor. Wandel. Teken aan kaart. Middag: aardappelen met wortelen. Avond: pap. Bridge. 's Nachts luchtalarm (150).

Zondag 15 oktober 1944

Zelfde weer. Kerk. Dominee in mineur. Middag: Argentijnse stampopot. Teken aan kaart. Lees van Erna Tessel: "Lucretia's 4de gezicht". Om 20.00 luchtalarm (151).

⁸⁹ Dit betrof de tweede grootscheepse aanval op Fliegerhorst Trollehage.

Maandag 16 oktober 1944

Opklarend. Wandel. Middag: aardappelen met gedroogde groente. Teken kaart. Begrafenis van een Rus (zonder kist). Avond: pap. Nieuwe prikkeldraadomheining aangebracht. Griekenland wordt ontruimd! Bridge.

Dinsdag 17 oktober 1944

Goed weer. Plaatjesappèl. Wandel. Was. Lees van Marie Gleir: "Ik heb geen bed voor je, kind". Middag: aardappelen met wortelen. Avond: Deense pap. Winnen de bridgewedstrijd tegen hok 21 met groot verschil. Regen en wind.

Woensdag 18 oktober 1944

Matig weer. Wandel. Lees van Seldon Truss: "More deadly than the Male". Middag: Stamppot rode kool. Broodrantsoen op woensdag gehalveerd. Uitreiking van ¼ Hollands pakket. 20 sigaretten. Goed weer, Wandel.

Donderdag 19 oktober 1944

Frisse Zuiden wind. Verstel mijn hemd met een ander. Ben er een ochtend en middag mee zoet. Middag: kool. Avond: aardappelen met bruine bonen. Winnen wedstrijd tegen hok 22A met 35 tegen 15. Hebben thans 8 uit 5.

Vrijdag 20 oktober 1944

Betrokken. Wandel. Frits de Jong verkouden. Heb een portie brood voor hem. Middag: stampot, zuurkool, rauwe andijvie. Voorstelling door de Tangoband. Inval Duitsers bij Cadetten. Avond: soep. Bridge. Koude nacht.

Zaterdag 21 oktober 1944

Mistig. Wandel. Corvée. Middag: kool. Lees van Jan Apon: "Het Gorilla mysterie". Avond: pap. Lees van Ewald Gerhard Seeliger: "Der Gelbe Seediëb". Bridge. 's Avonds twee maal luchtalarm (152 en 153). Koude nacht.

Zondag 22 oktober 1944

Zelfde weer. Kerk. Middag: stampot van rode kool. Herhaling Solistenconcert. Schaak. Avond: brood. Grammofoonmuziek.

Maandag 23 oktober 1944

Wat neerslag. Plaatjes appèl. Middag: kool. ¼ Hollands Rode Kruis pakket. Aken en Belgrado gevallen. Avond: pap. Luchtalarm (154) onderbreekt bridgewedstrijd.

Dinsdag 24 oktober 1944

Zelfde weer. Wandel. Herdenking overlijden van Luitenant ter Zee Henri van Schreven (kgf. 30295) vóór het appèl. Middag: aardappelen. Middag: aardappelen met wortelen. 80 sigaretten. Avond: soep. Bridge.

Woensdag 25 oktober 1944

Zachter. Baden. Wandel. Middag: stampot rode kool. Herstel sokken en broek. Alles wordt slecht. Ontvangen 1 laken! Boterham. Bridge.

Donderdag 26 oktober 1944

Kouder. ¼ Nederlands pakket. Middag: zuurkool. Zon. Wandel. Winters. Lees van Louise Jordan Miln: "Ruben and Ivy Sen". Avond: havermout. Iedereen studeert Engels. Luchtalarm (155).

Vrijdag 27 oktober 1944

Koude Zuid Oosten wind. Wandel. Ook tweede kachel aan. Middag: boerenkool. Avond: soep. Bridgewedstrijd met hok 19. Gelijk spel.

Zaterdag 28 oktober 1944

's Nachts luchtalarm (156). Zwaar bombardement. Regen. Plaatjesappèl. Middag: kool en eigen andijvie. Regen. Avond: pap. Lees van William J. Locke: "Joshua's Vision". Bridge.

Zondag 29 oktober 1944

Warmer. Zon. Kerk. 31 oktober herdenking. Middag: stampot. Leve het Argentijnse vlees! Frits de Jong op bezoek. Wandel. Bridgewedstrijd tegen hok 11B. Van 20.00 tot 20.15 luchtalarm (157). Later nog eens (158).

Maandag 30 oktober 1944

Regen. Slik. ¼ Hollands pakket. Middag: kool. Wandel. Avond: macaronipap. Winnen de bridgewedstrijd van hok 22B, 3^e plaats. Van 20.00 tot 20.45 luchtalarm (159). Om 22.15 opnieuw en 's nachts nog eens (160 en 161).

Dinsdag 31 oktober 1944

Mist. Wandel. Mislukte ontvluchtingspoging via het pakketlokaal ⁹⁰). Middag: aardappelen met mufte erwten. Lees van Lond: "The Swedisch Woman". Wandel. Avond: soep. Van 17.00 tot 17.20 luchtalarm (162). Bridge. Van 20.00 tot 20.15 luchtalarm (163). Regen.

Woensdag 1 november 1944

Regen. Opklarend. Post van 20-10-1944 uit Groningen. Niets voor mij. Middag: boterham. Rantsoen sedert 15-10-1944 verminderd. Sporadisch een O.K.W.-bericht. Op 27-10-1944 het laatste. Zon. Wandel. Ontvang een mooie deken van het Internationale Rode Kruis! Avond: stampot. Van 19.30 tot 20.45 luchtalarm (164). Regen.

Donderdag 2 november 1944

Regenachtig. Prüfung enkele barakken door Grüne Polizei. Wij niet. Middag: zuurkool. Opklarend. Avond: pap. 's Hertogenbosch bevrijd! Van 17.30 tot 16.15 luchtalarm (165). Bridge tegen hok 11B. 's Nachts luchtalarm (166).

Vrijdag 3 november 1944

Goed weer. Plaatjesappèl. Middag: kool. Regenachtig en koud. Avond: eigen soep. 100 sigaretten. Bridge. 's Nachts 2 maal luchtalarm (167 en 168).

⁹⁰ Deze ontsnapping werd aan de Duitse kampcommandant Otto Hoffmeister verraden door Kapitein der artillerie D.W. van den Bosch, kgf. 30001, die zich hiervoor in 1947 moest verantwoorden voor de krijgsraad. Daarbij gaf hij aan het onverantwoord te hebben gevonden dat nog ontsnappingen werden uitgevoerd, gelet op de maatregelen (action Kugel) en terwijl de bevrijding zo kort nabij scheen. Zie Militair Rechtelijk Tijdschrift nr. 41 van 1948. Kapitein van den Bosch werd tot 6 maanden detentie veroordeeld, onder aftrekking van het voorarrest (zie tevens het verslag van het verhoor van Otto Hoffmeister in NIMH 444 nr. 18).

Zaterdag 4 november 1944

Regenachtig. Kerkkoor. Zon. Wandel. Middag: wortelen. Tentoonstelling van portretten, enz. Avond: pap. Bridge.

Zondag 5 november 1944

Droog, later wat zon. Kerk. Middag: stampot met beans. Wandel. Lees van Th. Kröger: "Het Vergeten Dorp". Concert door Walther Boer (Beethoven cyclus). Avond: boterham. Bridge tegen hok 11B.

Maandag 6 november 1944

Regen, slik. Corvée. Middag: rode kool. Appèl in de slik. Alarmpoefening van de bewaking. Schildwachten boven 60 jaar. Avond: pap. We winnen van hok 18.

Dinsdag 7 november 1944,

Regen. 1½ pond Argentijnse boter. Rijksmargarine ingehouden. Middag: kool. Lees van Van Hoogstraten-Schoch: "De liefde van een moderne vrouw". Avond: soep.

Woensdag 8 november 1944

Droog. Wandel. Argentijnse kaas. Sokkenwas. Middag: stampot met beans. Ritmeester A.C. Eland (kgf. 30952) overlijdt plotseling aan een hartverlamming. Herdenking na appèl. Van 17.45 tot 18.00 luchtalarm (169). Lees van Charles Barry: "The Corpse on the Bridge".

Donderdag 9 november 1944

Regen, later zon. Was. Middag: aardappelen met wortelen en erwten. Maak van 2 paar sokken één. Plaatjesappèl. Avond: pap. Bridge.

Vrijdag 10 november 1944

Droog. Weer plaatjesappèl. Er zou 1 man ontvlucht zijn bij het baden. Middag: eigen boerenkool. Nieuwe wijze van appèl houden. Rotzooi. Schaak. Avond: soep. Schaak. Bridge met wedstrijdteam.

Zaterdag 11 november 1944

Koud. Begravenis Ritmeester A.C. Eland (kgf. 30952). 9.15 appèl. Gaat beter. 100 sigaretten. Middag: rapen. Guur weer. Warm me onder de wol. Noord-Brabant en Walcheren ontruimd! Avond: pap. Bridge tegen hok 21.

Zondag 12 november 1944

Guur. Kerk. Middag: stampot. Wandel. Van 14.30 tot 16.00 Beethovenkwartet. Lees van El. Glyn: "Beyond the Rocks". Bridge tegen hok 13.

Maandag 13 november 1944

Natte sneeuw. Wandel. Stop sokken. Middag: kool. Wandel. Avond: pap. Gerucht: paar honderd naar Tittmoning? Bridgeoefening met mijn team.

Dinsdag 14 november 1944

Nachtvorst. Onze barak geprüft. Om 10.00 weer binnen. Ontbijt. ½ pond Argentijnse boter. Middag: rapen. Avond: soep. Onder de wol wegens de kou.

Woensdag 15 november 1944

2½ jaar in krijgsgevangenschap. Koude oosten wind. Plaatjesappèl. Middag: zuurkool. Cabaret: "Loos Alarm". Van 19.15 tot 20.30 luchtalarm (170). Bridge.

Donderdag 16 november 1944

Sneeuwtapijt. Slik. Middag: wortelen. Baden. Lekke schoenen. Na bad voeten en sokken wassen. Avond: pap. Bridge in hok 21.

Vrijdag 17 november 1944

Modder. Toch appèl buiten. Ontvangen klompen. Middag: kool. Avond: soep. Naar cabaret. Ons team bridget tegen hok 18 en wint!

Zaterdag 18 november 1944

Modder. Grote aanval in het westen. Middag: aardappelen met erwten. Teken aan mijn kaart. Avond: pap. Lees van Jörgensen: "De uitertse dag". Bridgewedstrijd.

Zondag 19 november 1944

Betrokken en regen. Kerk. Middag: stampot met beans. Lees van H. Löns: "De huizen van Chlenhof". Avond: boterham. Kattenmepperij bij Luitenants.

Maandag 20 november 1944

Beter weer. Wandel. Middag: stampot met eigen boerenkool. Regen en wind. Lees van Anatole France: "l'Arome du Mail". Avond: pap.

Dinsdag 21 november 1944

Opklarend. Wandel. Middag: kool. Lees van Dale Collins: "Palle of Singapore".
2e Luitenant C.A. Verbruggen (kgf. 31822-32227) overleden. In de middag luchtalarm (171).
Avond: soep. Bridgewedstrijd (mijn) Outsidersteam tegen eigen hok (31 tegen 16).

Woensdag 22 november 1944

Generaals appèl: herdenking 2e Luitenant C.A. Verbruggen (kgf. 31822-32227). Noordwesten wind. Corvée. Avond: stampot met zuurkool. Bridge. 's Nachts regen.

Donderdag 23 november 1944

Nat. Om 8.00 begrafenis 2e Luitenant C.A. Verbruggen (kgf. 31822-32227)⁹¹). Wasgoed inleveren (eindelijk) Artikelen uit Canadeesche pakkette: thee, koffie. Middag: aardappelen met wortelen. Mijn schoenen goed hersteld. Briefje van Rus er in om sigaretten. Avond: pap. Bridge.

Vrijdag 24 november 1944

Plaatjesappèl. Wandel. Middag: rapen. Rozijnen, pruimen, melkpoeder uit Canadeese pakketten. Lees van Fr. Mc. Isaac: "The Dealer of Death". Avond: pap. Lichtstoring en luchtalarm (172). Gehele avond in het donker.

Zaterdag 25 november 1944

Regen. Kerkkoor. Middag: aardappelen met erwten. Avond: pap. Praatje Fiévéz. Bridge.

⁹¹ Abgang Oflag 67 am 21-11-1944 verstorben in lazarett Stalag II A (Neu-Brandenburg).

Zondag 26 november 1944

Zon. Waterkoud. Kerk. Van 12.00 tot 13.00 luchtalarm (173). Middag: Argentijnse stampot (laatste maal). Schaak. Om 16.00 alles binnen. Grammofoonmuziek.

Maandag 27 november 1944

Goed weer. Wandel. Post, ook uit Harderwijk (van 2-10-1944). Niets voor mij. Levensmiddelen uit Denemarken. Middag: aardappelen met wortelen. Avond: pap. Van 19.00 tot 20.00 luchtalarm (174). Bridge. Heldere nacht. Lichte vorst.

Dinsdag 28 november 1944

Zon. Wandel. Canadese jam en Argentijnse boter. Middag: rapen. Lees van St. Gibbons: "Cold Comfort Farm". Begrafenis van een Rus. Veel begrafenissen tegenwoordig. Avond: pap. Ons C-team wint van hok 19. Veel veine.

Woensdag 29 november 1944

Wandel. Later regen. Middag: stampot met boerenkool. Canadese sardientjes.

Donderdag 30 november 1944

Zachter. Corvée. Wandel. Kaar van Zus van 28 september 1944 Allen wel (2 maanden geleden!). Middag: aardappelen met wortelen. Concert van Troubadours. Avond: pap. Bridge.

Vrijdag 1 december 1944

Zelfde weer. Plaatjesappèl. Nieuwe Lager Commandant. Middag: aardappelen met erwten. Op de thee bij Frits de Jong. Avond: soep. Bridgewedstrijd.

Zaterdag 2 december 1944

Beter weer. Bedrijvigheid in de lucht. Wandel met Han. Middag: aardappelen met wortelem. Lees van M. Hewlett: "The Spanisch Jade". Zon. Wandel. Avond: pap.

Zondag 3 december 1944

Koud. Neerslag. Kerk. Middag: stampot van zuurkool en Deens spek. Motorloze jager. Bridge. Regen.

Maandag 4 december 1944

Guur weer. Appèl in de modder. Was. Causerie door Mathon. Middag: aardappelen met wortelen. Avond: boterham. Post uit Holland uitgedeeld.

Dinsdag 5 december 1944

Sint Nicolaas. Opklarend. Luchtalarm (175). Sterke escaders. Causerie door Mathon. Middag: rapen. Als verrassing uit Grote keuken om 13.00 chocolade. Bakken 5 in de pan. Reep Argentijnse chocola (de laatste). Lees van C. Baardman: "Boerenbloed". 's Avonds bridge. Tot 22.30 licht op.

Woensdag 6 december 1944

Droog, koud. Wandel. Lees van W. Corsari: "Voetstappen op de trap". Middag: stampot. Avond: boterham. Lees van Cor Bruyn: "Een zakkennaier grijpt naar het geluk". 's Avonds luchtalarm (176).

Donderdag 7 december 1944

Regen. Plaatjesappèl. Wandel. Middag: aardappelen met wortelen. Kaart van Zus van 30-10-1944 (5 weken oud!).

Avond: pap. Bridge. 's Nachts sneeuw.

Vrijdag 8 december 1944

Appèl in de slik. Zweedse Gezant ⁹²). Corvée. Middag: aardappelen met eigen boerenkool.

Avond: soep. Bridge. 's Nachts lichte vorst.

Zaterdag 9 december 1944

Beter weer. Wandel. Middag: aardappelen met wortelen. Avond: boterham. Kapitein Beenhakker (kgf. 30048 en 32250) terug uit Tittmoning. Bridge. Om 21.30 luchtalarm (177).

Zondag 10 december 1944

50 jaar! Lichte sneeuw. Koffievisite van Rooseboem, Han, Frits en Schlamilch. Gezellig. Middag:

zuurkool. Avond: feestmaal: bruine bonensoep, havermoutpudding met rozijnen, koffie.

Goudsbloemen! Hartenjagen. Zeer gezellige dag.

Maandag 11 december 1944

Lichte vorst. Wandel. Was. Verstel sokken en overjas. Middag: kool. Lees van W. Corsari:

"Mondscheinsonate". Avond: pap. Grammofoonmuziek.

Dinsdag 12 december 1944

Wat sneeuw. Mistig. Wandel. Ontvang een blik gecondenseerde melk. Middag: kool. Avond:

soep. Vierde "Grossangriff" bij Aken.

Woensdag 13 december 1944

Slik. Plaatjesappèl. Schoon laken. Avond: stampot van boerenkool. Spannende bridgewedstrijd.

Wij spelen gelijk tegen team 16.

Donderdag 14 december 1944

Mist. Wandel. Middag: kool, eigen warme hap, enz. Concert kwartet: "Der Tod und das

Mädchen". Avond: boterham. Bridge.

Vrijdag 15 december 1944

Vorst. Toch wandelen. Ontvang ½ Engels pakket. Middag: wortelen. Steeds meer laatkomers op de appèls. Lees van Charlotte Braeme: "The Belle of Lynn".

Zaterdag 16 december 1944

Minder koud. Corvée. Wandel met Janssens. Middag: kool. Kolonel Johan Dwars (kgf. 30656), de Bataljons commandant, doet nogmaals een beroep op de heren op tijd te komen op appèls.

Hopeloos. Avond: pap. Offensieven aan het westfront, Italië en Hongarije.

Zondag 17 december 1944

Wat zon. Kerk. Middag: spinaziestampot. Wandel. Bridgestudie.

⁹² De heer Gavrell, bron: David Jan Smit: "Onder de vlaggen van Zweden en het Rode Kruis", p. 158.

Maandag 18 december 1944

Mooi weer. Wandel. Verstel mijn broek. Middag: kool, warme hap. Avond: eigen haveremout met abrikozen. Bridgewedstrijd. Haal sensationele kleinslam. Winnen en staan thand nummer 4. Om 21.30 luchtalarm (178).

Dinsdag 19 december 1944

Goed weer. Plaatjesappèl. Ijsvreugd bassin. Tegenoffensief in de Ardennen. Middag: kool, warme hap. Wandel. Avond: soep.

Woensdag 20 december 1944

Koud en somber. Hakken zelf hout voor de kachels. ½ Amerikaans pakket. Middag: zuurkool. Repetitie kerkkoor met orkestje voor Kerstmis. Avond: boterham.

Donderdag 21 december 1944

Zelfde weer. Wandel. Middag: aardappelen met wortelen en erwten. Wandel. Avond: boterham. Om 19.30 luchtalarm (179), om 21.30 opnieuw (180). Zwaar bombardement op Stettin.

Vrijdag 22 december 1944

Flink gevoren. Pracht weer. Wandel. 1/3 Amerikaans pakket. Successen der Duitsers aan het westfront. Lees van Max Mauser: "Een haai volgt het schip". Avond: soep. Ons team verliest laatste wedstrijd. Net geen prijs.

Zaterdag 23 december 1944

Betrokken. Vannacht geen vlooiën. Deken gisteren 8 uur in de vorst gehangen. Middag: aardappelen met gedroogde groente. Schillen van de aardappelen voor de Kerstdagen. Hok versierd. 2 doosjes lucifers!

Avond: pap. Lees van C. van Bruggen: "'t Joodje". Prachtige avondhemel. Bridgeteam 5de plaats.

Zondag 24 december 1944

Begravenis Kapitein W. Schuiling (kgf. 31166). Kerk gaat niet door. 10.30 plaatjes-appèl. Corvée. Alle plafonds druipen van het vocht. Middag: stampot. Wandel. Tentoonstelling houtsnijwerk. Avond: boterham. Kerstviering in barak. Zang en quintet.

Maandag 25 december 1944

Eerste Kerstdag. Zelfde mooie winterweer. Zolder druipt van het vocht. Kerddienst met orkest. Middag: stampot met stokvis! Kerstuivoering van het orkest met koor. Heel goed. Wandel. Avond: boterham. Kerstviering in de barak. Zand en quintet.

Dinsdag 26 december 1944

Zelfde weer. Kerk. Kapitein B.F.G. de Hosson (kgf. 30078) 50 jaar. Koffie met Honeymoonserenaders. Generaal op bezoek. Middag: pannenkoek. Bezoek van Frits de Jong. Om 16.00 maaltijd ter ere van de jarige: bonensoep, stampot met Engelse groente, griespudding en pruimen. Hartenjagen.

Woensdag 27 december 1944

Zelfde mooie weer. Vlooiën bij secties! Middag: kool. Lees van Rafael Sabatini: "De Verdwenen Koning". Wandel. Avond: pap. Wilde bridgedrive.

Donderdag 28 december 1944

Mist. Wandel. Middag: aardappelen met gedroogde groente. Om 13.15 luchtalarm (181). Zon komt door. Wandel. Avond: pap. Duitse offensief tot staan gebracht blijktbaar.

Vrijdag 29 december 1944

Schitterend weer. Baden. Engelse parachutisten van Arnhem. Voorstelling Gijsbrecht van Aemstel. Prima!! Boedapest ingesloten. Bridge.

Zaterdag 30 december 1944

Koud. Repetitie kerkkoor met orkest. Wandel. Middag: kool. Sneeuw. Avond: eigen havermout. Praatje door Fiévéz.

Zondag 31 december 1944

Harde wind. Zon. Wandel. Kerk. Plaatjesappèl. Brief van Zus van 24 oktober 1944 Alles OK. Middag: boerenkool. Avond: boterham. Om 18.30 luchtalarm (182). Kerk. Aanvankelijk in het duister. Zang met orkest. Goede preek. Drie in de pan. Hartenjagen. Om 22.00 bedtijd.

Maandag 1 januari 1945

Nieuwjaarsdag. Betrokken. Corvée. Kerk. Middag: fijne Amerikaanse stampot. Luchtalarm (183). Frits de Jong op bezoek. Van 14.00 tot 15.30 Kloris en Roosje! Avond: brood. Van 19.30 tot 20.00 luchtalarm (184). Wilde drive. Krijg 3e prijs (+2810).

Dinsdag 2 januari 1945

Vannacht luchtalarm (185). Betrokken. Wandel. Middag: aardappelen met wortelen. Lees van C. van Bruggen: "De Verlatene". Hout voor de kachel gezocht. Avond: pap. Bridge. Van 19.00 tot 20.00 luchtalarm (186).

Woensdag 3 januari 1945

Mist en dooi. Wandel. Teken een kaart van de Ardennen. Middag: aardappelen, enz. Lees van A. Christie: "Murder in de Calais-Coach". Invallen contra extra lampen.

Donderdag 4 januari 1945

Lichte regen. Morgenwijding (verjaardag Generaal). Was. Middag: kool. Buiten slik. Avond: havermout. Van 19.00 tot 20.00 luchtalarm (187).

Vrijdag 5 januari 1945

Beter weer. Wandel. Vannacht luchtalarm (188). Midag: rapen. Zond. Om 12.30 luchtalarm (189). Lees van Fl. Barclay: "Shorter Works". Wandel. 450 reserve officieren uit Grüne bei Lissa komen hier⁹³). Avond: soep.
's Avonds 4 maal luchtalarm (190 tot en met 193). Vuurwerk bij Berlijn. Zwaar gedreun.

Zaterdag 6 januari 1945

Mist. Plaatjesappèl. Wandel. Middag: aardappelen met wortelen. Kwartet Walther Boer met Beethoven. Avond: pap. Van 20.00 tot 21.15 luchtalarm (194). Licht uit dus.

⁹³ Volgens de Ab- un Zugangslisten zouden die pas op 6-3-1945 zijn gekomen.

Zondag 7 januari 1945

Nevelig. Kerk. Middag: boerenkoolstampot. Wandel met Han. Lees van Ch. Van Iersel: "Het verzonken eiland". Bridgedrive met handicap.

Maandag 8 januari 1945

Goed weer. Wandel. Lichte sneeuw. Middag: aardappelen met wortelen. Franse film. Avond: boterham. Bridge.

Dinsdag 9 januari 1945

Goed weer. Corvée. Brief van Zus van 1-10-1944 (3 maanden!). Ontvang kaas, suiker, chocola. Wandel met Kapitein Jan van Rhijn (kgf. 30962). Middag: eigen stampot. Avond: soep. Bridge.

Woensdag 10 januari 1945

Sneeuw en ijzel. Wandel. Middag: stampot. Vang 4 vlooien. Lees van Chr. Röck: "Die Festung in Gletcher". Avond: boterham.

Donderdag 11 januari 1945

Zachter. Wandel. Ontvang van het Rode Kruis jam, biscuits, melkpoeder. Landing op Luzon. Middag: rapen. Wandel met Rooseboom. Avond: eigen pap. Vang 3 vlooien.

Vrijdag 12 januari 1945

Dooi. Wandel. Ontvang koffie en gecondenseerde melk. Middag: stinkende wortelen (zout). Avond: pap. Vang 2 vlooien. 's Avonds en 's nachts luchtalarm (195 en 196).

Zaterdag 13 januari 1945

Zon. Kerkkoor. Wandel. Lees van Warner Fabian: "Flaming Youth". Middag: kool. Plaatjesappèl. Mooi weer. Wandel. Avond: pap met rozijnen. Van 20.30 tot 23.00 luchtalarm (197). Veel vliegtuigen, vuurwerk, bombardement (Stettin?).

Zondag 14 januari 1945

Mooi weer. Kerk. Op de koffie bij Frits de Jong. Middag: spinaziestampot. Van 12.30 tot 14.00 luchtalarm (198). Gedreun van bombardement. Wandel. Avond: boterham. Russisch offensief begonnen. Vang 2 vlooien. Van 20.30 tot 21.30 luchtalarm (199). Vuurwerk boven Berlijn. 's Nachts nog eens een luchtalarm (200).

Maandag 15 januari 1945

Glad. Wandel. Film. Middag: rapen. Avond: boterham. Lees van Claude Anet: "Ariane". Bridgewedstrijd. Gelijkspel tegen team 13.

Dinsdag 16 januari 1945

Mooi winterweer. Telling Rijksgoederen. Wandel. Middag: eigen boerenkool. Glad. Wandel. Avond: soep. Vang 6 vlooien en 's nachts nog 3. In de nacht veel vliegtuigen. Transporten door de lucht?

Woensdag 17 januari 1945

Somber. Wandel. Middag: stampot. Kapitein J.A.A. Sitsen (kgf. 31997) uit Tittmoning terug. Avond: boterham. 2 vlooien. Bridgewedstrijd. Gelijk spel team hok 18.

Donderdag 18 januari 1945

Een jaar in Neubrandenburg. Sneeuw. Verkouden. Kapitein Cornelis Mens (kgf. 30073) jarig. Grote vorderingen van de Russen. Middag: rapen. Avond: soep. Hartenjagen.

Vrijdag 19 januari 1945

Verjaardag Prinses Margriet. Harde wind. Regen. Glad. Generaals appèl, enz. Fotoappèl. Morgenwijding met zang. Warschau gevallen! Middag: aardappelen met wortelen. Regen en somber. Kale verjaardagen bij de "kongsi" (zaak is op). Lees van Jos Peyret: "Matterhorn". Avond: soep. Inval contra clandestiene lampen.

Zaterdag 20 januari 1945

Zon. Wandel. Lees van Edg. Wallace: "Sanders". Middag: rapen. Avond: pap. Rode Kruis pakketten en 170.000 sigaretten aangekopmen (70.000 gestolen!). Enorme vorderingen van de Russen. Praatje door Fiévéz. Vang 1 vlo.

Zondag 21 januari 1945

Pracht weer. Kerk. Frits de Jong op bezoek. Iddag: aardappelen met Amerikaanse pruimen. Wandel. Vang 4 vlooiën. Avond: havermoutpannenkoek. Wandel.

Maandag 22 januari 1945

Prachtig winterweer. Reserve officieren uit Lissa (Silzie) onderweg. Voetmarsen en trein. Middag: aardappelen met wortelen en erwten. Lees van Burroughs: "Het Opperhoofd". Avond: boterham. Bridgewedstrijd. Spelen gelijk.

Dinsdag 23 januari 1945

Sneeuw gevallen. Wandel. Was. Middag: rapen. Ontvangen 60 sigaretten. Zon. Wandel. Vang 1 vlo. Avond: soep.

Woensdag 24 januari 1945

Prachtig weer. Wandel. Was. Middag: aardappelen en Amerikaanse pruimen. Avond: brood. Vang 5 vlooiën. Bridge.

Donderdag 25 januari 1945

Nieuwe sneeuw. Corvée. Wandel. Middag: rapen. Lees van DuBose Heyward: "Mamba's Daughters". Avond: eigen havermout. Bridge. Winnen ondanks handicap.

Vrijdag 26 januari 1945

Mist. Plaatjesappèl. Wandel. De Russen staan aan de Oder!!! Middag: wortelen. Avond: soep. Duitsers bezig om Stettin te ontruimen?

Zaterdag 27 januari 1945

Sneeuw. Kachel-ruzie. Middag: aardappelen met wortelen. 1/2 Amerikaans pakket. Opwekkende geruchten. Avond: boterham. Bridge onderbroken door twee maal luchtalarm gedurende de avond (201 en 202).

Zondag 28 januari 1945

Nieuwe sneeuw. Kerk. Middag: spinaziestamppot. Wandel. Frote vorderingen van de Russen. Avond: warme hap, enz. 5 maal luchtalarm (of lichtstoring?).

Maandag 29 januari 1945

Sneeuw. Wandel (natte voeten). Lees van E. Wallace: "The Joker". Middag: eigen boerenkool. Avond: pap. Luchtalarm (203).

Dinsdag 30 januari 1945

Nieuwe sneeuw. Wandel op klompen. Middag: wortelen. Veel vluchtelingen in Panzerkazerne. Lees van P. Verhoog: "Schipper Willaert". Vang 4 vlooiën.

Woensdag 31 januari 1945

Verjaardag van Prinses Beatrix. Binnenappèl. Voorlezing toespraak Generaal. Plaatjesappèl. Godsdienstoefening. Verjaardag Prinses. Ijskoude voeten. Wandel. Middag: wortelen. Eigen erwtensoep. 1.2 Amerikaans pakket. Het dooit!

Donderdag 1 februari 1945

Dooi. Baden gaat voor de zoveelste maal niet door. Was. Lees van Aldous Huxley: "Het Soma-paradijs". Middag: aardappelen met gedroogde groente. Regen. Avond: boterham. Bridgewedstrijd afgebroken door luchtalarm (204). Regen en wind.

Vrijdag 2 februari 1945

Dooi. Rege. Corvée. Middag: verse kool. Was terug. Repareren. Veel treinen en vliegtuiggeronk. Avond: soep. Russen aan de Oder bij Küstrin. Bridge. Verliezen door handicap van 13B. Van 20.00 tot 21.30 luchtalarm (205).

Zaterdag 3 februari 1945

Zuidwesten wind. Alle sneeuw weg. Appèl in de modder en plassen. Vliegtuigen in het westen. Luchtalarm van 10.30 tot 12.30 (206). Voortdurend vliegtuiggeronk en gedreun. Middag: wortelen. Lichte regen. Toch buitenappèl. Avond: pap. Praatje door Fiévéz. 's Nachts luchtalarm (207). Te zien aan: buitenlicht uit!

Zondag 4 februari 1945

Goed weer. Plaatjesappèl. Kerk. Middag: stamppot met snijbonen. Avond: eigen bruine bonen. 4 maal licht uit.

Maandag 5 februari 1945

Regen en sneeuw. De 4 N.S.B.-ers zijn vertrokken! Zij poetsen de plaat. Teken kaart van het westfront. Middag: aardappelen met pruimen. Lees van John Rode: "Shot at dawn". Avond: boterham. Bridge: winnen van 22A. 's Nachts twee maal luchtalarm (208 en 209). Regen.

Dinsdag 6 februari 1945

Waterleiding tegenwoordig om 8.00 al lens. Na 9.30 weer volop. Baden gaat weer niet door. Wasserij kapot. Kanongebulder uit oostelijke richting! Middag: kool. Avond: soep. Licht van 19.00 tot 20.30.

Woensdag 7 februari 1945

1000ste dag krijgsgevangenschap! 's Morgens tot 7.30 water. Reuze herrie. Mistig. Wandel. Middag: kool. Koude wind. Wandel. In Stalag 2A krijgsgevangenen uit Stargardt (Pommeren) aangekomen. Avond: brood. Causerie door Kapitein W.J.K. Baay (kgf. 30774). 's Nachts twee maal luchtalarm (210 en 211).

Donderdag 8 februari 1945

Zon. Wandel. Middag: wortelen. Vang 4 vlooien. Avond: boterham. Drie in de pan met Jonkers. Van 20.30 tot 24.00 luchtalarm (212). Vuurwerk boven Neubrandenburg. Doffe knallen. Bombardement noordoosten. Later massa's vliegtuigen over. Bombardement zuidelijke richting. Berlijn? Heldere sterrennacht.

Vrijdag 9 februari 1945

Lichte regen. Wandel. Herstel mijn pyjamajas. Middag: gedroogde spinazie. Avond: soep. Gerucht over vertrek gedementeed. Bridge.

Zaterdag 10 februari 1945

Zon. Corvée. Zoek de bezem. Plaatjesappèl. Kerkkoor. Wandel. Middag: wortelen (laatste keer verse groenten). Volgende week geen boter. Geen kolen meer, alleen hout. Avond: pap. Lees van E. Wallace: "Plat nr 2".

Zondag 11 februari 1945

Af en toe zon. Kerk. Op bezoek bij Frits de Jong. Middag: stampot. Bewaar een portie voor vanavond. Wandel. Begrafenis: 4 kisten. Wandelende Engelse parachutisten met slechts 1 geleider. Vijf reserve Officieren uit Venlo.

Maandag 12 februari 1945

Betrokken. Wandel. Werk mijn kaart bij. Engelsen bij Kleef! Middag: bieten. Stel voor om de aardappelen weer te verdelen. Lees van W. Holtby: "South Riding". Was. Zware trein met locomotief voor en achter. Weer een begrafenis (Fransman). Van 12 vlooien, waarvan 10 in mijn pyjamabroek. Avond: boterham. Bridge. Lichtstoringen. Veel treinverkeer 's nachts.

Dinsdag 13 februari 1945

Vannacht luchtalarm (213). Sneeuw. Later regen. Kleef is in Engelse handen. Middag: gedroogde groente. Was. Avond: soep. Bridge. Lichtstoringen. 's Nachts luchtalarm (214).

Woensdag 14 februari 1945

Alle sneeuw weg. Wandel. 300 Kg. Peulvruchten en kaas uit Denemarken. Kapitein en matroos uit Grüne bei Lissa aangekomen.⁹⁴ Waar zit de rest? Avond: eigen bruine bonen. 's Nachts luchtalarm (215).

Donderdag 15 februari 1945

Zelfde weer. Wandel. Briefkaart van Zus van 21 december 1944 Allen wel. Middag: aardappelen met erwten. Avond: boterham. Vang twee vlooien.

⁹⁴ Dit waren kapitein F.L. Boer (kgf. 7337) en matroos 3e klasse P.W. (Piet) van Ark (kgf. 104505). Van de afwijkende route die deze twee volgden heeft Boer een verslag gemaakt.

Vrijdag 16 februari 1945

Mistig. Wandel. Boedapest gevallen. Middag: aardappelen met soepgroente. Mooie Karel (een Duitse Officier) is terug. Avond: soep. Bridge. Veel treinen.

Zaterdag 17 februari 1945

Beter weer. Kerkkoor. Lees van Van Schendel: "Een Hollands Drama". "Lissa" aangekomen. Grote belangstelling aan het hek. Middag: aardappelen met gedroogde spinazie. Verdeling allerlaatste restant pakketten van het Internationale Rode Kruis. Bezoeken van Lissa-ers. Ook Kapitein J.J. Hasselbach (kgf. 7442) hier. Drie begrafenissen (één Engelsman). Avond: heerlijke erwtensoep met Duiste spek en worst (hoe komen ze in de keuken daaraan?). Half uur luchtalarm (216).

Zondag 18 februari 1945

Zon. Kerk. Slotwoord van Ds Wesseldijk van Lissa. Middag: stampot. Frits de Jong op de thee. Lees van E. Hazelhoff Roelfsema: "Rendez-vous in San Francisco". Van 19.30 tot 20.00 luchtalarm (217). Vandaag Pommerse kaas gehad.

Maandag 19 februari 1945

Betrokken en guur. Wandel. Middag: aardappelen met soepgroente. Vang 4 vlooien. Avond: boterham. 's Avonds 2 maal luchtalarm (218 en 219).

Dinsdag 20 februari 1945

Groepen krijgsgevangenen van elders (Franse en Poolse officieren) in het voorkamp. In ons kamp alleen Italiaanse majoor, die bij Lissa was ⁹⁵). Minder koud. Wandel. Verscheidene kennissen onder de Lissa-ers. Reserve Kapitein J. Krooneman (kgf. 7473) en een reserve Kapitein A.W. Bijl (kgf. 7755) uit Zwolle. Middag: rapen. Inzameling van kleding, ligstoelen, enz. voor de zieke Franse Officieren. Idem van levensmiddelen voor de vertrekkende Fransen uit het lazareth. Vertrek detachement Poolse Officieren. Avond: soep. Bridge tweede maal afgebroken door luchtalarm (220 en 221).

Woensdag 21 februari 1945

Zachter. Wandel. Poolse Officieren in de cabaretzaal gelegerd. Komen van Assenswalden. Middag: aardappelen met hachee. Zon. Wandel. Vang twee vlooien. Van morgen paar duizend Polen voorbij gekomen. Vanmiddag vijf begrafenissen (Polen, Amerikaan). Krijgsgevangenen-trein onlangs gebombardeerd. Veel gewonden in het Franse lazaret. 's Avonds bridgewedstrijd vier maal onderbroken wegens lichtstoring. Daarna drie maal luchtalarm (222, 223 en 224). Vuurwerk richting Berlijn. Gedreun.

Donderdag 22 februari 1945

Zon. Wandel. 1^e Luitenant Professor P. Lieftinck (kgf. 7516) op de koffie bij Kapitein H.N. Muntjewerff (kgf. 30742). Ervaringen onder andere als gijzelaar. Middag: rapen. Luchtalarm (225). Op de thee bij Kapitein A.P. Durand (kgf. 32063). Onderhoud met Reserve Kapitein J.F. Meeder (kgf. 7531) (veilingmeester bij veilinghuis Rietdijk). Praatje over postzegels. Dankbetuiging Italiaanse Generaals en Franse Officieren. Avond: Engelse pap. Bridge onderbroken door lichtstoringen en twee maal luchtalarm (226 en 227).

⁹⁵ Majoor Gerardo Musch (kgf. 7756), die geboren was in Italië en deeltuimakte van de groep Nederlandse krijgsgevangenen die vanuit Oflag XXI-c Grüne Bei Lissa via Stalag VIII-c Sagan en Stalag IV-b Mühlberg naar Oflag 67 Neubrandenburg ging (zie N.A. 2.13.98 inv 20 en 166).

Vrijdag 23 februari 1945

Zacht. Wandel. Afhalen van het laatste restant Rode Kruis Goederen. Eergisteravond onverwachts bezoek (10 minuten) van Zweedse Gezantschapsattaché aan Generaal ⁹⁶). Er komen nog pakketten. Nieuwe inzameling van ondergoed, enz. voor Franse Officieren. Belgische Officieren in het voorkamp. Middag: gedroogde groente. Waarschuwing tegen omvang met vreemde krijgsgevangenen (besmetting). Verscheidene malen gedreun van ontploffingen. Avond: soep. Bridge wederom onderbroken door lichtstoornis en luchtalarm (228 en 229).

Zaterdag 24 februari 1945

Koude wind. Drie kaarten en twee brieven van Zus van 29-11-1944 en 7 december 1944 Allen wel. Middag: aardappelen met verse wortelen. Wandel met Schepers. Lang middagappèl in de kou. Amerikanen lenen ons een pakket. Lees van Beverly Nicholls: "Twenty Five". Amerikaanse aanval aan de Ruhr. Avond: boterham. Bridge.

Zondag 25 februari 1945

Vannacht luchtalarm (230). Koud. Kerk. Bezoek Frits de Jong. Middag: stampot met kool. Wandel. Drie begrafenissen. Friendly game met partner Paul tegen hok 21. Avond: boterham. Twee maal luchtalarm (231 en 232).

Maandag 26 februari 1945

Verjaardag Lousje. Koud. Corvée. Middag: rapen. Luchtalarm (233). Schot op iemand die de barak verlaat tijdens het luchtalarm (12.00 tot 14.00). Regen. Avond: boterham. Bridge onderbroken door luchtalarm (234) van 20.15 tot 22.00.

Dinsdag 27 februari 1945

Wat zon. Vlierboom heeft katjes. Middag: aardappelen met wortelen erwten. Wandel. Regen. Warmer. Ga onder de kraan. Amerikaans pakket. In elke pijp onderbroek drie vlooien. Tijdens appèl vier begrafenissen (Fransman, Italiaan en?). Algemeen saluut. Dankbetuiging Franse Officieren lazaret. Avond: soep. 's Avonds en 's nachts drie maal luchtalarm (235, 236 en 237).

Woensdag 28 februari 1945

Vrij goed weer. Brief van Zus van 16 januari 1945 Allen wel. Plaatjesappèl. Lees van John Knittel: "Via Mala". Middag: hachee. Wandel zonder jas. Begrafenis Franse Officier tijdens appèl. Later nog vijf begrafenissen (parachutisten). Avond: kapucijners. Bridge. 's Avonds en 's nachts twee maal luchtalarm (238 en 239).

Donderdag 1 maart 1945

Zon. Brief van 28-11-1945. Felicitaties voor 10-12-1944!! Was. Vang vijf vlooien. Wandluizen ook weer op komst. Zware strijd aan het westfront. Middag: rapen. Avond: boterham. Storm. Van 20.15 tot 22.15 luchtalarm (240). Storm en regen. Stikdonker.

Vrijdag 2 maart 1945

Zelfde weer. Blanken, van Malsen en zoon van De Hosson zijn jarig. Middag: wortelen. Wandel in stormwind. Vang vier vlooien. Avond: soep. 's Avonds en 's nachts vier maal luchtalarm (241 t/m 244).

⁹⁶ Waarschijnlijk was dit de heer Gavrell die volgens David Jan Smit: "Onder de vlaggen van Zweden en het Rode Kruis", p. 158 op 21-2-1945 een bezoek gebracht zou hebben.

Zaterdag 3 maart 1945

Zon. Sneeuwjacht. Doorbraak naar Neuss! Luchtalarm tijdens sneeuwjacht (245). Middag: rapen. Wandel. Drie vlooien gevangen. Avond: boterham. Praatje Fiévéz.

Zondag 4 maart 1945

Verjaardag van Marten. Sneeuw. Vele zieken. Kerk. Frits de Jong op bezoek. Middag: stampot. Guur. Vang twee vlooien. Hartenjagen. 's Nachts luchtalarm (246).

Maandag 5 maart 1945

Mist, daarna zon. Wandel. Rantsoen verminderd tot 1/9 brood per dag en 1 Kg aardappelen per week. Luchtalarm (247). Middag: kool. Avond: boterham. Van 20.15 tot 21.15 luchtalarm (248). Vannacht kanon gebulder.

Dinsdag 6 maart 1945

Af en toe zon. Wandel. Twee begrafenissen. Middag: bieten. Lees van R. Kipling: "Plain tales from the hills". Bridge.

Woensdag 7 maart 1945

Vannacht luchtalarm (249). Zwarte dreunen. Stettin? Goed weer. Wandel. Kaart van Zus van 13 februari 1945 Allen wel. Middag: kool. Teken kaart van noordwest Duitsland. Sneeuw. Drie begrafenissen (zonder kist). Avond: boterham. Van 21.00 tot 23.00 luchtalarm (250), boem, boem!

Donderdag 8 maart 1945

Wat zon. Vrij veel griep. Ben ook verkouden. Begrafenis zonder kist (in laken of zeildoek genaaid). Professor Lieftinck op de koffie. Praatje over economische vooruitzichten. Middag: wortelen. Sneeuw. Sokken lappen. Avond: pap. Van 18.00 tot 21.00 Luchtalarm (251). Gehele avond donker.

Vrijdag 9 maart 1945

Zon. Grieperig. Wandel even. Amerikanen te Remagen! Middag: kool. Teken een kaart van het westfront. Buitenappèl. Boem! Avond: soep. Van 19.30 tot 20.15 luchtalarm (252). Met asperine onder de wol. Vriest 's nachts flink.

Zaterdag 10 maart 1945

Minder koud. Kerkkoor. Middag: wortelen. Bedrust gedurende middag wegens griepje. Avond: boterham. Van 20.30 tot 21.30 luchtalarm (253). Aspirine.

Zondag 11 maart 1945

Goed weer. Wandel. Kerk. Op bezoek bij Frits de Jong. Bonn gevallen. Lees van Hildebrand en Van Laagoerd: "Om de naam van een vrouw". Middag: stampot. Gisteren zou Hitler gepasseerd zijn in een pantsertrein. Elke dag zwak kanon gebulder in de verte. Avond: boterham. Tot 21.30 in het donker. Luchtalarm (254). Vang 18 wandluizen.

Maandag 12 maart 1945

Winderig. Nat. Wandel. Wandluizenjacht. Ten westen van het kamp wordt graafwerk verricht door vrouwen uit Ravensbrück. In Neubrandenburg mijnversperringen, enz. Herten. Van 12.00

tot 13.30 luchtalarm (255). Middag: rapen. Avond: pap. Vroeg naar bed. 's Avonds en 's nachts luchtalarm (256 en 257).

Dinsdag 13 maart 1945

Goed weer. Wandel. Vier begrafenissen (Russen). Middag: bieten. Regen. Rotweer. Lees van Havank: "N.V. Meteor". Avond: soep. Twee maal luchtalarm (258 en 259).

Woensdag 14-3-1945

Triest weer. Plaatjesappèl. Corvée. Wandel. Middag: rode kool. Lees van Havank: "Het probleem van de twee hulzen". Avond: eigen kapucijners. Gehele avond in het donker. Later luchtalarm (260).

Donderdag 15 maart 1945

Mooi voorjaarsweer. Wandel. Middag: wortelen. Van 7.00 tot 14.00 geen water. Baden gaat niet door. Vijf begrafenissen (waarvan drie Russen).

Vang vijf vlooien. Van 15.00 tot 16.00 luchtalarm (261). Vliegtuigen, boem, boem!

Vrijdag 16 maart 1945

Koeler. Wandel. Begrafenis van twee Russen. Bodem langs de weg worden gekapt.

Zon. Middag: hachee met bieten. Duitse bommenwerper met een jager er op gemonteerd.

Avond: boterham. 's Avonds luchtalarm (262). Gaan we naar Denemarken?

Zaterdag 17 maart 1945

Regen. Kerkkoor. Middag: wortelen. Stop sokken en handschoenen. Is er nog iets heel? Slik.

Begrafenis van een Rus en een Fransman. Avond: boterham. Vang twee vlooien. Lees van L.F. Meade: "Golden Shadow".

Zondag 18 maart 1945

Af en toe zon. Wandel. Van 10.45 tot 13.00 luchtalarm (263). Opgesloten in kerkbarak.

Hoogvliegende toestellen. Middag: stampot á l' Américaine. Frits de Jong op bezoek.

(Door Duitsers is) aan Nederlandse dokter binnen een uur een opgave gevraagd van niet-marsvaardige krijgsgevangenen. Avond: boterham. Om 21.00 luchtalarm (264).

Maandag 19 maart 1945

Af en toe zon. Wandel. Plaatjesappèl. Was. Middag: rapen. Film. Wandel. Avond: boterham. Vang vier vlooien. Regen gedurende de nacht.

Dinsdag 20 maart 1945

Stormachtig. Wandel. Lees van Dr Van der Hoog: "Paracelsus". Middag: wortelen. Van 13.00 tot 17.00 hout sprokkelen voor de kachel. Mooie wandeling naar de Tollense See. Blauwe Anemoontjes, sneeuwkllokjes.

Troep Duitse soldaten uit Schneidemühl. Haveloos, uitgeput en gedemoraliseerd.

Evacués op karren: twee stokoude dames in tentwagentje. Alles richting Berlijn.

Avond: pap. Grammofoonmuziek. Om 21.15 luchtalarm (265).

Woensdag 21 maart 1945

Wind en stof. Wandel. Mannen en vrouwen graven ten westen van het kamp. Middag: bieten. Lees van Stephenson: "Treasure Island". Vang zes vlooien. Wandel ondanks stof. Avond: boterham. Bridge. Verliezen zwaar tegen hok 17.

Donderdag 22 maart 1945

Mooi weer. Corvée. Wandel. Dat doet een leeuw in zijn kooi ook. Was. Causerie door Professor Lieftinck. Wandel. Begrafenis van drie Russen. Kanongebulder in noordwestelijke richting. Vang drie vlooien. Avond: pap. Om 21.00 luchtalarm (266).

Vrijdag 23 maart 1945

Heel mooi weer. Vang drie vlooien. Wandel. Middag: rapen. Concert Amusementsorkest met Mannenkoor. Wandel. Buitenconcert Serenaders. Nog twee vlooien gevangen. Avond: soep (van vlooien). Om 20.30 luchtalarm (267). Vliegtuigen.

Zaterdag 24 maart 1945

Voorjaarsweer. Van zes vlooien. Kerkkoor. Was. Middag: hachee met wortelen. Begrafenis van een Fransman, een Italiaan, een Amerikaan en een Engelsman. Stof. Avond: boterham. Luchtalarm (268).

Zondag 25 maart 1945

Zelfde weer. Baden. Er wordt een loopgraaf gemaakt ten westen van het kamp door de vrouwen. Kieviten. Tijdens kerkdienst bombardementen op vrij grote afstand. Op bezoek bij Frits de Jong. Middag: stampot. Begrafenis van vier Russen. Men zont. Cricketwedstrijd. Overtocht Engelsen bij Wesel. Aangekomen groep Nederlandse onderofficieren en Soldaten uit Mühlberg. Vang twee vlooien.

Maandag 26 maart 1945

Prachtweer. Wandel. Schaak in barakwedstrijd. Overste Rooseboom heeft een longontsteking. Middag: aardappelen met erwten. Lees van Hulbert Footner: "Mystery at Ramshackle House". Begrafenis van een Italiaan. Avond: pap. Bridge. Om 21.15 luchtalarm (269). Bombardementen vrij dicht bij. Niets te zien.

Dinsdag 27 maart 1945

Zelfde weer. Wandel. Was. Succes Amerikaanse pantserdivisie richting Main. Middag: wortelen. Maak van 2 overhemden 1. Begrafenis van drie Russen. Avond: boterham. Om 21.00 luchtalarm (270).

Woensdag 28 maart 1945

Slechte nacht. Vang negen wandluizen. Mooi weer. Kerkkoor. Was. Zit veel buiten. Begrafenis van een Belg en een Canadees. Middag: bieten met hachee. Vang een vlo. Pap.

Donderdag 29 maart 1945

Betrokken. Brief van Zus van 12 februari 1945 Allen wel. Wandel. Lees van Rita: "Vanity: The Confessions of a court modiste". Frits de Jong herstellende van een bloeduitstorting in het been. Middag: rapen. Om 14.00 kerkconcert. Bezoek Rooseboom. Avond: boterham. Bridge. Om 22.00 luchtalarm (271). Gedreun.

Vrijdag 30 maart 1945

Goede Vrijdag. Betrokken. Corvée. Wandel. Vang twee vlooiën. Begrafenis van twee Russen. Later nog vier. Kerkdienst en Heilig Avondmaal. Lees van Ribeiro: "De man die den duivel doodde". Avond: soep. Bridge. Om 21.15 luchtalarm (272).

Zaterdag 31 maart 1945

Gehele nacht kanongebulder, enz. Zon. Wandel. Vang 12 vlooiën. Danzig en Gotenhafen gevallen. Grote vorderingen van de geallieerden. Middag: hachee en wortelen. Avond: boterham. Vang zes vlooiën, dank zij vlooiënpoeder. Om 21.30 luchtalarm (273).

Zondag 1 april 1945 (Eerste Paasdag)

Betrokken. Kerk. Frits de Jong op bezoek. Middag: stampot met spinazie. Schaak. Wandel. Hartenjagen. Drie maal luchtalarm (274, 275 en 276).

Maandag 2 april 1945

Tijd versted. Tot 19.30 buiten. Om 21.30 licht uit. Stormachtig. Kerk. Vang vijf vlooiën. Middag: rapen. Grote vorderingen oost- en westfront.

Dinsdag 3 april 1945

Vannacht luchtalarm (277). Betrokken. Wandel. Vang drie vlooiën. Om 10.45 naar de tandarts. Regen. Middag: wortelen. Roergebied omsingeld! Avond: pap. Wandel. Geen licht.

Woensdag 4 april 1945

Hansje 11 jaar. Opklarend. Wandel. Om 10.00 luchtalarm (278). Middag: rapen. Generaal Carstens tijdens wandeling plotseling overleden (hartverlamming). Om 15.15 herdenking (Ere-appèl). Was 59 jaar. Begrafenis van Italiaan. Om 21.30 luchtalarm (279).

Donderdag 5 april 1945

Vannacht luchtalarm (280). Beter weer. Wandel. Voortgang bevrijding van Nederland. Bezoek van Zweedse attaché⁹⁷ en Duitse Generaal. Middag: hachee met bieten. Vang twee vlooiën. Wandel. 200 soldaten, zwaarbepakt, 1 geweer per sectie, trekken voorbij. Belgisch Legioen? Lees van Sax Röhmer: "De Vuurtong". Wandel. Avond: pap/ Hartenjagen. Kapitein Teertsen Schaper (kgf. 30067) jarig.

Vrijdag 6 april 1945

's Nachts doorlopend luchtalarm (281, 282 en 283). Opklarend. Wandel. Lees van W. Long: "Dierenleven in de wildernis". Om 10.30 naar de tandarts, Middag: wortelen met rapen. Plaatjesappèl. Defilé voor stoffelijk overschot van Generaal Carstens opgebaard in de kerkzaal. Wandel. Avond: soep. Jokers. Luchtalarm om 21.30 (284 en 285).

Zaterdag 7 april 1945

Goed weer. Corvée. Om 9.00 kerkdienst vanwege overlijden Generaal Carstens. Koor en orkest. Van 10.00 tot 10.30 rondgang van de begrafenisstoet. Allen "en haie" opgesteld. Enkele kreupele Duitsers als geleide. Wandel. Zon. Vrouwen van kamp Ravensbrück werken nog altijd aan een loopgraaf 200 meter van ons kamp. Middag: hachee met bieten. Wandel. Luchtalarm (286). Lees

⁹⁷ De heer Gavrell, bron: David Jan Smit: "Onder de vlaggen van Zweden en het Rode Kruis", p. 158.

van A.B. Rave: "Guy Garrick". Avond: boterham. Pressburg (Bratislava) gevallen. Vang een vlo. Twee maal luchtalarm (278 en 288).

Zondag 8 april 1945

Later zon. Kerk. Middag: stampot. Vrouwen uit Ravensbrück steeds dichterbij. Thans 100 meter van de zuidzijde. Coevorden in O.K.W.-bericht. Kaart bijwerken. Vang drie vlooiën. Avond: boterham. Geen licht. Luchtalarm (289).

Maandag 9 april 1945

Mistig. Wandel. Middag: rapen. Zon. Wandel. 8.800 Amerikaanse pakketten aangekomen. Begrafenis van twee Russen en een Fransman. Nog 2.200 pakketten uit Lübeck per auto. Na vele maanden eindelijk aanvoer! 's Avonds weer licht.

Dinsdag 10 april 1945

Vannacht luchtalarm (290). Verjaardagen van Oma en Dien. Nevelig weer. Uitreiking Amerikaanse pakketten in sneltreintempo. We krijgen de doos zó mee. Wandel. Feliciteer Frits de Jong met de verjaardag van zijn moeder. Van 14.30 tot 15.30 luchtalarm (291). Middag: wortelen met drie aardappelen. Wandel met Schepers. Verschillende berichten uit bevrijd Nederlands gebied. Avond: boterham met Premm! Jokeren. Vang een vlo. Lichtstoring. Na 20.00 diverse malen luchtalarm (292 tot en met 295).

Woensdag 11 april 1945

Prachtig weer. Wandel. Lees van M. van der Duin: "Admiraal Swartenhondt". Middag: bieten. Vorderingen Amerikanen. Wandel. Avond: pap. 's Nachts luchtalarm (296).

Donderdag 12 april 1945

Kouder. Zon. Stof. Hannover gevallen. Middag: wortelen. Lees van Barones Orczy: "De Bronzen Adelaar". Wandel. Ruil 1,2 gram vullinggoud in tegen 96 Amerikaanse sigaretten. (hiermee werden levensmiddelen aangeschaft te algemene nutte, via de Moffen.) Avond: boterham. Een 12-tal Duitse vliegtuigen met opgemonteerde jager. Richting zuiden. Vang twee vlooiën. 's Nachts luchtalarm (297).

Vrijdag 13 april 1945

Mooi weer. Fris. Wandel. Nog een Amerikaans pakket, in sneltreintempo. Alles dicht. De Moffen geloven het nu ook wel. Chocola!! Middag: rapen. Causerie door Kapitein W.J.K. Baay (kgf. 30774). Van 15.00 tot 16.15 luchtalarm (298). Geronk van vliegtuigen. Avond: soep. Om 18.45 kerkdienst vanwege het overlijden van President Roosevelt. 's Nachts twee maal luchtalarm (299 en 300).

Zaterdag 14 april 1945

Mooi weer. Wandel. Enorme vorderingen van de Amerikanen richting Elbe. Kanongebulder uit het oosten. Auto van het Deense Rode Kruis met peulvruchten, kaas, spek, levertraan. Middag: hachee met bieten. Twee maal appèl (man mankeerde). Drie begrafenissen. Avond: boterham. Jokeren. Na 21.30 luchtalarm (301). Groot vuurwerk richting Berlijn.

Zondag 15 april 1945

Mooi weer. Corvée. Kerk. Frits de Jong op bezoek. Om 12.00 één minuut stilte vanwege begrafenis President Roosevelt. Middag: stampot á l'Americaine. Wandel. Avond: boterham. Overdag rustig in de lucht. 's Nachts herhaaldelijk luchtalarm (302).

Maandag 16 april 1945

Mooi weer. Kersenboom bloeit. Komt het oostfront in actie? Middag: rapen. Warm. Van 17.00 tot 18.15 luchtalarm (303). 32 vliegtuigen richting westen. Avond: pap. Overdag abnormaal rustig in de lucht. Gedreun in de verte. 's nachts vele malen luchtalarm (304 tot en met 307).

Dinsdag 17 april 1945

Zelfde weer. Een half Amerikaans pakket. Er zijn 24.000 pakketten voor Stalag Ila onderweg. Middag: wortelen. Drukkend weer. Zeer rustig, doch gebulder in het westen. Muziek van het Ensemble Van Osch (kgf.?) in de siertuin. Gebulder in het zuidoosten. Geen licht. 's Nachts meermalen luchtalarm (308 en 309).

Woensdag 18 april 1945

Later zon. Op bezoek bij Frits de Jong. Feliciteer hem met de verjaardag van zijn vader. Geen water tot 15.00. Middag: Amerikaanse stampot. Rustig overdag, alleen 's avonds boem, boem (zuiden). Lees van Van Soest: "Hollandse vrouw in Indië".

Donderdag 19 april 1945

Wind en stof. Toch wandelen. Lees van Warwick Deeping: "The Secret Sanctuary". Middag: wortelen. Speciaal bericht voor mij via Wim de Boer: Harderwijk is bevrijd!!! Hoe is het echter gegaan en hoe zijn ze er af gekomen? Wandel ondanks het stof. Zon. Avond: pap. Toneelvoorstelling, doch blijf thuis. Licht. Luchtalarm (310).

Vrijdag 20 april 1945

In vroege morgen hevig trommelvuur in zuidoostelijke richting. De klok der bevrijding wordt geluid. Mooi weer. Wandel. Van 9.45 tot 11.45 luchtalarm (311). Middag: rapen. Zware gevechten aan het oostfront. Licht tot 21.15. Luchtalarm (312). In nacht en morgen Duitse vliegtuigen en treinen. Tanks op de weg.

Zaterdag 21 april 1945

Regen. Repetitie kerkkoor met orkest. Was. Lees van Cath. Brody: "West of Fifts". Middag: kool. Flink vorderingen van de Russen. Deense pap. Luchtalarm (313).

Zondag 22 april 1945

Opklaringen. Liturgische dienst. Op bezoek bij Frits de Jong. Dramatisch Wehrmachtsbericht: Im Raum Gross-Berlin!! Middag: stampot. Optrekken van drie schildwachten van ongeveer 60 jaar. Vertraagde film. Kwartet Walther Boer (Haydn en Debussy). 's Nachts veel Duitse vliegtuigen.

Maandag 23 april 1945

Bewolkt. Koel. Corvée. Was inleveren. Een ½ Amerikaans pakket. Middag: rapen. Gehele middag geboem in het zuidoosten. Wandel. Twee begrafenissen (een Amerikaan en een Fransman). Vrij

druk op het vliegveld. Soms 10 toestellen achter elkaar opstijgend. Avond: pap. 's Nachts luchtalarm (314).

Dinsdag 24 april 1945

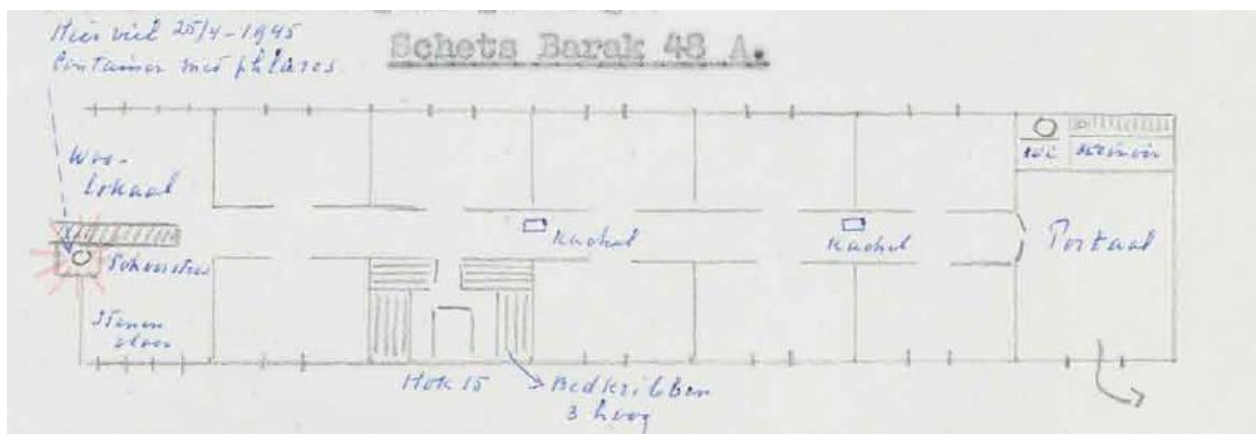
Zelfde weer. Wandel. Van 10.30 tot 12.00 Honeymoon-Serenaders in de barak. Vliegtuig werpt pamfletten uit. Duitse schildwacht in actie: "Hände hoch!, etc. ". Man op de wandeling door de S.S. gearresteerd wegens onvoldoende uniform en afgedwaald van zijn groep. Begrafenis van twee Russen. Vlooiënplaag geëindigd?

Wandel. Van vliegveld stijgen 15 jagers op. Begrafenis van een Amerikaan en een Italiaan. Stemming over: hier blijven of in vijf dagmarsen naar Lübeck. In onze halfbarak zijn er 78 voor blijven. Twee willen lopen. In hele kamp 2200 tegen 42. Drie vrachtauto's met pakketten uit Lübeck. Zes onderweg stuk geschoten? Stagnatie brood. Trein gebombardeerd. Uitgezonden vrachtauto's gevorderd door de Wehrmacht. Luchtdoelmitrailleurs vuren bij het vliegveld op?? Heldere maannacht.

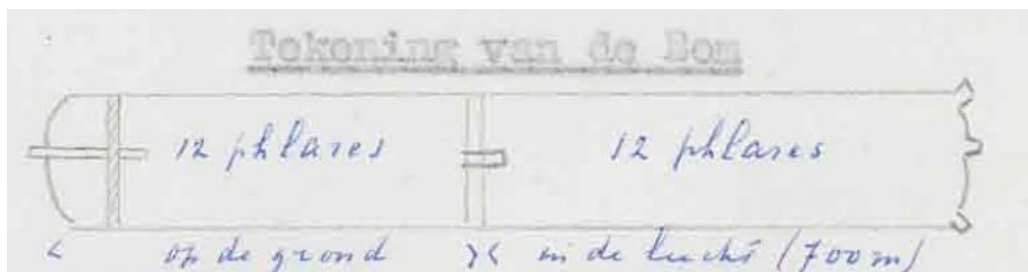
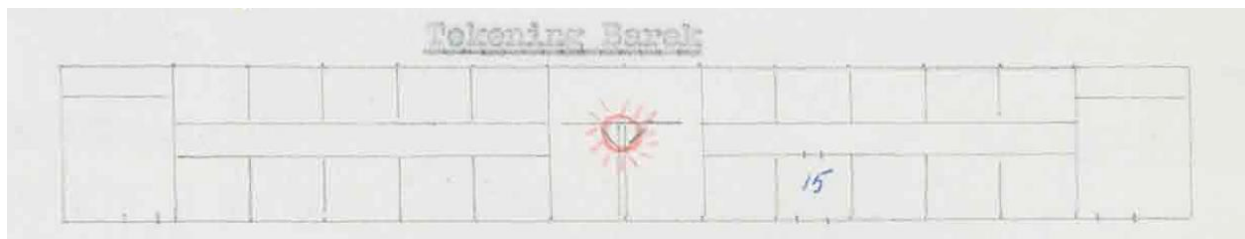
Woensdag 25 april 1945

's Nachts tegen twee uur gewekt door schijnsel van groot aantal rode grondlichten opzij van de barak, zelfs binnen het prikkeldraad. Geronk van vliegtuigen in de lucht. Het zijn flares! Horen fluiten van projectielen en doffe ontploffingen. Ineens harde knal ter hoogte van de waslokalen. Geroep: Brand! Rode gloed. Barak vol stof en magnesiumstank. Alles naar buiten. Geen paniek. Gesleep met bagage en koffers. We verwachten een bombardement. Zie buiten, enkele honderden meters hoog, in de gloed een vliegtuig. Duitse schildwachten no-where. Lichten branden uit. Sta op pantoffels, jas over pyjama en handkoffertje bij een greppeltje. Motto: iedere dm is er een. Geen spoor van angst. Volkomen nuchter, als de rest. Geen brand ontstaan. Geen vliegtuiggeronk meer.

Geleidelijk allen weer naar binnen en tenslotte naar bed. Gebleken is dat een blindganger (container met flares) precies in de schoorsteen van het waslokaal is terechtgekomen. De vijf lieden die wegens de wandluizen aldaar op de stenen vloer sliepen hebben geen letsel. Onbegrijpelijk als men de ruimte ziet. Stenen en metalen delen van de bom vielen precies tussen twee mensen in. In het stookhok er naast hebben twee mensen brandwonden. Bom is naar twee zijden door de muur geslagen. Enkele flares sloegen ook door de deur naar de andere barakhelft en stichtten daar brand, die geblust werd.

"Hier viel 25 april 1945 een phlare"

Later veel Duitse belangstelling. Patrouilles door en om de barak. Merk op de bom: A/C. T.I. (Target Indicator) 250 Lb. (100 kg!) Mk III, Red X, enz. Stukken en brokken ter bezichtiging, Zeer veel belangstelling van kampgenoten. We zijn door het oog van de naald gekropen. Ons hok is er nog geen 10 meter vandaan. Horen nu dat vannacht bij het Franse lazaret 20 kisten met medicamenten zijn afgeworpen. Keurig gedaan. Luchtalarm (315). Schitterend voorjaarsweer. Koele wind. Wandel met Frits de Jong, die ook gauw is wezen kijken. Middag: hachee. Gehele ochtend boem, boem. Plaatjesappèl. Begrafenis van een Rus. Nog geen brood. Avond: pap. Snikheet in de barak door koken op de kachels. 's Nachts luchtalarm (316). Zware dreunen.

Donderdag 26 april 1945

Goed weer. Geen water. Geen brood. Brief van Zus van 19 maart 1945 Allen wel. Berlijn is ingesloten. Van 12.00 tot 13.00 luchtalarm (317). Pannenkoek. Er worden schuilloopgraven bij de barak gegraven. Middag: stampot. Begrafenis van een Amerikaan (?). 18 Duitse jagers richting het zuidoosten. Vanaf 21.15 tot het aanbreken van de dag luchtalarm (318). Vuurwerk in het zuiden en in het zuidoosten. Vier zware dreunen. Wat? Hard rijdende treinen op spoorbaan vlakbij.

Vrijdag 27 april 1945

Prachtig weer. Wandel. Begrafenis van twee Russen. Bremen gevallen. Om 12.30 gerucht: we moeten om 14.00 op mars. Tegenbericht. Tenslotte: 18.45 allen marsvaardig. Marsdoel de Lehmkuhl bij Schwerin. Vijf dagmarsen van 17 Km. Kampoudste protesteert en weigert te vertrekken. Dan zal er geweld worden gebruikt. Er zal echter met O.K.W. worden getelefoneerd. Algemeen gepak. Grenzeloze herrie. Amerikaans pakket uitgereikt. Om 17.30 officieel bekend gemaakt: We blijven, op eigen verantwoordelijkheid! Hoera's. Druk verkeer op de weg. Om 19.00 afmars van de Duitse bewaking op rijwielen. Slechts gedeelte blijft achter. Verbindingsofficier Hauptmann Ritter von Eck. Prenzlau, 30 Km ten zuidoosten, onder Russisch artillerievuur. Volgens de Amerikanen zijn de Russen op 25 Km. Gehele dag kanongebulder. "Ordendienst" ingesteld. Uit de buurt van de weg blijven. Veel burgers (vrouwen) met pakken richting de stad. Contact geallieerden en Russen tot stand gebracht. Fransen rieken Amerikaanse pakketten uit aan Poolse en Russische meisjes. Om 19.45 nieuwe schildwachten. Trekken op zonder bajonet op het

geweer en zonder helm. Geen licht. Heel laat eindelijk water. Leiding gerepareerd door Canadezen en Amerikanen . Wandluizen. Anders rustige nacht, enkel vliegtuig.

Zaterdag 28 april 1945

Geen appèl. Repetitie van het kerkkoor. Veel evacues op de weg. Groepen soldaten zonder geweer. Prenzlau in handen van de Russen (45 Km?). Zes vreemde vliegtuigen komen over, bewapend met kanons. Tankafweer. Russen? Alles zeer rustig. Amerikanen lopen praktisch vrij rond. Bezoek van Engelsen en Belgen aan ons kamp. Russische letters aangebracht op barakken van de Russen. Op onze P.O.W. (Prisoner of War). Twee begrafenissen. Gerucht: Russische tanks op 25 Km. Belgische krijgsgevangenen zonder bewaking komen aan. Troepjes Duitse vrouwen en meisjes. Wij graven aan onze schuilloopgraven. Gemotoriseerde colonne van Stargardt naar Neubrandenburg.

Abnormaal rustig. Niets te horen. Nevelig weer. Motregen. Vanmorgen in de vroege kanongebulder. Tegen 16.00 kanonvuur uit zuidoostelijke richting. Veel dichterbij ineens. Nog steeds autoverkeer op de weg en treinen naar Neubrandenburg. Loopgraven zijn klaar. Toenemende gevechtsactie zuidoostelijk Burgstargardt. Menu: bieten met hachee. Onder de maaltijd aanval van Stuka's op Russische stelling, Kunnen alles vanuit ons hok zien. Rookwolk van grote brand. Alles staat toe te schouwen. Spoorbaan opgeblazen? Neen, laatste trein ontspoord. Duitse artillerievuur op voet hoogte. Spingpunten te zien. Om 18.0 vertrekt de Duitse bewaking. Mitrailleurs op de torens vernield. Schildwacht lacht naar ons, maar ziet doodsbleek. Deel van de bewaking geeft zich aan ons krijgsgevangen en wordt opgeborgen in Cabaretbarak. Om 20.45 in de schuilloopgraven. Toenemend vuren en vliegtuigen. Gevechtsactie aan alle zijden. Geweldige brand in Torpedo-proefstation aan de Tollense See.

De "torpedo Versuchsanstalt" op een foto in de winter van 1942.

Blijkbaar gevechten bij driesprong Fünfeichen, Neu-Strelitz en ook bij het vliegveld. Gedaver van tank kolonnes op grote weg naar Neubrandenburg. Geweldige ontploffing. Omstreeks 23.00 schieten vlakbij. Opnieuw in de loopgraven. Om 23.55 gejuich aan westzijde van het kamp. Eerste Russische tank komt aanrijden, vurend in alle richtingen. Bestormd door Hollandse krijgsgevangenen. Dreigend misverstand door Russische krijgsgevangenen opgehelderd. Geen ongelukken gebeurd. Wij zijn bevrijd!!

Houtskooltekening van oprukkende Russische tanks door 2^e Luitenant E.A. Laurillard (kgf. 31266),
(collectie Johan van Hoppe).

10. Na de bevrijding van Oflag 67 Neubrandenburg 28 april 1945

Zondag 29 april 1945

Af en toe dekken we in onze loopgraven tegen allerlei vuren. Gebeurd niets ernstigs, uurtje later gaan we naar binnen. Tankcolonnen zijn ons aan weerszijde al lang gepasseerd. Om 2.00 opnieuw gealarmeerd. Nieuwe geweldige brand achter ons. Langs de weg aan westzijde voortdurend gerij. Artillerie opstellingen (mortieren, flak, en Stalinorgel). Om ongeveer 4.00 weer naar binnen. Zeer rustig geworden momenteel. Tot 6.00 bedrust. Russen zouden al 30 Km west van ons zitten. Nog geschiet. Om 6.00 allen reeds op. Algemene felicitatie. Eerste wandeling met Schlamilch. Kijken naar het drukke verkeer op de weg. Russische krijgsgevangenen moeten zich melden in Burgstargardt. Russische tank passeert. Gejuich. Russische batterij van vier stukken in stelling aan de hoogterand.

Als ik later nog eens ben gaan kijken en weer terugloop, vliegen mij in eens kogels om de oren. Een Rus was bezig om een kip neer te leggen met vuur uit zijn stengun en dan moet ja maar zorgen uit de buurt te zijn.

In de loop van de morgen drie maal in de loopgraven. Twee vliegtuig aanvallen. Blijkbaar gemunt op Stalinorgel dat beschermd wordt door luchtdoelmitrailleurs. Tijdens een van die aanvallen was juist op het terrein naast ons een afdeling van vier luchtdoelmitrailleurs bezig stelling te nemen, Radiomuziek aan, terstond stukken opgesteld en vuur afgegeven. Vliegtuigen duiken. Bom afgeworpen, die een paar honderd meter verder springt. Afgelopen. Radiomuziek weer aan. De commandant trekt zijn handschoenen weer uit en gaat heen.

Tegen 12.00 wordt de bij het kamp opgestelde artillerie verplaatst naar het westen. Ook de luchtdoelbatterij van vijf stukken vlak bij barak marcheert af. Generaal te paard neemt ons kamp in ogenschouw. Vindt dat blijkbaar een interessant geval. Nog nooit meegemaakt dat de krijgsgevangenen bleven zitten als de Russen kwamen. Infanterie passeert. Kerktoren van Neubrandenburg (net zichtbaar vanuit ons kamp) brandt. Om 13.00 vermoedelijk Russische toestellen in de lucht. Er gebeurt tenminste niets. Tegen 14.00 verdwijnen ook de vier luchtdoelmitrailleurs met muziek. Middag: stampot.

"Onze" Duitse krijgsgevangenen naar de Russen overgebracht. Gehele middag Russische toestellen in de lucht.

Enkele Duitse. Afweervuur. Paar bommen in de buurt. Langzamerhand rustiger. Vooral Franse en Poolse krijgsgevangenen marauderen. Trein van Belgische Legioen staat op de spoorbaan met ontspoorde locomotief. Goederen van allerlei gading. Ook elders wordt geroofd.

Om 18.00 opnieuw luchtfeest. Steeds meer Russische toestellen. Ergens in de buurt vuurt en batterij. Grote transporten langs grote weg. Vuurzee in Neubrandenburg. Nog steeds verkeer, ook langs de kampweg. Om 23.30 zware ontploffingen. Alles schudt. Gaat in de nacht door. Slaap heerlijk!

Maandag 30 april 1945 (Verjaardag Prinses Juliana)

Goed weer, doch koud, Nog steeds geen winter. Wel een paar koeien. Cadeau van de Russen. Later weer weggehaald. Om 9.00 vlaggenparade. Vlag gehesen op de ingang van het kamp. Toespraak (door Kolonel van K. Aller Kgf 30204 / 32275). Drie hoera's. Wilhelmus. Aangrijpend ogenblik. Kerkdienst.

Voortdurend Russische toestellen. Even afweervuur. Ballon-captiv in de buurt. Nog steeds rook in Neubrandenburg. Wandel. Middag: aardappelen met erwten. We krijgen bioscoop, auto's, wodka, enz. Halen water uit meertje achter riddergoed. Grote wanorde in woningen bij het kamp. Huizen geplunderd. Bevolking grotendeels weg of in de bossen gevlucht. Kolonel Van Aller Commandant, ook van de Amerikanen, Engelsen, Fransen, Belgen, enz. enz. Bewaking in Hollandse handen, met toegevoegde Russische patrouille. Ook de gehele verdere verzorging aan ons toevertrouwd. 's Middags maakt een groep van ons een wandeling in de omgeving. Ze kruisen een hoofdweg, waar ons een 20 Russische tanks passeren. Komen langs een houtrand, waart ongeveer 30 oude mannen, vrouwen en kinderen kamperen. Vrouw wijst ons een meisje van een jaar of 13, dat door de Russen is verkracht. Kunnen we ook niets aan doen, zijnde de oorlog niet begonnen.

Komen terecht in een artillerie opstelling bij Tannenkrug. Aangehouden door Russische soldaat. Heel hartelijk. Als hem duidelijk wordt dat we geen Duitsers zijn, maar we moeten dáár weg. Keren terug. Grote rotzooi vooral bij de Fransen. Plunderen alles. Bij ons en de Engelsen en Amerikanen het best. Russen nemen van alles weg, zelfs de leren jassen van de Hollandse kampbewaking.

Vandaag rustig, behoudens schietpartij op enkele vliegtuigen. Telegrammen aan Koningin, Prinses Juliana, Stalin, Rokosowaky en Generaal Popopfak, onze bevrijder. Kwade ervaringen van verschillende wandelaars met de Russen. Rooseboom op bezoek, is herstellende.

Begraafenis met muziek van zeven Russische gesneuvelden op de begraafplaats.

Om 20.30 bioscoop in de open lucht van de Russen. Om 24.00 gestaakt wegens luchtalarm. Hauptmann Steger zou doodgeschoten zijn. München en Venetië zijn gevallen.

Dinsdag 1 mei 1945

Mooi weer. In Holland 1200 ton levensmiddelen afgeworpen. Waterhalen. Bewoners ten dele terug in de woningen vlak bij. Ruimen de rommel op. Methode Russen: hele huis leeg halen. Wat er dan over blijft (goud, enz.) nemen zij mee. Grote kamp toegankelijk gesteld.

Internationale vlaggenparade op hoofdingang. Rusland, Amerika, Engeland, Nederland, Frankrijk, Polen, België, Italië, Servië. Enorme keet in Duitse barakken. Brood uitgereikt. Afbraak van de wachttorens en versperringen. Middag: erwtensoep. Waterhalen. Schrijf briefkaart (nooit aangekomen). Duits vliegtuig werpt ergens bij Neubrandenburg een bom. Avond: pap van (zuur) gedroogd brood. Nog diverse Duitse afdelingen verscholen in de bossen. Af en toe vuurgevecht te horen. Terugkeer evacués uit de bossen. Van 19.00 tot 20.00 concert Amerikaanse band. Waterhalen. Hitler dood, "kapoet" zeggen de Russen.

Woensdag 2 mei 1945

Mistig. Mogen thans op eigen risico buiten het kamp. Benoemd tot barak-censor voor onze correspondentie (eis van de Russen). Propagandafilm wordt opgenomen. Gebraden vlees uitgereikt, Uien sjeu van Fransen. Regen. Uit Duitse administratie "Personalkarte" ontvangen (sehr gefährlich, Secret Service? Ruhig). Zo dachten ze dus over mij. Breng aan Belgische majoor stukken van Vlaamse SS-Freiwillige, gevonden in een vernielde trein. Behoud zelf als aandenken enige tentpennen. Grote hoeveelheid meel ontvangen (drie in de pannen). Italië capituleert. Bom in de buurt, 's Nachts nog een. Geweldige schok.

Donderdag 3 mei 1945

Berlijn gevallen. Mooi weer. Rostock gevallen. Engelsen en Russen nog 45 Km van elkaar. Lübeck en Schwerin bezet. Prachtige wandeling: kerkhof, beekje, trein, panzerkazerne, verbrande kamp

Poolse officieren. Onderweg verscheidene dode paarden. Begrafenis van een Fransman. Middag: erwtensoep. Van 14.30 tot 16.00 voetbalwedstrijd tegen Engeland. Aanwezig twee Russische officieren. Volksliederen. Nederland wint met 3-2. Majoor Droste (adjutant kampoude) draagt mij het onderzoek op om Nederlandse arbeiders in het kamp verblijvende, op hun betrouwbaarheid te testen (als oud-GS III-man). Contact met Engelsen en Russen te Wismar. Rangoon gevallen. Avond: drie in de pan. Om 19.45 uitzending Radio Oranje bij barak 15. Laatste stuiptrekkingen Derde Rijk. Koningin en Prinses in bevrijd Nederland aangekomen.

Vrijdag 4 mei 1945

Mooi weer. Uitgaansverbod wegens rampassen. Engelse leger in 24 uur half miljoen krijgsgevangenen. Hamburg bezet. Van 10.00 tot 12.00 onderzoek buitenlandse arbeiders. Middag: pap. Wandelen toegestaan in ploegen van 20 tot 50 man, onder geleide. Russische Generaal is ontevreden over de rotzooi. Wij niet de hoofdschuldigen. Verboden ergens binnen te gaan of iets mee te nemen. Russen delen mede dat onze repatriëring binnen zes tot acht dagen tegemoet kan worden gezien. Middags voortzetting onderzoek naar arbeiders. Wandel en praat met Rooseboom. Radio uitzendingen bij barak 15B veel belangstelling. Duitsland capituleert. Om 21.50 mannenkoor: "Wilt heden nu treden" en Wilhelmus. In siertuin. Drie hoera's voor de Koningin. Feestelijke stemming in de barak.

Zaterdag 5 mei 1945

Goed weer. Kerkdienst. Om 13.00 toespraak door Kolonel van Alles. Volkslied. Om 14.00 radiotoespraak. Minister Gerbrandy. Om 15.00 voetbalwedstrijd Nederland tegen Frankrijk. Volksliederen. Russische officieren aanwezig. Uitslag 7-2. Kamp commandant krijgt een "Horch". Onweersachtig. Krijg Amerikaans pakket. Avond: erwtensoep. Speciale uitzending Radio Oranje. Bom of ontploffing.

Zondag 6 mei 1945

Mooi weer. Kerk. Repatriëring Poolse families (met vlag). Majoor A.G.J.M.F. van der Kroon (kgf. 30943) vraagt mij Hollandse arbeiders, gelegerd in Pantzerkazerne na te peilen. Middag: Amerikaanse stampot. Bewaar de helft voor vanavond. 's Middags naar Pantzerkazerne waar 29 Hollandse arbeiders liggen. Hockey wedstrijd Nederland tegen Engeland (4-1). Voortdurende trek Poolse families richting Oder. Duitse krijgsgevangenen legen onze beerput. Regen. Nederlandse Genie officieren, die de waterleiding op gang hebben gebracht, gedwardsboomd door Duitse sabotagedaden. Franse krijgsgevangene zou door twee Duitsers uit hindering zijn neergeschoten. Niets van waar. Wel Duitsers in bossen gesignaleerd, waarop Russische patrouilles worden uitgestuurd.

Maandag 7 mei 1945

Goed weer. Baden in Russische velddouche inrichting. Amerikaans officieren in het kamp, De waterleiding loopt! Middag: erwtensoep. Onderzoek naar Hollandse familie uit Neubrandenburg. Hockeywedstrijd Nederland tegen Engeland (3-0). Officieel: hedennacht 2.47 Algehele capitulatie van Duitsland. Nog steeds trekkende Polen. Groep van zeer verwaarloosde Russen. Mussert gevangen. Voetbalwedstrijd Nederland tegen Engeland (7-3).

Dinsdag 8 mei 1945

Pa 80 jaar. Prachtig voorjaarsweer. Van 10.00 tot 12.00 wandeling langs Neubrandenburg, grote weg Neu-Strelitz, door terrein terug. Vele vernielde huizen, auto's, enz. Vind een lijk in de sloot

langs de weg. Zonder hoofd? Nazi-man? Heeft laarzen aan. Vingers steken boven water. Op grasveld landen kleine Russische verbindingsvliegtuigen. Middag: soep met kalfsvlees. Bezoek van Hollandse arbeiders aan kamp. Om 16.15 rede van Churchill. Avondwandeling van 19.00 tot 21.00. Prachtige omgeving en wat een ruimte. Bossen, meren, waterval, primula's lelietjes van dalen. Aankomst Hollandse vrouwen uit Ravensbrück. Als scherm voor Duitse troepen gediend. Vele vrouwen gedood. Concert Servische meisjes en tenor in siertuin. Om 22.00 rede door de Engelse Koning.

Woensdag 9 mei 1945

Mooi weer. Wandeling met Van Malsen naar Bagersdorf. Middag: aardappelen met pruimen. Onderzoek. Waterhalen bij de pomp. Avondwandeling met Schlamilch. Naar bomtrechter. Vinden hulzen van lichtbommen (flares) bij Franse lazaret. Wilde aardbeien aan spoorbaan. Waterleiding loopt weer. Polentrek.

Donderdag 10-5-1945

Winderig. Uitgaansverbod, in afwachting van een nieuwe regeling. Kerk. Ontvang zes pakjes lucifers, 20 Russische sigaretten en tabak. Middag: snert. Nog steeds stroom van evacués. Volksverhuizing. Middagwandeling naar de beek. Voetbalwedstrijd Nederland tegen België (5-2). Om 22.00 pas water. Elektrisch licht doet het weer, doch mag niet gebruikt worden. Eerst het hospitaal!

Vrijdag 11 mei 1945

Gisteravond weer elektrisch licht en ook water. Onweer. Warme nacht. Pracht weer. Wandeling naar de Tollense See. Uitkijktoren (98 treden). Begrafenis van Belg, Fransman en drie Russen (in kuil gemieterd). Trek evacués in beide richtingen houdt aan. Van 15.00 tot 17.00 concert in de siertuin van Troubadours, enz. Gehele dag geen water. Wandeling naar de beek, doch alle 3 pompen lens.

Zaterdag 12 mei 1945

Geen maaltijd vandaag, want geen water. Van 14.00 tot 18.00 wandeling door bossen oost van de spoorbaan. Boom over de beek, als enige overgang. Geplunderde hofsteden. Dode, opgezwollen stier. Seringen geplukt. Grote dorst. Gelukkig heeft waterleiding even gelopen. Rus schiet eigen kameraad aan. Vele Poolse trekkers (100 Km in 15 dagen). Om 19.00 water. Gebaad. Duitse krijgsgevangenen rukken uit om spoorbaan te ruimen. Water tot 23.00. Wandeling met Schlamilch rondom het kamp. Om 22.30 openluchtfilm van de Russen. Veel toeschouwers, weinig te zien. Gestakt wegens naderende Duitse vliegtuigen (??). Technische storing eerder.

Zondag 13 mei 1945

Pracht weer. Water. Eerste locomotief langs de spoorbaan. Kerk. Stampot gedroogde vis. Kurkdroog. Was. Droogt binnen het uur. Mooie wandeling, ondanks de hitte, naar het meer, Bos ruikt naar massa lelietjes van Dalen. Voetbal België tegen Frankrijk (1-2). Merkwaardige atmosfeer tegen zonsondergang. Ergens brand geweest? Volop elektrisch licht.

Maandag 14 mei 1945

Winderig. Wat bewolkt. Naar bos bij Pantzerkazerne. Rampaasen verband materiaal uit Duitse Verbindplaats afdeling. Alles ligt in het bos verspreid. Middag: spinazie met vlees. Weer naar de pantzerkazerne. Bezoek aan regelementen afdeling. Alles overhoop. Nemen enkele dingen mee.

Avond: gebakken aardappelen (aardappelen gevonden in het bos). Generaal Winkelman en Generaal van Voorst tot Voorst in Nederland aangekomen. Wandeling door bos bij spoorbaan. Steen met opschrift: "Der könig des Jahrhunderts". Wim Schotan door Rus beroofd van zijn horloge. Geen licht.

Dinsdag 15 mei 1945

Kouder. Overjas weer. Drie jaar van huis! Verhoor van Duits-Hollandse vrouw. Lees van Capt. A.C. Pollard: "The Phantom Plane". Middag: Amerikaanse stampot, Verder onderzoek naar Duitse juffrouw en jonge man uit Lager Ortswine.

Van 19.00 tot 21.00 wandeling langs de spoorbaan "hinter der Mühle", pantzergracht, kerkhof. Batterij-opstellingen van de Duitsers Wehrmacht van 8 en veld 8.8. Lijk van Duitse vrouw in bosrand. Ontzettende stank. Lopen er in een boog omheen. Als contrast zingend meisje 50 meter verder, die seringen plukt in een tuin. In park scharrelpertijtjes Russische militairen, Een met drie meisjes. Via Oostrand Neubrandenburg langs het vliegveld. Kerkhof met Ehrenfriedhof. Slachtoffers van bombardement van 24 augustus 1944 Unbekannter Flieger. Door bossen terug. In kampstraat aankomst van veel vrouwvolk. Alles komt hier op aan.

Woensdag 16 mei 1945

Pracht weer. Koel. Naar pantzerkazerne. Nieuwe vondsten. Middag: hachee met pruimen. Wandeling naar het meer. Rusten aan weg Neubrandenburg. Transport van Duitse krijgsgevangenen onder bewaking van Tartaren te paard trekt voorbij. Eerst wij, nu zij. Naar uitkijktoren. Beter weer, Avondwandeling naar Königshöhe een buitengoed. Door Russen alles kapotgeslagen en overhoop gehaald, Schoten door olieverfschilderij. Bewoners kennelijk op het laatste moment gevlucht, of weggesleept? Langs omweg naar huis. Drie dode paarden.

Donderdag 17 mei 1945

Pracht weer. Engelse hoofdofficier als contact officier aangekomen. Naar huis door de lucht? Met Jonkers meidoorn en lelietjes van dalen gehaald voor het hok. Middag: hachee met erwten. Naar pantzerkazerne. Aldaar vertrek van de Amerikaanse en Engelse soldaten in Russische vrachtauto's. Veel gewuif. Contact officier verdwijnt morgen met laatste groep. Zal onze belangen bepleiten. Rotzooi!

Kapitein Paul (Haagse politie) moet horloge afstaan aan Russische vlieger. Had voor ons gevochten, had zelf geen horloge, billijk dat hij dat van Paul kreeg. Tegen dergelijke logica is niets te zeggen, vooral niet als de andere partij een pistool heeft. Lichte regen. Voetbalwedstrijd Holland tegen België (3-0). Zandstorm. Later mooie avond. 's Nachts onweer. Zwarte regen. Franse contactcommissie gekomen.

Vrijdag 18 mei 1945

Goed weer. Koeler. Naar bureau van majoor Van der Kroon. Onderzoek. Vandaag vertrek van 1350 Fransen. Er zijn er een 7 á 8000! Middag: snert. Voortzetting onderzoek. Vertrek groep Fransen in 24 auto's. Wij mogen thans gehele dag niet meer uit blijven in verband met mogelijk vertrek. Gerucht: per vrachtauto naar Lübeck of Rostock en per boot naar Holland. Avondwandeling met Schlamilch. Ontvang ½ Amerikaans pakket.

Zaterdag 19 mei 1945

Mooi weer. Van 9.00 tot 13.30 patrouille met Max Timmer, Rode en Rood-wit blauwe armband. Controle van de ingang Neubrandenburg (niemand mag de stad in). Liggen in het gras bij klein

vliegveld. Gesprek met Russische vliegersergeant (paar woorden Duits). Laat ons portretjes zien van diverse meisjes. Heeft 2 horloges, die allebei stilstaan. Vergeten op te winden? Laten onze horloges niet zien. 1500 Duitse krijgsgevangenen trekken voorbij. Op vliegveld verscheidene kleine Russische toestellen. Officieel: ons kamp moet op last Generaal Rokosowsky binnen 14 dagen ontruimd zijn. 100 auto's zijn beschikbaar. Russen stellen voor: per trein naar Berlijn (de lijn is vrij. Eerste lokaaltrein kwam al langs. Later nog een grotere trein).

Zondag 20 mei 1945

Koude nacht. Mooi weer. Kerk. Een vrouw in de kerk. Min of meer afscheidsrede Ds Vaandrager. Verjaardagsvisite bij Schlamilch. Middag: gort met Duitse vis. Wandeling naar bos met Rooseboom en Mr. Wierda (NVV-man). 's Avonds met Schlamilch naar Hinterste Mühle en langs de pantzerkazerne terug. Ontdekken bascule achter kazerne. Ik weeg naar schatting (schoon aan de haak) 134 pond. In Stanislau was dat even 100. Vertrek vermoedelijk over 1 of 2 dagen per auto.

De Hinterste Mühle

Maandag 21 mei 1945

Algemeen gepak. Beperkt bagage tot het uiterste. Lees van Mosley: "Thunder on the left". Om 17.00 plechtigheid op kerkhof, 6 officieren en 2 soldaten liggen daar van ons ⁹⁸). Mannenkoor. Defilé langs de graven. Ieder houdt halt en salueert. Berichtendienst geëindigd. Voortaan twee maal per dag radio. Avondwandeling met Schlamilch.

Dinsdag 22 mei 1945

Regen. Onderzoek. Middag: Amerikaanse stampot. Onderzoek. Om 20.30 avondwijding. Afscheid van de predikanten. Vertrek nadert! Bekerwedstrijd Cadetten tegen Officieren (3-1). Gaan we over twee dagen weg?

⁹⁸ N.Th. Carstens kgf. 32039, Generaal Majoor

H.J.M. Derks kgf.31548, 1^e Luitenant.

A.C. Eland kgf. 30952, Ritmeester cavalerie

W. Schuiling kgf. 31166, Kapitein der Mariniers

A.W. Snoeck kgf. 30015, Luitenant Kolonel

C.A. Verbruggen kgf. 31822 en 32227, 2^e Luitenant

W. Dijkhuizen Soldaat, overleden 15-6-1940 (bron: register oorlogsgravenstichting en Haagsche Courant 10-7-1940)

J.H. Janssen Soldaat, overleden 4-6-1940 (bron: register oorlogsgravenstichting en Limburger Koerier 7-6-1940)

Woensdag 23 mei 1945

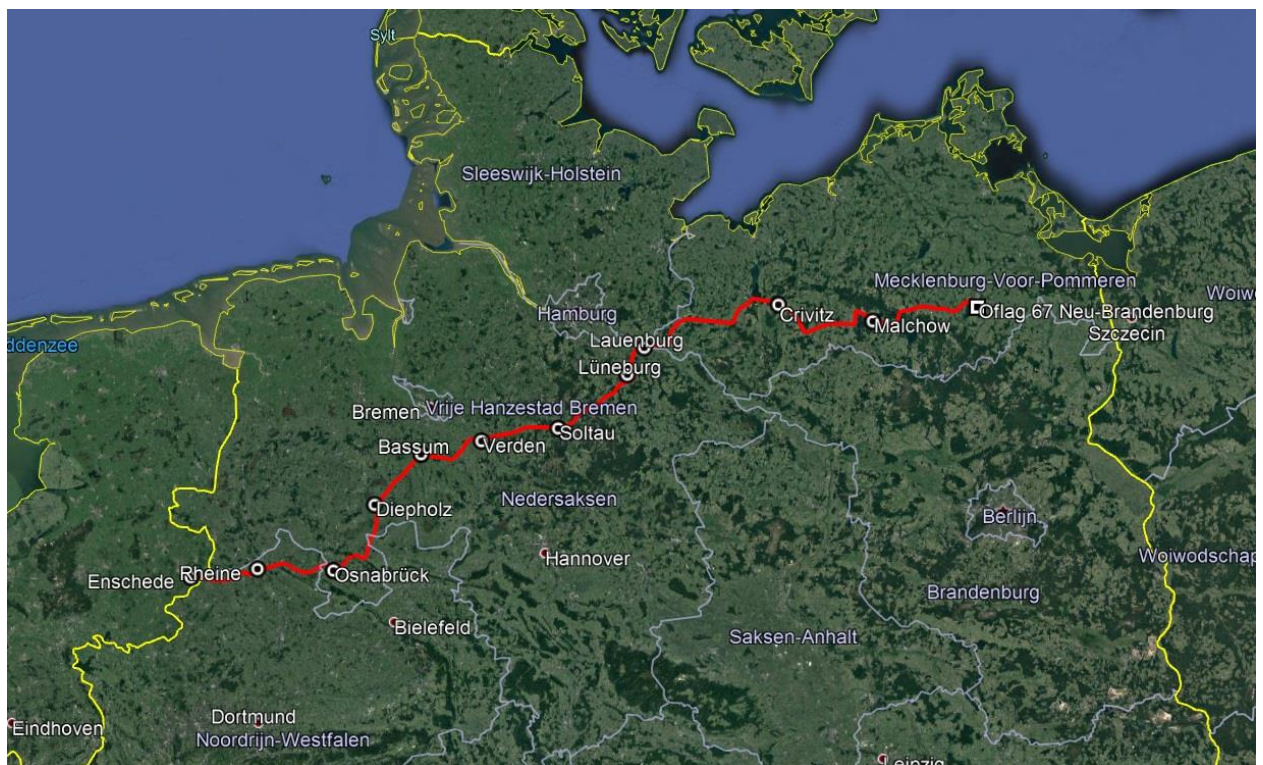
Droog, doch somber. Onderzoek. Verdere afvoer van Belgen. Middag: witte bonensoep. Wandel met Kapitein Ch.F.A. Milders (kgf. 30725), naar pantzerkazerne. Transport 500 Fransen in 34 auto's. In ons kamp dansen de jongelui met de meisjes. Muziek van de Honeymoon Serenaders. Voor ons vertrek naar huis moeten orders uit Schwerin komen.

Donderdag 24 mei 1945

Regen. Onderzoek (2 Hollandse meisjes met 1 Duits kind). Middag: pap. Met Schlamilch maak ik 's avonds een wandeling buiten het kamp. Een paar Cadetten die we tegenkomen waarschuwen ons dat er een Russisch transport colonne is aangekomen en dat onze barak om 20.00 moet vertrekken, Dat is het al bijna, dus wij op een holletje naar het kamp. Alles is al bezig een plaatsje te zoeken op de trucks en wij moeten nog helemaal omlopen. In de barak aangekomen, waar allerlei vagebonden al bezig zijn rond te strunen in de verlaten hokken, grijpen wij de gereedstaande bagage. Veel moeten we achterlaten onder andere mijn mooie oorlogskaart. Op een draf naar de auto's op het achterterrein. Daar is men gelukkig nog niet klaar. De meesten hebben barstend veel bagage en er is nauwelijks plaats voor de mensen zelf. Bij de gratie krijg ik nog ergens een plaats dankzij mijn bescheiden koffertje en 2 dozen.

Op weg naar huis!!!

Om 20.30 rijden we af onder veel gejuich, ook van de Hollandse vrouwen. 12 man per 1,5 tons wagen. Langs Neubrandenburg, dat binnen de oude muren de aanblik van een grote ruïne geeft. Een oud Gotisch stadje werd binnen enkele minuten verwoest. Volkomen onnodig. We passeren het geheel verwoeste Malchow. Vele sporen van de strijd onderweg. De route gaat langs meren en bossen. Mooie streek. De wegen zijn over het algemeen slecht. Tegen middernacht komen we aan te Crivitz, dicht bij de demarcatielijn.

De terugreis vanuit Neubrandenburg (reconstructie E. van der Most op een ondergrond van Google Earth 2019)

Vrijdag 25 mei 1945

Op een donkere weg, in een motregen, worden we uitgeladen. We moeten zelf maar zien een onderdak te vinden. Dat doen we dan ook. We kwartieren ons in in een villa vlakbij. Een Russische majoor heeft daar ook al onderdak gevonden, blijkbaar met een dame. We respecteren het slaapvertrek (hij noch zijn bedgenoot zijn aanwezig). En nestelen ons in stoelen of vlijen ons op de grond. Diep in de nacht worden we opgeschrikt door de woedende stem van de Majoor, die hevig verstoord is over onze vrijpostigheid. We verstaan er geen woord van. Iemand die een paar woorden Russisch kent, maakt hem duidelijk, dat ons gezegd is ons zelf maar in te kwartieren. Tenslotte wordt modus vivendi bewerkstelligd. We moeten ons beperken tot bepaalde vertrekken en de rust keert weer, Het feit dat we enkele zieken bij ons hebben gaf mogelijk de doorslag, anders waren we op straat gezet.

Zodra de morgen aanbreekt ga ik naar buiten. Aan de oever van het water zie ik in een grote tent iets van een ochtend-etentje. Het blijkt soep. Hoewel niet veel soeps, slaan we het toch maar naar binnen. Het is in elk geval warm. Het vraagstuk is hoe we de tijd tot 16.00, als de Engelsen zullen komen, zoek brengen. We verkennen het stadje en aangezien het droog is, wandelen we ook wat in de buurt. Vlak bij onze uitlaadplaats is een verzamelplaats van oorlogsbuit. Later zullen we nog meer van dat soort zien.

Reeds om 15.00 komen de Engelsen. Laten gelukkig niet op zich wachten. De verpleging van de Russen kennen we nu wel. We hebben 's middags weer iets gehad, maar veel bijzonders was het niet. Ongeveer om 16.00 rijden we af. 22 man per 3-tonner. Op weg naar de grens. Overal zijn de Russische plaatsnamen op borden vermeld, iets wat we gisteren ook al waarnamen. We passeren zonder moeite de demarcatielijn. Schildwachten in vol ornaat aan beide zijden. Internationale representatie! De Engelsen ontvangen ons prima. Ieder krijgt een pakket met biscuits, enz. Over Lauenburg naderen we de Elbe, onderweg toegewuifd door Hollandse arbeiders. We zien de verlichte pontonbrug over de Elbe reeds uit de verte. Een aardig gezicht bij avond, die sliert van lichtjes. Een sensatie op zichzelf.

De pontonbrug over de Elbe bij Lauenburg

Zaterdag 26 mei 1945

's Nachts om 1.30 (Engelse tijd) arriveren we in de mooie cavaleriekazerne van Lüneburg. Men begint ons terstond met DDT te bewerken. Een spuit in je nek, een spuit in je broek. Alles is keurig in orde, De Engelse kost is voor Hollandse magen wel ongewoon, maar is degelijk, In de keukens en eetzaal hebben ze Duitse vrouwen aan het werk gezet, die al praats krijgen. Hoe we verder zullen gaan, weet men nog niet. Men zegt met vliegtuigen naar Brussel.

Na een goede nachtrust een Engels ontbijt: cakes, boter, porridge, thee. In de loop van de morgen zien we de Belgen in groepen naar het vliegveld marcheren en om de paar minuten stijgen de 4-motorige transportvliegtuigen op en gaan met donderend geweld over onze hoofden.

We mogen voor vervoer per vliegtuig niet meer dan een zeker aantal Kg aan bagage hebben. Ik voldoe daaraan, zit klaar voor de luchtdoop. De meeste anderen hebben echter veel te veel bagage, willen daar geen afstand van doen en voelen mogelijk ook niet veel voor een vliegtocht. Het gevolg van het overleg is tenslotte, dat we niet gaan vliegen, maar per auto zullen worden vervoerd naar Bassum. Vertrek van Lüneburg te 15.00. Dertig man per 5-tonner.

Vertrek uit de kazerne in Lüneburg (foto collectie Wouters)

Rijden langs Soltau, Verden en Mullingen. Te Bassum worden we door vele Hollanders met gejuich ontvangen en ondergebracht in een ledig hotel, op stroo. We krijgen pap, brood, boter. Het is goed weer, behoudens een onweersbui.

Ergens onderweg (mogelijk Lüneburg) (foto collectie Wouters)

Zondag 27 mei 1945

De volgende morgen hebben we gelegenheid het plaatsje te bekijken. Wandelen ook in de omtrek, Het weer is goed.

Om 11.00 gaan we naar het station en worden ingeladen in een kolentrein. 30 man per wagon. Reisdoel is Rheine, waar we in een groot Displaces Persons kamp zullen worden ondergebracht. Het is mooi weer als we 13.20 vertrekken. We hebben een lunchpakket (cakes, melk, koude hap) bij ons. Om 14.20 zijn we in Diepholtz en te 16.05 te Osnabrück. De kolentrein is niet bepaald schoon, zodat we er niet zindelijker op worden. Af en toe valt er een buitje regen, waartegen we dekking zoeken. Het emplacement van Osnabrück is een geweldige ravage, evenals de omgeving. Heeft er behoorlijk van langs gehad.

Rheine, dat we kennen van onze heenreis 3 jaar geleden en dat toen nog geheel ongeschonden was, is een even grote chaos als Osnabrück. Speciaal het station en omgeving. In het dichtbij gelegen kamp talrijke Hollandse arbeiders. Hele gezinnen en ook postbodes. Nou begrijp ik waar onze post blijft, zeg ik tegen hen. Het feit, dat wij zo spoedig mogelijk zullen doorgaan en vóór de vele reeds eerder aangekomen Hollanders, wekt natuurlijk afgunst. Per luidspreker wordt echter duidelijk gemaakt, dat de krijgsgevangenen, die al 3 tot 5 jaar van huis zijn, voorrang moeten hebben. Men accepteert dat.

Maandag 28 mei 1945

We verkeren tot het laatste ogenblik in onzekerheid omtrent ons verdere transport en betwijfelen zelfs of we vandaag nog zullen vertrekken. Gelukkig komt dat voor elkaar. Om 10.45 klimmen we in een Franse autocolonne. Nu gaat het rechtstreeks naar Glanerbrug. Het passeren van de grens is even een moment. We zijn terug in het Vaderland, eindelijk!!

Na een kort oponthoud gaan we verder naar Enschede, waar we om 13.30 aankomen. Hier zijn we nog niet gelukkig, want aan het gebouw, waar de medische en andere controle is gevestigd, begint een eindeloze wachtpartij. We worden allen stuk voor stuk onderzocht, gebaad, uitgestoomd. Veel mensen moeten daarna in een snikhete ruimte hun spullen bijeen zoeken en zich kleden. Door deze urenlange geschiedenis ben ik tenslotte bekap. Tegen de avond wordt onze ploeg tenslotte vrij gegeven (22.45) en slepen we ons door het onbekende Enschede naar het fabrieksgebouw Vroomen, waar een zaal voor ons is ingericht. Een hele wandeling nog. Zelden heb ik zo gekankerd.

De ontvangst, de legering en de verpleging in de voor logies ingerichte fabriekshallen is echter buitengewoon. Eindelijk weer een zindelijk bed. En een grote kom heerlijke, warme melk. Van 1^e Luitenant Wisse A. Feitsma (kgf. 31532) leen ik een paar sokken, omdat ik de mijne in de badinrichting ben kwijtgeraakt. Hieraan is echter niets verloren, behalve dan als museumstuk, vanwege de veelkleurige stoppen en lappen. We slapen heerlijk.

Dinsdag 29 mei 1945

Wie gedacht had, dat we thans direct naar huis zouden gaan, heeft het glad mis gehad. We moesten namelijk eerst naar Weert! Welke idioot dat heeft uitgeknobbeld weten we niet, maar het is wel je reinste dwaasheid. In Weert zullen we eerst politiek worden onderzocht en vandaar gaan we dan naar huis. Hoelang dat duurt weet niemand.

Later vernamen wij, dat men ons vanuit Brussel had verwacht en dat men in verband daarmee Weert als doorvoerstation had aangewezen. Nu wij van een andere kant kwamen, moesten we toch maar eerst naar Weert. In de vroege morgen reden de autobussen aan, die ons zouden vervoeren. In dit opzicht was de organisatie in Enschede uitstekend, al duurde het enige tijd voordat we gezeten waren. Vertrek 10.30.

Aangezien verschillende IJsselbruggen vernield waren, moesten we hier en daar over hulpbruggen en een omweg maken. Zo reden wij via Hengelo naar Zutphen en vandaar over de brug bij Deventer naar Arnhem. Wat ons direct opvalt is, dat de secundaire wegen in Nederland, ondanks de oorlog, toch veel beter waren dan in Duitsland.

In Velp stopt de colonne een ogenblik. We spreken met belangstellende toeschouwers, waar onder een motorrijder uit Putten. Ik krabbel snel een paar woorden op een briefkaart voor Zus en geef dat aan hem mee. Dit was, naar later bleek, het eerste levensteken dat zij sedert maanden van mij ontving.

Na dit oponthoud ging het door het geteisterde Arnhem en vandaar over de hulpbrug via het zeer gehavende Elst naar Nijmegen, dat ook zwaar geleden heeft. Verder door Brabant naar Weert. Onderweg veel gewuif en gejuich over en weer. Alleen de kinderen reageren niet. Onze grijze uniformen hebben zij niet gekend en ze zien ons aan voor Duitsers!

In vele plaatsen hingen de vlaggen van de bevrijding nog uit. In Mariaheide vallen we midden in de feestvreugde. De pastoor viert zijn 25-jarig ambtsjubileum en we moeten even stoppen. Onder leiding van de pastoor wordt ons het Wilhelmus toegezongen, een onvergetelijk moment.

Bij onze doortocht door Eindhoven worden we toegezwaaid door arbeiders, die op het dak van het Philipsgebouw aan het repareren zijn. Ook daar is veel schade aangericht.

Om 18.30 komen we te Weert aan, waar niemand ons verwacht. Het slot is, dat we verder ingekwartierd worden. Tezamen met de Kapitein Fok (kgf.?) wordt ik ingekwartierd bij een spooman: G.A. Lempers, Hushoven 241. Echte Brabants hartelijke ontvangst. Goede maaltijd. 's

Avonds kruipen we samen in hetzelfde bed. Het deert ons niet, want we slapen voor het eerst sedert jaren weer in een Hollands burger bed!

Woensdag 30 mei 1945

Vroegtijdig naar de kazerne. Daar blijkt, dat we een dag zullen moeten wachten in Weert. Er is kans, dat we morgen een auto zullen krijgen naar Harderwijk. Er zijn echter velen, die vervoerd moeten worden en er zijn maar weinig auto's beschikbaar. Inmiddels worden diverse administratieve formaliteiten vervuld.

In afwachting daarvan wacht mijn nog een bijzonder prettige verrassing. De Majoor Honig, die te Harderwijk woont, is zo attent geweest de aldaar wonende officiersdames te waarschuwen dat wij waarschijnlijk langs Weerst zouden binnen komen (hij dacht natuurlijk vanuit Brussel). Een groot pak brieven had hij bij zich. Hoewel ik van de toedracht toen nog niets af wist en ook niet kon vermoeden, dat de Majoor die brieven stond af te lezen, er een voor mij bij zich had, kwam ik daar uiteraard direct op af.

Nooit had ik geweten, dat ik in staat was op zo'n afstand het handschrift van Zus te kunnen lezen, maar ik zag direct dat er een brief van haar tussen zat. Tot mijn grote vreugde las ik daarin dat het met allen in Harderwijk goed was. Een geweldig pak van mijn hart, want ik had sedert maanden over hen in zorg gezeten.

Met Kapitein Willem van Hinte (kgf. 30748) en Kapitein Rudolf van Nauta Lemke (kgf. 30788) wandel ik daarop Weert in. We strijken neer in Café De Fanfare en scharen ons achter een kop koffie en een vlaai. We trekken direct de aandacht van andere bezoekers. Evenals te Enschede een geweldig gekanker over het Militair Gezag.

We hadden, toen we het land binnenkwamen gedacht, dat er alleen maar plaats zou zijn voor vreugde in de harten der burgers. Overal echter was men verstoord over de gang van zaken en de kritiek op het Militair Gezag was groot. Toen we in gesprek geraakten met de bezoekers van het café was hun eerste uitlating: We zijn blij, dat jullie terug zijn. Neem de zaken maar gauw weer in handen. Het Militair Gezag brengt er niets van terecht.

Het valt niet mee om in Weerst een dag zoek te brengen, Vooral niet als men hunkert naar huis. In de kazerne blijken onze kansen op transport naar Harderwijk gestegen. Dank zij de activiteit van 1^e Luitenant Wisse A. Feitsma (kgf. 31532) hebben we een ploeg bij elkaar, die naar de omgeving van de Veluwe moet en bovendien een truck. Voor alle zekerheid slapen Feitsma c.s. 's nachts in de truck, want anders kan hij morgen wel eens weg zijn.

11. Naar Harderwijk!

Donderdag 31 mei 1945

Vroegtijdig zijn we 's morgens in de kazerne en vinden daar onze welbewaakte truck, voorzien van Hollandse vlag. Om 9.00 rijden we af.

Onze truck is een braaf oud beestje, die ook de veldtocht door Italië heeft meegemaakt. Dat is goed te merken aan de wijze waarop hij zich in bochten gedraagt. Hij giert daarbij steeds een paar meter uit de richting. Een wonder dat we niets geraakt hebben. Aangezien wij allerlei mensen moeten thuis brengen, maken we een hele rondtocht over de Veluwe. Over Epe komen we in Nunspeet. Daar werden we aangehouden door een patrouille van de B.B., die daar een heel gezin gestrikt heeft dat zonder vergunning zich had verplaatst en nu gevankelijk naar Harderwijk wordt gevoerd, in onze auto.

Vooraf de vrouwen zijn niet op hun mondje gevallen. Gelukkig dat jullie terug bent, zeggen ze. Neem de leiding maar gauw over! Nu waren we nog een slordige 12 Km van Harderwijk. Deze werden spoedig afgelegd. De bocht van de Donkerstraat wordt met de gebruikelijke uitzwaai genomen en dan staan we voor Kleine Grintweg 1. Ik ben weer thuis!! Na 3 jaar. Behalve Ma en Klaas, vind ik slechts Lousje thuis, voor wie ik een vreemde mijnheer ben, doch die toch alle schuchterheid overwint. Maar Zus, die bij de kapper gehoord heeft, dat er een auto met de Nederlandse vlag en met officieren door de stad was gekomen, kwam op een holletje naar huis. Later kwamen de jongens van school en waren we weer bijeen, alsof ik nooit weg geweest was. Het potsierlijke pak, dat ik droeg (een tot een burgerjasje vermaakte tuniek en een Letlandse broek, waarbij een tennishemd) was spoedig verwisseld tegen een behoorlijk kostuum en ook mijn onderkleding, die alle sporen van de krijgsgevangenschap en van de reis droeg, ging in een hoek.

Mijn krabbeltje uit Velp bleek het eerste bericht van mij te zijn geweest, dat tijdig binnen was gekomen. Mijn briefkaart uit Enschede kwam, wegens de nog steeds geheel ontredde postverbindingen, pas na mijn thuiskomst binnen.

12. Slotwoord (door M.P. Kokje).

Dit dagboek vormt zeker geen altijd interessante lectuur. Het dagelijkse relaas is dikwijls eentonig. Dat kan moeilijk anders, omdat het langdurige verblijf achter het prikkeldraad nu eenmaal een eentonige zaak was. We hebben het slecht gehad, we hebben het dikwijls ook goed gehad. We hebben ons vermaakt, zo goed als dat ging. Maar steeds stond bij alles op de achtergrond de ergernis over het bezette Vaderland, de zorg over de onzen en het gemis van onze bewegingsvrijheid. Alle zoet werd daardoor bitter en soms galbitter.

Dit dagboek is niet bestemd voor publicatie, gesteld dat het daarvoor geschikt zou zijn. Er komen veel persoonlijke dingen in voor en mijn kritiek op het Nederlandse Officierskorps houd ik liever onder mij.

Ons korps had vele deugden en er kwamen voortreffelijke Officieren onder voor. Het geheel vormde echter een ongedisciplineerd geheel, kortom: het waren grotendeels geen soldaten. Toch heeft men er verkeerd aan gedaan ons niet direct na terugkeer weer in te schakelen. Men heeft ons maanden lang, als een groep onbruikbare figuren, thuis laten rondhangen. Mij heeft men eerst op 31 augustus 1945 dus na 3 maanden, weer te werk gesteld. En dat bij een officier met een prachtige staat van dienst en een dito beoordeling, van wie een staatssecretaris eenmaal zeide: "als wij meer officieren hadden zoals u, stonden wij er bij de Koninklijke Landmacht er belangrijk beter voor".

Er zijn krachten geweest, die ons –het oude leger- maar liever helemaal niet hadden teruggezien. Van alles wat er in 1940 verkeerd was gegaan, grotendeels een gevolg van de verwaarlozing der defensie door de achtereenvolgende regeringen, kregen wij de schuld. Gaarne had men ons als de zondebok de woestijn in gejaagd om.... Zelf op onze plaats te gaan zitten! Er is inderdaad veel verkeerd geweest, ook door onze schuld. Er zijn inderdaad zulke broeders geweest. Maar dat had geen reden mogen zijn ons geheel terzijde te schuiven. Dat men blijkbaar van zeer hooggeplaatste zijde daaraan heeft willen medewerken, zal bij mij altijd een grief blijven.

Den Haag 15 november 1959.